

Ed. Lib. P. Wolrige
e Coll. Exon

M. TULLII CICERONIS

AD

Q. FRATREM

DIALOGI TRES

DE

ORATORE.

Ex MSS. emendavit, Notisque illustravit

ZACHARIAS PEARCE,

DECANUS WINTONIENSIS.

*Quia de Oratore quærimus, fingendus est nobis oratione
nostra detractis omnibus vitiis Orator. i. 26.*

Editio tertia, Notis & Emendationibus multo auctior.

L O N D I N I :

Ex Officinâ JACOBI & RICHARDI TONSON,
& JOHANNIS WATTS.

M DCC XLVI.

HONORATISSIMO VIRO

THOMÆ

DOMINO DOMINO

P A R K E R,

Baroni de MACCLESFIELD,

ET TOTIUS ANGLIÆ

JUSTITIARIO CAPITALI.

GRAVISSIMIS licet plurimisque obeuntium iudicia negotiis occupatus, Ciceroni tamen, vir Nobilissime, tuum ad Tribunal

A 2

acce-

accedenti patientes aures admoveas: Non alienam jam hic Orator, sed suam causam acturus est: non legum auctoritate nixus in judicium venit, sed totum se ad favorem Judicis sui conciliandum confert. Supplici igitur Te benignum præbeas, precibusque exorere: in hujusmodi enim causa, fas est, ut vel severissimus Judex gratia moveatur. Non tamen Ille ad Te hospes accedit, sed familiaris; non ignotus, sed diuturna studiorum ratione Tibi conjunctissimus: ne igitur jam Tibi occurrat minus gratus, si fortè propter infelices meos labores novo, & eodem minus ele-

eleganti, vestitu induatur: sed Telemachum illum imitere, qui nihil de amore in Ulysssem suum remisit, quamvis pannis obsitum & incomtum videret. Utinam sanè (qua mente sum in patriam meam) tantus esset bonorum oratorum numerus, ut hæreret animus, in summa copia cui potissimùm hoc munusculum deferrem: sed Naturæ tuæ & Doctrinæ præstantia, nec alia Tua, quàm Ciceronis, studiorum & vitæ ratio effecit, ut unus fere ex omnibus tanti Auctoris patrocinium sine arrogantia crimine posses suscipere. Eadem enim Patriæ fortuna vos exercuit:

eodem studio & industria vos in audacissimos hominum nova molientium impetus objecistis. Utrique maximis Naturæ præfidiis ornati acerrimum in optimis quibusque Artibus discendis studium posuistis. Utriusque summa Juris scientia ornatissimâ dicendi ratione cumulata est. Pari modo animos audientium ad eos, quibus opus est, motus vocatis; & sunt qui olim, Te insignem illam causam perorante, Ligarianæ orationis & nervos & impetus agnoverint. Non est, cur Lares tui Tusculano Crassi invideant: tua etiam janua maximâ summorum

rum Poetarum Oratorumque frequentia celebratur. In eorum scriptis quæ recta sunt, libenter laudas; quæ prava sunt, facile ignoscis; propriumque hoc est laudistua, Te, qui jure optimo in vitiis scribentium offendi possis, omnium (id quod expertus loquor) minimè offendi solere. Quid dicam de illo Tuo pectore, omnium magnarum artium, præsertim Theologiæ, scientia onerato? Quid de Justitia, Fide, & Probitate tua? Quæ pietas? cui chariores Ecclesiæ nostræ & Fides & Ritus? Sed nimis progredior:

errantem me agnosco; impudenter enim facit, qui Privatus velit tuas Virtutes celebrare, quas Regiæ vocis testimonio confirmatas nuperrimè vidimus. In istis Literis Regiis præstantissimum Principem tuarum Laudum Præconem vidimus: novum illum Honorem ad Te delatum læti intelleximus. Te quidem plurimum GEORGIUS noster, sed non Te solum illo Beneficio sibi devinxit: ad Te enim Honos, ad universos Lætitia pervenit; Regisque illa benignitas, quæ hoc solum voluit, ut, quàm charus esses Prin-

Principi, ostenderet, perfecit etiam, ut, quàm charus esses universis, constaret. Mei igitur privati Officii studio obstreperit maximus unà plaudentium clamor: nullum lætitiæ meæ signum possum proferre, quod mihi non cum multis commune est: major tamen mihi inde fides adhibenda est, cùm Me profitear eodem, quo Boni omnes, hoc est,

summo studio

Tibi devotum

ZACHARIAM PEARCE.

PRÆFATIO.

TERTIIS jam curis meis prodeunt hi tres Ciceronis de Oratore dialogi; & digni sanè sunt illi, ut quàm diligentissimè & edantur & legantur, quos summus ipse dicendi artifex (id quod rarò usu venit) de sua dicendi arte scripsit; quos ita exposuit, ut plus hîc, quàm in cæteris ejus scriptis, humanitas videretur digna esse illâ, quam tractaret, scientiâ; quos denique testatus est (a) diu multùmque in suis manibus fuisse, & sibi vehementer probatos. Primam editionem nostram vidit annus 1716, secundam verò annus 1732: illam admodum adolescens concinnandam suscepi; hanc ætatis quidem tempore, si non judicio, maturiore. Iterum autem (poscentibus Bibliopolis) edendi erant hi dialogi: quapropter totum opus sedulò relegi, & ad hanc tertiam editionem perficiendam contuli quicquid mihi vel lectione vel cogitatione occurreret aut utile aut accommodatum.

Secutus sum fere textum Gronovii, ut ille secutus fuerat Gruterum, cui (ut ipse ait) Victorius semper fere fuit pro regula. Habui ante oculos, subsidii gratia, editionem quandam veterem, nec anno nec loco notato, quam mihi olim commodavit vir librorum amantissimus, Thomas Rawlinsonus: nec non editiones Venetam & Medio-

(a) *Epist. ad Att. iv. 13. & xiii. 19.*

Mediolanensum, illam impressam anno 1478, hanc verò anno 1498; quas utrasque mihi suppeditavit Bibliotheca quondam Joh. Mori Episcopi Eliensis; nunc verò, præstantissimi Regis Georgii primi beneficentiâ, Academiæ Cantabrigiensis. Erant etiam mihi ad manum editiones Viçtorii, Manutii, R. & C. Stephani, Lambini, Strebæi, aliæque fere omnes, quæ aliquo apud doctos honore dignæ putantur. Interim non deerant mihi castigationes Urfini, Mureti, Turnebi, Hotomanni, eæque item omnes, quas in multis voluminibus sub titulo Fax artium edidit Gruterus.

Quod ad MStos codices attinet, tribus in prima editione, tribus verò alteris in secunda & tertia jam primum cum vulgatis editionibus collatis usus sum: horum omnium nomina recensentur proximè post Formam operis huic Præfationi subiectam. De duobus verò hîc paucis dicturus sum: nam is liber, quem conservat Collegium Gonvillo-Caiense, quamvis recens sit, & vix tertiam partem totius operis contineat, ex bono tamen codice videtur exscriptus esse, & venerabiles quasi magnarum ædium reliquias exhibere. Ex omnibus autem, quos vidi, MStis ille in Collegio S. Johannis Oxonii repositus, & à doctissimo viro, nuperrimè defuncto, Thoma Cockmanno collatus, maximæ ætatis mihi videtur, & integerrimæ lectionis: semper enim fere codex iste in suspectis locis aut, quod legenti arridet, præ se fert, aut id ob oculos ponit, unde veritatem ii, qui acumen habent, possint eruere. Ausim equidem dicere, unum hunc solum (nisi in illo & tota capita sæpe, & semel dimidium unius libri deesset) potuisse efficere, ut plerumque

que non amplius id quod editores conjectaverint, sed quod ipse Cicero scripserit, legeremus. Animi interim fuisset laborem fugientis, non ipsum Ciceronem in cæteris suis, præsertim de oratoria arte, tractatibus; non Quinælianum in suis Instit. Orat. passim fere Ciceronis præcepta sequentem, sæpius etiam explicantem, consulisse. Hisce omnibus diligenter perlectis, quid adjumenti ad hanc editionem importarim, ex Notis facile constabit.

Numquam Gronovianum, sive Gruterianum, textum (quem & vulgatum voco) sciens mutavi, nisi MStorum aut veterum editorum, aut utrorumque, auctoritate inductus: ferè omnium mutationum rationem habet Lector in Notis unicuique paginae suppositis; cæteræ suo ordine in fine operis ante Indices diligenter notantur. Sola conjectura ductus sæpius emendandos esse locos censeui: sed nihil meum tanti habui, ut id in textum infererem. Hæc tertia editio Notis est paulo locupletior, quàm secunda; in quibus id egi (volui quidem certè) non solum ut emendatissimus esset textus, sed ut nihil, ad illustrandum Ciceronem, ab aliis Interpretibus aut neglectum aut malè intellectum à me præteriretur; nihil denique quod observatu dignum vel legenti commodum esset, non diceretur: Hoc, quàm brevissimè fieri potuerit, facere conatus sum: neque enim mihi in animo fuit, ut me ostentarem, aut lectori, quantum legerim, notum facerem. Video nonnullos editores alia, prorsus alia voluisse: sed is mihi in veteribus scriptis edendis videtur rei literariæ optimè consulere, qui quàm paucissimis verbis clarè doceat, quid suus Auctor & scripserit & senserit.

Tres Indices à me quondam de novo compositos huic etiam editioni subjeci; quorum postremus cæteris (opinor) omnibus emendatior est, & fere altera parte uberior.

Quæ initio hujus operis dicenda habui, jam dixi. In hac Criticorum arte, quæ conjecturâ plerumque nititur, quæ ad scientiam rarò pervenit, non omnia vel doctissimis viris satis ex sententia semper procedunt. Detur igitur levioribus erratis meis venia: & ipse meo exemplo mihi prosim, qui neminem eorum, à quibus dissenserim, contumeliis affeci; qui non, vitio quorundam Criticorum, in diversæ sententiæ propugnatores acriter invectus sum; qui denique eam veniam antecessoribus meis libens tribui, quam ab iis, qui hæc in manus sumturi sint, velim impetrare.

FORMA OPERIS.

UT ex hisce libris legendis majores fructus Lector percipiat, non inutile credidi fore, totius Operis formam & quasi figuram breviter depingere. De Rhetorica Cicero omnium Romanorum eloquentissimus tradit præcepta; nec ea quidem, Rhetorum aliorum more, nuda & inornata tradit, sed oratione ita limata, & doctrina ita liberali, ut scias ipsum id affectum esse, quod vellet aliis præcipere. Plerumque fit, ut cum invidia audiatur, qui aliis præcipit: qui enim eos conatur docere, se iis superiorem fore in eo, quod docet, pollicetur. Hanc igitur invidiam à se Cicero artificio quodam removit, quum, sub personis L. Licinii Crassi & M. Antonii Nepotis, oratorum superioris Sæculi principum, suam de Eloquentia sententiam explicavit. His senibus duos juvenes forumque vix ingressos, Cottam & Sulpitium, comites adjunxit: prudenter quidem; nisi enim in hanc disputationem venissent Senes, minus auctoritatis & gravitatis haberent ea, quæ præciperentur: & nisi Juvenes adessent, qui & audiendi cupidi essent, & nondum satis usu forensi instructi, Senes non potuissent hunc sermonem sine ineptiarum crimine instituere. Vide, quàm elegans sit exordium disputationis: Artificum erat & levium Græcorum Rhetorum, se de Eloquentia dicturos esse profiteri. Hi senes, & ingenui & in Rep. versati, non, nisi fortuito, in hanc disputationem incidunt; nihil de se promittunt, sed cursu orationis, vel casu potius in Rhetoricæ campos incurrunt. Nec in personis solum, sed in loco decorum servat Cicero: non enim Romæ, sed ruri disputant; non in urbis occupatione, ubi mollioribus his studiis se dedere non licet, sed in otio recessus Tusculani, quo proficiscentem curæ Reique publicæ negotia etiam cum bonorum venia non sequuntur.

In primo libro quæritur, quæ sit oratoris materia, quæque artes sint illi ad cognoscendum necessariæ. Crassus, cujus in persona explicatur ipsius Ciceronis sententia, perfectum oratorem instituit, eique omnium artium cognitionem subjungit: singulas percurrit, probatque & exemplis & rationibus, quàm utilis sit unaquæque oratori: Antonius vero, cujus disputatio ad mentem Quinti formatur, contra Crassum disputat, &, cum indoctus à plerisque haberetur, solaque natura ad dicendum instructus, Eloquentiam

tiam à cæteris artibus segregat, eique solam bene dicendi scientiam adjungit. Quæ argumenta attulerat Crassus, ea omnia percurrit Antonius, & verbo magis, quàm re, dissolvit. Aderat etiam huic disputationi Scævola senex; quem Cicero à sequentibus libris dimovit, & quia infirma valetudine fuit, (ut (b) ait ipse), & quia in hoc libro disputatio de jure civili à Scævolæ studiis non abhorrebat: tantum vero virum proximæ de joci disputationi interesse non decebat.

In secundo libro partes Inventionis Antonio traduntur; in qua potiùs, quàm in ornatu orationis, excelluit. Omnia igitur præcepta ponit, ex quibus argumenta possimus eruere, quibus animos judicum movere & nobis conciliare: tria illa genera, judiciale, deliberativum, demonstrativum, tractat, digitumque ad fontes intendens docet, quomodo ea, quæ universè dicuntur, ad unamquamque causam referri possint. Ad Inventionem pertinent joci: Cæsar igitur, qui in iis omnibus præstitit, huic disputationi adest, & ea omnia, quæ de joci didicerat aut observarat, in medium profert. Deinde Antonius loquitur de memoria, scilicet artificiali (nam ea sola Inventionis est propria), brevibusque omnia, quæ ad illam spectat, præceptis concludit.

In tertio partes Elocutionis Crasso deferuntur: in verbis enim magis, quàm in sentiis eligendis, elaboravit. Priùs igitur de universo genere dicendi pauca loquitur; deinde ad eas quatuor partes, quibus elocutio continetur, purè, dilucidè, ornatè & aptè dicendi, sese revocat: Has singulas percurrit, præcipuè verò ornatum orationis. Docet, quæ verba eligenda sint, quæ figuræ, qui tropi adhibendi, quos numeros & pedes oratio postulet. Tum ad extremum de Actione quærit, docetque, quomodo & vox & gestus & vultus ad orationem accommodari debeat. Omnes denique hi libri ita venusti, ita elegantes sunt, ut ab illis non solum præcepta, sed etiam exempla Eloquentiæ petenda sint.

(b) *Ep. ad Att. iv. 16.*

Codices MSti, quos ipse contuli.

CANT. significat codicem in Bibliotheca Academiae Cantabrigiensis.

Gonv. cod. in Bibliotheca Coll. Gonvillo-Caiensis Cantab.

Norf. cod. in Bibliotheca Reg. Societ. quem ei dono dedit Dux Norfolciæ.

Mead. cod. clarissimi viri Richardi Mead, M. D.

Harl. pr. & sec. cod. duos nobilissimi viri Edwardi Comitis Oxoniæ.

Codices MSti, quos Cl. vir Thomas Cockmannus contulit.

Joan. cod. in Bibliotheca Coll. S. Joannis Baptistæ, Oxon.

Bal. cod. in Bibliotheca Coll. Baliolensis, Oxon.

Bod. cod. in Bibliotheca Bodleiana.

Mag. cod. in Bibliotheca Coll. Magdalenensis, Oxon.

Nov. cod. in Bibliotheca Coll. Novi, Oxon: cujus in margine sunt variantes lectiones, quæ *excerpta Nov.* vocantur.

Wag. cod. olim Domini *Wagstaffe*, nunc verò Coll. S. Joannis, Cantab.

De MSto *Groningano* consule editionem Verburgianam; de cæteris verò, qui à me citantur, Gruterianam.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

DE

ORATORE

AD

Q. FRATREM

DIALOGUS, seu LIBER I.

COGITANTI mihi sæpenumero, & I.
 memoria vetera repetenti, perbeati
 fuisse, Quinte frater, illi videri solent,
 qui in optima Republica, cùm & honoribus
 & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ
 cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio
 sine periculo, vel in otio cum dignitate esse
 possent. ¹ Ac fuit tempus illud, cùm mihi
 quoque initium requiescendi, atque animum
 ad utriusque nostrûm præclara studia refe-
 rendi,

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM PRIMUM.

¹ <i>Ac fuit tempus illud, cùm]</i> Multum hîc inter se dissident MSti, veteresque cod. impressi: omnes vocem <i>illud</i> omittunt, plerique <i>tempus</i>: & tamen non	aliter locutus est Cicero in Or. pro Mil. c. 26. <i>Erit, erit illud</i> <i>profecto tempus, & illucescet ille</i> <i>dies, cùm tu salutaribus, ut spero,</i> <i>rebus tuis &c.</i>
--	--

B

2 *inter*

rendi, fore justum & prope ab omnibus concessum arbitrarer; si infinitus forensium rerum labor & ambitionis occupatio, decursu honorum, etiam ætatis flexu constitisset. Quam spem cogitationum & consiliorum meorum cum graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt: nam, qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ moles molestiarum & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque verò nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus est ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas ² inter nosque recolendas: nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen: ³ & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos ⁴ à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt.

² *inter nosque recolendas.*] Ita Editio Veneta, omnesque fere veteres, itemq; MSti Cant. Norf. Bod. Bal. Joan. Mag. Nov. & Harl. 1. Nec aliter Noster loqui solet ut in ii. 33. *à discendoque deterrent, & in Tusc. Disp. v. 41. ad Brutumque.*

³ *et hoc tempus omne*] Hos de Oratore Dialogos Cicero scripsisse putatur anno ætatis suæ 52, & U.C. 698. secun-

do verò anno post ejus reditum, cum Clodianorum furore actus in exilium cessisset.

⁴ *à communi peste &c.*] Lamb. vocem *peste* delevit, & interpretatus est *à communi*, à republica. Sed *pestis* hîc videtur metaphoricè sumi pro pernicië. Sic de Off. ii. 14. *ad bonorum pestem perniciemque.* Or. in Cat. i. 13. *cum tua peste ac pernicië.* Ergo *communis pestis* idem est, quod *communis*

runt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis temporis obsequar studiis nostris: & quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel Respublica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam. Tibi verò, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere te potest, neque voluntate.

Ac mihi repetenda est ⁵ veteris cujusdam memoriae non sanè satis explicata recordatio; sed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris: ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi clarissimique fenserint de omni ratione dicendi: vis enim, (ut mihi sæpe dixisti) quoniam, quæ pueris aut adolescentulis nobis ex commentariolis nostris inchoata ac rudia exciderunt; vix hac ætate digna & hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot tantisque consecuti sumus, aliquid iisdem de rebus

II.

communis perniciēs in Ter. Adolph. ii. 1. 34. Verba à communi peste depulsi ita explicō, impediti quo minùs essent universæ civitati perniciosi: ut Or. post red. in Sen. c. 3. quos nec tela, nec faces à mea salute depellerent: & Or. pro Sext. c. 19. qui hac una medicina sola (morte) potuit à reipublicæ peste depelli. Si qua huic loco infit menda, Lambinianæ anteferenda est cujusdam

viri docti conjectura, qui, per nos à communi peste depulsa, i. e. peste (sc. fluctibus) per nos depulsa à communi sive republica.

⁵ *veteris cujusdam memoriae]* Notum est vocem *memoriam* aliquando poni pro *tempore*: hinc verò videtur significare id quod olim factum est, sive disputationem sequentem Crassi & Antonii de Oratore instituendo: Et hujus *recordatio* dicitur ideò *non esse satis explicata,*

rebus politius à nobis perfectiusque proferri : solesque nonnumquam hac de re à me in disputationibus nostris dissentire : quòd ego ⁶ prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam ; tu autem illam ab elegantia doctrinæ segregandam putes, & in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem, sæpenumero in summos homines ac summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum est, quid esset, cur plures in omnibus rebus, quàm in dicendo admirabiles exstiterent : nam, quocumque te animo & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, sed prope maximarum. Quis enim est, qui, ⁷ si clarorum hominum scientiam, rerum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem ? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præ-

explicata, quia Cicero ipsi sermoni non interfuit, & huic Cotta tantummodo locos & sententias disputationis tradidit. Vide iii. 4.

6 prudentissimorum] Hoc est, doctissimorum, vel (ut Noster loquitur in sequenti sententiâ) eorum, qui habent elegantiam doctrinæ. Sæpius in hoc opere doctos disertis & prudentiam eloquentiæ opposuit : & hic per prudentissimos intelligi vo-

luit eos, qui omnibus artibus, sc. philosophiâ, jure civili, &c. instructi essent : sic in i. c. 49. Prudentiâ rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. iii. 35. malim equidem indisertam prudentiam, quàm stultitiam loquacem. & i. 14. Sine summâ rerum civilium cognitione & prudentiâ.

7 si clarorum hominum scientiam &c.] MSti Norf. Cant. Nov. Wag. Mead. & Harl. duo,

præstantissimos pæne innumerabiles; in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus? Jam verò consilio ac sapientia qui regere ac gubernare Rempublicam possent, multi nostra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exstiterunt; cùm boni per diu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis fortè cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus atque in quadam varietate literarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quàm cum imperatoris laude, aut cum boni senatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque qui in iis floruerint, quàmque multi: sic facillimè, quanta oratorum sit semperque fuerit paucitas, judicabit.

Neque enim te fugit ⁸ omnium laudatarum artium procreatricem quandam & quasi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, III.

duo, cum vet. cod. impresso Rawl. habent in sequentibus *vel utilitatem vel magnitudinem*: quos si sequamur, legendum est *si clarorum hominum scientiâ, rerum gestarum vel utilitatem vel magnitudinem metiri velit*. In utraque lectione per *clarorum hominum scientiam* intelligere debemus Eloquentes omnibus artibus instructos; Eloquentiam enim Noster paulo suprâ statuit pru-

dentissimorum hominum artibus contineri: & hujusmodi scientiæ hîc opponuntur res gestæ ab Imperatoribus.

8 *Omnium laudatarum artium*] Ita Editiones Ven. Mediol. C. Steph. & Lambini, ut & MSti Cant. Gonv. Norf. Mag. Nov. & Joan. elegantiores exhibentes verborum ordinem, quàm Vulgati cod. *laudatarum artium omnium*.

cant, ab hominibus doctissimis judicari; in qua difficile est enumerare, quot viri, quanta scientia, quantaque in suis studiis varietate & copia fuerint, qui non una aliqua in re separatim elaborarint, sed omnia, quaecumque possent, vel scientiæ peruestigatione vel disse- rendi ratione comprehenderint. Quis igno- rat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum, & quàm recondita in arte & multiplici subtilique versentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstite- runt, ut nemo fere studuisse ei scientiæ vehe- mentiùs videatur, quin, quod voluerit, con- secutus sit. Quis ⁹ musicis, quis huic studio literarum, quod profitentur ii, qui gramma- tici vocantur, penitus se dedit, quin omnem illarum artium pæne infinitam vim, & mate- riam scientiæ, cognitione comprehenderit? Verè mihi hoc videor esse dicturus; ex om- nibus iis, qui in harum artium studiis libera- lissimis sint doctrinisque versati, minimam copiam poëtarum egregiorum exstitisse: at- que in hoc ipso numero, in quo perrarò ex- oritur aliquis excellens, si diligenter & ex nostrorum & ex Græcorum copia comparare voles,

⁹ *musicis*] Hac voce artem | *bus* hîc subintelligenda est, ut
ipsam, non professores, intel- | in ii. 15. *de mathematicis, de*
ligit: Itidem plurali utitur | *musicis rebus non poterit, quin,*
numero in c. 42. *ut in musicis* &c.
numeri & voces & modi. Sic | *i vel maximum sit*] In pri-
etiam dicitur *in dialecticâ &* | ore parte sententiæ occurrit
in dialecticis. Fortasse vox *re-* | verbum *excellat*, hîc igitur
non

voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poëtæ, boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia cæterarum artium studia fere reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur; dicendi autem omnis ratio in medio posita, communi quodam in usu, atque in hominum more & sermone versatur: ut in cæteris id maxime excellat, quod longissimè sit ab imperitorum intelligentia sensuque disjunctum; in dicendo autem vitium¹ vel maximum sit à vulgari genere orationis, atque à consuetudine communis sensus abhorrere.

Ac ne illud quidem verè dici potest, aut plures cæteris artibus inservire, aut majore delectatione, aut spe uberiore, aut præmiis ad perdiscendum amplioribus commoveri. Atque, ut omittam Græciam, quæ semper eloquentiæ princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa est & perfecta; in hac ipsa civitate profectò nulla umquam vehementiùs, quàm eloquentiæ, studia viguerunt. Nam posteaquam, imperio omnium gentium constituto, diuturnitas pacis otium

IV.

non (ut vulgò) est, sed sit apponi oportuit: & ita MSti Norf. Bal. & Bod. ut etiam Editiones Viët. Asc. Steph. Lamb. aliorumque: simile est istud. ii. 9. ut cæteri, si diferti sint, aliquid ab hoc ha-

beant; hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit: Particula conjunctiva ut postulat post se modum subjunctivum in utraque sententiæ parte.

B 4

2 cogita-

otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adolescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit. Ac primò quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullum viam, neque aliquod præceptum artis esse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio & cogitatione poterant, conſequebantur: poſt autem, auditis oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagnaverunt. Excitabat eos magnitudo & varietas, multitudoque in omni genere cauſarum; ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio aſſecutus eſſet, adjungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (ut multis rebus poſſumus iudicare) noſtrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Quibus de cauſis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus eſt hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus ſtudiisque collectum.

V.

Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, præſtantiffimis

2 *cogitatisque*] Melius (ut *cognitisque*: ſic in c. 10. num opinor) in MSto Bal. legitur *aut inventa ſunt, aut cognita, aut*

stantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est: & ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscenti; quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut sedandis aut excitandis expromenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiæque, & eruditio libero digna, celeritasque & brevitās & respondendi & laceffendi, subtili venustate atque urbanitate conjuncta. Tenenda præterea est omnis antiquitas exemplorumque vis: neque legum aut juris civilis scientia negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quæ motu corporis, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione ac varietate moderanda est: quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars & scæna declarat: in qua cum omnes in oris & vocis & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci sint fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium, memoria? quæ nisi custos inventis² cogitatisque rebus & verbis adhi-

aut omnino ab oratorum genere tractata? Memoria utrisque | adhibenda est, iis quæ invenimus, & iis quæ ab aliis discimus,

adhibeatur, intelligimus omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari definamus, quæ causâ sit eloquentium paucitatis; cum ex illis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est: hortemurque potius liberos nostros cæterosque, quorum gloria nobis & dignitas chara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod expetunt, consequi posse confidant.

VI. Ac meâ quidem sententiâ nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus: etenim ex rerum cognitione efflorescat & redundet oportet oratio; quæ, nisi subest res ab oratore percepta & cognita, inanem quandam habet elocutionem & pæne puerilem. Neque verò ego hoc tantum oneris imponam nostris præsertim oratoribus, in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire: quamquam vis oratoris professioque ipsa bene dicendi hoc suscipere ac polliceri videatur, ut omni de re, quæcumque sit ³ posita, ab eo ornatè copiosèque

cimus, quæ hîc *cognita* vocantur.

³ *posita*] Vulgò *proposita*: Sed hæc vox *posita* inest in duobus MStis Gallicanis, &

Norfolc. Placuit etiam Lambino & Gulielmio. Vide quæ de hac lectione dixit Davisius noster in nota ad c. 2. de Fato: Quibus addi potest id, quod Cicero

pioſeque dicatur. Sed, quia non dubito, quin hoc plerisque immenſum infinitumque videatur, & quòd Græcos homines, non ſolùm ingenio & doctrina, ſed etiam otio ſtudioque abundantes, partitionem quandam artium feciſſe video, neque in univerſo genere ſingulos elaboraſſe; ſed ſepoſuiſſe à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forenſibus ⁴ diſceptationibus judiciorum ac deliberationum verſaretur, & id unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re quæſita & multum diſputata, ſummorum hominum prope conſenſu eſt tributum: repetamque non ab incunabulis noſtræ veteris pueriliſque doctrinæ quendam ordinem præceptorum; ſed ea, quæ quondam accepi in noſtrorum hominum, eloquentiſſimorum & omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: non quòd illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices & doctores reliquerunt; ſed, cùm illa pateant in promptuque ſint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatius explicari aut planius exprimi poſſint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus à noſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Græcis anteponam.

⁵ Cùm

Cicero dicit hîc in ii. 15. *quæcunque res inſinitè poſita ſit,* &c.

⁴ *diſceptationibus judiciorum ac deliberationum*] Cum man-

feſtum ſit & Græcos homines & Ciceronem ipſum, qui eos ſecutus eſt, non alterum ex duobus iſtis generibus, ſed utrumque genus ſuis præceptis

homine jucunditas & tantus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuisse videretur, convivium Tusculani. Postero autem die, cū illi majores natu satis quiescent, & in ambulationem ventum esset; dicebat tum Scævola, duobus spatiis tribusve factis, dixisse, Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minùs ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quàm illa, cujus umbram secutus est Socrates; quæ mihi videtur non tam ipsa aquula, quæ describitur, quàm Platonis oratione crevisse: &, quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur, id meis pedibus certè concedi est æquius. Tum Crassum, Imò verò commodius etiam, pulvinosque poposcisse, & omnes in iis sedibus, quæ erant sub platano, ² confedissee.

VIII. Ibi, ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare, Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui ³ cū ita esset exorsus, Non sibi cohortandum Sulpitium & Cottam; sed magis

² confedissee.] Vulgò confedissee dicebat: sed Lamb. ultimam vocem delevit, quia hæc sententia connexa est præcedenti, in quâ occurrit, dicebat tum Scævola, duobus spatiis tribusve factis dixisse &c. Et

abest à MSo Mead.

³ cū ita esset exorsus] His verbis respondent ea, quæ sequuntur in initio cap. 9. Tum Scævola comiter, &c.

⁴ quo velis, unde autem velis] Ita rectè Cl. Olivetus, secutus,

magis utrumque collaudandum videri, quòd tantam jam essent facultatem adepti, ut non æqualibus suis solùm anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur. Neque verò mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quàm posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, ⁴ quo velis; unde autem velis, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximèque in pacatis tranquillisque civitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum existere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio & polita? aut tam potens tamque magnificum, quàm populi motus, judicium religiones, senatus gravitatem unius oratione converti? ⁵ Quid porrò tam regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere

fecutus, ut opinor, Manutium: Vulgò, *velis* utroque in loco.

⁵ *Quid porrò tam regium*] Hic est ordo verborum in MStis Cant. Wag. Bod. & Bal. itemque in Edit. Lambini &

C. Stephani. Sic etiam Noster in Tusc. Disp. i. 20. *quæ porrò tam immensa magnitudo?* & Quinct. i. 2. *quid porrò tam contrarium &c.*? Vulgò, *quid tam porrò regium, &c.*

tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel ⁶ provocare improbos, vel te ulcisci laceffitus? Age verò, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditare, quid esse potest in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præstamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, & quòd exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, summèque in eo elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maximè bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut verò jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare; aut à fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere? Ac, ne plura, quæ sunt pæne innumerabilia, confectè, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & privatorum pluri-

⁶ *provocare improbos*] Ita MSti Nov. Wag. Bal. Bod. Cant. Mead. Harl. 1. aliiq; nec non Edit. Asc. Man. Lamb. &c. Vulgata lectio est *integros*; sed Oratoris officium est *provocare*, & in judicium vocare *improbos*, non verò *integros*, sive per hanc vocem intelligas bonos, sive salvos.

⁷ *aut de hujus, generi,*] Interpungenda sunt hæc verba, ut sensus sit, aut de gloriâ hujus, qui est gener meus, sc. Crassus.

⁸ *et initio constitutas*] Vulgò & ab *initio* &c.: sed Præpositionem istam delevi consensu MStorum Norf. & Harl. 1. & Latinæ Linguae ratio idem suadet;

plurimorum, & universæ Reipublicæ salutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & Reipublicæ emolumento esse possitis.

Tum Scævola comiter, ut solebat, Cætera, IX.
inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii, foceri mei, ⁷ aut de hujus, generi, aut arte aut gloria detraham: sed illa duo, Crasse, vereor, ut tibi possim concedere; Unum, quòd ab oratoribus civitates ⁸ & initio constitutas, & sæpe conservatas esse dixisti; Alterum, quòd, remoto foro, concione, judiciis, senatu, statuisti oratorem in omni genere sermonis & humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus hominum in montibus ac sylvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsum potius, quàm disertorum oratione delinitum, se oppidis mœnibusque sepsisse? aut verò reliquas utilitates, ⁹ aut in instituendis, aut conservandis civitatibus, non à sapientibus & fortibus

suadet; aliud enim sonat *initio constitutas*, aliud *ab initio constitutas*: e. g. Qui dicit, *Urbs Roma initio Diis curæ fuit*, nihil aliud dicit, quàm Romam Diis curæ fuisse, cum fundaretur: qui verò dicit, *Urbs Roma ab initio Diis curæ fuit*, significat Deos eam curasse ex eo tempore, quo fun-

daretur, ad suum usque tempus. Nostræ etiam favent lectioni ea, quæ sequuntur, *Quis enim tibi hoc concesserit aut initio genus hominum in montibus ac sylvis dissipatum &c.*?

⁹ aut in instituendis,] Istud in hæret decem MStis, & necessarium videtur.

bus viris, sed à disertis & ornatè dicentibus esse constitutas? An verò tibi Romulus illè aut pastores & convenas congregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio & sapientia singulari? Quid enim? in Numa Pompilio; quid? in Servio Tullo; quid? in cæteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam Rempublicam, num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus (tametsi ipsam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti esse cernimus,) sed deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? Ego verò, si velim & nostræ civitatis exemplis uti & aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quàm adjumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse Ti. & C. Sempronios; quorum pater homo prudens & gravis, haudquaquam eloquens, & sæpe aliàs, & maximè censor salutis Reipublicæ fuit;

1 atque is non accurata] MSti Nov. Gonv. & Norf. habent atqui non &c.

2 sed nutu atque verbo] Ita Editores ex conjecturâ, ut videtur; omnes enim, quotquot vidi, MSti habent nudâ: quæ vox, si sana est, cohærere debet cum Substantivo oratione subintellecto; ut nuda oratio op-

ponatur accuratæ orationi: quasi dixisset Cicero, Hoc fecit Pater Semproniorum Gracchorum non accuratâ orationi, sed nuda, immò ne copia orationis, sed verbo: sic habemus in c. 50. quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna & nuda: & ii. 84. brevitatem habent nudam & inornatam.

fuit; ¹ atque is non accurata quadam orationis copia, ² sed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, Rempublicam, quam nunc vix tenemus, jamdiu nullam haberemus. At verò ejus filii diferti, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præfidiis ad dicendum parati, cùm civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, ista præclara gubernatrice (ut ais) civitatum eloquentia Rempublicam dissipaverunt.

Quid? leges veteres moresque majorum: X.
Quid? auspicia, quibus & ego & tu, Crasse, cum magna Reipublicæ salute præsumus: quid? religiones & cæremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in nostra familia sine ulla eloquentiæ laude versantur, num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? ³ Equidem & Servium Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & ⁴ C. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus ⁵ perculisti, ignarum legum, hæsitant-

³ *Equidem* & Servium Galbam] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Wag. & Bal. quam lectionem cur potius recipiam, quàm vulgatam *Servium*, vide in Emend. ad ii. 65.

⁴ *C. ipsum Carbonem*] Huic lectioni, quam ex suis MStis protulit Lambinus, favet MStus

Mead. Rectè; Prænomen enim hujus Carbonis fuit *Caius*, non *Cnæus*, ut videre est in i. 34. & de Cl. Orat. c. 43. itemque in Epist. ad Fam. ix. 21. Caius Carbo, accusante L. Crassò, cantharidas sumpsisse dicitur.

⁵ *perculisti*] i. e. evertisti, seu dejecisti: simile est illud

C 2

ii. 70.

hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: & ⁶ hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quàm proprio munere aliquo disertorum, jus à nobis civile didicisti, (quod interdum pudeat) juris ignara est. Quod verò in extrema oratione quasi tuo jure sumfisti, oratorem in omnis sermonis disputatione copiosissimè posse versari, id, nisi hîc in tuo regno effemus, non tulissem, multisque præessem, qui aut ⁷ interdicto tecum contenderent, aut te ⁸ ex jure manum confertum vocarent, quòd in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes atque Democritici; cæterique ⁹ in suo physici vindicarent, ornati homines in dicendo &

ii. 70. Scipionis illius, qui T. Gracchum perculit.

6 hæc ætas nostra] sc. Oratores nostræ ætatis.

7 interdicto] Interdictum erat Prætoris decretum, quo is, qui ex aliquo agro dejectus esset, restitui jubebatur, donec judicaretur, cujus is ager esset. Hinc in Or. pro Cæcin. c. 3. legimus, *possessionem per interdictum repetitam*: et ib. c. 3 r. *Cur igitur Prætor interdixerit, unde dejectus es, ut eò restituaris?*

8 ex jure manum confertum vocarent] i. e. vocarent te ad conferendam manum; nam confertum est in Supino à confero, quod est, misceo sive

committo. De verbis verò ex jure audiendus est Gellius in Noct. Att. xx. 10. "Vindicia, id est, correptio manus in re atque loco præsentis apud Prætorem ex 12 Tabulis fiebat: in quibus ita scriptum est, *siqui in jure manum conferunt*. Sed, postquam Prætores, propagatis Italiæ finibus, negotiis occupati proficisci vindiciarum dicendarum causâ in longinquas res gravabantur, institutum est, contra 12 Tabulas, tacito consensu, ut litigantes non in jure apud Prætorem manum confererent, sed ex jure manum confertum vocarent;

& graves, quibuscum tibi ¹ iusto sacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte & capite Socrate: nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæfisse, nihil scire convincerent; &, cùm universi in te impetum fecissent, tum singulæ familiæ litem tibi intenderent. Instaret Academia, quæ, quicquid dixisses, id teipsum scire negaret: Stoici verò nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent: Peripatetici autem etiam hæc ipsa, ² quæ propria oratorum putasses, adjumenta atque ornamenta dicendi ab se peti

“ carent; i. e. alter alterum
 “ *ex jure* ad conferendam
 “ manum in rem, de qua
 “ ageretur, vocaret: atque
 “ profecti simul in agrum, de
 “ quo litigabatur, terræ ali-
 “ quid ex eo, uti unam gle-
 “ bam, in jus in urbem ad
 “ Prætorem deferrent, & in
 “ ea gleba, tamquam in toto
 “ agro, vindicarent.”
 “ 9 in suo physici vindicarent]
 Vulgò, in suo genere Physici,
 vindicarentque, &c: Sed istud
 que abest ab omnibus, quos
 vidi, MSis. Ferè omnes etiam
 omittunt vocem *genere*, pro
 qua duo tresve habent *jure*.
 Lambinus, secutus (ut ait)
 duos vet. libros maluit *cæteri-*
que suo jure Physici vindicarent:
 Ego autem censeo legendum
 esse cum MSorum turba, *cæ-*
terique in suo Physici vindica-
rent. Verbum *vindicare* vi-
 detur hîc esse forense, & sig-
 nificare rem, ut suam, repe-
 tere, quam alius possidet. In
 suo vindicare eodem modo di-
 citur, quo (in loco Gellii
 modò citato) in ea gleba, tam-
 quam in toto agro, vindicare.
 1 iusto sacramento] i. e.
 salvâ pecuniâ apud Pontificem
 depositâ, ut, qui causâ caderet,
 eam amitteret.
 2 quæ propria oratorum pu-
 tasses] Vulgò putas esse; sed
 nostra lectio extat in MStis
 Joan. Gouv. Norf. Mag. &
 Harl.

peti vincerent oportere; ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de his rebus, quam omnes dicendi magistros scripsisse ostenderent. Missos facio Mathematicos, Grammaticos, Musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidem societate ³ conjungitur. Quamobrem ista tanta tamque multa profitenda, Crasse, non censeo: satis id est magnum, quod ⁴ potes præstare, ut in judiciis ea causa, quamcumque tu dicis, melior & probabilior esse videatur: ut in concionibus & sententiis dicendis

Harl. 1. & in edit. Lamb. & C. Stephani: veram autem esse probant verba superiora, *Instaret Academia, quæ quicquid dixisses &c.*

³conjungitur.] Ita omnes mei MSti, nec aliter Asc. Lamb. alique ediderunt: vulgò legitur *contingitur*: sed, cum sæpius apud Ciceronem occurrit *societate conjungi*, nusquam reperitur vox *contingi* juncta voci *societate*, vel ejusmodi significationis nomini. Legimus, fateor, non rarò *contingere*, sed hoc idem valet ac *tangere*, sensumque habet huic loco parum commodum.

⁴ potes] MSti ferè universi habent *potest*, sc. *dicendi vis*, de quâ locutus est Scævola in præcedenti sententiâ.

⁵ ut temporibus illis] Sensus est, Homines istius temporis dicebant causam, cur Acade-

mia floreret, fuisse, quòd ei Charmadas & Clitomachus & Æschines præfuerunt.

⁶ quòd eam Charmadas &c.]

Vulgò pro *Charmadas* legimus *Carneades*, malo sanè omine: Hic enim Crassus dicit se Quæstorem, postea verò Antonius se Proconsulem vidisse *Carneadem*, contrà auctoritatem veterum Scriptorum: Laërtius enim ex Apollodoro scribit *Carneadem* mortuum esse anno U. C. 625. Crassus verò Quæstor fuit an. U. C. 643. & Antonius Proconsul an. U. C. 652. Imò Cicero ipse in Acad. Quæst. dicit *Carneadis* legationem incidisse in an. U. C. 599. Si igitur Crassus Quæstor vidit *Carneadem*, *Carneades* post legationem vixit annos 44. & si Antonius Proc. eum vidit, vixit annos 53. post legationem: quod verisimile

dicendis ad persuadendum tua plurimùm valeat oratio: denique ut prudentibus disertè, stultis etiam verè dicere videaris. Hoc amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria, non communi oratorum facultate posse.

Tum ille, Non sum, inquit, nescius, XI.
Scævola, ista inter Græcos dici & disceptari solere. Audiui enim summos homines, cùm quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ⁵ ut temporibus illis ferebatur, ⁶ quòd eam Charmadas & Clitomachus

simile non videtur. Sed ulterius ex ipso Cicerone probaturus sum neque Crassum neque Antonium vidisse *Carneadem*: Primò in iii. 18. Crassus dicit, *cujus (Carneadis) etsi ego multos auditores cognovi Athenis* &c. Ex quo loco colligo Crassum, si vidisset *Carneadem*, non Soceri aut Metelli usus esset iudicio, sed suo: porrò dicit ibi Crassus Metellum *adulescentem* fuisse, cùm audiret *Carneadem affectum ætate*, Metellus verò Consul fuit an. U. C. 645; ergo non credibile est *Carneadem* vixisse usque ad Quæsturam Crassi, hoc est, pæne ad consulatum Metelli, multo autem minùs ad Proconsulatum Antonii: Secundò, in ii. 37. itemque in hoc ipso loco non de homine, quem novit, Crassus loquitur, sed dicit *hominem, ut ferebant, &c.* Tertiò, ut se habet vulgata *Lectio Carneades Carneadis* auditor fuit, quo quid ineptius? his igitur rationibus adductus vulgatam lectionem rejicio. Cur autem *Charmadas* reposui, paucis sciat Lector. 1mo. MS Cant. habet *Carneades*, Bod. *Carneadas* (quæ vox si punctum literæ *i* tollas, est *Carmadas*.) MSti vero Joan. & Harl. 1. habent *Charmadas* in hoc loco, & tribus sequentibus, de quibus mox dicturus sum. 2do. In Oratore c. 16. cùm dicitur, *Scitum est enim, quod Carneades dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem eodem etiam modo dicere*, nonnulli, quos vidi, MSti habent ibi *Charmadam*, poscente etiam sensu: Patet idem ex ii. 88. ubi, Jonsio primum notante & Gronovio approbante,

machus & Æschines obtinebant: erat etiam Metrodorus, qui cum illis unà ipsum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum & copiosissimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus, ⁷ & Peripatetici Critolai Diodorus: multi erant præterea præclari in philosophia & nobiles, à quibus omnibus ⁸ una pæne voce repelli oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina rerumque majorum scientia, ac tantum in judicia & conciunculas, tamquam in aliquod pistrinum, detrudi & compingi videbam. Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputationum inventori & principi, longè omnium in dicendo gravissimo & eloquentissimo, Platoni; cuius tum Athenis ⁹ cum Charmada

bante, pro *Carneadem* jam legimus *Charmadam*, testimonio Plinii & auctoritate MStorum. 3tio. Sextus Empiricus non semel dicit *Charmadam* (vel *Charmidam*) Academicum fuisse & Academiae principem. 4to. Idem scriptis mandavit disputationem quandam *Charmade*, in qua Academicus iste probat Rhetoricam non esse artem & Rhetores exagitat; quæ omnia Sex. Empirici testimonia huic loco optimè conveniunt. Utile fore credidi hunc locum luculentis argumentis explicare, qui Petavio, Stanleio nostro, aliisque

Chronologiam docentibus, magnas olim turbas excitaverit. ⁷ et Peripatetici Critolai Diodorus.] Hæc est lectio MStorum duorum Pall. & trium Gulielmii, necnon Joan. Mag. & Harl. duorum: testaturque Cicero de Fin. v. 5. *Diodorum* fuisse auditorem *Critolai*. Porro, ea argumenta, quibus probavi *Carneadem* ad Quæsturam Crassi non vixisse, satis docebunt ne *Critolaum* quidem in Crassi Quæsturâ viguisse; quod tamen præ se fert illa vulgata lectio, & Peripatetici Critolaus & Diodorus.

Charmada diligentius legi Gorgiam: ¹ quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videbatur: verbi enim controversia jamdiu torquet Græculos, homines contentionis cupidiores, quam veritatis. Nam, si quis hunc statuet esse oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat & concedat, necesse est: neque enim sine multa ² pertractatione omnium rerum publicarum, neque sine legum, morum, juris scientia, neque natura hominum incognita ac moribus, in his ipsis rebus satis callidè versari & peritè potest: qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quifquam

8 *unâ pæne voce repelli*] Ita MSti Cant. Norf. Bal. Mag. Nov. & Gonv. itemque Edit. Ven. & Lamb. qui ordo verborum elegantior est quam vulgatus *unâ pæne repelli voce*.

9 *Cum Charmada diligentius legi Gorgiam*] Vulgò *Carmeade*, sed vide quæ dixi paulo ante: MS. Joan. hîc habet *Charmada*, & MSti. Gonv. & Harl. 1. *Carmada*.

1 *quo in libro in hoc maxime*] In vulgatis deest *in*, sed eam vocem retinent MSti Bal. Cant. & Harl. 1. nec non edit. Ven. Mediol. Victor. Asc.

Steph. Man. &c. Sic in ii. 78. In quo soleo admirari &c. & de Fin. i. 2. In quibus hoc primum est, in quo admirer &c.

2 *pertractatione omnium rerum publicarum*] Ita MSti Joan. Norf. Bal. Bod. Mag. Cant. & Nov. itemque Edit. Asc. & Man. cùm in vulgatis duæ postremæ voces malè jungantur; neque enim necesse est, ut is omnes Respublicas cognoscat, qui Romanam velit cognoscere: necesse est autem, ut publicas res omnes Romani imperii sciat, qui de eo administrando dicturus est.

quam rectè tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin oratoris nihil vis esse, nisi compositè, ornatè, copiosè eloqui; quæro, id ipsum quî possit assequi sine ea scientia, quam ei non ³ conceditis? dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, existare non potest. Quamobrem, si ornatè locutus est, (sicut fertur, & mihi videtur), physicus ille Democritus, materies illa fuit physici, de qua dixit; ornatus verò ipse verborum oratoris putandus est. Et si Plato de rebus à civilibus controversiis remotissimis divinitus est locutus, quod ego concedo: si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, & in dicendo suaves atque ornati fuerunt; sint hæ res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis; oratio quidem ipsa propria est hujus unius rationis, de qua loquimur & quærimus. Etenim videmus iisdem de rebus jejunè quosdam & exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum disputavisse, neque ob eam rem philosophiæ non satisfecisse, ⁴ quòd non

³ conceditis?] Antea dixerat *nihil vis*, cur igitur non hîc *concedis*? Et tamen alibi Cicero numeros mutavit; ut in ii. 18. *neque enim ætas id mea desiderat, & aliud dicendi genus secuti sumus.*

⁴ quòd non habuerit hanc dicendi &c.] Johan. Walkerus

consuit legendum esse *habuerint*, quam conjecturam probō; de pluribus enim Cicero loquitur, & Chrysippum speciatim, quasi per Parenthesin, nominat: Et huic lectioni MSti Bod. & Gonv. videntur favere; imò cùm omnes fere MSti exhibent *in hac dicendi* &c.

non habuerit hanc dicendi ⁵ in arte aliena facultatem.

Quid ergo interest? aut quî discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate & elegantia non utuntur? Unum erit profectò, quod ii, qui bene dicunt, afferunt proprium; compositam orationem & ornatam, & artificio quodam & expolitione distinctam. Hæc autem oratio, si res non subest ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quàm verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subjecta sententia nec scientia? Quicquid erit igitur, quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tamquam clientis causam, didicerit, dicet meliùs & ornatius, quàm ille ipse ejus rei inventor atque artifex. Nam si quis erit, qui hoc dicat, Esse quasdam oratorum proprias sententias atque causas, & certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor equidem in his magis assidue versari

XII.

&c. suspicor istud in ex finali syllabâ præcedentis vocis habuerint natum fuisse. Interim dissimulandum non est, me in Livii Hist. Rom. l. i. c. 56. eandem loquendi formulam invenisse, *Is cum primores civitatis, in quibus fratrem suum, ab avunculo interfectum audisset* &c. Aut igitur vox habuerit ex hoc loco defendi potest, aut in illo loco vox interfectum in vocem interfectos mutanda est.

5 in arte alienâ] Sc. alienâ ab Oratoribus, quoniam Philosophia, quæ fuit ars Chrysippi, cum Eloquentiâ ne minimâ

versari hanc nostram dictionem : sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim nescit maximam vim existere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis? ⁶ quæ, nisi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus philosophorum proprius videtur, neque orator, me auctore, umquam repugnabit : sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in ea solum illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quæ sine illa scientia nulla est, sibi assumet. Hoc enim est proprium oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis & ornata, & hominum sensibus ac mentibus accommodata.

XIII. Quibus de rebus Aristotelem & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit à me. Nam ego, quæ sunt oratori cum illis communia, non mutuor

ab

nimâ societate conjuncta est.

6 quæ, *nisi qui naturas*] Ex conjecturâ Passeratii Lambinus legit *quare, nisi* &c. ne gemino casu Accusativo sententia (opinor) laboret. Sed nihil muto; sæpius enim Noster,

cum in initio sententiæ Pronomine relativo usus esset, eandem vocem vel ipsi simile quiddam repetit in posteriore parte sententiæ, Grammatices ratione (ut nobis quidem videri possit) non habitâ: sic, ut

ut

ab illis; isti, quæ de his rebus disputant, oratorum esse concedunt. Itaque cæteros libros artis isti suæ nomine, hos Rhetoricos & inscribunt & appellant. Etenim, cùm illi in dicendo inciderint loci (quod persæpe evenit), ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia atque omnes philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere: quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis consumendi otii causa differant, cùm concessero, illud tamen oratori tribuam & ⁷ dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam exanguique sermone disputant, hic cum omni gravitate & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis philosophis tum Athenis differebam: co-gebat enim me Marcus Marcellus hic noster, qui nunc ædilis curulis est, & profectò, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset; ac jam tum erat adolescentulus his studiis mirificè deditus. Jam verò de legibus instituendis, de bello, de pace, de focis, de

vectiga-

ut pro pluribus unum exemplum proferam, c. 17. Hæc, cùm ego prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore Apollonio, ea, quæ à Panætio acceperam, contulissem, irrisit ille Philosophiam &c.

⁷ dabo, ut eadem, de quibus] MSti Joan. Bod. & Harl. i. itemque Lambinus habet, ut ea, de quibus: sed vulgata lectio defendi potest ex lib. i. de Fin. c. 14.

8 ætate/quæ

vectigalibus, de jure civium generatim in ordines ⁸ ætatesque descripto, ⁹ dicant Græci, si volunt, Lycurgum aut Solonem (quamquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos) scisse meliùs, quàm Hyperidem aut Demosthenem, perfectos jam homines in dicendo & perpolitos: vel nostros decemviros, qui XII tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentes, anteponant in hoc genere & ¹ Servio Galbæ & socero tuo C. Lælio, quos constat dicendi gloria præstitisse. Numquam enim negabo esse quasdam artes proprias eorum, qui in iis cognoscendis atque tractandis studium suum omne posuerunt; sed oratorem plenum atque perfectum esse eum dicam, qui de omnibus rebus possit variè copiosèque dicere.

XIV. Etenim sæpe in iis causis, quas omnes proprias esse oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua scientia sit promendum ² et assumendum. Quæro enim, num possit aut contra imperatorem,

⁸ ætatesque descripto,] Lamb. legit *descriptorum*, i. e. civium: non enim *jus*, sed *cives* in ordines ætatesque describebantur.

⁹ dicant Græci,] Vulgata lectio *dicant* vel *Græci* vitiosa videtur; cui medicinam sic affert Lambinus, *Vel Græci dicant, si volunt, Lycurgum aut Solonem* ----- vel nostri De-

cemviros &c. Alii, *Dicant vel Græcos, si volunt* ----- vel nostros *Decemviros &c.* Sed potior videtur lectio, quæ in duobus MStis Harl. occurrit, voce vel deletâ, *Dicant Græci, si volunt &c.* i. e. isti Græci Philosophi, quicum Crassus Athenis disseruerat.

¹ Servio

torem, aut pro imperatore dici sine rei militaris usu, aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientia? num apud populum de legibus jubendis aut vetandis? num in senatu de omni rei publicæ genere dici sine summa rerum civilium cognitione & prudentia? num admoveri possit oratio ad sensus animorum atque motus, vel inflammandos vel etiam extinguendos, (quod unum in oratore dominatur), sine diligentissima per-
 vestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis ac moribus à philosophis explicantur? Atque haud scio, an minùs hoc vobis sim probaturus; equidem non dubitabo, quod sentio, dicere: ³ *Physica ista ipsa, & Mathematica, & quæ paulo ante cæterarum artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum, qui illa profitentur: illustrare autem oratione si quis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei confugiendum est facultatem. Neque enim, si Philonem illum architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, constet perdisertè populo rationem operis sui reddidisse,*

¹ *Servio Galbæ*] MSti Bod. & Cant. habent *Servio*; vide Emend. ad ii. 65.

² *et assumendum.*] MSti Cant. Norf. Bal. Joan. Mag. Nov. Wag. Gonv. Mead. & Harl. duo, itemque editiones quamplurimæ habent, *atque sumendum.*

³ *Physica ista ipsa, & Ma-*

thematica,] Hunc ordinem verborum MSti Bal. & Harl. 2. servant; nec aliter fere se habet editio Manutii. Vulgò legitur, *Physica ista ipsa, quæ paulo ante, & Mathematica, & cæterarum artium propria posuisti.* Non diu, Lector, utrum alteri ordinem præferas, dubitabis.

didisse, existimandum est architecti potius artificio disertum, quàm oratoris, fuisse. Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cùm ab illo causam didicisset, ipse ornatè de alieno artificio copiosèque dixisset. Neque verò Asclepiades is (quo nos medico amicoque usi sumus), tum, cùm eloquentia vincebat cæteros medicos, in eo ipso, quod ornatè dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere solebat, Omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes: illud verius, Neque quemquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si id optimè sciat, ignarusque sit faciundæ ac poliundæ orationis, disertè id ipsum posse, de quo sciat, dicere.

XV. Quamobrem si quis universam & propriam oratoris vim definire complectique vult; is orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res incidit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Sin cuiuspiam nimis infinitum videtur, quòd ita posui, *quæcumque de re*, licet hinc, quantum cuique vide-

4 *in disceptationibus* atque *in usu forensi*;] Vulgata vox aut disjungit voces: sed Crassus per vocem *disceptationibus*, & voces *usu forensi*, idem voluit significare, nempe genus
judiciale; oratori certè necessarium, etiamsi alia omnia ab Eloquentia sejungas. Rectè igitur MSti Cant. Joan. Harl. duo, Wag. Nov. Mag. Bal. Norf. & Lambinus habent, *atque*

videbitur, circumcidat atque amputet: tamen illud tenebo, Si, quæ cæteris in artibus aut studiis sita sunt, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint ⁴ in disceptationibus atque in usu forenfi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re, multo oratorem melius, quam ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpitio, quæret à C. Mario affini nostro; & cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pæne hic melius, ⁵ quam ipse, illa scire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentissimum & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit; forsitan, si ei sit visum, (etsi hæc quidem nosse debet orator), cum Sexto Pompeio, erudito homine in philosophia, communicabit. Hoc profectò efficiet, ut, quamcumque rem à quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatiùs, quam ille ipse, unde cognorit. Sed si me audierit, quoniam philosophia in tres partes est distributa, ⁶ in naturæ

atque in usu forenfi: quam
lectionem confirmant Antonii
verba in l. ii. 10. *cujusmodi*
sunt, quæ in foro, atque in ci-
vium causis disceptationibusque
versantur.

⁵ *quàm ipse, illa scire ut-*
deatur.] Sic MSti Palatini,
Gallici, Joan. Harl. duo, Wag.
Mag. Gonv. Cant. & Norf.
exhibent. Vulgò *ipse ille &c.*

⁶ *in naturæ obscuritatem,*
D i. e.

turæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus⁷ atque largiamur inertiae nostrae: tertium verò, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus est oratori perdiscendus; cætera, si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modò erunt ad eum delata⁸ & ei tradita.

XVI. Etenim si constat inter doctos, hominem ignarum astrologiæ, ornatissimis atque optimis versibus Aratum de cælo stellisque dixisse; si de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poëtica quadam facultate, non rustica, scrip-
fisse præclare; quid est, cur non orator de rebus iis eloquentissimè dicat, quas ad certam causam tempusque cognorit? Est enim finitimus oratori Poëta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis verò ornandi generibus focius ac pæne par; in hoc quidem certè prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat jus suum, quo minùs ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, qua velit. Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses; quòd in omni genere sermonis,

i. e. In Physicam; tres enim istæ partes, in quas Crassus Philosophiam distribuit, sunt Physica, Logica, & Ethica. ⁷ atque largiamur inertiae nostrae:] Vulgò idque largiamur inertiae nostrae, i. e. relinquare duo illa: Sed, cum parum

monis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum esse debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, me ipsum esse arbitrarer: sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, (homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minùs, quàm volebat, familiaris; sed tamen & doctus, & perurbanus), sic sentio; Neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamen apparet atque exstat, utrùm simus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ; sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrùm sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis iudiciorum, concionum, senatus, etiamsi propriæ cæteræ non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrùm is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.

Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius: id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam

parum placet hæc lectio, | necnon editionum Mediol. Ven.
auctoritate MStorum Cant. | aliarumque, rescripti atque lar-
Harl. duorum, Wag. Bal. | giamur.
Nov. Gonv. Mag. & Joan. | 8 et ei tradita.] Ita omnes
D 2 | nostri

quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse oratoris, concederes, & ea ipsa, nescio quomodo, rursus detorqueres atque oratori propria traderes. ⁹ Hæc, cum ego prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio ea, quæ à Panætio acceperam, contulissem; irrefit ille quidem (ut solebat) philosophiam, atque contempsit; multaque non tam graviter dixit, quàm facetè: tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres; sed ut omnes comites ac ministras oratoris esse diceres; quas, ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque ¹ si ad eas facultatem istam ornatissimæ orationis adjunxerit, non possum dicere, eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore. Sed is, si quis esset, aut etiam si umquam fuisset, aut verò si esse posset, tu esses unus profectò, qui, & meo judicio & omnium, vix ullam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti. Verùm si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus civilibusque versetur, quin scias; neque eam tamen scientiam, quam adjungis oratori, com-

nostri MSti, cum vulgò vox ei exulet.

⁹ Hæc, cum ego &c.] Vide Notam ad pag. 28. quæ, nisi qui naturas &c.

¹ si ad eas facultatem istam ornatissimæ] Vitiosa, opinor, est lectio vulgata facul-

tates, cui longè antepono illam MStorum Cant. Gonv. Nov. Wag. Bal. Bod. Norf. & editionis Manutii, idemque, si ad eas facultatem istam &c. eas i. e. artes, quæ scientia nituntur, & quæ opponuntur passim Oratoris facultati. Sici.

complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipsa concedat. Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quàm ad cognoscendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in Republica, quos in amicorum negotiis res ipsa ante confecit, quàm possemus aliquid de rebus tantis suspicari? Quòd si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus, etiamsi ingenium (ut tu putas) non maximè defuit, doctrina certè & otium & hercule etiam studium illud discendi acerrimum defuit; quid censes, si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, accefferint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, XVIII. Crasse, quæ dicis; nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem naturamque comprehenderit. Sed primùm id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione

20. disputat *Charmadas* nullam esse *artem* dicendi, & mox addit, quibus in rebus *omnis oratorum versatur facultas*. Sic Antonius ii. 7. dicit, *Res* (i. e. *Eloquentia*) *mibi videtur esse facultate præclara, arte mediocris*. Sed

meam lectionem prorsus confirmat geminus prope locus i. 14. *Illustrare autem oratione si quis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei confugiendum est facultatem*. Porro Lamb. pro *ornatissimæ* legit *ornandæ*.

tatione & consuetudine dicendi populari & forenfi; aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi ornatè & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur: nitidum quoddam genus est verborum & lætum; ² & palæstræ magis & olei, quàm hujus civilis turbæ ac fori. Namque egomet, qui serò ac leviter Græcas literas attigissem, tamen cùm pro consule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus: sed, cùm quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos fere ipsos, qui abs te modò sunt nominati, cùmque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisse, me in causis majoribus, ficuti te, solere versari; pro se quisque, ut poterat, de officio & ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quan-

² et palæstræ] Vulgò sed; interim nostra lectio extat in MStis Joan. Norf. Mag. & Harl. duobus: nec aliter Quintil. loquitur in Inst. Orat. x.
¹ Isocrates in diverso dicendi genere nitidus & comptus, & palæstræ quàm pugnæ magis
 accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est.
³ easque esse inter se æquales] MSti Cant. Harl. 2. Wag. Bal. Joan. Nov. Mag. & Norf. editionesque Ven. Mediol. Caroli Stephani, & Lambini delent vulgatam vocem ipsas, quæ

quandam esse virtutem; & qui unam virtutem haberet, omnes habere; ³ easque esse inter se æquales & pares: ita qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam & exilis oratio, longèque à nostris sensibus abhorrebat. ⁴ Charmadas verò multo uberiùs iisdem de rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academiae, adversari semper omnibus in disputando); sed tum maximè tamen hoc significabat, eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere; neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.

Disputabant contra disertis homines, Athenienses, & in Republica causisq; versati, in quibus erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus; qui cum diceret ⁵ esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspicendis rationibus constituendarum & regendarum Rerumpublicarum, ⁶ excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum &

XIX.

quæ & commodè abesse potest, & sententiam præsens conturbat.

⁴ Charmadas verò multo uberiùs &c.] Lego Charmadas propter rationes ad c. 11. adductas. MSti etiam Joan. & Harl. 1. habent Charmadas,

& MStus Bod. Carniades.

⁵ esse quandam prudentiam,] i. e. Eloquentiam seu facultatem dicendi esse quandam prudentiam &c.

⁶ excitabatur homo promptus] Hotomannus conjecit legendum esse excipiebatur: sed vulgata

& copia : omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse à philosophia docebat, neque ea, quæ statuerentur in Republica de diis immortalibus, de disciplina juventutis, de iustitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraque, sine quibus civitates aut esse aut bene moratæ esse non possent, usquam in eorum inveniri libellis. Quòd si tantam vim rerum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur ; quærebat, cur de procæmiis & epilogis & de ejusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri ; de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de iustitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus litera in eorum libris nulla inveniretur. Ipsa verò præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modò eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi

vulgata lectio defendi potest ; sensus est enim, Homo abundans doctrinâ (nempe Charmadas Philosophus) ita respondere iis, quæ dixerat Menedemus (homo promptus, utpote disertus Orator), ut Menedemum excitaret, & ad suam opinionem defendendam acueret.

7 *quod idem fieri nullo modo posse,*] Displicet vulgata vox *item* ; Lambinus conjecit *quod* ita fieri &c. sed non favent huic MSti. MSti verò Mag.

Harl. 2. & editiones Ven. &

Rawl. habent, *quod idem fieri* &c. bene, ut opinor : sic enim Cicero l. 3. de Fin. *quod idem Peripatetici non tenent ; & alibi, quod idem in cæteris artibus non contingit : & de Orat. ii. 61. quod idem in bona serva dici solet.*

8 quæ isti Rhetores ne primoribus] Ut nunc se habet lectio vulgata, id, quod antea dictum fuerat, in hac sententia, solum mutatis verbis, repetitur : ea enim verba *quod idem fieri* &c. satis dicunt Rhetores præcepta philosophiæ non didicisse,

fibi adfciscerent; fed ne hanc quidem ipfam dicendi rationem ac viam noſſe: caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, ut & ipſis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur, (id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici iſti doctores in præceptis ſuis reliquiſſent); & uti eorum, qui audirent, ſic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: ⁷ quod idem fieri nullo modo poſſe, niſi cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur: hæc autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa atque abdita, ⁸ quæ iſti rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuntians docebat illum, in animis vel judicum

diciffe. Adde, quòd Antithe-
ton in vulgata lectione pror-
ſus exulat; voces autem *media*
& *primoribus* ſibi invicem op-
poni debent. Suſpicatus eſt
igitur Joh. Walkerus mendum
hic latere, & pro *quæ*, Accu-
ſativum ſingularem *quam* ſcri-
bi oportere; ut ad Philoſo-
phiam referatur. Hanc au-
tem conjecturam confirmant
Cræſſi verba, iii. 21. *dummodo*
illa res tanta ſit, ut omnibus
Philoſophorum libris, quos ne-
mo Rhetorum iſtorum unquam
attigit, comprehenſa eſſe videa-

tur. Sensus igitur hujus loci
eſt: Rhetores non poſſunt Ora-
torem bene inſtituere; Orator
enim debet cognoſcere vim &
potestatem afficiendi animos
audientium: quæ vis ſive po-
teſtas in media Philoſophia
poſita eſt. Rhetores verò non
ſolùm non mediam philoſo-
phiam hauſerunt, ſed ne ſu-
perficiem, minimamve ejus
partem attigerunt. Ergo non
poſſunt illi, (quod tamen Ora-
tori maximè neceſſarium eſt,) doctrinam affectuum Oratori
tradere. Graviffima eſt Rhe-
torum

dicum vel populi in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine philosophia quemquam scire posse.

XX.

⁹ Huic ille respondebat, non se negare Demosthenem summam prudentiam summamque vim habuisse dicendi: sed (sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset), non quid ille potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ¹ ut omnimodis disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, ut & blandiri & suppliciter insinuare iis, à quibus esset petendum, & adversarios minaciter terere possemus; & rem gestam exponere; & id, quod intenderemus, confirmare; & id, quod contra diceretur, refellere; & ad extremum deprecari aliquid & conqueri; quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas: & quod consuetudo exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum

torum accusatio, cum dicantur non solum non intelligere præcepta, sed ne ullam operam dedisse illi Arti, in qua præcepta illa continerentur.

⁹ Vulgò *Huic respondebat,*] Quis *respondebat*? non Menedemus: at iste solus Nominativus casus præcesserat.

Lege igitur vel cum MStis Nov. & Mead. & Manutio, *Hic respondebat*, vel cum editionibus Ven. & Mediol. *Huic ille respondebat*: i. e. Charmadas Menedemo.

¹ *ut omnimodis disputaret,*] Vulgò legimus *ut omnino disputaret*; sed Adverbium *omnino*

rum copia nitebatur: nam primùm, quasi dedita opera, neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cùm repeteret usque à Corace nescio quo, & Tisia, quos artis illius inventores & principes fuisse constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent ² nec omnino scire curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam (sive ille irridens, sive quòd ita putasset atque ita audisset) me in illo numero, qui illa non didicissem, & tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo proferebat: quorum illi alterum faciliè assentiebar, nihil me didicisse; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem verò negabat esse ullam, nisi quæ cognitis penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur: hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia esse & incerta; cùm & dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè tenerent, & audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa aut certè obscura opinio.

nino cum verbo *disputaret* eleganter, mea sententia, conjungi non potest; Melior hic est ordo, *Ut disputaret nullam omnino artem* &c. Sed optimi istius MSti Joan. lectio recipienda est, *ut omnimodis disputaret*; à qua non longe absunt MSti Mag. & Gonv.

ut omnimodè disputaret &c.

² *nec omnino scire curassent,*] Tempore præsentis in hoc loco, non perfectio opus est: Reposui igitur *scire* loco *scisse*, auctoritate MStorum Bod. & Norf. necnon editionum Lambini, Ven. & Mediolanæ.

3 Quibus

opinio. Quid multa? sic mihi tum persuadere videbatur, neque artificium ullum esse dicendi, neque quemquam posse, nisi qui illa, quæ à doctissimis hominibus in philosophia dicerentur, cognosset, aut callidè aut copiosè dicere. ³ Quibus dicere Charmadas solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans, me sibi perfacilem in audiendo, te perpugnamem in disputando esse visum.

XXI. Tumque ego, hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & invito excidit & pervenit in manus hominum, *disertos* me cognosset nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem: quòd eum statuebam disertum, qui posset factis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere; eloquentem verò, qui mirabiliùs & magnificentius augere posset atque ornare, quæ vellet, omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id si est difficile nobis, qui ante, quàm ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione & foro, sit tamen in re positum atque natura: ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in nostris

³ Quibus dicere Charmadas solebat &c.] Pro vulgato *Charmades* repono *Charmadas* auctoritate MStorum Bod. Harl. 1. & Joan. & ob rationes ad c. 11. memoratas. Porro, cum vo-

ces Quibus dicere suspectæ sint, Lambinus conjectura Hotomanni legit, *Quibus adjicere* &c. pro quo fortè legendum est *Quibus subjicere*: Sed, cum fileant MSti, Lector suo fruatur judicio.

nostris hominibus esse video, non despero
 4 fore aliquem aliquando, qui & studio acriore,
 quàm nos sumus atque fuimus, & otio ac
 facultate discendi majore ac maturiore, &
 labore atque industria superiore, cùm se ad
 audiendum, legendum scribendumque dedi-
 derit, existat talis orator, qualem quærimus;
 qui jure non solùm disertus, sed etiam elo-
 quens dici possit; qui tamen mea sententia
 aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari
 fuerit ingenio, pluraque, quàm hic, & audi-
 erit & lectitarit & scripserit, paulum huic
 aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpitius,
 Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde
 optanti utrique nostrum cecidit, ut in istum
 sermonem, Crasse, delaberemini: nobis enim
 huc venientibus jucundum satis fore videbatur,
 si, cùm vos de rebus aliis loqueremini, tamen
 nos aliquid ex sermone vestro memoria dig-
 num excipere possemus: ut verò penitus in
 eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii,
 vel facultatis disputationem pæne intimam
 veniretis, vix optandum nobis videbatur:
 Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus
 essem studio utriusque vestrum, Crassi verò
 etiam amore, cùm ab eo nusquam discede-
 rem,

4 fore aliquem aliquando,]
 Videtur hic Cicero ad se ipse
 respexisse; de quo ita Quinti-
 lianus Inst. Or. x. 1. Non im-
 meritò ab hominibus ætatis suæ
 regnare in judiciis dictus est:

apud posteros verò id consecutus,
 ut Cicero jam non hominis, sed
 eloquentiæ nomen habeatur.
 Ille se profecisse sciat, cui Ci-
 cero valde placebit.

rem, verbum ex eo numquam elicere potui
⁵ de via ac ratione dicendi, cum & per me-
 met ipsum egissem, & per Drusum sæpe ten-
 tasssem: quo in genere, tu, Antoni, (verè
 loquar) numquam mihi percunctanti aut quæ-
 renti aliquid defuisti, & persæpe me, quæ so-
 leres in dicendo observare, docuisti. Nunc,
 quoniam uterque vestrum patefecit earum
 rerum ipsarum aditum, quas quærimus, &
 quoniam princeps Crassus ejus sermonis or-
 diendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea,
 quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter
 persequamini. Quod quidem si erit à vobis
 impetratum, magnam habebo, Crasse, huic
⁶ palæstræ & Tusculano tuo gratiam, & longè
 Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc suburba-
 num gymnasium anteponam.

XXII. Tum ille, Imò verò, inquit, Sulpiti, ro-
 gemus

⁵ de via ac ratione di-
 cendi,] Ita MS Gonv. & ita
 edidit Manutius: hoc etiam
 voluit Gulielmus potiùs, quàm
 vulgatum illud *vi ac ratione*.
 Sic in c. 19. *ne hanc quidem*
ipsam dicendi rationem ac viam
nosse: c. 25. *non rationem*
dicendi & viam, *sed naturam*
defuisse. Et iii. 36. *incipites*
vias, rationesque disputan-
di.

⁶ palæstræ] De duplici
 palæstræ usu, tam philosophis
 disputantibus aptæ, quàm lu-
 ctantibus, disce ludentibus, &c.

vide quæ Noster dicit in ii. 5.
 Consulatur etiam Nota mea
 ad vocem *palæstræ* in eodem
 capite.

⁷ me quidem fateor semper] Ita MSti Norf. Cant. Gonv.
 Mead. & Harl. duo, ut
 etiam Manut. & Lambinus
 ediderunt, addito mox in fine
 sententiæ verbo *ut ante verba*
tute paulo ante dixisti. Rectè;
 non enim Sulpitius dixerat in
 præcedenti capite Crassum
semper à genere hoc toto sermo-
nis refugisse: solum dixerat
 Crassum ipsi cupienti atque in-
 stanti

gemus Antonium, qui & potest facere id, quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam ⁷ me quidem fateor semper à genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sæpissime negasse, ut tute paulo ante dixisti: quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam; neque quo tuo studio rectissimo atque optimo non obsequi vellem, præsertim cùm te unum ex omnibus ad dicendum maximè natum aptumque cognossem; sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, ⁸ quæ quasi in arte traduntur, inscitia. Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, affecuti sumus; de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his,

stanti sæpissime negasse. Illud Crassus nunc primum fatetur. Vulgò absunt voces fateor & ut.

8 quæ quasi in arte traduntur, inscitia.] In vulgato verborum ordine, quasi traduntur in arte, non video quid velit quasi tradere. Lambinus sic verba collocat; quæ quasi in arte traduntur, inscitia; & hunc ordinem servant MSti Cant. Harl. duo, Wag. Gonv. Norf. Bal. Mag. & optimus Joan. Nec aliter Cicero ii. i. i. aliquid etiam de testimoniis

quasi in arte tradere. Crassus semper dubitavit, esset Rhetorica Ars, necne: quandam tamen similitudinem Artis Rhetoricam habere contendit: sic i. 23. dicit ille, sibi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri. Idem sensit Antonius ii. 8. is, si non planè artem, at quasi artem quandam invenerit. Est igitur quasi in arte tradere, dare præcepta in ea facultate, quæ similitudinem quandam Artis habet.

his, credo, rebus, inquit Crassus, ut in ⁹ cre-
tionibus scribi solet, ¹ QUIBUS SCIAM
POTEROQUE. Tum ille, Namque, quod
tu non poteris, aut nescies, quis nostrum tam
impudens est, qui se scire, aut posse postulet?
Jam verò ista conditione, dum mihi liceat
negare posse, quod non potero, & fateri
nescire, quod nesciam, licet, inquit Crassus,
vestro arbitratu percunctemini. Atque, in-
quit Sulpitius, hoc primum ex te, de quo
modò Antonius exposuit, quid sentias, quæ-
rimus, Existimesne artem aliquam esse di-
cendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus,
tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, &
fortasse docto atque erudito, quæstiunculam,
de qua meo arbitratu loquar, ponitis? Quando
enim me ista curasse aut cogitasse arbitramini,
& non semper irrississe potius eorum homi-
num impudentiam, qui, cum in schola asse-
dissent, ² ex magna hominum frequentia di-
cere

⁹ *cretionibus*] *Cretio* (se-
cundum Isidor. Orig. lib. 5.
c. 24.) appellata est quasi de-
cretio; *cernere* enim est de-
cernere & constituere. Ulpia-
nus etiam tit. 22. dicit, “Cre-
tionem esse certorum die-
rum spatium, quod datur
instituto heredi ad delibe-
randum, utrum expediat ei
adire hereditatem, necne;
velut, *Titius heres esto, cer-
nitoque in diebus centum*
“ *proximis, quibus scieris po-*

“ *terisque: nisi ita creveris,*
“ *exheres esto.*” His adjungit
Briffon. de Form. lib. 7. ei,
qui *cretionem* habebat, dies
illos centum computatos fuisse,
quibus se sciverat heredem in-
stitutum, & potuerat *cernere*.

¹ *Quibus sciam*] Victorius
edidit, *de quibus sciam poteroque*.

² *ex magna hominum fre-*
quentia] i. e. juberent, ut, si-
quis ex illo magno hominum
coetu quid quæreret, id ipse
diceret.

cere juberent, si quis quid quæreret? Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam, qui permagnum quiddam suscipere ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea verò vulgò hoc facere cœperunt, hodieque faciunt; ut nulla sit res neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, ³ de qua se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos. Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpiti, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, ⁴ qui vos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factum est: est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio nostrique cupidissimum, Peripateticus Staseas, homo nobis sanè familiaris, & (ut inter homines peritos constare video) in illo suo genere omnium princeps.

⁵ Quem

³ de quâ se non omnia, &c.] MSti Mead. Mag. & Harl. duo habent *de quâ non se omnia*, &c. quem verborum ordinem etiam Lambinus secutus est: sed utcumque verba ordines, istud *non* cum verbo *profiteantur* conjungi in constructione debet, non cum voce *omnia*.

⁴ qui vos istiusmodi disputationibus delectaret] Vulgò nos, sed Crassus paulo ante dixerat se inanes illas quæsti-

unculas, & de omnibus rebus disputationes Græcorum contempsisse: non igitur Crassum, si quem secum adduxisset, Græcus iste delectasset. Sanius, opinor, lectio est MStorum Cant. Wag. Mead. Mag. & Harl. duorum, quamque Lambinus & Carolus Stephanus impresserunt; *qui vos istiusmodi* &c. Vos, sc. Cottam, & Sulpitium, qui hanc quæstionculam mihi, tanquam Græculo, ponitis.

E

⁵ Quem

XXIII. ⁵ Quem tu mihi, inquit Mutius, Staseam, quem Peripateticum narras? Gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse, qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ sit consilio linguaque princeps, cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur. Equidem te cum in dicendo semper putavi deum, tum verò tibi numquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis; qua nunc te uti vel maximè decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere. Ego verò, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri; sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. Nam, si ars ita definitur, (ut paulo ante exposuit Antonius), ex rebus penitus perspectis planèque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur

⁵ *Quem tu* mihi, inquit Mutius,] In Lambini Editione Vulgatus. *Quem tu*, inquit, & MStis Gonv. & Harl. duobus hic occurrit ordo verborum, qui potior videtur, quàm

mihi, Mutius &c.

⁶ *aliquid à me promissile,*

Annon

videtur ars oratoris esse ulla: sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque sensum accommodata omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. Sin autem ea, quæ observata sunt in usu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt (id quod fieri potuisse video); non intelligo, quamobrem non, si minùs illa subtili definitione, at hac vulgari opinione ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda; verùm intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora.

Tum Antonius vehementer se assentire **XXIV.** Crasso dixit, quòd neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rursus eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quàm ipsam artem posse prodesse. Dicam equidem, quoniam institui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister atque artifex, sed quasi unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris neque omnino rudis, videar non ipse ⁶ aliquid à me promississe, sed fortuito in

Annon & qui sponte, & qui | significatio præpositionis à
inviti loquuntur, omnia à se | cum verbo *promo* nusquam
promunt? an verò à se *promere* | mihi occurrit. Vide igitur,
significat sponte promere? hæc | Lector, annon editio Ven. &

in sermonem vestrum incidisse. Equidem, cum peterem magistratus, solebam in ⁷ prensando dimittere à me Scævola, cum ei ita dicerem, Me velle esse ineptum; id erat, petere blandius; quod, nisi ineptè fieret, bene non posset fieri: hunc autem ⁸ esse hominem unum ex omnibus, quo præsente ego ineptus esse minimè vellem; quem quidem nunc mearum ineptiarum testem & spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quàm de dicendo dicere, ⁹ cum id ipsum, *dicere*, numquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium? Perge verò, Crasse, inquit Mutius: istam enim culpam, quam vereris, ego præstabo.

Sic

MSti. Norf. Mag. Mead. Harl. 1. Cant. Bal. Wag. Nov. & Joan. vetustissimus suggerant verissimam Lectionem, *promisisse*: quibus si fides adhibenda sit, sic locum retingas, *non ipse aliquid de me promisisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse*. Literæ *e* & *a* in MStis sæpe confunduntur, & litera *d* vocis *de* facile absorberi potuit à litera postrema præcedentis vocis *aliquid*. Eodem modo loquitur Horatius Serm. 1. 4. 102.

— ut si quid promittere de me
Possum aliud verò, promitto. —

Porro, hæc lectio optimè quadrat iis, quæ supra dicta sunt:

innuit enim Crassus se nolle imitari Græcos, quos in præcedenti capite arguit impudentiæ, quòd nulla erat res de qua non se omnia, quæ dici possent, profiterentur esse dicturos; i. e. promittebant se omnibus quæstiunculis responsuros esse. Crassus igitur istis Græcis Magistris atque Artificibus dicendi opponit se, quem vocat *unum è togatorum numero, atque ex forensi usu hominem*. Ut illi, inquit Crassus, Artifices sunt & Magistri dicendi, ego verò tantum, quantum mihi opus est, didici; sic illi de se omnia promittunt, ego verò nunquam sponte, nunquam, nisi fortuito, in hujusmodi disputationes venio. ⁷ *prensando*] Is *prensare* à Romanis dicebatur, qui, cum peteret

Sic igitur sentio, inquit Crassus, ¹ Naturam XXV. primum atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque verò istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis rationem dicendi & viam, sed naturam defuisse. Nam & animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui & ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. ² Et, si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi aut commoveri arte possint; inferi quidem & donari ab arte ³ non possunt; omnia sunt enim illa dona naturæ), quid de illis dicet, quæ certè cum

peteret magistratus, manum cuiuscunque civis occurrentis prehendebat, ut ejus favorem hoc blanditiarum genere conciliaret.

8 *esse hominem unum ex omnibus,*] Lamb. & MSti Mag. & Harl. 2. hunc ordinem verborum habent: sic i. 22. *Cum te unum ex omnibus &c.* Tusc. Disp. i. 9. *Sed ut homunculus unus è multis.* Somn. Scip. *Anima est una ex omnibus: & passim fere. Vulgò esse unum hominem &c.*

9 *cum id ipsum, dicere*] MSti Joan. Wag. Gonv. Mag. & Harl. duo omittunt *id*.

¹ *Naturam*] Tribus ex rebus (secundum Crassum) conficitur Eloquentia: Naturâ, de qua sermo hîc est ad finem cap. 29: Et Studio, cui subji-

cit Crassus tum Artem, tum Exercitationem. De Arte dicit ab initio c. 30. ferè usque ad finem c. 32. Exercitationem verò tractare incipit in c. 32. ubi ait, *Et exercitatio quædam, &c.*

² *Et, si quis est &c.*] MSti Nov. Bal. Harl. 2. Wag. & Cant. itemque editiones Ven. Mediol. & Lamb. habent; sed *si quis est*.

³ *non possunt; omnia sunt enim &c.*] Ita cum Ascensio locum interpungo; nec aliter MSti Cant. Joan. & Harl. duo, in quibus vox *omnia* cum majusculâ literâ initiali scribitur. Vulgò *non possunt omnia; sunt enim &c.* sed vitiosa est interpunctio; hæc enim in priore parte sententiæ est casus Nominativus, quicum cohæret verbum *possunt*: usitatum est Ciceroni

cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio,
⁴ vocis sonus, latera, vires, conformatio quæ-
 dam & figura totius oris & corporis? Neque
 hæc ita dico, ⁵ ut ars aliquid limare non possit,
 (neque enim ignoro & quæ bona sint, fieri
 meliora posse doctrina, ⁶ & quæ non optima,
 aliquo modo acui tamen & corrigi posse); sed
 sunt quidam aut ita lingua hæsitantes, aut ita
 voce absõni, aut ita vultu motuque corporis
 vasti atque agrestes, ut etiam si ingeniis atque
 arte valeant, tamen in oratorum numerum
 venire non possint. Sunt autem quidam ⁷ ita
 in iisdem rebus habiles, ita naturæ muneribus
 ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti
 esse

ceroni in sententiâ locum ter-
 tium voci *enim* assignare, ut in
 ii. 15. *sita sunt enim ante oculos.*
 Per omnia intellige Inventionem,
 Memoriam, & in explicando
 ornandoque Ubertatem, de qui-
 bus Crassus paulo ante locutus
 est.

⁴ *vocis sonus, latera, vires,*
 Sic fere libri & scripti & im-
 pressi: contra verò vel gravissi-
 mam auctoritatem mihi ratio-
 nem sequenti libera sit sententia.
 Quî enim adjuvant Oratorem
latera & vires separatim? nun-
 quam hæc divisim inter ea, quæ
 oratori necessaria sunt, enume-
 rantur. Fortasse igitur sic fa-
 nanda est sententia: *Linguæ*
solutio, vocis sonus, laterum vires,
conformatio quædam, & figura
totius oris & corporis. Et MStus
 Joan. à nupera tamen manu,
 habet *laterum vires.* Vides

nunc, Lector, non membra ipsa
 (quæ non magis oratori, quàm
 cæteris hominibus sunt necessa-
 ria) à Crasso requiri, sed mem-
 brorum aliquam qualitatem:
 non in Oratore desiderat lin-
 guam, sed linguæ solutionem;
 non vocem, sed vocis sonum, id
 est, suavitatem. Nec aliter Cice-
 ro de se loquitur in Bruto c. 91.
lateribus vires, & corporis (lege
corpori) mediocris habitus accef-
serat. Quinct. xi. 3. *cui aderit*
lateris firmitas. Non tamen
 dissimulandum est, in Senect.
 c. 9. sic se habere vulgatam
 lectionem; *est enim munus ejus*
(sc. oratoris) non ingenii solum,
sed laterum etiam, & virium.
 Sed exemplar quoddam perve-
 tustum ibi habet, *sed laterum*
etiam virium.

⁵ *ut ars aliquid limare]*
 MSti Joan. Harl. 1. & Gonv.
 exhibent

esse videantur. Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus magno in conventu hominum audiendum: adest enim fere nemo, quin acutiùs atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat: ita quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, siquid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi studio deterream. ⁸ Quis enim non videt, C. Cælio æquali meo, magno honori fuisse ⁹ omnino illam ipsam, quamcumque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem?

exhibent *aliquos*: quibus consentiunt editiones Ven. & Mediol. itemque veteres Car. Stephani codices. Sed vulgata lectio defendi potest, si per voces *aliquid limare* intelligas, aliquid limando detrahere: sic Quint. ii. 4. *Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit.*

6 *et quæ non optima,*] Voces *non optima* multo minus videntur hîc significare quàm *bona*; sc. mediocria; ut in ii. 20. is Orator dicitur *non optimè posse*, de quo in priore sententiâ solum dicitur *is, qui aliquid potest.*

7 *ita in iisdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati &c.*] Sic textum emendavi auctoritate MStorum Cant. Wag. Gonv. Nov. Bal. Mag. Mead. Harl. duorum & Joan. necnon

editionum Caroli Stephani, Ven. Mediol. & Lambini. Sic etiam Cicero de Legibus *muneribus Deorum nos esse ornatos.* Vulgata Lectio sic se habet, *Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, &c.* Nuda, ut opinor, est vox *ornati* in vulgata lectione.

8 *Quis enim non videt, C. Cælio &c.*] MSti Bal. Nov. Gonv. Norf. Mag. Mead. & Joan. non exhibent *videat*, sed *videt*, ut legendum conjecerat olim Lambinus. Rectè quidem, quoniam in proxima sententia occurrit verbum *intelligit* Indicativi Modi.

9 *omnino*] Gronovius lectionem MSti Joan. pro verissimâ amplectitur, *omnino*; cui consentit MStus Harl. 1. *Vulgò homini novo.*

critatem? ¹ Quis vestrum æqualem Q. Varium, vastum hominem atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcumque habet, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

XXVI. Sed, quia de oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostra detractis omnibus vitiis orator, ² atque omni laude cumulatus: neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omitemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quàm diligenter & quàm prope fastidiosè iudicamus? nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Est igitur oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciatur, quibus necesse est; sed ut iis ipsis admirabilis esse videatur, quibus liberè liceat iudicare. Ac, si quæritis planè quid sentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui & tacendum putavi. Mihi etiam quique optimè dicunt, quique id facillimè atque ornatissimè facere

¹ *Quis vestrum æqualem Q. Varium &c.*] Lapsi sunt iterum plerique Librarii & Editores; MSti tamen Bod. Harl. 2. & Gouv. & Manutius veram lectionem retinent; delent enim vocem *meum*, quæ vulgò legitur post *æqualem*. Et Car. Stephanus testatur vocem *meum* à

quibusdam veteribus libris abesse. Veram autem hanc lectionem voco, quia Q. Varius non fuit æqualis Crassi, sed Cottæ, & Sulpitii, ut patet ex libro de Cl. Oratoribus c. 49. *Æquales propemodum fuerunt C. Cottæ, P. Sulpitius, Q. Varius, &c.* Porro, si rejiciatur *meum*, non inelegans est

facere possunt, tamen, nisi timidè ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, pæne impudentes videntur: tametsi id accidere non potest: ut enim quisque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, expectationemque hominum pertimescit. Qui verò nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur: non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem verò non pudet (id quod in plerisque video), hunc ego non reprehensione solùm, sed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso sæpissime experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artibus contremiscam. Adolescentulus verò sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quòd continuò consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit. ³ Hic omnes assensum significare, & colloqui inter se cœperunt: fuit enim mirificus quidam

est Antithesis: Crassus enim duo exempla profert, C. Cœlium æqualem suum, & Q. Varium Cottæ ac Sulpitii æqualem.

² atque omni laude cumulat: Secutus sum auctoritatem MStorum Cant. Nov. Gonv. Bod. Mag. Wag. Mead. & Harl. 2. necnon editionum Ven.

Asc Streb. Man. Lambini, & Roberti Stephani. In vulgatis libris extat *cumulandus*.

³ Hic omnes assensum significare, & colloqui inter se cœperunt:] Vulgò hîc omnes assensu, significare inter se, & colloqui cœperunt: sed cùm edit. Ven. Mediol. & Lamb. voces *inter se* subi-

quidam in Crasso pudor, qui tamen non modò non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te & cæteros summos oratores, (quamquam tibi par, mea sententia, nemo umquam fuit), in dicendi exordio permoveri: cujus quidem rei cùm causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maximè is pertimesceret, has causas inveniebam duas: Unam, quòd intelligerent ii, quos usus ac natura docuisset, nonnumquam summis oratoribus non satis ex sententia eventum dicendi procedere: ita non injuria, quotiescumque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ⁴ ne tum accideret, timere: Altera est hæc, de qua quæri sæpe soleo, cæterarum homines artium spectati & probati, si quando aliquid minùs bene fecerint, quàm solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi id, quod scirent, putantur: Noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut, Crudior fuit. Oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiæ peccatum videtur: stultitia autem excusationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quòd ita maluerit, stultus fuisse.

subjiciunt voci *colloqui*, & cùm MStus Harl. 2. habet *assensum*, hanc lectionem vulgatæ antepono.

⁴ ne tum accideret, timere] Fortè legendum est *timerent*: præcesserat enim quòd intellige-

rent; benè igitur sequitur *ita non injuriâ* — ne tum accideret, timerent. Favet conjecturæ MStus Harl. 2. qui habet *timeret*.

⁵ Vulgò, *Et ad quamcunque artem putabat esse aptam*

&c.

&c.]
Streb.
quam
binus
voces
duobus
nullis

fuisse. Quo etiam gravius iudicium in dicendo subimus? quoties enim dicimus, toties de nobis iudicatur: & qui semel in gestu peccavit, non continuò existimatur nescire gestum; cuius autem in dicendo aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio tarditatis.

Illud verò, quod à te dictum est, Esse per-XXVIII. multa, quæ orator nisi à natura haberet, non multum à magistro adjuvaretur, valde tibi assentior; inque eo vel maximè probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui, cùm mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non posse oratores evadere, operam apud sese perdere; dimittebatque, ^s &, ad quam quemque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat: satis est enim cæteris artificiiis percipiendis, tantummodo similem esse hominis, & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, siquis fortè sit tardior, posse percipere animo & memoria custodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. In oratore autem acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, verba prope poetarum, memoria iurifconsultorum,

&c.] Editiones Ven. Mediol. ferri non potest, quoniam vox Sireb. & Man. habent *Es ad aptum* singularis est numeri, quam quemque artem &c. Laminus etiam testatur se vidisse cum vox *eos* pluralis præcesserat: nec habet Adiectivum voces *ad quam quemque* in *aptum* Substantivum ullum, quicum cohæreat.

consultorum, vox tragœdorum, gestus pæne summorum actorum est requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest: quæ enim, singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in oratore, probari non possunt. Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui & levi, quanto plus adhibeatur diligentiae, quàm in hac re, quam constat esse maximam. Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, Se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem: non quo non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modò esset vitii, id ferre ipse non posset: nihil est enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ stabile, quàm id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc similitudinem hujus histrionis oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quàm nihil ab eo, nisi perfectè, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, & uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem perfectionemque in oratore desiderans, à qua ipse longè absum, facio impudenter: mihi enim volo ignosci, cæteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiosè facit, quem denique non decet,

6 unus paterfamilias] Vox | multorum, ut cum Horatio lo-
unus hîc videtur significare unus | quar; aut unus è numero. Idem
valet

decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, detrudendum puto.

Num tu igitur, inquit Sulpitius, me, aut XXIX.
hunc Cottam jus civile, aut rem militarem jubes discere? nam quis ad ista summa atque in omni genere perfecta potest pervenire? Tum ille, Ego verò, inquit, quòd in vobis egregiam quandam ac præclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quàm ad vos, qui possētis, exacuendos accommodavi orationem meam. Et quamquam in utroque vestrum summum esse ingenium studiumque perspexi; tamen hæc, quæ sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quàm solent Græci dicere, in te, Sulpiti, divina sunt. Ego enim neminem nec motu corporis, neque ipso habitu atque forma aptiorem, nec voce pleniorē aut suaviorem mihi videor audisse; quæ quibus à natura minora data sunt, tamen illud assequi possunt, ut iis, quæ habeant, modicè & scienter utantur, & ut ne dedeceat: id enim est maximè vitandum, & de hoc uno minimè est facile præcipere, non mihi modò, qui sicut ⁶ unus paterfamilias his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem sæpe audio dicere, Caput esse artis, decere: quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. Sed, si placet, sermonem aliò transferamus, & nostro more aliquando, non
rhetorico,

valet unus paterfamilias, quod | milias arripuissetis ex aliquo cir-
in c. 34. quemcunque patrem fa- | culo.

rhetoricò, loquamur. Minimè verò, inquit Cotta : ⁷ nunc enim te jam exoremus, necesse est, (quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis artem), ut nobis explices, quicquid est istud, quod tu in dicendo potes : neque enim sumus nimis avidi ; ista tua mediocri eloquentia contenti sumus ; idque ex te quærimus, (ut ne plus nos assequamur, quàm quantulum tu in dicendo assecutus es), quoniam, quæ à natura expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumendum putes.

XXX. Tum Crassus arridens, Quid censes, inquit, Cotta, nisi studium & ardorem quandam amoris ? sine quo, cùm in vita nihil quicquam egregium, tum certè hoc, quod tu expetis, nemo umquam assequetur. Neque verò vos ad eam rem video esse cohortandos, quos, cùm mihi quoque sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profectò studia nihil profunt perveniendi aliquò, nisi illud, quod eò, quò intendas, ferat deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, sed de hac mea, quantulacumque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem, rationem consuetudinis meæ, qua quondam solitus sum uti, cùm mihi

⁷ *nunc enim te jam*] Est qui spectat ; vis ejus exprimitur in legit, *te etiam*, ne duo coeant sequentibus, *quoniam retines nos* adverbia temporis. Sed *nunc* &c.
in hoc loco non ad tempus ⁸ *de infinitæ rei quæstione,* Fortè,

hi in isto studio versari adolescenti licebat. Tum Sulpitius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus umquam, nec insidiando, nec specularando assequi potui, ut, quid Crassus ageret meditandi aut dicendi causa, non modò videre mihi, sed ex ejus scriptore & lectore Diphilo suspicari liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cognituros.

Tum Crassus, Atqui arbitror, Sulpiti, cum XXXI. audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quàm existimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, causam, cur cuperes, non fuisse: nihil enim dicam reconditum, nihil expectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod est homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me ista omnium communia & contrita præcepta didicisse; Primum oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodatè: deinde esse omnem orationem aut ³ de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum & temporum; aut de re certis in personis ac temporibus locata: In utraque autem re, quicquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit; aut, si est factum, quale sit; aut etiam quo nomine vocetur; aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur: Existere

Fortè, de infinitæ rei quæstione, finitis quæstionibus dicere: & ii. ut in ii. 15. infinitam generis 31. in quò de universo genere sine tempore & sine personis quæqueratur, & de universo generationem: & ib. de generum innere infinita quæstio est.

Existere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambiguè quid sit scriptum, aut contrariè, aut ita, ut à sententia scriptum diffideat: his autem omnibus partibus subjecta quædam esse argumenta propria: Sed caussarum, quæ sint à communi quæstione sejunctæ, partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur: Certosque esse locos, quibus in judiciis uteremur, ⁹ in quibus æquitas quæreretur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur. Cùmque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa; ut deberet reperire primùm, quid diceret; deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque judicio dispensare atque componere: tum ea denique vestire atque ornare oratione; post memoria sepire; ad extremum agere cum dignitate & venustate: ¹ etiam illa cognoram & acceperam, ante, quàm de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent; deinde rem demonstrandam;

⁹ in quibus æquitas quæreretur:] Sic Strebæus bene edidit; nam postea Cicero usus est imperfecto tempore Modi Subjunctivi *dirigerentur, & referrentur*: Vulgò *quæritur*.

¹ etiam illa cognoram] Hic duas primas ex quinque parti-

bus paulò supra memoratis, leviter attingit, sc. *Inventionem & Dispositionem*.

² Audieram etiam,] Hæc de tertia parte vis & facultatis oratoriæ, nempe ornatu, dicuntur.

³ Quinetiam] Hinc nonnihil

hil
Me
iis
vis
fuit.
4
ta gu
perce

dam; postea controversiam constituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; post, quæ contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis essent, amplificanda & augenda, quæque essent pro adversariis, infirmanda atque frangenda.

² Audieram etiam, quæ de orationis ipsius XXXII. ornamentis traderentur: in qua præcipitur primum, ut purè & latinè loquamur; deinde ut planè & dilucidè; tum ut ornatè; post ad rerum dignitatem aptè & quasi decorè: singularumque rerum præcepta cognoram. ³ Quintiam, quæ maximè propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram: nam de actione & de memoria quædam brevia, sed magna ⁴ cum exercitatione præcepta gustaram. In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minùs aberret. Verùm ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti; sed, quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse,

hil dicturus est, de Actione & Memoria, quarta & quinta ex iis partibus, in quas Oratoris vis & facultas antea distributa fuit.

⁴ cum exercitatione præcepta gustaram] MStus Bod. habet percepta: suspicor Ciceronem

scripsisse, cum exercitatione percepta præcepta gustaram: utraque vox hîc necessaria videtur: nec aliter Cicero loquitur in lib. 1. de Off. c. 18. nec Oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quidquam laude dignum sine usu & exercitatione

servasse, ⁵ atque id egisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: est enim, etiamsi minùs necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale.

⁶ Præterea exercitatio quædam suscipienda vobis est; quamquam vos quidem jampridem estis in cursu; sed iis, qui ingrediuntur in stadium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicra prædiscere ac meditari. Hanc ipsam, inquit Sulpitius, nosse volumus: attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita: verùm illa mox; nunc de ipsa exercitatione, quid sentias, quærimus.

XXXIII. Equidem probo ista, Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut, causâ aliqua posita confirmili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quàm maximè ad veritatem accommodatè. Sed plerique in hoc vocem modò, neque eam scienter, & vires exercent suas, &

tione consequi possunt: & ita Corn. Nepos in vitâ Attici, principum Philosophorum ita percepta habuit præcepta, &c. Abundat quidem istud cum, sed ita Noster non rarò loqui amat, ut in ii. 23. de Nat. Deor. nec ea, quæ agant, molientium cum labore operoso ac molesto, & alibi sæpe.

5 atque id egisse:] Corruptam esse lectionem vix est qui non videat. Manutius edidit *atque delegisse*; malè: Lambinus rectiùs *atque in artem redegisse*. Sed fortassè satis sensui erit, si legamus atque *idem* egisse.

6 Præterea exercitatio quædam] Fere omnes MSti & Editiones

& linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in quo fallit eos, quòd audierunt, Dicendo homines, ut dicant, efficere solere: verè enim etiam illud dicitur, Perverse dicere homines, perversè dicendo, facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. Caput autem est, quod (ut verè dicam) minimè facimus, (est enim magni laboris, quem plerique fugimus), quamplurimum scribere. *Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister*; neque injuria: nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit; hanc ipsam profectò assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenii cujusdam atque prudentiæ, qui modò insunt in ea re, de qua scribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se & occurrunt; omnesque sententiæ verbaque omnia, quæ sunt cujusque generis maximè illustria, sub acumen stili subeant & succedant necesse est:

tiones habent *Ea exercitatio quædam*: quo quid insulsius, cum vox *ea* ad unum aliquod spectet, vox verò *quædam* infinite sonet? Strebæus edidit, *Et exercitatio quædam*, quod Gulielmio etiam placuit. Sed magis arridet id quod edidi, quodque ex Lambini conjectura natum est: optimè enim lo-

co convenit, & ubi nihil sani habent MSti, doctis concedendum est, ut suum ingenium, modò pudenter, exerceant. De Naturâ egerat antea Crassus in c. 25. &c. de Arte in c. 30. &c. Hic Exercitationem tractat, tertiam rem, ex qua conficitur Eloquentia.

est: tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio numero & modo. Hæc sunt, quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitarit, etiam si vehementissimè se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur; & qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam subitò si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Ut concitato navigio, ⁷ cum remiges sustinuerunt, retinet tamen ipsa navis motum & cursum suum, intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum scriptorum similitudine & vi concitata.

XXXIV. ⁸ In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maximè, qua C. Carbonem,

⁷ cum remiges sustinuerunt,] sunt, monito Attici scripisse *inhibere remos* pro *sustinere*: postea verò, observatis nautarum formulis, jubet Atticum legere *sustinere*. Dicit enim; *Inhibitio remigum motum habet, & vehementiorem quidem, remigationis navim convertentis ad puppim*. Quod igitur de illo in Acad. 4. loco Cicero dicit, de hoc ipso loco, quem expendimus,

Lamb. notavit legendum *sustinuerunt*; non, ut vulgò, *inhibuerunt*. Lambini lectionem probò, causasque, quas ille omisit, insuper afferò. Cicero hos Oratorios libros prius, quàm Academicas Quæstiones scripsit: & ex Ep. ad Att. xiii. 21. colligere possumus ipsum in istis Acad. libris, qui nunc de-

nem, nostrum illum inimicum, solitum esse uti sciebam; ut aut versibus propositis quàm maximè gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quàm maximè possem lectis pronuntiarem. Sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quòd ea verba, quæ maximè cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem; aut Gracchus, si ejus orationem mihi fortè proposuissem: ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cùm minùs idoneis uti consuescerem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc assequebar, ut, cùm ea, quæ legerem Græcè, Latine redderem, non solùm optimis verbis uterer, & tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dummodo essent idonea. Jam vocis & spiritûs, & totius corporis, & ipsius linguæ motus & exercitationes

dimus, dicendum est: hîc enim caremus voce, quæ significet cursum navis esse tardatum: ipsius igitur Cic. monito vox *sustinuerunt* recipienda est.

8 *In quotidianis autem cogitationibus*] Omnes MSti & vetustissima editio habent *conci-tationibus*; quo verò sensu aliis inveniendum relinquo. Manutius edidit *commentationibus*, ut

occurrit in c. 60. *meditationes*, & in Bruto c. 71. *quotidianæ commentationes*. Alii fere omnes ediderunt *cogitationibus*, eo (opinor) sensu, quo *commentationibus*; ut dicitur in cap. præcedente *subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit*. Hoc si parum placet, cum quibusdam doctis viris

ercitationes non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quàm plurimis & nostris scriptis & alienis. Atque in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione & umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, ⁹ atque in aciem forenses: subeundus usus omnium, & periclitandæ vires ingenii, & illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poetæ, cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes; &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eliciendum atque dicendum. Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina Reipublicæ, jura sociorum, fœdera, pactiones, causa

ris legendum est *exercitationibus*; ut paulo post habemus, *linguæ motus & exerci-* | *tationes*; & c. 60. *subita exercitationes.*

caussa imperii cognoscenda est. Libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tanquam sale, perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam; quæ fortasse, quencumque patremfamilias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus respondisset.

Hæc cum Crassus dixisset, silentium est consecutum. Sed, quamquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo, quàm ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Crasso requiratis? Imò id mehercule, inquit, ipsum attendo: tantus enim cursus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut ejus vim & incitationem adspexerim, vestigia ingressumque vix viderim. Et tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veste, neque proposito argento, neque tabulis & signis propalam collocatis, sed his omnibus multis magnificisque rebus constructis ac reconditis; sic modò in oratione Crassi divitias ac ornamenta ejus ingenii per quædam involucra atque integumenta perspexi; sed, ea cum contemplari cuperem, vix adspiciendi potestas fuit: ita neque hoc possum dicere, me omnino ignorare, quid possideat,

XXXV.

9 *atque in aciem forenses:]* exhibent: quod & occupavit
 MSti Cant. Gonv. Joan. Norf. | Lambinus.
 Bod. Nov. & Mag. istud in

possideat, neque planè nosse ac vidisse. **Quin** tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, si in aliquam ¹ domum plenam ornamentorum villamve venisses? Si ea seposita, ut dicis, essent, tuque valde spectandi cupidus esses, non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, ² præsertim si esses familiaris; ³ similiter nunc petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transfennam, prætereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, & suo quidque in loco collocet? Ego verò, inquit Cotta, à te peto, Scævola, (me enim & hunc Sulpitium impedit pudor, ab homine omnium gravissimo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemserit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, exquirere); sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Crassus hæc, quæ coarctavit & perangustè referfit in oratione sua, dilatet nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mutius,

¹ Vulgò, *domum plenam ornamentorum villamque* &c.] Victorius & Lambinus ediderunt *domum, plenam ornamentorum* illam, *venisses*; quod video placere Gronovio, quia in MSto Joan. legitur *domum, & plenam ornamentorum villam venisses*, copulativâ & primâque literâ vocis *villam* punctis (ut spurriâ) subnotatâ. Sed malim cum editione primâ & marg. MSti Nov. legere, *domum plenam or-*

nementorum villamve venisses?

Domus est in urbe, villa in agro: unde Cicero in Or. pro Dom. c.

24. dicit, *cùm domus in Palatio, villa in Tusculano transferebatur.*

² *præsertim si esses familiaris*;] Ita MSti Cant. Norf.

Nov. Bod. Mag. Mead. Harl.

2. Gonv. & Wag. necnon editiones pleræque veteres. Vulgò *esset.*

³ Vulgò, *similiter nunc petis à Crasso*—*suo quidque loco collocet?*]

tius, antea vestra magis hoc causâ volebam, quàm mea: neque enim tantopere hanc à Crasso disputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector. Nunc verò, Crasse, mea quoque etiam causâ rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum jamdiu nobis non contingit, ne graveris exædificare id opus, quod instituisti; formam enim totius negotii opinione majorem melioremque video; quam vehementer probo.

Enimvero, inquit Crassus, mirari satis non XXXVI. queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque sunt ejus generis, ut, si optimè tenerem, digna essent ista sapientia ac tuis auribus. 4 Ain' tu, inquit ille? si de istis communibus & pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere possumus, quæ tu oratori cognoscenda esse dixisti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur & reprimerentur, de

locet?] Qui ita primus edidit, nihil ad sensum loci respexit: Scævola enim non dicit Cottam petere, sed quærit ab eo, cur non petit. Antea dixerat, *Quin tu igitur facis idem quod faceres, si in aliquam---venisses?* Nunc omissa voce *quin*, sed tamen intellecta, eandem constructionem vocum repetit: ergo post verbum *collocet* addidi notam interrogationis ad mentem Lambini. Porro Manutius, & MSti

Wag. & Cant. habent *petes*. Sed aliud restat erratum. MSti enim Cant. Bal. Bod. Mag. Gonv. Norf. & Joan. ut & edit. Ven. Mediol. & Lambini exhibent *suo quidque in loco: unde sententiam sic refingo, Similiter nunc petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum—in lucem proferat, & suo quidque in loco collocet?*

4 Ain' tu, inquit ille? — etiamne illa negligere possumus,] Vulgò

de historia, de antiquitate, de administratione Reipublicæ, denique de nostro ipso jure civili? Hanc enim ego omnem scientiam & copiam rerum in tua prudentia sciebam inesse; in oratoris verò instrumento tam lautam supellectilem numquam videram. Potes igitur, inquit Crassus, (ut alia omittam innumerabilia & immensa, & ad ipsum tuum jus civile veniam), oratores putare eos, quos multas horas exspectavit, cum in campum properaret, & ridens & stomachans ⁵ Scævola: cum Hypseus maxima voce, plurimis verbis à M. Crasso prætore contenderet, ut ei, quem defendebat, ⁶ causâ cadere liceret; Cn. autem Octavius, homo consularis, non minùs longa oratione recusaret, ne adversarius causâ caderet, ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni molestia stultitia adversarii liberaretur? Ego verò istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mutium) non modò oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos putarim.

Atqui

Vulgò legimus *An tu &c.* ubi vides, Lector, redundare particulam aut *an*, aut *ne*. Huic autem incuriæ Editorum & Librariorum mederi poteris, si cum Lambino, MS. Pal. septimo, & MS. Gonv. legas. *Ain' tu? inquit ille &c.*

⁵ *Scævola*;] Hæc dicta sunt, non de illo Scævola, quem Crassus alloquitur; sed de altero, sc. Q. Mutio Scævola, qui (ut ait Præstus) Pontifex

fuit, Jurisconsultus peritissimus, & tum, cum hoc judicium disceptaretur, Tribunus plebis, an. U. C. 649.

⁶ *causâ cadere liceret*:] Ut naturam hujus litis, ejusque quæ in sequenti capite occurrunt, benè intelligamus, audi Erasmus in Adag. Chil. 5. Cent. 2. Prov. 15. "Causâ cadere is dicebatur, qui male agendo jus agendi perdidisset: *Si quis* (inquit Justinia-

" nus

Atqui non defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, sed juris civilis prudentia: quòd alter plus, lege agendo, petebat, quàm quantum lex in duodecim tabulis permiserat; quod cùm impetrasset, caussa caderet: alter iniquum putabat plus secum agi, quàm quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in XXXVII. tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur, ⁷ *cujus pecuniæ dies fuisset?* quod petitoris caussa comparatum esse non intelligebat: ut, si ille infiator probasset judici, ante petitam esse pecuniam, quàm esset cœpta deberi, petitor, rursus cùm peteret, exceptione excluderetur, *quòd ea res in judicium antea venisset.* Quid ergo hoc fieri turpius aut dici potest, quàm eum, qui

“ nus lib. 4. tit. de Action. “ paragr. Si quis &c.) agens in “ intentione suâ plus complexus “ fuerit, quàm ad eum perti- “ neret, caussâ cadebat, i. e. “ rem amittebat: in proximo “ verò Paragrapho ostendit (sc. “ Justinianus) vocem hanc plus “ quadrifariam intelligi; re, “ tempore, loco, & caussâ: Re, “ si quis pro 10 Aureis petat “ 20, quale Hypseus iste fece- “ rat; Tempore, si quis ante	“ diem vel conditionem pe- “ tat;” quod in sequenti ca- “ pite patronum quendam fecisse “ dicit Crassus. “ 7 <i>cujus pecuniæ dies fuisset?</i>] “ Exceptio legis fuit, ut pecunia “ non peteretur ante diem pactum “ inter creditorem, & debitorem “ seu illum, unde peteretur: cùm “ hanc exceptionem patronus de- “ bitoris suo clienti dari postula- “ ret, non vidit comparatum hoc “ fuisse in utilitatem petitoris, & “ adver-
--	---

qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, ægris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendus esse videatur? Equidem propinquum nostrum P. Crassum illum Divitem, ⁸ & multis aliis in rebus elegantem hominem & ornatum, & præcipuè in hoc efferendum & laudandum puto, quòd, cum P. Scævola frater esset, solitus ei persæpe dicere, Neque illum in jure civili satis illi arti facere posse, nisi dicendi copiam assumsisset, (quod quidem hic, qui mecum consul fuit, filius ejus est consecutus); neque se ante causas amicorum tractare atque agere cœpisse, quàm jus civile didicisset. Quid verò ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa ætas in hac civitate ferre maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundiùs hac de re jamdu-

adversario suo profuturum fuisse: Vide etiam superiorem Notam.

8 Vulgò, cum multis aliis rebus elegantem hominem & ornatum, præcipuè in hoc ferendum] Non semel, ut opinor, in hoc loco censura opus est: si vox cum est præpositio, ne intelligi locus potest: sin conjunctio, vox tum sequi debet. Sed MSti Norf. Mead. Harl. 2. ut & Lambinus, Streb. Asc. Man. alique veram lectionem habent. Et multis aliis in rebus elegantem hominem & ornatum, et

præcipuè &c. Nec aliter editiones Ven. & Mediol. item MS. Cant. Mag. & Bod. nisi quòd præpositionem in omitunt: Si cui verò libet vocem cum retinere, sic sententiam restituat, cum multis aliis in rebus elegantem hominem & ornatum, tum præcipuè. Sed restat adhuc suspectæ fidei vox, ferendum: quis enim unquam celebrioris notæ scriptor verba ita temere conjunxit? quis eum, quem dicit laudandum esse, dicit esse ferendum, cum ferri potest, qui laudem non meretur? MS.

jamdudum loquor, quòd ⁹ adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem maximè admiror: sed tamen idem hoc semper jus civile contempsit. Verùm, quoniam sententiæ atque opinionis meæ voluistis esse participes, nihil occultabo; &, quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re sentiam.

Antonii incredibilis quædam, & prope fin-XXXVIII
gularis & divina vis ingenii videtur, etiam si hac scientia juris nudata sit, ¹ posse facilè cæteris armis prudentiæ causas tueri atque defendere: quamobrem hic nobis sit exceptus: cæteros verò non dubitabo primùm ² inertiae condemnare sententia mea, post etiam ³ impudentiæ. Nam volitare in foro, hæere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure certetur; jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum,

MS. Bod. editiones Ven. & Mediol. necnon Manutius, Lambinus, alique legunt *effe-
rendum*: Sic igitur sententiam refinxi, — *Divitem, et multis
aliis in rebus elegantem hominem
& ornatum, et præcipuè in hoc
efferendum & laudandum puto.* Alibi etiam Cicero hæc verba conjunxit: l. 2. c. 75. *lau-
dando & efferendo invidiosiora
faciunt.*

⁹ adest vir] Sc. Antonius, de quo vide cap. sequ.

¹ Vulgò, *posse se facile ce-
teris armis prudentiæ causas tu-*

eri] Plerique MSti Oxon. de-
lent *causas*: MSti autem Joan.
Mead. Harl. 2. & Gonv. Ma-
nutius, Strebæus, Ascensius,
Robertus Stephanus, Lambi-
nus, alique delent *se*: Poste-
rioribus hisce faveo, & quòd à
fine vocis *posse* vox *se* in tex-
tum ab oscitante Librario re-
cipi facilè potuit, & quòd ve-
tustissimi illius atque incor-
ruptissimi MS. Joan. patrocinio
utor.

² inertiae] Huic probandæ
operam dat Crassus c. 41. &c.

³ impudentiæ.] Impudentes

tionum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, ⁴ testamentorum raptorum aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium jura versentur, cùm omnino, quid suum, quid alienum, quare denique ⁵ civis aut peregrinus, servus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. Illa verò deridenda arrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri; ⁶ quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didicisse. Tu mihi cùm in circulo decipiare adversarii stipulatiuncula; cùm ob-

signes

eos esse conatur probare usque ad finem c. 40.

⁴ testamentorum raptorum aut ratorum, cæterarumque] Ita MSti Bod. Bal. Mag. Harl. duo, & ad oram Nov. necnon editiones Ven. Mediol. Roberti Stephani, Manutii, & Lambini, aliorumque: MSti verò 7 habent *raptorum aut ratorum*, à vera Lectione non multum abhorrentes: horum igitur auctoritate voces *aut ratorum* inserui. Testamenta *rupta* significant ea testamenta, quæ, aliqua conditione interveniente, aut legibus ea illo modo fieri vetantibus, decreto Centumvirum suam vim amittebant: sic Cicero in hujus libri c. 57. *constat agnoscendo rumpi testamentum*. His autem testamentis *ruptis* opponuntur ea, quæ vim suam obtinebant decreto Centumvirum, & quæ *rata* esse dicebantur. De

his igitur ambobus Valerius Maximus in 7 libro tractat: in c. 7. de *rescissis* i. e. *ruptis*, & c. 8. de *ratis*. Imò exempla utriusque generis Crassus hîc profert; nempe testamenti *rati* in proximo capite, cùm M' Curius M. Coponium causa vicit, heresque factus fuit: testamenti verò *rupti* exemplum habes in hoc capite, cùm miles à Centumviris obtinebat, ut patris sui testamentum rescinderetur: Valerio enim Maximo teste miles superior in causa discessit.

⁵ *civis aut peregrinus, servus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ.*] Lambinus vitiosam esse vulgata lectionem vidit, & pro *an* reposuit in utroque loco *aut*. Inveni etiam in MStis Norf. Harl. 2. & Mag. & in Ascensii editione; *quare denique civis aut peregrinus, servus aut liber quisquam*

fignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam causam majorem committendam putem? Citiùs hercule is, qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid? si ne parvæ quidem causæ sunt, sed sæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili, quod tandem os est illius patroni, qui ad eas causas sine ulla scientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur esse causa major, quàm illius militis; de cujus morte cùm domum falsus

ab

quisquam sit, &c. Sed & displicet mihi vulgata vox *impudentiæ*. MSti Cant. & omnes Oxonienses, cæterique multi, item omnes, quas vidi, vet. editiones habent *impudentiæ*. Quæ vox ita huic loco convenit, ut non temere ejicienda sit: Qui pro *impudentia* pugnant, dicunt Crassum supra ita locutum esse, *cæteros verò non dubitabo primum inertiam condemnare, sententia mea, post etiam impudentiæ*. De *impudentia* igitur, aiunt, in secundo loco dicturus est, de *inertia* sive *imprudencia* in primo loco: sed cur, quæso, hæc Crassi verba ad ordinem temporis referantur necesse est? Annon intelligi hoc sensu possunt, ut Crassus solùm dicat se separatim velle de utrisque, nempe *impudentia*, & *inertia* horum hominum dicere; ut non ordinem disputationis, sed divisionem illa verba signi-

ficient. Patet verò Crassum primò de *impudentia* dixisse, deinde de *inertia*, ex cap. 41. *Et quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiam hominum atque inertiam*. Patet etiam ex eo, quòd, cùm Crassi disputationem excipiat Antonius, ejusque argumentis oppugnet, hunc ordinem sequitur: cap. 56. *Quòd verò impudentiam miratus es* &c. Tum cap. 58. dieit. *Nam quòd inertiam accusas adolescentium*, &c. Porro, si de *inertia* in primo loco tractaturus sit Crassus, non idem significant *inertia*, & *imprudencia*. Adde etiam, quòd, cùm in hoc ipso capite de illo loquitur, qui ipforum elementorum juris civilis ignarus, causas tamen in jure civili positas suscipit, subjecit, *quòd tandem os est istius patroni?*

6 *quinq̃ueremes, aut etiam*] Victor & Lamb. ediderunt *quinq̃ueremes*

ab exercitu nuntius venisset, & pater ejus, re credita, testamentum mutasset, &, quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus, res delata est ad centumviros, cum miles domum revenisset, egissetque lege in hereditatem paternam [⁷ testamento exheres filius?] Nempe in ea causa quaesitum est de jure civili, possetne patrum bonorum exheres esse filius, quem pater testamento neque heredem, neque exheredem scripserat nominatim.

XXXIX. Quid, qua de re inter Marcellos & Claudios patricios centumviri judicarunt? cum Marcelli⁸ ab liberti filio stirpe, Claudii patricii ejusdem nominis hereditatem gente ad se rediisse dicerent,

queremes autem, aut etiam, &c. subintelligendum est verbum *velle* aut *jacere* ante vocem *didicisse*. Vide Not. meam ad I. 51.

[⁷ testamento exheres filius] Lambinus censuit hæc tria verba delenda esse *testamento exheres filius*: testatus est idem ea ab uno MS. quem vidit, abesse. Talæus etiam dixit ea à nonnullis exemplaribus abesse. Utinam quidem in meis MStis idem observassem; cum enim *miles* præcesserat, redundat casus Nominativus: & cum in dubio fuit, utrum exheres esset miles necne, non eleganter dici potest *exheres filius*. Porro, notandum est me notam interrogationis post vocem *filius* posuisse.

[⁸ ab liberti filio stirpe,] Filius liberti cujusdam è Claudio- rum Gente intestatò decessit, ejusque hereditas lege rediit ad Claudios; quorum duæ familiæ erant, altera patricia, altera plebeia: Claudii patricii vocabantur Pulchri, plebei vero Marcelli: hi de intestatò mortui hereditate certabant. Claudii patricii (quorum familia istius Gentis maxima natu fuit), sibi hereditatem vindicaverunt jure Gentilitatis; quia libertus iste è Gente Claudia esset, ipsorumque familia esset prima: &, quamvis servitutem serviisset, tamen Claudii patricii contendebant eam injustam fuisse, ideoque se jure Gentilitatis privari non potuisse. Claudii vero plebei, sc. Marcelli, eandem

rent, nonne in ea causâ fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendum? Quid, quod item in centumvirali judicio certatum esse accepimus? ⁹ qui Romam in exilium venisset, cui Romæ exulare jus esset, si se ad aliquem quasi patronum applicavisset, intestatôque esset mortuus, nonne in ea causâ jus applicationis, obscurum sanè & ignotum, patet factum in judicio atque illustratum est à patrono? Quid? nuper cùm ego C. Sergii Auratæ contra hunc nostrum Antonium judicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in jure versata defensio est? cùm enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidisset, ¹ neque servire quandam earum ædium partem in mancipi

eandem sibi vindicârunt hereditatem, quia libertus iste Stirpe propior Marcellis fuit, quàm Pulchris; & quia istâ servitute (quam serviisset, & quam justam fuisse ii contendebant) jus Gentilitatis Claudiis patriciis amissum fuisse videbatur: de significatione vocis *Gentiles* audi ipsum Ciceronem in Topicis c. 6. *Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satis. Qui ab ingenuis oriundi sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servavit. Abs est etiam nunc. Qui capite non sunt diminuti. Hoc fortasse satis est.*

⁹ qui Romam in exilium &c.] Quidam peregrinus (sic appellatur, quicumque civis non fuit) Romam venit, in exilium eje-

G

ctus ex suâ urbe & patriâ: Applicuit i. e. adjunxit se ad aliquem Romanum civem, quem cliens patronum coluerit: contingit tandem, ut hic cliens testamento nullo facto moreretur: Civis ille Romanus, hujus patronus, ejus hereditatem postulavit apud Centumviros, eâ de causâ, quòd iste peregrinus ad ipsum applicavisset sese, & veluti ipsi dedisset: Hoc jus applicationis vocat Cicero.

¹ neque servire] Audi Ciceronem ipsum fusiùs de hac causâ loquentem, de Off. iii. 16. *M. Marius Gratidianus, propinquus noster, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat: hæ Sergio serviebant, sed hoc in mancipio Marius non dixerat:*

mancipii lege dixisset, defendebamus, quicquid fuisset incommodi in mancipio, id, si venditor scisset neque declarasset, præstare debere. Quo quidem in genere familiaris noster M. Bucculeius, homo neque meo iudicio stultus, & suo valde sapiens, & à juris studio non abhorrens, simili in re quodammodo nuper erravit: nam, cùm ædes L. Fusio venderet, ² in mancipio lumina, uti tum essent, ita recepit; Fufius autem, simul atque ædificari cœptum est in quadam parte urbis, quæ modò ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quòd, cuicumque particulæ cœli officeretur, quamvis esset *procul*, mutari lumina putabat. Quid verò? clarissima Manii Curii caussa Marcique Coponii nuper apud centumviros quo concursu hominum, qua expectatione

dixerat: adducta res in iudicium est: Oratam Crassus, Grattidianum defendebat Antonius: Jus Crassus urgebat, quod vitium venditor non dixisset sciens, id oportere præstari: Æquitatem Antonius; quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas ædes vendidisset, nihil fuisse necesse dici; nec eum esse deceptum, qui id, quod emerat, quo jure esset, teneret. Vide Not. meam ad loc. Ædes dicuntur servire illi, cui, dum venduntur, conditione cautum est, ut singulis annis pecuniam quandam persolvant, aut ut ille jus aliquod in iis habeat. Vide Not. ad verba in rutis & cæsis. ii. 55.

2 in mancipio] i. e. In venditione ædium: Controversia illa hujusmodi fuit: Bucculeius, cùm venderet ædes suas Fusio, hæc verba in pactione scribi voluit, Lumina (i. e. Fenestras), uti nunc sunt, ita recipio: quibus verbis id unum in se suscepit, ut nequis vicinus earum fenestrarum usum vel tolleret, vel ædificiis altioribus obscuraret. In hoc Bucculeius erravit, quòd verbis ambiguis usus esset; nam Fufius ei litem intendit, simul atque ædificari cœptum est in quâdam remotiori urbis parte, quæ ex ædibus, quas emerat, conspici posset: Eggit igitur cum Bucculeio, quia jam ex illis ædibus non idem erat cœli

pectatione defensa est? cùm Q. Scævola, æqualis & collega meus, homo omnium & disciplina juris civilis eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus atque subtilis, atque (ut ego soleo dicere) juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testamentorum jura defenderet, negaretque, ³ nisi posthumus & natus, & ante, quàm in suam tutelam ⁴ venisset, mortuus esset, heredem eum esse posse, qui esset secundum posthumum & natum & mortuum heres institutus: ego voluntatem defenderem, hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in tutelam veniret, M' Curius esset heres. Num destitit uterque nostrum in ea causa; in auctoritatibus, in exemplis, in testa-

cæli prospectus, & (ut ille putabat) *mutabantur lumina*, nec tum ita erant, uti in mancipio ea Bucculeius receperat.

³ nisi posthumus & natus, &c.] Moriens quidam, cùm uxorem gravidam relinquere se crederet, filium, si qui ex eâ se mortuo futurus esset, heredem suum instituit: Curium verò heredem instituit *secundum illum filium posthumum & natum & mortuum*: quibus verbis moriens ille voluit, ut Curius esset heres, si filius ipse aut non nasceretur, aut moreretur antequam *in tutelam* i. e. suorum bonorum possessionem *venisset*. Mortuus est ille paulo postea: & cùm uxor ejus non

esset grvida, filius nullus posthumus ei natus fuit: Curius igitur ritè ex testamento bona mortui petiit; sed Coponius, defuncti agnatus, se illi opposuit, dixitque Curium, cùm institueretur heres in his verbis *secundum filium posthumum & natum & mortuum*, non potuisse eo testamento bona petere, quia mortuo nullus posthumus filius natus fuerit.

⁴ venisset.] Vulgò *veniret*: sed si quis Ciceronianam Latine loquendi consuetudinem spectet, facile probabit lectionem MStorum Norf. Mag. Harl. 2. & Bod. item Ascensii, Manutii, & Lamb. *venisset*. Sic in Bruto c. 52. *si pupillus ante mortuus esset*,

testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili versari?

XL.

Omitto jam plura exempla caussarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia. Capitis nostri, sæpe potest accidere, ut causæ versentur in jure: etenim sic C. Mancinum, nobilissimum atque optimum virum ac consularem, cum eum propter invidiam Numantini foederis paterpatratus ex senatusconsulto Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in senatum introire dubitasset; P. Rutilius M. filius, tribunus plebis, de senatu jussit educi, quod eum civem negaret esse; quia memoria sic esset proditum, Quem pater suus aut populus vendidisset, aut paterpatratus dedidisset, ei nullum esse ⁵ postliminium. Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam contentionemque majorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis consularis; præsertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille posset infitiri, sed in civili jure consisteret? Similique in genere, inferiore ordine,

esset, quàm in suam tutelam venisset: & in Topic. c. 10. si filius natus esset, isque mortuus prius, quàm in suam tutelam venisset &c.

5 postliminium.] Cic. in Topic. c. 8. Quæ à nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videntur rediisse.

6 domini voluntate census sit,] Quinto quoque anno à Censoribus in tabulas referebantur civium Romanorum tam nomina, quàm opes: Si quis dominus tunc temporis servo suo permittebat, ut in civium numero Magistratibus recenseretur, is liber factus est: Sed inter Jurisconsultos quærebatur, utrum continuo i. e. eo ipso die recensendi, is liber esset, an non nisi post totum

to
lu
Sa
—
jun
præ
casu
ro,
loqu
Ru/
Liv.

ordine, si quis apud nos servisset ex populo
fœderato, seseque liberasset, ac postea domum
revenisset, quæsitum est apud majores nostros,
num is ad suos postliminio rediisset, & amisset
hanc civitatem. Quid? de libertate, quo ju-
diciu[m] gravius esse nullum potest, nonne ex
jure civili potest esse contentio, cùm quæritur,
is, qui ⁶ domini voluntate census sit, conti-
nuone, an ubi lustrum conditum, liber sit?
Quid, quod usu memoria patrum venit? ⁷ ut,
paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset,
cùm uxorem prægnantem in provincia reli-
quisset, Romæque alteram duxisset, neque
nuntium priori remisisset, mortuusque esset
intestatò, & ex utraque filius natus esset, me-
diocrisne res in controversiam adducta est, cùm
quæreretur de duobus civium capitibus, & de
puero, qui ex posteriore natus erat, & de ejus
matre; quæ, si judicaretur certis quibusdam
verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore
divortium, in concubinæ locum duceretur?
Hæc igitur & horum similia jura suæ civitatis
ignorantem, erectum & celsum, alacri &
prompto

totum censum absolutum, five
lustrum conditum, quod solenni
Sacrificio finiebatur.

⁷ ut, paterfamilias, qui ex
— venisset, cùm &c.] Con-
junctio cùm in constructione
præcedere debet nominativum
casum paterfamilias: sic Cice-
ro, alique Scriptores solent
loqui. l. 2. c. 61. Ut, olim
Rusca cùm legem ferret &c.
Liv. l. 2. c. 7. Hæc dicta vul-

go, creditaque quum indignitate
angerent consulis animum, sub-
missis fascibus in concionem af-
cendit. Liv. l. 8. c. 28. Qui-
bus laceratus juvenis quum se in
publicum proripuisset, ingens vis
hominum &c. Vides in his
exemplis nominativum casum
præcedere conjunctionem: qui
tamen, si ad sensum respicias,
sequi debet.

prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, praefidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis civibus lucem ingenii & consilii sui porrigentem atque tendentem, nonne in primis flagitiosum putandum est?

XLII. Et quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiam hominum atque inertiam. Nam si esset ista cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere: sed, ô dii immortales, non dicerem hoc audiente Scævola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri. Quod quidem certis de causis à plerisque aliter existimatur: primum, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ suæ causâ, pervulgari artem suam noluerunt: deinde, posteaquam est editum, expositis à Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa ⁸ artificiosè digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius.

XLII. Omnia fere, quæ sunt conclusa nunc artibus,

⁸ artificiosè digesta &c.] i. e. in unum corpus constringerent. qui illa, cùm digessimus in sua ⁹ excogitare, ornare, disponere &c.] Forſitan, excogitare, disponere,

bus, dispersa & dissipata quondam fuerunt: ut in musicis numeri & voces & modi; in geometria lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines; in astrologia cœli conversio, ortus, obitus motusque siderum; in grammaticis poetarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus; in hac denique ipsa ratione dicendi⁹ excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus & diffusa latè videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quæ rem dissolutam divulsamque conglutinaret, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ atque usitatæ in rebus causisque civium æquabilitatis conservatio. Tum sunt notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque revocanda: (genus autem est id, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes; partes autem sunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, subjiciuntur): omniaque, quæ sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum; est enim definitio, Earum rerum, quæ sunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis & circumscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos hæc haberetur oratio,

cerne-

disponere, ornare: dispositio enim præcedit orationis ornamentum. Hoc etiam ordine quin-

que oratoriz facultatis partes Cicero enumerat in hujus libri c. 31. & alibi.

cernerem; nunc complectar, quod proposui, brevi: si enim aut mihi facere licuerit, quod jamdiu cogito, aut alius quispiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera digerat, quæ perpauca sunt; deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quàm difficilem atque obscuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ dispersa sunt, coguntur, vel passim licet carpentem & colligentem undique repleri ¹ iusta juris civilis scientia.

XLIII. Nonne videtis equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minimè cæteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit semperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cùm ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu

¹ *iusta juris civilis scientia.*] i. e. quæ sufficit, cui nihil deest ad tuendum nomen scientiæ; sic in Oratore c. 41. *iusta excusatio* idem valet, ac satis bona, & in Epist. ad Fam. ii. 10. *victoria iusta* eodem dicitur sensu. Non opus est igitur, ut cum Gulielmio sententiam refingamus. Plerique MSti & edit. vet. errore, ut opinor, habent *ista*.

² *plurima est in omni &c*] Delevi et post *est*, secutus no-

vem MStos meos. Jus pontificium non fuit pars juris civilis; potiùs dicitur cum eo conjunctum fuisse: hoc enim discimus ex Ciceronis Bruto c. 42. *cùm ex eo jus nostrum pontificium, quæ ex parte cum juri civili conjunctum esset, vellem cognoscere.* Idem dicit Noster de Orat. iii. 13: & ostendit, quid velint verba *quæ ex parte, cùm doceat de Leg. ii. 18. sacra perpetua & manium jus & ad pontificium jus & ad civile*

usu quotidiano, in congressione hominum atque in foro; neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur: eadem enim sunt elata primum à pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit verò, quo facilius percipi cognoscique jus civile possit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas & delectatio. Nam, five quem aliena studia delectant, ² plurima est in omni jure civili, & in pontificum libris & in duodecim tabulis, antiquitatis effigies, quòd & verborum prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam majorum consuetudinem vitamque declarant: five quis civilem scientiam contempletur, (quam Scævola non putat oratoris esse propriam, sed cujusdam ex alio genere prudentiæ), totam hanc, descriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, duodecim tabulis ³ contineri videbit: five quem ista præpotens & gloriosa philosophia

vile pertinere. Sed de his, ut de rebus diversis, alibi loquitur; nempe de Senect. c. 14: de Orat. i. 10: & de Leg. ii. 21. Duodecim verò tabulæ partem juris civilis proculdubio effecerunt. Audi ipsum Cicero- nem jus civile explicantem in Top. c. 5. Partitionum (definitiones sunt), cum res ea, quæ proposita est, quasi in membra discerpitur; ut, si quis jus civile id dicat esse, quod in legibus, senatusconsultis, rebus judicatis,

jurisperitorum auctoritate, edictis magistratum, more, æquitate consiſſat. Bene igitur Rosinus in Antiq. Rom. viii. 4. statuit, jus civile ita divisum fuisse, ut partim ex legis consisteret actionibus, partim ex interpretatione legum decemvirali- um, partim denique ex novo jure, loco appendicis, duodecim tabulis adjecto.

³ contineri videbit:] Vulgò videbitis; malè: nam in priore parte sententiæ Crassus singulari

loſophia delectat, (dicam audaciùs) hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui jure civili & legibus continentur: ex his enim & dignitatem maximè expetendam videmus, cùm verus, juſtus atque honeſtus labor honoribus, ⁴ præmiis, ſplendore decoratur; vitia autem hominum atque fraudes damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exſiliis, morte multantur: & docemur non infinitis concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.

XLIV. Fremant omnes licet, dicam, quod ſentio: bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi videtur duodecim tabularum libellus, ſi quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate ſuperare. Ac ſi nos, id quod maximè debet, noſtra patria delectat, ⁵ cujus rei tanta eſt vis ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperriſſimis ſaxulis, tanquam nidulum, affixam ſapientiffimus vir immortalitati anteponeret; quo amore

lari numero utitur; ſive quis contempletur: in poſteriore igitur cur plurali *videbitis*? Sequor MStos Joan. Gouv. Bal. & Harl. 1. editionemque Venet. Sic in ſequenti ſententia; *hoſce habet fontes*.

⁴ *præmiis, ſplendore decoratur*;] Cum MStis omnibus Oxoniensibus, cum MStis Cant. Wag. Mead. & Harl. 2. & ve-

teribus pleriſque editionibus deſeo vulgatum atque: in poſteriore enim parte ſententiæ Cicero non utitur particula copulativa; *verberibus, exſiliis, morte multantur*. Memento Lector, MS. Joan. hinc ad uſque medium ſecundi libri deficere.

⁵ *cujus rei tanta eſt vis &c.*] *Cujus rei*, ſc. amoris patriæ: cave igitur, cum Lambino aliſque

amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primùm nobis mens, mos, disciplina nota esse debet; vel quia est patria parens omnium nostrum; vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiā & voluptatem, quòd, quantum præstiterint nostri majores prudentia cæteris gentibus, tum facilimè intelligetis, ⁶ si cum illorum Lycurgo & Dracone & Solone nostras leges conferre voveritis: incredibile est enim, quàm sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum ac pæne ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cùm hominum nostrorum prudentiam cæteris omnibus, & maximè Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

Jam verò ipsa per sese quantum afferat iis, XLV.
qui

liisque deleas vocem *rei*; ea enim, quæ sequuntur, non ex vi & naturâ patriæ profluunt, sed ex vi & naturâ amoris patriæ, sive (ut ipsis Ciceronis verbis utar) ex eo, quòd nos nostra patria deleat: In sequentibus Noster respicit ad ea, quæ Ulysses dicit in Homeri Odyss. lib. v. 219.

Ἀλλὰ μὲν ὥς ἐθέλω, καὶ ἐέλδο-
μαι ἡμᾶτα πάντα
Οἴκαδε τ' ἐλθέμεναι, καὶ νόσι-
μον ἡμᾶρ ἰδέεσθαι.

⁶ si cum illorum Lycurgo] In priore parte sententiæ Cicero dixerat cæteris gentibus pro cæterarum gentium hominibus; sana igitur videri potest vox *illorum*, quippe quæ non respiciat ad nomen scæminini generis

qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, ministros se præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos *πραγματικοὶ* vocantur; sic in nostra civitate contra amplissimus quisque & clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus à summo poeta est

Egregiè cordatus homo ⁷ Catus Æliu' Sextus;

multique præterea, qui, ⁸ cùm ingenio sibi auctore dignitatem reperissent, perfecerunt, ut in respondendo jure auctoritate plus etiam, quàm ipso ingenio, valerent. Senectuti verò celebrandæ & ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quàm juris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentia comparavi, non solùm ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis; ut, cùm me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpissent, ⁹ istâ ab solitudine domum meam vindicarem. Quid est enim præclarius, quàm honoribus & Rei-publicæ

ris gentibus, sed ad nomen hominibus in eo subintellectum: Sic paulo infra dicitur, cùm hominum nostrorum prudentiam cæteris omnibus, & maxime Græcis, antepono. Vide simile dicendi genus in Tusc. Disp. i. 1. & De Offic. i. 22.

⁷ Catus Æliu' Sextus;] Vox Catus scribenda est cum majusculâ literâ inîciali; nam cog-

nomen fuit Sexti Ælii Cati, & ab eo derivatum in familiam Æliorum transiit; ut testatur Plin. Nat. Hist. vii. 31. reliquis animi bonis præstitere cæteros mortales sapientia; ob id Cati, Corculi apud Romanos cognominati.

⁸ cùm ingenio sibi AUCTORE dignitatem, &c.] Vix Ciceronianum videtur dicere, ingenio auctore

au-
soni
(opi
ribus
deler
quæ
quen
Libr
9
Ven.
quam

publicæ muneribus perfunctum senem posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se esse eum, unde sibi, si non populi & reges, at omnes sui cives consilium expetant,

*Suarum rerum incerti: quos ego mea ope ex
Incertis certos compotesque consilii*

Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas?

Est enim sine dubio domus jurisconsulti totius oraculum civitatis. Testis est hujusce Q. Mutii janua & vestibulum, quod in ejus infirmissima valetudine affectaque jam ætate, maxima quotidie frequentia civium ac summorum hominum splendore celebratur.

Jam verò illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem publica quoque jura, quæ sunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum gestarum, & vetustatis exempla oratori nota esse debere: nam, ut in rerum privatarum causis atque judiciis depromenda sæpe oratio est ex jure civili, & idcirco, ut ante diximus, oratori juris civilis scientia necessaria est; sic in causis

auctore aliquid facere: de Personis sapius, nusquam verò (opinor) de Rebus quasi auctoribus loquitur: fortasse igitur delenda est vox auctore, utpote quæ ex voce auctoritate in sequenti lineâ huc ab inscientibus Librariis adducta videtur.

9 *istâ ab solitudine*] In edit. Ven. & Mediol. deest vox *istâ*: quam si retineamus, nolim cum

substantivo *solitudine* conjungi, sed cum *juris interpretatione*, de quâ in præcedenti sententiâ locutus est Crassus: Antonius enim, cum huic parti Disputationis respondeat, sic verba Crassi videtur intelligere, cap. 60. *Nam, quòd dicis senectutem à solitudine vindicari juris civilis scientia, &c.*

sis publicis judiciorum, concionum, senatus, omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio ac scientia, tanquam aliqua materies, iis oratoribus, qui versantur in republica, subjecta esse debet. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primùm sit ejus artis antistes, cujus cum ipsa natura magnam homini facultatem daret, ¹ tamen esse deus putatur; ut & ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui possit, ² non tam caduceo, quàm nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hostium tela versari: tum qui scelus fraudemque nocentis possit dicendo subicere odio civium, supplicioque constringere; idemque, ingenii præsidio, innocentiam judiciorum pœna liberare; idemque languentem labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare; qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & causâ postulet, eum dicendo vel excitare possit vel sedare. Hanc vim si quis existimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione scripserunt,

¹ *tamen esse Deus putatur;*] genio, solere à Cicerone appellari *deus*, ut in c. 23. *it, cum in dicendo semper putavi deum: & ii. 42. in qua tu mihi semper deus videri soles.* At, ne vocem hîc in eo sensu usurpari

scripserunt, expositam esse, aut à me posse exponi tam brevi, vehementer errat; neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa ita putavi esse demonstranda, non ut ipse dux essem (quod & infinitum est, & non necessarium), sed ut commonstrarem tantum viam, &, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

Mihi verò, inquit Mutius, satis superque XLVII. abs te videtur istorum studiis, si modò sunt studiosi, esse factum: nam, ut Socratem illum solitum aiunt dicere, *perfectum sibi opus esse, si quis satis esset concitatus cohortatione sua ad studium cognoscendæ percipiendæque virtutis; quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent se esse, quàm bonos viros, iis reliquam facilem esse doctrinam*: sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit oratione sua Crassus, intrare volueritis, facillimè vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu januaque patefacta. Nobis verò, inquit Sulpitius, ista sunt pergrata perque jucunda; sed pauca etiam requirimus, inprimisque ea, quæ valde breviter à te, Crasse, de ipsa arte percursa sunt, cum illa te & non contemnere & didicisse confiterere. Ea si paulo
latius

usurpari censeam, facit id, quod sequitur, *divinitus ad nos delatum.*

2 non tam caduceo,] Caduceus erat virga, quam Feciales gerebant, cum ad hostes

Romanorum mitterentur, seu belli seu pacis causâ; quamque præ se ferentes, Sacri & ideo non violandi putabantur.

3. Ali-

latius dixeris, expleris omnem expectationem diuturni desiderii nostri: nam nunc, quibus studendum rebus esset, accepimus, quod ipsum est tamen magnum; sed vias earum rerum rationemque cupimus cognoscere. Quid si, inquit Crassus, quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, vestrae potius obsecutus sum voluntati, quam aut consuetudini aut naturae meae, petimus ab Antonio, ut ea, quae continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidisse jamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpitius: nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, sentiemus. Peto igitur, inquit Crassus, à te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab horum adolescentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, sentias.

XLVIII. Deprehensum equidem me, inquit Antonius, planè video atque sentio; non solum quòd ea requiruntur à me, quorum sum ignarus atque insolens; sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verùm hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audacius, quòd idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla expectetur ornata oratio: neque enim sum de arte dicturus, quam numquam didici, sed de mea consuetudine: ipsaque illa, quæ in commentarium meum retuli, sunt ejusmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum
usu

usu caussisque tractata; quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem; meam facilitatem laudatote, cum vobis, non meo judicio, sed vestro studio inductus, non gravatè respondero. Tum Crassus, Perge modò, inquit, Antoni; nullum est enim periculum, ne quid tu eloquere, nisi ita prudenter, ut neminem nostrum pœniteat ad hunc te sermonem impulisse. Ego verò, inquit, pergam, & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent: nam si fortè quæreretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator; qui cum esset constitutus, Administrator quidam belli gerendi, tum adjungere-mus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de infidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi: quarum qui essent animo & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem: uterique exemplis Africanorum & Maximorum: Epaminondam atque Annibalem, atque ejus generis homines nominarem. Sin autem quæreremus, quis esset is, qui ad Rempublicam moderandam usum & scientiam & studium suum contulisset, definirem hoc modo, Qui, quibus rebus utilitas

H

Reipub-

Reipublicæ pararetur augereturque, teneret, iisque uteretur, hunc Reipublicæ rectorem & consilii publici auctorem esse habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Tib. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumera- biles alios cum ex nostra civitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur, quisnam jurisconsultus verè nominaretur, eum dicerem, Qui legum & consuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus esset: & ex eo genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mutium nominarem.

XLIX. Atque, ut jam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poeta quærat, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia unus omnia pæne profitetur, est tamen quædam descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Crassus, qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere
uno

3 *aliquam scientiam*] i. e. *cendum aucupans*, &c. Sed vox
ullam scientiam; ut in ii. 14. *aliquam*, quamvis omnibus MSs
non utilitatem aliquam ad di- insit, non placuit Manutio,
qui

uno oratoris officio ac nomine: atque eum puto esse, qui verbis ad audiendum jucundis & sententiis ad probandum accommodatis uti possit in causis forensibus atque communibus. Hunc ego appello oratorem, eumque esse præterea instructum voce & actione & lepore quodam volo. Crassus verò mihi noster visus est oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus immensis pæne describere: nam & civitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit; in quo per mihi mirum visum est, Scævola, te hoc illi concedere, cum sapissime tibi senatus breviter impolitèque dicenti maximis sit de rebus assensus. M. verò Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendæ Reipublicæ scientissimus, si audierit hanc auctoritatem gravitatis & consilii sui vindicari à te, Crasse, quòd eam oratoris propriam esse dicas, jam credo huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectuque contereat: qui, quamquam est in dicendo minimè contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. Neque verò, si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor ac senator bonus ob eam ipsam causam orator est; aut hic disertus atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, ³ aliquam scientiam dicendi
copia

qui edidit *illam*: & hunc Lam-
binus secutus est: Quippe illis
visum est, ut in prima parte
certam speciem, nempe Elo-
quentiam, designarat Antonius;
ita in hac, quam expendimus,
parte

copia est consecutus. Multum inter se distant istae facultates, longèque sunt diversae atque se-junctae; neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Laelius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam & Rei-publicae dignitatem exornabant.

L. Neque enim est interdictum aut à rerum natura, aut à lege aliqua atque more, ut singulis hominibus ne amplius, quàm singulas artes, nosse liceat. Quare non, etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejusdem hominis atque artis utraque facultas existimanda est; nec, si P. Crassus idem fuit eloquens & juris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi juris civilis scientia. ⁴ Si quisque, ut in aliqua arte & facultate excellens aliam quoque artem sibi assumserit, is perficiet, ut, quod praeterea sciet, id ejus, in quo excellet, pars quaedam esse videatur; licet ista ratione dicamus, pila bene & ⁵ duodecim scriptis ludere, proprium esse juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mutius optimè fecerit: eademque ratione dicantur, & quos *φυσικὸς* Græci nominant, iidem poetae, quoniam Empedocles physicus egregi-
um

parte solam civilem scientiam
intelligi debuisse.

⁴ Si quisque, ut in, &c.] Sequitur paulo post *is perficiet*, ubi, cum *is* redundat, Lambinus voluit reponere *ita*. Sed ista emendatione non opus est, si scripserit hinc Cicero, Si, ut

quisque in aliquâ arte, &c.

⁵ duodecim SCRIPTIS ludere,] SCRIPTUS est lapis seu calculus (ut docet Pomp. Festus), quo utebantur veteres in quodam ludi genere: Usurpat iterum idem nomen Cicero in Hortensio (quem locum refert Nonius

um poema fecerit. At hoc ne philosophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, sua esse atque à se possideri volunt, dicere audent, geometriam aut musicam philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum fuisse fateantur. Ac, si jam placet omnes artes oratori subungere, tolerabilius est sic potius dicere, Ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna atque nuda, sed aspersa atque distincta multarum rerum jucunda quadam varietate, sit boni oratoris multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse; neque ea, ut sua, possedisse, sed, ut aliena, libasse: fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hospitem in agendo esse debere.

Neque verò istis tragoediis tuis, quibus uti philosophi maximè solent, Crasse, perturbor, quòd ita dixisti, Neminem posse eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas restringere; ⁶ cùm eo maximè vis oratoris magnitudoque cernatur, nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perspexerit; in quo philosophia fit oratori necessariò percipienda: quo in studio

LI.

Nonius Marcellus), *Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati pœniteat.* Lambin. Casus Nominativus est, non scriptus, sed scriptum; per quod Salmasius in Not. ad Fl. Vopiscum intelligit, areo-

lam lineis circumscriptam: Gronovio verò in iii. 15. de Sest. videtur *duodecim scriptis* ludus significari, in quo et tesseriis & calculis pugna fit.

⁶ cùm eo] Cuidam docto placuit cùm in eo, quod probò,

dio hominum quoque ingeniosissimorum otiosissimorumque totas ætates videmus esse contritas; quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis atque artis non modò non contemno, sed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, fatis est ea de moribus hominum & scire & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim umquam orator magnus & gravis, cum iratum adversario judicem facere vellet, hæsitavit ob eam causam, quòd nesciret, quid esset iracundia, fervorne mentis, an ⁷ cupiditas puniendi doloris? Quis, cum cæteros animorum motus aut iudicibus aut populo dicendo miscere atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philosophis dici solent? qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique eos in iudicum mentibus concitent, ⁸ scelus eos nefarium facere: partim, qui tolerabiliores volunt esse, & ad veritatem vitæ propiùs accedere, permediocres ac potiùs leves motus debere esse dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ consuetudine mala ac molesta, & fugienda, multo maiora & acerbiora verbis facit; itemque ea, quæ

⁷ cupiditas puniendi doloris?] i. e. ulciscendi doloris, quem aliorum injuriæ nobis fecerunt: simili modo locutus est Cicero in orat. pro Milone, c. 13. *fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ*, punitor doloris sui.

⁸ scelus eos nefarium facere]

Man. impressit scelus eos aiunt nefarium facere: sed vulgata lectio rectè se habet: sæpe enim, cum vox aliqua negativa in priori sententia occurrit, subintelligitur vox affirmativa in posteriori sententia: hinc igitur, cum præcedit *negant*, subauditur *dicunt*. Sic in iii. 14. *Nemo extulit*

quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita sapiens inter stultos videri, ⁹ uti, qui audiant, aut illum ¹ ineptum & Græculum putent, aut, etiam si valde probent ingenium oratoris, sapientiam admirentur, se esse stultos molestè ferant: sed ita peragrat per animos hominum, ita sensus mentesque pertractat, ut non desideret philosophorum descriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in animone sit, an in corpore; virtute, an voluptate definiatur; an hæc inter se jungi copularique possint; an verò, ut quibusdam visum, nihil certum sciri, nihil planè cognosci & percipi possit; quarum rerum fateor magnam multiplicemque esse disciplinam, & multas, copiosas variasque rationes. Sed aliud quiddam, longè aliud, Craffe, quærimus: acuto homine nobis opus est, & natura usuque callido, qui sagaciter peruestiget, quid sui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent.

Teneat oportet venas cujusque generis, ætatis, ordinis; & eorum, apud quos aliquid agit

LII.

lit eum verbis, sed contemnit,
&c. Sic. Horat. l. 1. Serm. 1.

Qui fit, Mecænas, ut nemo,
quam sibi sortem

Seu ratio dederit, seu fors
objecerit, illa

Contentus vivat; laudet di-
versa sequentes?

In his duobus locis citatis voces

omnis homo subintelligi debent,
vel potius ex negativâ voce
vox affirmativa elicitur.

⁹ uti, qui audiant,] Fortè,
ut ii, qui audiant, &c.

¹ ineptum ET Græculum] Ita
legendum censeo: & ita in Tusc.
Disp. i. 35. *ineptum sanè negotium* ET Græculum. Vulgò, aut.

H 4

2 agit,]

² agit, aut erit acturus, mentes sensusque degustet: philosophorum autem libros reservet sibi ad hujusmodi Tusculani requiem atque otium, ne, siquando ei dicendum erit de justitia & fide, mutuetur à Platone; qui, cum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem: usque eo illa, quæ dicenda de justitia putabat, à vitæ consuetudine & à civitatum moribus abhorrebant. Quòd si ea probarentur in populis atque in civitatibus, quis tibi, Crassè, concessisset, clarissimo viro & amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixisti? *Eripite nos ex miseriis, eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas nostro sanguine non potest expleri: nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus & possumus & debemus.* Omitto miseras, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis esse non potest: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exsorbeatur sanguis tuus; quod sapienti negant accidere posse: *servire* verò non modò te, sed universum senatum, cuius tum causam agebas, ausus es dicere? Potestne virtus, Crassè, servire, istis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & semper & sola libera est, quæque,

² agit,] Ita MStus Cant. Vulgò, *aget*; minus concinnè, cum sequitur *erit acturus*.

³ Idemque Servium Galbam, quem hominem probe commemorasse se aiebat,] Vulgò, *probe*

nosse & commemorasse. Pro Ser. editiones Ascens. Ven. & Mediol. & MSti Bal. Nov. Norf. habent *Servium*, de quo vide Emend. ad ii. 65. Deinde non placet ista verba *nosse & commemorasse*

quæque, etiam si corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ verò addidisti, Non modò senatum servire *posse* populo, sed etiam *debere*; quis hoc philosophus, tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare posset? Senatum servire populo, cui populus ipse moderandi & regendi sui potestatem, quasi quasdam habenas, tradidisset?

Itaque hæc, cùm à te divinitus ego dicta LIII. arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus & philosophiæ deditus, non modò parum commodè, sed etiam turpiter & flagitiosè dicta esse dicebat. ³ Idemque Servium Galbam, quem hominem probè commeminisse se aiebat, pergraviter reprehendere solebat, quòd is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset, cùm M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, asperè apud populum Romanum & vehementer esset locutus; quam orationem in Originibus suis exposuit ipse. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulpicii Galli, propinqui sui, Q. pupillum filium ipse pæne in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione &

meminisse conjungi: qui enim dicit se aliquem *nosse*, satis innuit se illum *commeminisse*: Auctoritate igitur omnium MStorum Oxon. & Palat. itemque Norf. Mead. Harl. 2.

& Cant. editionumque veterum, verba *nosse* & delevi. Sic iii. 50. *Antipater ille Sidenius, quem tu probè, Catule, meministi.*

& memoria fletum populo moveret, & duos filios suos parvos tutelæ populi commendasset, ac se, ⁴ tamquam in procinctu testamentum faceret, sine libra atque tabulis populum Romanum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque cùm & invidia & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem scriptum esse video, *nisi pueris & lachrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.* Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exsilium fuisse, vel mortem anteponendam. Neque verò hoc solum dixit, sed ipse & sensit & fecit: nam, cùm esset ille vir exemplum, ut scitis, innocentia, cùmque illo nemo neque integrior esset in civitate neque sanctior, non modò supplex iudicibus esse noluit, sed ne ornatius quidem aut liberiùs causam dici suam, quàm ⁵ simplex ratio veritatis ferebat. Paullum huic Cottæ tribuit partium, disertissimo adolescenti, sororis suæ filio. Dixit item causam illam quædam ex parte Q. Mutius more suo, nullo apparatu, purè & dilucidè. ⁶ Quòd si tu tunc, Crasse,

⁴ *tamquam in procinctu*] Milites Romani pugnam commiserunt, tribus pluribusve commilitonibus audientibus, heredem nominare solebant, ut, si caderent in prælio, testamento condito morerentur; hoc est in *procinctu testamentum facere.* Apud Quinct. Inst. Or. xii. 9. occurrit in *procinctu stare*;

& Ovidius de Ponto l. i. 8. ait,

Hæc in procinctu carmina facta puta.

i. e. sine multâ meditatione & quasi ex tempore facta.

⁵ *simplex ratio veritatis ferebat.*] Ita Victor. Asc. Lamb. Streb. Manutius & R. Steph. Vulgò *oratio.*

⁶ Quòd

Crasse, dixisses, qui subsidium oratori ex illis disputationibus, quibus philosophi utuntur, ad dicendi copiam petendum esse paullo ante dicebas; & si tibi pro P. Rutilio non philosophorum more, sed tuo licuisset dicere, quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, pestiferi cives supplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis tuæ. Nunc talis vir amissus est, dum causa ita dicitur, ut si in illa commentitia Platonis civitate res ageretur: nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo Rempublicam imploravit, nemo supplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio ⁷ sup-
plossit; credo, ne Stoicis renunciaretur.

Imitatus est homo Romanus & consularis LIV.
veterem illum Socratem, qui, quum omnium sapientissimus esset, sanctissiméque vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus videretur esse iudicum. Quinetiam, quum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut
ea

6 Quod si tu tunc, Crasse, dix-
isses, &c.] Omnes MSti Ox-
onienses, MSti Cant. & Harl.
2. editionesque Ven. Mediol.
Asc. Lamb. Streb. Man. & Ste-
phanorum exhibent, *Quod si tu*
tunc &c. Tantam igitur au-
doritatem secutus, vulgatum
quid notamque Interrogationis
rejeci.

7 *supplossit*;] In affectibus
concitandis solebant Oratores
antiqui pedem supplodere, hoc
est, terram pede percutere:
illud verò in Rutilii causa ideo
non factum fuisse putavit An-
tonius, ne quid fieret contra
morem & dogmata Stoicorum,
quos secutus est Rutilius, qui-
que negârunt motus omnino
ullos

ea pro se in iudicio uteretur, non invitus legit, & commodè scriptam esse dixit: sed, inquit, *ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri.* Ergo ille quoque damnatus est, neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant iudices, damnarent, an absolverent; sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant: erat enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non esset, ⁸ quasi poenæ æstimatione. Ex sententia, cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maximè confiteretur: quod cum interrogatus Socrates esset, respondit, *se se meruisse, ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur:* qui honos apud Græcos maximus ⁹ haberetur. Cujus re-

sponso

ullos in animis hominum inesse debere. Vide iii. 18.

8 *quasi poenæ æstimatione.*] Lamb. delet istud *pœnæ*, rectè quidem: hæc enim *æstimatione* non fuit *pœnæ*, sed *fraudis* i.e. criminis, de quo reus damnatus esset. Sic paulo infra legimus *quam quasi æstimationem* &c. nullâ *pœnæ* mentione factâ. Apud Romanos *æstimare litem* (de quo Cicero sæpius loquitur) significavit, computare, quantum pecuniæ is, qui in privatis iudiciis causâ cecidisset, adversario solvere deberet: cum

verò apud Athenienses reus damnaretur de publico quodam crimine, non capitali, iudicibus aliquando licuit, vice poenæ (ut vocant) corporalis, multam illi irrogare. Hoc Cicero vocat *quasi æstimationem*.

9 *haberetur.*] Ex conjectura cujusdam docti Cicero scripsit *habetur* vel *habebatur*; neque enim verisimile est verba *qui honos* &c. Socratis fuisse, sed Antonii.

1 *inscientiam,*] At disertissimus Lysias orationem illi attulerat, quam commodè scriptam esse

sponso sic judices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent: qui quidem si absolutus esset, (quod mehercule, etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem), quonam modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cum ille damnatus est nullam aliam ob culpam, nisi propter dicendi¹ inscientiam, tamen à se oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius aut verius: tantum dico, & aliud illud esse atque hoc, & hoc fine illo summum esse posse.

Nam quòd jus civile, Crasse, tam vehementer amplexus es, video quid egeris: tum, quum dicebas, videbam. Primum Scævolæ te dedidisti, quem omnes amare meritissimò pro ejus eximia suavitate debemus; cujus artem cum² indotatam esse & incomtam videres, verborum eam dote locupletasti & ornasti:

LV.

esse agnovit: nec Socrates ipse in Eloquentia hospes ac rudis fuit: vid. iii. 32. Eam igitur artem hîc nescire dicitur, quâ, ut ad suam philosophiam parum accommodatâ, uti noluit.

² *indotatam esse & incomtam*] Vulgata lectio duabus vocibus auctior est, sc. *indotatam esse*, atque *incomitam & incomtam* &c. Ubi diu doctis displicuerunt ista verba atque *incomitam*, quæ à MSto Norf. abesse vidi. Et illis doctis assentior; quia voces lo-

cupletasti dote respondent voci *indotatam*: vox verò *ornasti* voci *incomtam*. Quid igitur fiet de voce *incomitam*? annon Cicero in fine sententiæ debuerat oppositionis gratia subjicere *huic comites adjecisti*, aut tale quiddam? Adde, quòd in c. 17. & fine hujus capituli Crassus jus civile, cæterasque artes in comitatu Eloquentiæ collocavit: quibus si caret Eloquentia, ipsa propriè *incomitata* dici potest: jus civile Crassus, non nisi *tanquam ancillulam pedissequamque*, Eloquentiæ adjunxit.

nasti: deinde, quòd in ea tu plus operæ laborisque consumseras, cùm ejus studii tibi & hortator & magister esset domi, veritus es, nisi istam artem oratione exaggerasses, ne operam perdidisses. Sed ego ne cum ista quidem arte pugno: sit sanè tanta, quantam tu illam esse vis: etenim sine controversia & magna est, & latè patet, & ad multos pertinet, & summo in honore semper fuit, & clarissimi cives ei studio etiam hodie præsunt. Sed vide, Crasse, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis scientiam, suo quoque eam, concessio & tradito, spolies atque denudes. Nam si ita diceres, qui jurisconsultus esset, esse eum oratorem; itemque, qui esset orator, juris eundem esse consultum; præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares & ejusdem socias dignitatis: nunc verò jurisconsultum sine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos; oratorem negas, nisi illam scientiam assumserit, esse posse. Ita & tibi jurisconsultus ipse per se nihil, nisi leguleius quidam cautus & acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum. Sed quia sæpe utitur orator subsidio juris in causis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ, tanquam ancillulam pedissequamque, adjunxisti.

Quòd

adjunxit. Ex similitudine, opinor, vocum *incomitatam* & *incomitam* hic error natus est.

3 *impudentiam*] Vide c. 38.

4 *quibus verbis coemptio fiat,*]

Coemptio fuit formula quædam matrimonii contrahendi, quâ mulier (teste Varrone) asem unum, tanquam emendi causâ, marito dare solebat: ver-

Quòd verò ³ impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cùm parva nescirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima essent in jure civili, tractare auderent in causis, cùm ea nescirent, numquamque didicissent; utriusque rei facilis est & prompta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, ⁴ quibus verbis coemptio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quæ coemptionem fecerit, causam posse defendere: nec, si parvi navigii & magni eadem est in gubernando scientia, idcirco qui, ⁵ quibus verbis erctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundæ familiæ causam agere non possit. Nam quòd maximas centumvires causas in jure positas protulisti; quæ tandem earum causa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissimè potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsa M' Curii, quæ abs te nuper est dicta, & in C. Hostilii Mancini controversia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuntio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure defensio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his causis juris scientia, cùm hic jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientia, sed eloquentia sustentatus. Equidem hoc

verbisque quibusdam solennibus uti, quibus coemptionem fecerit.

⁵ quibus verbis erctum cieri]

Per voces erctum cieri intellige,

hereditatem dividi: idemque valet phrasis, quæ sequitur, herciscundæ familiæ, sc. dividendæ familiæ sive hereditatis; nam familiæ vox omnem hereditatem,

hoc sæpe audivi, cùm ædilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam consularis, Servius Galba affectaretur, quòd Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causâ quendam rusticanum: qui cùm Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo verum magis, quàm ad suam rem accommodatum abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit, quæsivitque, qua de re ad Crassum retulisset: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, inquit, animo & occupato Crassum tibi respondisse video: deinde ipsum Crassum manuprehendit, & Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille fidenter, homo peritissimus, confirmare, ita se rem habere, ut respondisset, nec dubium esse posse. Galba autem alludens variè & copiosè multas similitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cùm differendo par esse non posset, (quamquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo), ad auctores confugisse, & id, quod ipse diceret,

ditatem & res hereditarias complectitur, ut docet Erasmus Adag. Chil. 5. Cent. 2. Prov. 16.

6 *juris* in controversiis] Lambinus legit *juris in controversis*, eumque omnes deinde editiones secutæ sunt: sed libens eam lectionem revoco, quæ in omnibus MStis & vet. cod. in-

venitur. Sensus est: *Oratori licet impune & sine damno in controversiis i. e. causis ignorare omnem hanc partem juris*, sc. de quâ *dubium esse non possit*, & in quâ *judicia nulla sunt*.

7 *non est difficile oratori*,] Turbat loci sensum vulgata vox *esse*, cùm nihil est causæ, cur fit Modi Infinitivi: Præcesserat,

ret, & in P. Mutii fratris sui libris, & in Sex. Ælii commentariis scriptum protulisse; ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi probabilem & prope veram videri.

Attamen quæ causæ sunt ejusmodi, ut de earum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfamilias ante fecit, quàm ei filius natus est, hereditatem petit? nemo: quia constat agnascendo rumpi testamentum: ergo in hoc genere juris judicia nulla sunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem ⁶ juris in controversiis ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, ⁷ non est difficile oratori, ejus partis, quamcumque defendet, auctorem aliquem invenire; à quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis viribusque torquebit: ⁸ nisi verò (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævola) tu libellis aut præceptis foceri tui causam M' Curii defendisti. Nonne arripuisti patrocinium æquitatis, & defensionem testamentorum ac voluntatis mortuorum? ac meâ quidem sententiâ

LVII.

rat, *Licet igitur impune Oratori ignorare: hîc sequitur non esse difficile.* Ad fidem igitur MStorum Cant. Norf. Bod. Wag. Bal. Nov. Mead. Harl. 2. & Mag. necnon Lambini & Manutii lego, *non est difficile &c.*

⁸ *nisi verò &c.*] Hanc sententiam & sequentem ferè omnes Editores copularunt, quas

ego puncto plenissimo dissociavi. Sensus hujus sententiæ hic videtur. Torquebit, inquam, eas oratoris lacertis & viribus, nisi tu defendisti Curii causam jure civili à tui foceri præceptis deprompto; quod tu non fecisti, & idcirco sola oratoris facultate usus es: Sequitur enim paulo infra, *in quo quid tibi juris civi-*

tentiâ (frequens enim te audiui, atque affui) multo maiorem partem sententiarum sale tuo, & lepore, & politissimis facetiis pellexisti, cum & illud nimium acumen illuderes, & admirare ingenium Scævolæ, qui excogitasset, Nasci prius oportere, quàm emori: cùmque multa colligeres & ex legibus, & ex senatusconsultis, & ex vita ac sermone communi non modò acutè, sed etiam ridiculè ac facetè; ubi si verba, non rem sequeremur, confici nil posset. Itaque hilaritatis plenum iudicium ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia summa festivitate & venustate conjuncta profuit. Ipse ille Mutius paterni juris defensor, & quasi patrimonii propugnator sui, quid in illa causâ, cùm contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimùm valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cùm in ejusmodi causis aliàs scriptum, aliàs æquitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis causâ, si tu aut heredem aut militem defendisses, ad Hostilianas

te

his exercitatio profuerit, non intelligo.

o magistri carmine] Magister à Romanis dicebatur is, qui bona sub hasta vendidit, qui præfuit auctioni, & quanti quæque res vānre debuerit, ipse suo

arbitratu statuit. Hinc Quint. lib. vi. 3. memorat Ciceronem de Pletorii matre dixisse, eam, dum ævixisset, ludum; postquam mortua esset, magistros habuisse: sc. post mortem ejus bona vānasse. Carmen verò fuit solennis quædam

te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses: tu verò vel, si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum jus in eo judicio positum videretur; vel, si causam ageres militis, patrem ejus, ut soles, dicendo à mortuis excitasses; statuisses ante oculos; complexus esset filium, flensque eum centumviris commendasset; lapides mehercule omnes flere ac lamentari coegisset, ut totum illud, *uti lingua nuncupasset*, non in duodecim tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in 9 magistri carmine scriptum videretur.

Nam quòd ¹ inertiam accusas adolescentium, qui istam artem primùm facillimam non ediscant; (² quæ quàm sit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quasi difficillima sit, ita subnixa ambulant: deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem facilem esse dicis, quam concedis adhuc artem omnino non esse, sed aliquando, si quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere possit, tum esse illam artem futuram); deinde, quòd sit plena delectationis, in qua tibi remittunt omnes istam voluptatem, & ea se carere patiuntur, nec quisquam est eorum, qui, si jam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucerum Pacuvii malit, quàm

Mani-

quædam verborum formula, qua hi magistri uti solebant in rebus ita vendendis. Videtur Cicero hic, latenter tamen, arguere illos injustitiæ.

¹ *inertiam*] Vide quæ Crassus dixerat in c. 41.

² *quæ quàm sit facilis, &c.*] Hæc verba usque ad *tum esse illam artem futuram* in Parenthesi inclusi: Sic verba deinde, *quòd sit plena delectationis* respondent prioribus *primùm facillimam non ediscant*.

Manilianas venalium vendendorum leges edificere. Tum autem, quòd amore patriæ censes nos nostrorum majorum inventa nosse debere, non vides veteres leges ³ aut ipsa sua vetustate consenuisse, aut novis legibus esse sublatas? Quòd verò viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus & præmia proposita sint virtutibus, & supplicia vitiis; equidem putabam virtutem hominibus (si modò tradi ratione possit) instituendo & persuadendo, non minis & vi ac metu tradi: nam ipsum quidem illud, etiam sine cognitione juris, quàm sit bellum cavere malum, scire possumus. De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla juris scientia tamen causis satisfacere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, Neque me umquam jus civile didicisse, neque tamen in iis causis, quas in jure possem defendere, umquam istam scientiam desiderasse: aliud est enim esse artificem cujusdam generis atque artis, aliud in communi vita & vulgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem.

Cui

³ aut ipsa sua vetustate consenuisse,] Hæc est lectio MStorum Norf. Nov. Mag. Bod. Cant. Wag. Mead. Harl. 2. & Bal. necnon editionum Ven. & Mediol. Vulgatum *ipsas* videtur aliquid, quod ei postea respondeat, postulare.

⁴ an hac communi &c.] Particula *an* in Interrogatione idem valet ac *an non*: ut de Off. i. 15. *An imitari agros fertiles* (sc. debemus), *qui multo plus*

afferunt, quàm acceperunt? de Senect. c. 7. *an in omnibus iis studiorum agitatio vitæ æqualis fuit?* in utroque enim loco non subintelligitur. Simile est istud Terentii in Andr. Act. 5. Sc. 2. v. 8. *Etiam tu hoc respondes?* ad quem locum vide Notam Donati.

⁵ et perscriptionibus controversia est,] Vulgò *præscriptionibus*, qua voce significantur Senatusconsulta, in quibus Senatorum

Cui nostrum non licet fundos nostros obire, aut res rusticas, vel fructus causa vel delectationis, invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut, quid sit sementis ac messis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino nesciat. Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginensis sunt libri perdiscendi? ⁴ an hac communi intelligentia contenti esse possumus? Cur ergo non iidem in jure civili, praesertim cum in causis & in negotiis & in foro conteramur, satis instructi esse possumus ad hoc duntaxat, ne in nostra patria peregrini atque advenae esse videamur? Ac si jam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile, credo, sit cum hoc Scævola communicare; quamquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos & exquisita deferunt. An verò, si de re ipsa, si de finibus, cum in rem praesentem non venimus, si de tabulis ⁵ & per-

scriptionibus

torum nomina praescribentur: sed vox istius significationis huic loco minime convenit. Veram lectionem *per-*
scriptionibus protulit Lambinus, secutus auctoritatem duorum MStorum, quibus consentiunt MSti Bod. Nov. Wag. Norf. Cant. Mead. & editio Veneta. Nomen *per*scriptionis (inquit Lambinus) locum habet in nominibus, tabulis, & rationibus. Ep. ad Att. iv. ultima;

*Hæc pactio, non verbis, sed nominibus & per*scriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, à Memmio prolata est &c. Or. pro Roscio Comædo. c. i. Nam quemadmodum turpe est scribere, quod non debeatur; sic improbum est non referre, quod debeas: æquè enim tabulae condemnantur ejus, qui non retulit; & ejus, qui falsum perscripsit. Vides, Lector, perscribere idem significare, ac in tabulis accepti

scriptionibus controversia est, contortas res & sæpe difficiles necessario perdiscimus? si leges nobis, aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur, ne ea, si ab adolescentia juri civili minùs studuerimus, non queamus cognoscere?

LIX. Nihilne igitur prodest oratori juris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei præsertim, cujus eloquentia copia rerum debeat esse ornata: sed multa & magna & difficilia sunt ea, quæ sunt oratori necessaria, ut ejus industriam in plura studia distrahere nolim. Quis neget opus esse oratori, in hoc oratorio motu statuque, Roscii gestum & venustatem? tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus in gestu discendo histrionum more elaborare. Quid est oratori tam necessarium, quàm vox? tamen me auctore nemo dicendi studiosus, ⁶ Græcorum more & tragædorum, voci serviet, qui & annos complures sedentes declamitant, & quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes sensim

& expensi scriptione res notare; earum verò notationes, *per-scriptiones* dicebantur.

6 *Græcorum more et tragædorum, voci serviet,*] Bene Lamb auctoritate trium MStorum delet istud *et*: sed, five retineatur, five ejiciatur, post vocem *Tragædorum* comma ponendum est.

7 *quoties perscribitur &c.*] Manutius, Strebæus, & Lambinus ediderunt *præscribitur*;

quæ vox magis ad id, quod Cicero voluit dicere, videtur accommodata; *præscribitur* enim est præcipitur, præceptis traditur.

8 *Munionem*] Nonnullis placuit vox *Nomionem*, Turnebb verò *Minuritionem*; MSti fere habent *Munionem*. Sed de nomine parum solliciti esse debemus. Hoc constat, tum *Pæ-nem*, tum *Munionem* fuisse Cantica, vel quædam cantionis genera,

sensim excitant, eandemque, cùm egerunt, sedentes ab acutissimo sono usque ad gravissimum sonum recipiunt, & quasi quodam modo colligunt. Hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ii, quorum causas receperimus, quàm toties, ⁷ quoties perscribitur, Pæanem aut ⁸ Munionem citarimus. Quòd si in gestu, qui multum oratorem adjuvat, & in voce, quæ una maximè eloquentiam vel commendat vel sustinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque assequi possumus, quantum in hac acie quotidiani muneris spatii nobis datur: quanto minùs est ad juris civilis perdiscendi occupationem descendendum? quod & summam percipi sine doctrina potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quòd vox & gestus subitò sumi, & aliunde arripi non potest; juris utilitas ad quamque causam, quamvis repente, vel à peritis vel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines ministros habent in causis juris peritos, ⁹ cùm ipsi sint peritissimi, & qui, ut abs te paulo ante

genera, quibus usi sunt Græci, ut eorum ope vocem suam ab acutissimo sono usque ad gravissimum reciperent. Hoc qui effecerunt, dicuntur à Cicerone *citare Pæanem aut Munionem*: unde videtur hæc vox *citare* fuisse propria Musicorum. Verisimile est igitur doctissimum R. Bentleium humani aliquid passum esse, cùm pro *citaret* reposuerit *iteraret* in Horatii i. Serm. 3. 7. ubi dicitur, —

citaret Io Bacche, *modo summa voce, modo hac, resonat quæ chordis quattuor ima*. Ubi notandum est, illum, qui *citaret* Io Bacche, dici fecisse id, quod hîc dicitur de *citantibus Pæanem aut Munionem*, nempe ab acutissimo sive summo sono ad gravissimum sive imum descendisse.

⁹ *cùm ipsi sint peritissimi, & qui, ut abs te paulo ante dictum est, pragmatici vocantur.*]

ante dictum est, pragmatici vocantur. In quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges & jura testata esse voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorem ipsum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare.

LX.

Nam quod ¹ dicis senectutem à solitudine vindicari juris civilis scientia; fortasse etiam pecuniæ magnitudine: sed nos non, quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quærimus. Quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere, *se, quod plus sibi ætatis accederet, eò tardiores tibicinis modos & cantus remissiores esse facturum*: quod si ille, adstrictus certa quadam numerorum moderatione & pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, sed totos mutare possumus? Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quàm multa sint, & quàm varia genera dicendi, ² & quod haud sciam, an tu primus ostenderis, qui jamdiu multo dicis remissiùs & leniùs, quàm solebas; neque minùs hæc tamen tua gravissimi sermonis leni-

tur.] Pro *peritissimi* leget Lam-
binus *imperitissimi*: quod sensus
postulat; nunquam enim effi-
cies, Lector, ut vox *peritissimi*
cum reliqua sententia cohæ-
reat. Non potest referri ad *mi-
nistros*, quia illos ante Antonius
vocarat *juris peritos*: non ad
Substantivum *homines*; eos e-

nim *homines disertissimos* postea
dicit ignaros fuisse juris civilis.
Deinde sequitur, *& qui, ut abs
te paulo ante dictum est, prag-
matici vocantur*. Paulo ante,
id est, c. 45. ubi dicit Crassus *ii,
qui apud illos πειγματικοί
vocantur*: video Manutium in
utroque loco Græca voce usum
esse.

lenitas, quàm illa summa vis & contentio probatur : multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus & Lælium, qui omnia sermone conficerent paulo intentiore, numquam, ut Servius Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quòd si jam hoc facere non poteris aut noles, vereris, ne tua domus, talis & viri & civis, si à litigiosis hominibus non colatur, à cæteris deferatur? Equidem tantum absum ab ista sententia, ut non modò non arbitrer subsidium senectutis in eorum, qui consultum veniant, multitudine esse ponendum, sed tamquam portum aliquem expectem istam, quam tu times, solitudinem : subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium. Reliqua vero, etiamsi adjuvant, historiam dico, & prudentiam juris publici, & ³ antiquitatis iter, & exemplorum copiam, siquando opus erit, à viro optimo & istis rebus instructissimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minùs (id quod modò hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio atque humanitate versentur : sed mehercule non ita multum spatii mihi videtur, si modò ea facere & persequi volent, quæ

esse. Tota igitur sententia sic legenda est. Itaque illi discretissimi homines ministros habent in causis juris peritos (cùm ipsi sint imperitissimi), & qui, ut abs te paulo antè dictum est, *παραμυτικὸι* vocantur.

¹ dicis senectutem] Vide c. 45.

² et, quod haud sciam,] Vel.

legendum est cum Lambino quod haud sciam, deleta et; vel, id quod magis placet, atque haud sciam.

³ antiquitatis iter,] i. e. cursum sive continuatum ordinem eorum omnium, quæ præterita sunt : nec aliud sonat istud Ciceronis in Epist. ad Att. lib.

quæ à te, Crasse, præcepta sunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere visus es huic ætati; sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum prope necessarias. Nam & subitæ ad propositas causas exercitationes, & accuratæ & meditatæ commentationes, ac stilus ille tuus, quem tu verè dixisti, *perfectorem dicendi esse ac magistrum*, multi fudoris est; & illa orationis suæ cum scriptis alienis comparatio, & de alieno scripto subita, vel laudandi vel vituperandi vel comprobandi vel refellendi causâ, disputatio, non mediocris contentionis est vel ad memoriam vel ad imitandum.

LXI.

Illud verò fuit horribile, quod mehercule vereor, ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum: voluisti enim in suo genere unumquemque nostrum quasi⁴ quendam esse Roscium; dixistisque, non tam ea, quæ recta essent, probari, quàm, quæ prava sunt, ⁵ fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiosè in nobis, quàm in histri- nibus spectari puto. Itaque nos raucos sæpe attentissimè audiri video; tenet enim res ipsa atque causa: at Æsopum, si paulum irrause- rit, explodi. A quibus enim nihil præter vo- luptatem aurium quæritur, in iis offenditur, simul-

lib. iv. 2. ut interrumpat iter
amoris nostri & officii mei.

4 quendam esse Roscium;]
Vide c. 28.

5 fastidiis adhærescere:] Cl.

J. Clericus censuit legendum
esse, fastidia iis adhærescere;

sed vulgata, opinor, lectio satis
se commendat: Cicero enim
hîc per verba fastidiis adhæ-
rescere significat minime probari,
vel, fastidiosè spectari. Eodem
modo in iii. 10. ad alicujus fur-
dium adhærescere significat ab

eo
fun-
etia
tur
adh
in
quia

simulatque imminuitur aliquid de voluptate: in eloquentia autem multa sunt, quæ teneant, quæ si omnia summa non sunt, (& pleraque tamen magna sunt), necesse est ea ipsa, quæ sunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud revertar, sit orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, accommodatè ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ sunt in usu civitatum vulgari ac forensi; remotisque cæteris studiis, ⁶ quamvis ea sint ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur; imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Atheniensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse tantusque labor dicitur, ut primùm impedimenta naturæ diligentia industriaque superaret; cùmque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur: deinde, cùm spiritus ejus esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est affecutus, ut una continuatione verborum (id quod ejus scripta declarant) binæ ei contentiones vocis & remissiones continerentur. Qui etiam (ut memoriaræ proditum est), conjectis in os calculis, summa

eo probari. Ea, quæ prava sunt, non solum fastidiosè, sed *na in eo, aut certè diuturna va-*
let opinio tarditatis.

etiam diu fastidiosè, spectantur: hæc videtur vis esse vocis *6 quamvis ea sint ampla] Sic*
adhærescere; nam (ut dicitur *MSti Cant. Norf. Nov. Mag.*
in c. 27.) cujus in dicendo ali- *Bod. Bal. Mead. & Harl. 2.*
quid reprehensum est, aut æter- *itemque edit. Ven. Mediol.*
Lamb. & Manutii: Vulgò sunt.

7 neque

summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consueſcebat; ⁷ neque is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque adſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudioſum & ad laborem incitandos juvenes vehementer aſſentior: cætera, quæ collegiſti ex variis & diverſis ſtudiis & artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſejuncta eſſe arbitror.

LXII. Hæc cùm Antonius dixiſſet, ſanè dubitare viſus eſt Sulpitius & Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud ſcio, an aliter ſentias, & utare tua illa mirifica ad reſellendum conſuetudine, qua tibi nemo umquam præſtitit: cujus quidem ipſius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed jam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximèque eorum, qui de omni re propoſita in utramque partem ſolent copioſiſſimè dicere. Verùm ego non ſolùm arbitrabar, hiſ præſertim audientibus, à me informari oportere, qualis eſſe poſſet is, qui habitaret in ſubſelliis, neque quidquam

⁷ neque is conſiſtens] Manutius & Lambinus legunt, neque id conſiſtens &c.

⁸ de officiis præceptiſque oratoris] Fortè oratoriis: ſic enim Cicero ad hos de Oratore dialogos reſpiciens loquitur in Topic. c. 25. Harum cauſſarum propria argumenta, ex iis ſumta

locis, quos expoſuimus, in præceptis oratoriis explicata ſunt. Et in Invent. i. 10. antequam de præceptis oratoriis dicamus: nec aliter Quint. Inſt. Or. xii. 3. Veluti deſpexiſſent oratoria præcepta. Vereor, ut ſit Ciceronianum dicere, præcepta oratoris, cùm ea præcepta intelligantur,

quam amplius afferret, quàm quod caussarum necessitas postularet; sed majus quiddam videbam, cum censebam oratorem, præsertim in nostra Republica, nullius ornamentum experiri oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus totum oratoris munus circumdedisti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te ⁸ de officiis præceptisque oratoris quæsitæ sunt: sed, opinor, secundum hunc diem; satis enim multa à nobis hodie dicta sunt. Nunc & Scævola, quoniam in ⁹ Tusculanum ire constituit, paulum requiescet, dum se calor frangat; & nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam. Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sanè, inquit, vellem non constituiissem, in Tusculanum me hodie venturum esse Lælio: libenter audirem Antonium: & cum exurgeret, simul arri- dens, Neque enim, inquit, tam mihi molestus fuit, quòd jus nostrum civile pervellit, quàm jucundus, quòd se id nescire confessus est.

telligentur, non quæ Orator dat (Rhetoris est enim ea dare), sed quibus utitur. Interim dissimulandum non est, Ciceronem in Acad. Quæst. i. 2. hæc dicere, *Nos autem præceptis Dialecticorum & Oratorum etiam sic parentes, ut legibus, &c.* Sed & hic pro *Oratorum* videtur

legendum esse *Rhetorum*: cum duæ hæ voces in MStis sæpius confundantur.

⁹ *Tusculanum*] Intelligit eam partem agri Tusculani, in qua Scævola villam habuit; in eodem etiam agro suas villas habuerunt Catulus et Cæsar. Vide ii. 3.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS
DE
ORATORE
AD
Q. FRATREM
DIALOGUS, seu LIBER II.

I. **M**AGNA, nobis pueris, Quinte frater, si memoria tenes, opinio fuit, L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quàm quantum prima illa puerili institutione potuisset; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, ¹ quamquam non ita se rem habere arbitrarentur, tamen, quo faciliùs
nos

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM SECUNDUM.

¹ *quamquam non ita se rem habere*] Particulam negativam non libenter in textum recepi, secutus auctoritatem unius MS. Mem. necnon editionum Manutii, Venetæ, Rawl. aliarumque veterum. Lambinus etiam hanc vocem è suis MStis protulit. Nec minùs sensus loci, quam Editorum consensus me

movebat. Gruterus istud non summo cum dedecore ejecit: malim tamen mentem Ciceronis, quam vel doctissimi Gruteri errores sequi.

² *cùm effemus ejusmodi, quòd vel pueri*] Doctis quibusdam suspecta fuit hæc locutio: quapropter Gulielmius censuit legendum esse, *intelleximus* (*cùm effemus*)

nos incensos studio discendi à doctrina detererent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor, & stultum in nobis erudiendis patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum (ut pueri) refutare domesticis testibus, patre, & C. Aculeone propinquo nostro, & L. Cicerone patruo, solebamus; quòd de Crasso pater, & Aculeo, (quocum erat nostra matertera), quem Crassus dilexit ex omnibus plurimùm, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà decesserat, multa nobis de ejus studio doctrinaque sæpe narravit: cùmque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso placerent, & ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus, (² cùm essemus ejusmodi, quòd vel pueri sentire poteramus), illum & Græcè sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, & doctoribus nostris ea ponere in percunctando, eaque ipsum omni in sermone tractare,

essemus ejus domi) quòd vel pueri &c. Lambinus verò verba *cùm essemus ejusmodi, quòd vel pueri sentire poteramus* delenda esse voluit. Sed vulgata lectio defendi potest; *Ejusmodi*, i. e. tantis ingeniis præditi. Noster in Or. pro lege Manil. c. 2. dicit, *Genus belli est ejusmodi, quòd maxime vestros animos excitare debet*: Scilicet in utroque loco vox *quòd* idem valet ac *ut*: Sic in Ter. Adolph. iii. 2. 1. *Nunc illud est, quòd, si omnes omnia sua consilia conferant, — nihil auxilii afferant.* Et in Colum. de re rust. vii. 5. *Sic quidem, quòd nec medicamentorum nec ferri remedia patitur grex*: Et (ne pluribus exemplis

etare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio verò, quamquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset; tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsi. Non erit profectò tibi, quod scribo, hoc novum: nam jam tum ex me audiebas, mihi illum ex multis variisque sermonibus nullius rei, quæ quidem esset in iis artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quàm illa despicere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem ³ probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse numquam putaretur: atque ita se uterque graviolem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Quorum consilium quale fuerit, nihil sanè ad hoc tempus:

exemplis utar) Ovid. de Trist.
v. 1. 16.

*Præmoneo, numquam scripta
quòd ista legant.*

³ *probabiliorem hoc populo]*
Ut se habet vulgata lectio, vox *hoc*, eodem sensu, quo *èd*, ponitur adverbialiter: sed utræque semper comparativis præponuntur, ut sæpe apud Ciceronem habes *hoc facilius, hoc magis, hoc inferiores* &c. Adde

etiam, quòd *hoc* semper habet vel præcedentem, vel sequentem particulam *quòd*, vel *quia*. Sed in hoc loco vox *hoc* postponitur comparativo, & non aliam habet particulam, quàm *si*, insequentem. Facili igitur mutatione locum sic licet restituere; *Antonius autem probabiliorem huic populo orationem fore censebat suam, si* &c. *Huic populo*, i. e. populo Romano:

nota

pus : illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, neminem eloquentia non modò sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia florere umquam & præstare potuisse.

Etenim cæteræ fere artes se ipsæ per se tuentur singulæ ; ⁴ bene dicere autem, quod est scienter & peritè & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septum teneatur. Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quare equidem & in nostra civitate, & in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, multos & ingeniis & magna laude dicendi sine summa rerum omnium scientia fuisse fateor ; talem verò exsistere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ⁵ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter

II.

nota hæc est & vulgata Ciceronis locutio : sic i. 51. *qui in hoc populo foroque versamur.* Omnem autem dubitationem, opinor, eximet ii. 36. ubi suæ dissimulationis rationem reddens Antonius dicit : *semper ego existimaui jucundiorē & probabiliorem huic populo oratorē fore, qui &c.* Vox huic in MStis scribitur *huc*, litera tamen c supra lineam levata.

⁴ Vulgò, *bene dicere* — *cujus terminis septa teneatur*] Lambinus legit *septum* : quod verissimum puto. *Dicere* enim est modus infinitivus substantivè acceptus, & neutrius generis. Imò *quod* neutrius est generis ; vox igitur *septa* feminini ferri non potest.

⁵ *ad tantam*] Ita edit. Ven. & Mediolana, non *in*, quam præpositionem huic loco parum

K

rum

inter se de his rebus habuissent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum planè indoctum fuisse; vel ut ea, quæ existimarem à summis oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi complectique potuisssem; vel mehercule etiam, ut laudem eorum jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum atque à silentio vindicarem. Nam, si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minùs hoc fortasse mihi esse putassem laborandum: sed, cùm alter non multum (quod quidem exstaret), & id ipsum adolescens; alter nihil admodum scripti reliquisset; deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cùm etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Servii Galbæ aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, siquid velim, ⁶ nullius memoria jam me refellente: sed edo hæc iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum & præsentium memoria teste commendemus.

Nec

rum convenire Lambinus vidit.

⁶ nullius memoria jam me refellente:] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Harl. 2. Wag. Bal. & Bod. uti editiones Venet. &

Mediol. cùm vulgò deest vox me. Hac igitur auctoritate vocem me recepi, quia casus Accusativus ad explendam sententiam necessarius videtur.

Nec verò te, carissime frater atque optime, rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor ut erudiam: (quid enim tua potest oratione aut subtilius aut ornatius esse?) sed quoniam ⁷ sive iudicio, ut soles dicere; sive, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo & timiditate ingenua quadam refugisti; sive, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse non modò in una familia rhetorem, sed pæne in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod meritò propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium possit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi & Antonii sermone esse præteritum, quod quicumque summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci ac percipi potuisset arbitraretur: quod tu facillimè poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipsum; usum autem per nos percipere voluisti. Sed, quo citiùs hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omiſſa nostra adhortatione, ad eorum, quos proposuimus, sermonem disputationemque veniamus. Postero igitur die quàm illa erant acta, hora fere secunda, cùm etiam tum in lecto Crassus esset, & apud eum Sulpitius

⁷ sive iudicio, ut soles dicere;] Fortè legendum est sileo, ut hoc sit ratio, quam Cicero ipse afferat, cur frater ejus à dicendo refugerit: jocularis ratio, quam Quintus ipse afferre solebat, postea sequitur, sive, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse &c.

pitius federet; Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit, omnesque admirati majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutassent, Quid vos tandem? Crassus, num quidnam, inquit, novi? Nihil sane, inquit Catulus; etenim vides esse ludos: sed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes: Cum ad me in Tusculanum, inquit, heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi à se Scævolam hinc euntem esse conventum, ex quo mira quædam se audisse dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad disputandum elicere non potuissim, permulta de eloquentia cum Antonio differuisse, &, tamquam in schola, prope ad Græcorum consuetudinem disputasse. ⁸ Ita me frater exoravit, ne ipsum quidem à studio audiendi nimis abhorrentem, sed mehercule ⁹ verentem, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem: Scævolam enim ita dicere aiebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues; si familiarius,

⁸ *Ita me frater exoravit, ne ipsum quidem à studio &c.]* ravit meipsum, non quidem à studio &c. minùs elegans est, minùsque digna Ciceronis calamo.
⁹ *verentem, ne]* Vulgò *verentem* tamen, *ne*: sed, cum vox tamen otiosa hîc, seu potiùs molesta est, eam rejeci ad fidem

miliariùs, utrique nostrum: nos quidem, nisi fortè molesti intervenimus, venisse delectat.

IV.

Tum Crassus, equidem, quæcumque causa vos huc attulisset, lætarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos & amicissimos; sed tamen (verè dicam) quævis malletm fuisset, quàm ista, quam dicis. Ego enim (ut, quemadmodum sentio, loquar) numquam mihi minùs, quàm hesterno die, placui: magis adeo id facilitate, quàm alia ulla culpa mea contigit; qui, dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus; fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quòd, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis. Tum Cæsar, Equidem inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minùs contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpitius, familiaris meus, aut Cotta plus, quàm ego, ¹ apud te valere videatur; & te exorabo profectò, ut mihi quoque & Catulo tuæ suavitatis aliquid impertias: sin tibi id minùs libebit, non te urgebo;

fidem MStorum Cant. Mead. & Harl. 1. itemque editionum Rawl. Ven. Mediol. aliarumque veterum: ex finali syllaba vocis *verentem*, & voce *ne* illud tamen ortum esse suspicor.

Cum particula ista *aut* disjungat Cottam & Sulpitium, legendum esse censeo *videatur*, quod MSti Cant. & Wag. exhibent, & MS. Bod. à prima manu olim exhibuerat. Vulgò *videantur*.

¹ apud te valere videatur;]

K 3

2 ne

urbebo ; neque committam, ut, dum vereare,
² ne tu sis ineptus, me esse judices. Tum il-
 le, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omni-
 bus Latinis verbis hujus verbi vim vel maxi-
 mam semper putavi : quem enim nos *ineptum*
 vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen ha-
 bere ductum, quòd *non* sit *aptus* : idque in
 sermonis nostri consuetudine perlatè patet.
 Nam, qui aut, tempus quid postulet, non
 videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut
 eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel com-
 modi rationem non habet, aut denique in ali-
 quo genere aut inconcinnus aut multus est,
³ is *ineptus* dicitur. Hoc vitio cumulata est
 eruditissima illa Græcorum natio : itaque, quòd
 vim hujus mali Græci non vident, ne nomen
 quidem ei vitio imposuerunt : ut enim quæras
 omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent,
 non reperiēs. Omnium autem ineptiarum,
 quæ sunt innumerabiles, haud scio an ulla sit
 major, quàm, ut illi solent, quocumque in
 loco, quoscumque inter homines visum est,
 de

² *ne tu sis ineptus,*] Ita MSti
 Cant. Norf. & Harl. 2. cum
 Victoriana & aliis vet, editio-
 nibus : Vulgò *tu ne sis ineptus*,
 ordine mutato.

³ Vulgò, *is ineptus esse dici-*
tur.] Fallit hîc incautos levis,
 sed notandus tamen, error : an-
 tea dixerat Crassus, *quem enim*
nos ineptum vocamus : & paulo
 post idem dicit, *quomodo Græci*
ineptum appellant : Nunc verò
 hoc idem dicere vult, & enu-

meratione specierum nobis fig-
 nificare, quis ineptus nomine-
 tur. Delevi igitur Infinitivum
esse, auctoritate Asc. & Manu-
 tii, necnon MStorum Cant.
 Norf. Harl. 2. Wag. Bod. &
 Mag.

⁴ *palæstra,*] Videtur Crassi
palæstra fuisse spatium vacuum
 & sub dio, in medio porticum
 undique extructarum : quale
 Itali hodie vocant *piazza*. A-
 pud Vitruvium verò v. 11.
 hac

de rebus aut difficillimis aut non necessariis argutissimè disputare. Hoc nos ab istis adolescentibus facere inviti & recusantes heri coacti sumus.

Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Crasse, qui in civitatibus suis clari & magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra Republica volumus esse, horum Græcorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt; nec tamen in otio sermones huiusmodi disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi inambulamus, & ⁴ palæstra, & tot locis sessiones ⁵ gymnasiorum & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commovent? ⁶ aut inopportunist tempus in tanto otio, quod & rarò datur, & nunc peroptatò nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis ⁷ vitam

V.

hac voce significatur totum ædificium, quo & Porticus & Sedes, & alia continentur.

⁵ *gymnasiorum & Græcarum, &c.*] Cùm *gymnasia* illa tam Græca fuerint, quàm *disputationes*, Lambinus censuit legendum esse *gymnasiorum Græcorum & disputationum*, quod habet etiam M^sus Nov. Sed emendatione non opus est; quia et alibi videmus Adjectivum, quod ad duplex Substan-

tivum refertur, apponi posteriori; ut in c. 2. *multas & ingenii & magna laude dicendi, pro magnis ingenii & laude &c.*

⁶ Vulgò, *aut importunum tempus*] Malim legere, *aut inopportunist*, ut conjecit Lambinus, & M^{Sti} Mag. Bal. Mead. Wag. Norf. Nov. exhibent.

⁷ *vitam nullam esse ducamus?*] Hunc ordinem verborum servant M^{Sti} Harl. 1. Cant.

K 4

Nov.

tam nullam esse ducamus? Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, qui primum palæstram & sedes & porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos exercitationis & delectationis causa, non disputationis invenisse arbitror: nam & sæculis multis ante gymnasia inventa sunt, quàm in his philosophi garrere cœperunt; & hoc ipso tempore, cùm omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quàm philosophum malunt; qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem philosophum omnes unctionis causa relinquunt: ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quòd dicis esse, assentior: verùm otii fructus est non contentio animi, sed relaxatio.

VI. Sæpe ex focero meo audiui, cùm is diceret, focerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repue-

Nov, Gonv. & tres vetustissimæ editiones: Nec aliter Cicero solet loqui: de Amicit. c. 23. *sine amicitia vitam esse nullam sentiunt*: de Off. ii. 4. *sine quibus vita omnino nulla esse potuisset*. Per verba, ut *sine his studiis vitam nullam esse ducamus*, intellige, ut arbitremur nos non posse suaviter & jucundè vitam agere sine Eloquentiæ cognitione: ita enim in sequ. cap. Crassus vocem *nullam* intelligit; *Vos eos esse, qui vitam insuavem sine his stu-*

diis putaretis. Eodem modo locutus est Plato l. 1. de Rep. ubi querelas senum memorat, quibus perierant omnes voluptates adolescentiæ: Τότε μὲν εὖ ζῶντες· νῦν δὲ ἐδὲ ζῶντες· tunc quidem bene viventes; nunc verò ne viventes quidem. Quem Platonis locum Cicero in Senect. c. 3. sic imitatus est: *Quòd voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putabant*.

8 umbilicos] i. e. lapillos umbilicorum instar habentes: quod Noster hîc vocat *conchas* &

repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tamquam è vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos & ⁸ umbilicos ad Caietam & ad Laurentum legere consueſſe, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. ⁹ Sic enim se res habet, ut, quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis suæ cauſſa fingere & construere nidos; easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui cauſſa passim ac liberè solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis atque urbano opere defessi gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego in cauſſa Curiana Scævolaë dixi, non dixi secus ac sentiebam. Nam, *ſi*, inquam, *Scævola*, *nullum erit testamentum, rectè factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta tu scribes unus: quid igitur?* inquam; *quando ages negotium publicum?*

quando

⁊ umbilicos, Val. Maximus lib. 1. c. 8. vocat conchulas ⁊ calculos.

⁹ Sic enim se res habet; ut, quemadmodum &c.] Lambinus delevit vocem *ut*: sed suam emendationem nullis argumentis confirmavit. Hoc verò, opinor, secutus est. Vidit nempe verba sequentia *gestiunt & cupiunt* esse modi Indicativi, quamvis post *ut* Subjunctivum scribi oporteret: Sic in ii. 67. *Sic profectò res se habet, nullum ut fit tempus.* iii. 23. *Res quidem*

se sic habet, ut, nisi quod quisque citò potuerit, numquam omnino possit perdiscere. Epist. ad Quintum Fratrem i. 1. *Quæ perscèpe viris sapientissimis acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis; sic illi fortunæ impetum superare non possent.* In his tribus locis citatis Subjunctivus modus sequitur *ut*: aut igitur particula *ut* ejicienda est, aut in fine sententiæ, necesse est, ut legamus *gestiant & cupiant.*

1 Vulgò

quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi, *mibi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit:* in qua permaneo, Catule, sententia; meque, cùm huc veni, hoc ipsum nihil agere & planè cessare delectat. Nam, quod addidisti tertium, vos eos esse, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modò non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam, ut C. Lucilius, homo doctus & perurbanus, dicere solebat, *ea, quæ scriberet, neque se ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle;* quòd alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, ² quàm ipse: de quo etiam scripsit, *Persium non curo legere,* (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus); ³ *Lælium Decimum volo,* (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium): sic ego, si jam

¹ Vulgò, *neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle;*] Sic se habet lectio vulgata: sed cùm deest vox *se* ante verbum *velle*, auctoritate quinque MStorum Oxon. Mead. & Cant. & editionum Ven. Mediol. Car. Stephani, & Lambini sic refinxi sententiam, *neque se ab indoctissimis &c.*

² Vulgò, *quàm ipse de se: quo etiam scripsit &c.*] Hunc locum corruptum esse facilè omnes agnoscent. Quid enim est, aliquid *de se* intelligere? Quid vult, *quo etiam scripsit?* neutrum quidem ferri potest.

Unicè vera lectio hæret in quatuor MStis Oxon. in MStis Cant. Wag. Mead. Harl. duobus, Gonv. Pith. Mem. Pal. pr. editionibusque primis; *alteri plus fortasse, quàm ipse:* de quo etiam scripsit &c. Vox *se* excidit supra ex suo loco *neque se ab indoctissimis*, & in hunc locum negligentia Librariorum recepta fuit.

³ *Lælium Decimum volo,*] Nescio, consultòne, an errore in vulgatis editionibus Comma post Lælium ponatur. Tam manifestum verò vitium non passus sum diutius Ciceroni adhærescere.

jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quàm reprehendi.

Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quod huc venerim: nam hæc ipsa recusatio disputationis, disputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia differat, quemque jamdudum ⁴ Cotta & Sulpitius expectat? Ego verò, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse obmutescam, nisi prius à vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hîc sitis hodie. Tum, cùm ille dubitaret, quòd ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: sic faciemus: atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.

hærescere. Quippe Cicero singulos singulis opponit, Decimum Persio, additque relativum *quem*, non *quos*. Omnes veteres editiones omittunt istud Comma, in quo delendo nihil dubii est. Restat tamen alius nodus: nusquam enim *Decimus* cognomen est. Sed præclare ad hanc rem facit, quod Cl. Spanhemius in suo tractatu de re Nummaria observavit, nempe sæpissime prænomen postponi nomini gentis: sic in Dionysio Halicarn. habes Πίσων Λεύκιος, Τέλλιος Γναίος. l. 2. Antiq. Romanarum. Apud Dionem

quoque, ipsumque Ciceronem vir idem doctissimus observavit parilem ordinis mutationem. Porro, Onuphr. Panvinus in libro de Nom. Roman. dicit se legisse *Manlium Cnæum*. Ergo *Lælius Decimus* idem valet, ac *Decimus Lælius*.

⁴ *Cotta & Sulpitius expectat?* Ita MSti Mag. & Joan. vice vulgati *expectant*: & planè Ciceronianum est, uti verbo singularis numeri post binos aut plures casus Nominativos, modò hi sint numeri singulares.

teneres. Hic Catulus arrisit; & simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperaram, & hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promisit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; & ille, Audite verò, audite, inquit; hominem enim audietis de schola, atque à magistro, & Græcis literis eruditum: & eò quidem loquar confidentiùs, quòd Catulus auditor accessit, cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid est, five artificium, five studium dicendi, nisi accessit os, nullum potest esse; docebo vos, discipuli, id quod ipse non didici, quid de omni genere dicendi sentiam. Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris: ars enim earum rerum est, quæ sciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui nesciunt, & ea dicimus, quæ nescimus ipsi: itaque & illi aliàs aliud iisdem de rebus & sentiunt & judicant, & nos contrarias sæpe causas dicimus, non modò ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum; cùm alterutri necesse sit

5 non gloriose, magisque (ut tu putas) à veritate &c.] Vulgò editum est, non gloriose magis, ut tu putas, à veritate, &c. sed Victorium & Ascensum sequendos esse existimo. Vox magisque idem valet quod nec

magis vel et non magis, particula negativa non ex præcedentibus subintellecâ. Qui hanc sententiam non ita explicat, hærebit in verbis nescio qua dignitate, quibus planè significatur à Catulo concessum esse,

Antonii

fit falsum dicere: sed etiam ut uterque nostrum eadem de re aliàs aliud defendat; cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum & sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiat.

Nos verò, & valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quòd nulla mihi ostentatione videris esse ufurus: exorsus es enim ⁵ non gloriosè, magisque, (ut tu putas,) à veritate, quàm à nescio qua dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, artem esse non maximam; sic illud affirmo, præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad ⁶ excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam si quis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo: etenim cum plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam callidiùs id faciant, non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii meliùs, quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is, si non planè artem, at quasi artem quandam invenerit.

Antonii exordium tam dignitate, quàm veritate non caruisse.

6 excipiendas eorum voluntates] Lambini MStus habuit captandas: sed cave, quid mutes; illa enim vox idem valet

ac hæc; ut in Horatii Epist. i. 1. 73.

Pomis viduas venantur avaras,

Excipiuntque senes, quos in vivaria mittant.

7 mode-

VIII.

rit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in caussis, ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, possem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, Quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata & libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit: qui enim cantus ⁷ moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in suscipienda veritate jucundior? quid autem subtilius, quàm acutæ crebræque sententiæ? quid admirabilius, quàm res splendore illustrata verborum? quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.

IX. Hujus est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia; ejusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio: eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur: quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitiis acrius revocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius fran-

⁷ moderatæ] Hujus vocis | quadam numerorum moderatione
sensum explicat id, quod dici- | & pedum.
tur in i. 60. adstrictus certa | 8 aut si quisquam &c.] Vulg.
edit.

gere accusando potest? quis mœrorem levare
 mitiùs consolando? Historia verò, testis tem-
 porum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra
 vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi ora-
 toris, immortalitati commendatur? Nam si
 qua est ars alia, quæ verborum aut faciendo-
 rum aut deligendorum scientiam profiteatur;
⁸ aut si quisquam dicitur, nisi orator, formare
 orationem, eamque variare & distinguere qua-
 si quibusdam verborum sententiarumque in-
 signibus; aut si via ulla, nisi ab hac una arte,
 traditur aut argumentorum, aut sententiarum,
 aut denique descriptionis atque ordinis; fatea-
 mur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alie-
 num esse, aut cum aliqua alia arte esse com-
 mune. Sed, si in hac unâ est ea ratio atque
 doctrina, non, si qui aliarum artium bene lo-
 cuti sunt, eo minùs id est hujus unius pro-
 prium: sed, ut orator de iis rebus, quæ cæte-
 rarum artium sunt, si modò eas cognorit (ut
 heri Crassus dicebat), optimè potest dicere;
 sic cæterarum artium homines ornatiùs illa sua
 dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Ne-
 que enim, si de rusticis rebus agricola quispiam,
 aut etiam (id quod multi) medicus de morbis,
 aut de pingendo pictor aliquis disertè dixerit
 aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit
 eloquentia: in qua quia vis magna est in ho-
 minum ingeniis, eò multi etiam sine doctrina
 aliquid omnium generum atque artium con-
 sequuntur:

edit. omittunt *aut*, quod tamen | que editionibus, & MStis Joan.
 hîc proprium locum habet, & | Bod. Mag. & Harl. duobus.
 reperitur in Victorii Lambini-

sequuntur: sed, quid cuiusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris, ⁹ quid quæque doceant, tamen hoc certius nihil esse potest, quàm quòd omnes artes aliæ sine eloquentia suum munus præstare possunt, orator sine ea nomen suum obtinere non potest: ut cæteri, si disertis sint, aliquid ab hoc habeant; hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

- X. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minimè impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, patiëre tamen, mihiq; ignosces: *non enim possum, quin exclamem*, ut ait ille in Trinummo; ita mihi vim oratoris cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissimè: quod quidem eloquentem vel optimè facere oportet, ¹ ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porrò; tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum disertè dicere; idque si quis in alia arte faciat, eum assumpto aliunde uti bono, non proprio nec suo. Et Crassus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam hesterno sermone unius cuiusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem aut bajulum nobis oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius,

⁹ quid quæque doceant,] in his partibus sunt quoque tempore: & Orator. c. 58. Nunc sed non opus est emendatione; dicendum est, quibus orationis ita enim Noster de Divin. ii. generibus sint quique (sc. numeri) accommodatissimi.

nus, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos à te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipse sentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cùm vos, Catule & Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt: neque sanè, quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit; duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo; Expetendane esset eloquentia; expetendine honores: certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re & definita quæreretur; cujuscumodi sunt, quæ in foro atque in civium causis disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando esse posita: nam illud tertium, quod & à Crasso tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maximè illustravit, adjunxit, etiamsi ² opus est, tamen minùs est necessarium.

¹ ut eloquentiam laudet] Hæc verba videntur è Glossa nata esse.

² opus est] i. e. commodum est: et ita Noster distinguit in

Ep. ad Fam. i. 9. *Legem curiatam Consuli ferre opus esse, necesse non esse.* Vide Not. meam ad lib. 3. de Offic. c. 11.

sarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI.

Ita, inquit Antonius; & in eo quidem genere scio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cùm abs te est Popilia, mater vestra, laudata; cui primùm mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta esse revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornatè dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? positus enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra ³ collegam censor habuit, principio dixit, *quæ natura aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati; quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse*; qui laudabit quempiam, intelliget exponenda ⁴ sibi esse fortunæ bona; ea sunt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, cæterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum; si non habuerit, sapienter caruisse; si amiserit, moderatè

³ collegam] Sc. Cn. Domitium Ahenobarbum, de quo vide c. 56.

⁴ sibi esse fortunæ bona;] Lamb. legendum voluit sibi esse naturæ & fortunæ bona: sed illum fugit, Ciceronem tam naturam quam fortunam unâ voce

fortunæ significasse: in enumeratione enim hujus generis bonorum, dicit paulo infra, cæterarumque rerum, quæ sunt aut corporis aut extraneæ: simile est, quod Noster dicit in ii. 84. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cæteraque, quæ fortuna det

ratè tulisse: Deinde quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid justè, quid magnificè, quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit aut tulerit. Hæc, & quæ sint ejus generis, facilè videbit, qui volet laudare quempiam; & qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est facilius, eò de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, ⁵ quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis: nam & testimonium sæpe dicendum est, ac nonnumquam etiam accuratiùs; ut mihi necesse fuit in Sext. Titium, seditiosum civem & turbulentum. Explicavi in eo testimonio dicendo omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro Republica restitissim; quæque ab eo contra Rempublicam facta arbitrarer, exposui: diu retentus sum, multa audiui, multa respondi. Num igitur placet, cùm de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis quasi in arte tradere? Nihil fanè, inquit Catulus, necesse est.

Quid si (quod sæpe summis viris accidit)

XII.

mandata

det aut extrinsecus aut corpori &c. ubi vides naturæ five corporis bona fortunæ ascribi.

5 quamvis exigua sint,] i. e. quamvis facilia sint, seu paucis verbis tractari possint: Sic ii. 84. nec illud tertium, laudationum, genus est difficile, —

sed quia multa sunt orationum genera & graviora & majoris copiae, de quibus nemo ferè præciperet, totum hunc segregabam locum: Non opus est igitur, ut cum Riccobono legamus, quamvis egregia sint,

opus; sed, ut homo neque doctus, neque maximè aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores. Minimè mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostrâ linguâ illustrata non est: nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti à causis forensibus, cum ad cæteras res illustres, tum ad scribendam historiam maximè se applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus: atqui tantâ est eloquentiâ, ut me quidem, quantum ego Græcè scripta intelligere possum, magnopere delectet. Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facilè vicit: qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur; ita porrò verbis aptus & pressus, ut nescias, utrùm res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam est in Republica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas dicitur; & hos libros tum scripsisse dicitur, cum à Republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in
exilium

ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem.

1 causas dicitur;] i. e. frequenter causas dixerunt, sive id munus in se susceperunt, ut pro amicis & clientibus causas

dicerent. Dicitur est verbum frequentativum, ut cum Grammaticis loquar. Thucydides fertur Pyrilampem in iudicio, Pericle accusante, oratione defendisse; sed causas non saepe egit, si historiæ fides est.

exsilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda, maximèque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea verò, ² quasi ex clarissima rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus & Ephorus, ab Isocrate magistro impulsī, se ad historiam contulerunt; causas omnino numquam attigerunt.

Denique etiam à philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; post ab Aristotele Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam; & hic quidem rhetorico pæne more; ille autem superior leniore quodam sono est usus, & qui illum impetum oratoris non habeat; vehemens fortasse minùs, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natus horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longè eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem. Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græcè negant scire? quot historicos nominavit? quàm scienter,

XIV.

² quasi ex clarissima rhetoris officina,] MS. Harl. 1. hunc ordinem verborum servat, ex clarissima quasi Rhetoris officina: bene, cum enim vox quasi ad vim folius vocis officina levandam usurpetur, longè ab ea ab-

esse non debet: Sic Cicero de Leg. 1. 13. Philosophi quasi officinas instruxerunt sapientiæ: & in Bruto c. 8. Domus Isocratis, quasi ludus quidam atque officina dicendi &c.

scienter, quàm propriè de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari defino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cùm hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans horum libros & nonnullos alios, sed delectationis causâ, cùm est otium, legere soleo. Quid ergo? Est, fateor, aliquid tamen: ut, cùm in sole ambulem, etiamsi aliam ob causâ ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; sic, cùm istos libros ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosiùs legerim, sentio orationem meam illorum cantu quasi colorari. Sed, ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt à vulgo intelligi. ³ In philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quòd sunt fere inscripti de rebus notis & illustribus, de virtute, de justitia, de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo; ita sunt angustis & concisis disputationibus illigati. Poetas omnino, quasi alia quadam lingua locutos, non conor attingere: cum his me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scripserunt suas,

³ *In philosophos vestros]* Manutius pro *vestros* legit *verò*: malè; hîc enim Antonius loquitur Catulo, de quo dicitur in iii. 49. *Hæc ab iis philosophis, quos tu maximè diligis, Catule, dicta sunt.* & c. 47. *Trochæum frequenter ab oratore*

segregat Aristoteles, Catule, verter.

⁴ *sita sunt]* sc. præcepta historiæ scribendæ ideo à rhetoribus nusquam separatim traduntur, quia sita sunt ante oculos.

⁵ *Ne quid veri]* Ita MSi Joan.

suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse esse nobis, qui non sumus eruditissimi, familiares. Sed illuc redeo.

Videtisne, quantum munus sit oratoris historia? haud scio, an flumine orationis & varietate maximum: neque tamen eam reperio usquam separatim instructam rhetorum præceptis: ⁴ sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiæ legem, Ne quid falsi dicere audeat? deinde, ⁵ Ne quid veri non audeat? Ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo? Ne qua simultatis? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exædificatio posita est in rebus & verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, (quoniam in rebus magnis memoriaque dignis consilia primùm, deinde acta, postea eventus expectantur) & de consiliis significari, quid scriptor probet; & in rebus gestis declarari non solum, quid actum aut dictum sit, sed etiam quomodo; & cùm de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui fama ac nomine ⁶ excellat, de cujusque vita atque natura. Verborum autem ratio,

XV.

Joan. Gouv. Bal. Bod. & Harl. Historici officium esse, nihil duo cum plerisque vet. editionibus: vulgatum *verè* à mente intactum relinquere.

Ciceronis prorsus abhorret: potest enim quis nihil non *verè* dicere, cùm interim aliquid *veri* est, quod non audet dicere: Cicero voluit significare, ⁶ excellat,] Vulgò, *excellant*: sed sequor editiones Vernet. Mediol. & Lambini: vox *cujusque*, quæ sequitur, videtur postulare verbum singularis numeri.

ratio, & genus orationis fufum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, fine hac judiciali asperitate, & fine fententiarum forenfium aculeis perfequendum eft. Harum tot tantarumque rerum videtifne nulla eſſe præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem ſilentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, conſolationes, præcepta, admonita, quæ tractanda ſunt omnia diſertiffimè; ſed locum ſuum in illis artibus, quæ traditæ ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita ſilva; quòd oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa definitaque cauſſa, quales ſunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus verſantur: addat, ſi quis volet, ⁷ etiam laudationes; Alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore & ſine perſona quæſtionem. Hoc quid, & quantum ſit, cùm dicunt, intelligere mihi non videntur: ſi enim eſt oratoris, quæcumque res infinitè poſita ſit, de ea poſſe dicere, dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare.

meri. Ante vocem *de cujuſque* &c, ſubintellige ex præcedentibus, ut dicatur.

⁷ etiam laudationes;] Lambinus ex duobus MStis legit *laudationes*: nec aliter MSti Norf. Wag. Cant. Nov. Bod.

& Mag. Extat etiam in Riccobono hunc locum citante. Vulgò *laudationis*.

⁸ quæ temporibus & perſonis notæ ſunt,] Inuſitatam hanc eſſe locutionem arbitratus eſt Lambinus, & legit *notatæ*: quod

fare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solum de iis controversiis, ⁸ quæ temporibus & personis notæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

Sed si illam quoque partem quæstionum XVI. oratori volumus adjungere, vagam & liberam & latè patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de iustitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de cæteris virtutibus, contrariisque vitiis dicendum oratori putemus; itemque de Republica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus; assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione Reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto: si minùs ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat, at certè
ut

quod vehementer probo. Sic enim olim edidit Manutius, & sic Cicero in i. 31. distinguit infinitam quæstionem à finita, quia illa non designatur temporibus ac personis. Sic in Part. *Orat. c. 18. Alterum infinitum,*

nullis neque personis neque temporibus notatum. Et alibi: Ita disceptationes eæ, quæ in iis controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis & temporibus notatæ, &c.

ut in caussa prudenter possit intexere; hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter & splendidè, sine ulla serie disputationum, & sine jejuna concertatione verborum. Hoc loco ne qua sit admiratio, si tot tantarumque rerum nulla à me præcepta ponentur, sic statuo; Ut in cæteris artibus, cùm tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut similia sunt, ⁹ tradi non necesse esse; ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, possit eum cujusvis vel formæ vel ætatis, etiam si non didicerit, pingere; neque esse periculum, qui leonem aut taurum pingat egregiè, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: ¹ (neque enim est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, à doctore tradantur; sed qui primarum & certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua non incommodè persequuntur): similiter arbitror, in hac sive ratione sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de Republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos,

⁹ Vulgò, *tradi non necesse est*:] Multùm torfit Interpretes hic locus: corruptum esse omnes fatentur: quoniam in hac sententia occurrit *est* Indicativi modi; in sequentibus verò *posse* & *esse* Infinitivi. Lambinus igitur pro *posse* & *esse* edidit *potest* & *est*: sed omnibus libris MStis & impressis invitis. Si

verò cum edition. Mediol. Ven. Asc. Steph. Man. & Streb. necnon MStis Cant. Mead. Wag. Harl. duobus, Gonv. Norf. Nov. Bal. Bod. & Joan. legas *esse*, non *est*, feliciter locum restitues. Quæri verò potest, per cujus verbi vim vox *esse* est Infinitivi modi. Respondeo: regitur à sequenti verbo *arbitratur*,

quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum esse, quid dicat, quàm Polycletum illum, cùm Herculem fingeat, quemadmodum pellem aut hydram fingeret, etiamsi hæc numquam separatim facere didicisset.

Tum Catulus, Præclarè mihi videris, Antoni, posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus; ² quid etiam, si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret: deduxisti enim totum hominem in duo solùm genera causarum; cætera innumerable exercitationi & similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus hydra tibi sit & pellis; Hercules autem & alia opera majora ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur: non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum, quàm de singulorum causis, ac multo etiam majus de natura deorum, quàm de hominum litibus dicere. Non est ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quàm (id quod

tror, vel à præcedenti statuo: eundemque loquendi modum habes in c. 14. ut, cùm in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; sic, cùm istos libros—studiosus legerim, sentio orationem &c. Ubi modus Infinitivus fieri regitur à sequenti sentio.

1 neque enim est] Istud enim est ex conjectura Lambini, cui favet MS. Mead.

2 quid etiam, si non didicisset,] Lambinum secutus sum, elegantiolemque cenfeo orationem fore, si sic eam interpungas, quàm si sequaris vulgata hanc lectionem, quid, etiamsi &c.

3 qui

quod est majus) expertus. Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti; in causarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haud sciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu & victoria judicatur; ubi adest armatus adversarius, qui sit & feriendus & repellendus; ubi sæpe is, ³ qui rei dominus futurus est, alienus atque iratus, aut etiam amicus adversario & inimicus tibi est; cùm aut docendus is est, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad causam oratione moderandus; in quo sæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum est; qui tamquam machinatione aliqua tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætitiā est contorquendus. Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum. Accedat, oportet, actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritūs, plena

³ qui rei dominus futurus est,] i. e. iudex; vel potius is, à cuius voluntate pendet, ut id efficias, quod velis.

⁴ plena veritatis.] i. e. plena iis affectibus, quos non præ se fert, sed reverà habet Orator: Quintil. Inst. Or. vi. 2. Histriionum affectus falsos vocat, Oratorum veros; additque,

nec agamus (sc. nos Oratores) rem quasi alienam, sed assumamus illum dolorem: vide etiam quæ de eadem re loquitur Noster in hujus libri c. 45, 46, 47.

⁵ quemadmodum in clypeo idem ille artifex] Metuo, ut sit hic locus integer: per voces idem ille artifex significatur Phidias: num igitur hoc dicit Antonius,

Ant
rem
adm
illa
nūs
disca
locu
sanē
ut ia
opera

plena doloris, ⁴ plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tamquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non sanè, ⁵ quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.

Tum Catulus, Quo ista majora ac mirabi- XVIII.
liora fecisti, eò me major exspectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusque præceptis ea tanta vis comparetur; non quo mea quidem jam interfit, (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui numquam sententias de manibus iudicum vi quadam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus); sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro. Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi per-vulgata præcepta decantet, cum ipse numquam forum, numquam ullum iudicium adspexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio: cum Hannibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul; proque eo, quod ejus
nomen

Antonius, neminem sculptorem laboraturum esse, quemadmodum *Phidias* discat facere illa opera minora? Nihil minus: sed quemadmodum Ipse discat. Emendandum igitur locum hoc modo censeo. *Non sanè, quemadmodum in clypeo, ut idem ille artifex, minora illa opera facere discat, laborabit.*

Indoctis librariis voces *ut & quemadmodum* idem significare forsitan videbantur. Nunc verò posterior sententia priori bene respondet: sensus autem est: Si quis possit efficere signum Minervæ, ut effecit Phidias, facile discet minora illa opera, quæ in clypeo erant, facere, ut idem Phidias fecit.

nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cùmque se non nolle dixisset, locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cùm cæteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret: hic Pœnus non optimè Græcè, sed tamen liberè respondisse fertur, *multos se deliros senes sæpe vidisse; sed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidisse neminem.* Neque mehercule injuriâ: quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt,

6 *quòd non te, ut ille Hannibalem, sed pueros]* Vulgò deest ille: sed secutus sum MStos Nov. & Joan. à nupera manu; neque enim Græci Rhetores conati sunt docere Hannibalem, sed Peripateticus iste Phormio.

7 *in causæ controversiam, & in quæstionem:]* Vulgò in quæstionis: sequor verò MStos Mead. & Harl. sec. Sed alio adhuc vitio mihi videtur hic locus laborare:

Credasne Ciceronem scripsisse *causæ controversiam*, cùm mox sequatur *Causam appellant*, & cùm in explicatione *causæ* dicit, eam esse *rem positam in disceptatione rerum & controversia*? Lego igitur in *causam* & in *quæstionem*: videtur vox *controversiam* nata esse ex sequentibus & *controversia*; quo facto, vox *causam* in *causæ* mutata est, ut istis duobus verbis suus esset locus. Sic Noster de Invent. 1. 6. *qui oratoris materiam*

cupiunt, videntur: quod enim ipsi experti non sunt, id docent cæteros: sed hoc minùs fortasse errant, ⁶ quòd non te, ut ille Hannibalem, sed pueros aut adolescentulos docere conantur.

Erras, Catule, inquit Antonius: nam ego met in multos jam Phormiones incidi: quis enim est istorum Græcorum, qui quemquam nostrum quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facilè omnes perpetior & perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat, aut efficiunt, ut me non didicisse minùs pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliosè, quàm philosophum illum Hannibal, & eò fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, ⁷ in causæ controversiam, & in quæstionem: causam appellant, rem positam ⁸ in disceptatione rerum & controversia; quæstionem autem, rem positam in infinita dubitatione:

XIX.

materiam in causam & quæstionem dividat.

⁸ in disceptatione rerum & controversia;] Lambinus legendum esse censuit in disceptatione finitâ rerum controversarum: Sed emendatione non opus est: Ita enim Noster solet loqui, ii. 26. tria sunt genera, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt: c. 72. nulla ferè res potest in dicendi disceptationem aut controversiam vocari, quæ &c. De genere

finito, fateor, Cicero hîc loquitur, eique opponit quæstionem, quam vocat rem positam in infinitâ dubitatione: sed locum vocis finitâ (quam inseruit Lambinus) supplet vox rerum; res enim ex iis sunt, quæ hoc genus ab infinito genere distinguunt: Finitæ quæstiones (inquit Quinçtil. Inst. Or. l. iii. 5.) sunt ex complexu rerum, personarum, temporum, cæterorumque,—in his omnis quæstio videtur circa res personasque consistere.

M

9 de

tione: de causâ præcepta dant; ⁹ de altera parte dicendi mirum silentium est. Denique quinque faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem sanè non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, ¹ neminem posse dicere, nisi, & quid diceret, & quibus verbis & quo ordine diceret, haberet, & ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo, sed ante oculos posita esse dico: ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur), in quas est ab his omnis oratio distributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: deinde rem narrare ita, ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis ac rationibus; deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perorationem collocant: alii jubent ante, quàm peroretur, ornandi aut augendi causâ degredi; deinde concludere ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo: sunt enim concinnè distributa; sed tamen (id quod necesse fuit hominibus

⁹ de altera parte dicendi] paulo suprâ in loco prorsus alieno; habent enim *rem positam in infinita divisionis dubitatione*: unde suspicor vocem *divisionis*, quæ ibi sensum turbat, hîc ad sensum resarciendum

Lambinus hîc secutus suos codices delevit illud *dicendi*: pro quo credibile est Ciceronem scripssisse *divisionis*. Vox ista in omnibus MStis invenitur

nibus expertibus veritatis) non peritè. Quæ enim præcepta principiorum & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda: nam ego mihi benevolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quàm cum omnia sunt inaudita; docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum cum doceo & explano; attentum verò crebrò tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denuntiatione efficere possumus. Jam verò narrationem quòd jubent verisimilem esse & apertam & brevem, rectè nos admonent: quòd hæc narrationis magis putant esse propria, quàm totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis est error, quòd existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile cæterorum; cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat: ut genera rerum primùm exponerentur; in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes; in quo & deesse aliquam partem & superare, mendosum est: tum verborum omnium definitiones; in quibus neque abesse quidquam decet, neque redundare.

Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt, XX.

dum afferri oportere: Dixerat Cicero, *dividunt totam rem in duas partes, in causæ controversiam & in quæstionem— de causâ præcepta dant: bene igitur sequitur, de altera parte*

divisionis mirum silentium est.

[*1 neminem posse dicere,*] MSti Cant. Bal. Wag. Harl. duo, Nov. Bod. & Joan. delent vulgatam vocem *aptè*: quibus assentiuntur etiam editiones
M 2 Ven.

sunt, non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa posse fieri: fin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos, qui hæc docent. Omnia jam explicata & perpolita assequuntur; sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi neque obscuri. Sed videant quid velint; ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumturi: aliud enim pugna & acies; aliud ludus campusque noster desiderat. ² Attamen ³ ars ipsa ludicra armorum & gladiatorum & militi prodest aliquid; sed animus acer & præfens, & acutus idem atque versutus, invictos viros efficit, non difficilius arte conjuncta. Quare ego tibi oratorem sic jam instituam, si potuero, ut, quid efficere possit, ante perspiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid, legerit, ista ipsa præcepta acceperit: tentabo, quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere

Ven. Mediol. aliæque. Rectè, ut opinor; aptè enim dicere ad solam Elocutionem pertinet: hîc verò malè ad Inventionem etiam & Dispositionem refertur.

² Attamen &c.] Lambinus locum hunc corruptum esse statuit, legitque, ut tamen ars ipsa ludicra armorum & gladiatorum militi prodest aliquid; sic animus &c. Vulgatum verbum Attamen parum placet; quia nihil est, quod præcedit, quodque ei suam vim propriam tribuit. Mihi, antequam Lambini conjecturam viderim, in

mentem venit, vocem attamen errore hîc natam esse ex finali syllaba at verbi præeuntis, & voce tamen, quæ fortasse reponi debet fere in initio sequentis sententiæ: ut sit; desiderat. Ars ipsa ludicra armorum & gladiatorum & militi prodest aliquid; sed tamen animus &c.

³ ars ipsa ludicra armorum] Per hæc verba intelligas, lector, eam exercitationem armorum, qua in ludis ei assignatis gladiatores & milites usi sunt, ut ad omnes armorum usus paratiores essent: Sic Noster in i. 32. quique ea, quæ agenda sunt

in

in
fun
qu
dit
Jo.
cer
sum
omn
face
Ep.
tribu
Sed
MS
& J
MS
Jac.

efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire, non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo : tantum ego in eccellente oratore, & eodem viro bono, pono esse ornamentum universæ civitati : si videbitur, ⁴ cum omnia summe fecerit, ⁵ tamen ad mediocres oratores esse venturus ; permittam ipsi, quid velit ; molestus magnopere non ero : si planè abhorrebit, & erit absurdus, ut se contineat aut ad aliud studium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optimè potest, deferendus ullo modo est à cohortatione nostra ; neque is, qui aliquid potest, deterrendus : quòd alterum, divinitatis mihi cujusdam videtur : ⁶ alterum, vel non facere, quod non optimè possis, vel facere, quod non pessimè facias, humanitatis : tertium verò illud, clamare contra quàm deceat & quàm possit, hominis est, ut tu, Catule,

in foro, tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicrà prædiscere ac meditari.

⁴ cum omnia summe fecerit,] Jo. Aug. Ernesto in Clav. Ciceron. videtur vulgata lectio *summa* defendi posse, vocesque *omnia summa facere* significare, facere quantum possit : ut in Ep. ad Att. xv. 13. *se se de attributione omnia summa fecisse.* Sed potius sequendos esse duco MSos Harl. duos, Cant. Wag. & Joan. quibus addi potest MSus, cujus mentionem facit Jac. Gronovius. Passim apud

Ciceronem occurrunt, *summe sollicitare, contendere, petere*, de quibus idem Gronovius in locum.

⁵ tamen ad mediocres] Vel lege *tantum ad mediocres*, vel post *mediocres* subintellige *solum*, quæ vox sæpius in optimis scriptoribus ad perficiendum sensum supplenda est. Vide Not. meam ad i. 40. de Officiis. p. 145.

⁶ alterum, vel non facere, quod non optimè possis,] Ut sensus hujus loci planius appareat, vide Notam ad l. i. c. 25. p. 55.

tule, de quodam declamatore dixisti, stultitiæ suæ quamplurimos testes domestico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit; ut nobis ducibus veniat eò, quò sine duce ipsi pervenimus; quoniam meliora docere non possumus.

XXI.

Atque (ut à familiari nostro exordiar) hunc ego, Catule, ⁷ Sulpitium primùm in caussa parvula adolescentulum audiui, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus: oratione autem celeri & concitata (quod erat ingenii), & verbis effervescentibus & paulo nimium redundantibus (quod erat ætatis) non sum aspernatus. Volo enim, se efferat in adolescente fœcunditas: nam facilius, sicut in vitibus, revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt, quàm, si nihil valet materies, nova sarmenta cultura excitantur; ita volo esse in adolescente, unde aliquid amputem: non enim potest in eo ⁸ succus esse diurnus, quod nimis celeriter est maturitatem affecutum. Vidi statim indolem, ⁹ neque dimisi tempus; & eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret esse
ad

⁷ *Sulpitium primùm &c.*] nor, se tueri possit periodus.
Lambinus legendum esse censuit, ⁸ *succus esse diurnus,*] Eleganti-
Sulpitium, cum primùm &c. scilicet ei visa est vox *cum* à simili cum Lambino, & MStis Cant.
syllaba *cium* verbi præcedentis Mead. Wag. Harl. 1. Norf.
absorpta esse. Sed, cum colon Bod. & Joan. legas *succus esse*
voci *quærimus* in media sententia subiiciatur, fatis, ut opi- *diurnus*, quàm si cum vulgatis
legas *esse succus diurnus*.

ad discendum; magistrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem si audiret, L. Crassum: quod iste arripuit, & ita sese facturum confirmavit; atque etiam addidit, gratiæ scilicet causâ, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Norbanum, defendente me. Non est credibile, quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum erat, & qui anno ante fuerat: omnino in illud genus eum Crassi magnificum atque præclarum natura ipsa ducebat: ¹ sed eâ non satis proficere potuisset, nisi eodem studio atque imitatione incidisset, atque ita dicere consueisset, ut tota mente Crassum atque omni animo intueretur.

Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut **XXII.** demonstramus, quem imitetur, atque ita ut, quæ maximè excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissimè persequatur: tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ ² insignia ac pæne vitiosa, consectantur imitando. Nihil est facilius, quàm amictum imitari alijus,

⁹ *neque dimisi tempus;*] i. e. non omisi, vel perdidici: ut in Orat. Philip. 3. c. 13. *nullum tempus, Patres conscripti, dimittam.*

¹ *sed eâ non satis proficere]* Urfinus ex vet. libris protulit *perficere*, quod extat etiâ in

MStis Cant. Mead. Wag. & Bal. & in edit. Ven. Sed mutatione non opus est, si vox *ea* sit Ablativi casûs, & concordet cum Substantivo præcedenti *natura*.

² *insignia]* Malum sensum hæc vox etiâ alibi habet; ut
M 4 in

cujus, aut statum, aut motum. ³ Si verò etiam vitiosè aliquid est, id sumere & in eo vitiosum esse, non magnum est; ut ille, qui nunc etiam amissa voce ⁴ furit in Republica Fufius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non assequitur; oris pravitatem & verborum latitudinem imitatur: sed tamen ille nec deligere scivit, cujus potissimum similis esset, & in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maximè excellent, ea diligentissimè persequatur. Quid enim causæ censetis esse, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi? quod non tam facilè in nostris oratoribus possumus judicare, (quia scripta, ex quibus judicium fieri posset, non multa sanè reliquerunt), quàm in Græcis, ex quorum scriptis,

in Orat. pro Cæcin. c. 13. *nul-
lam esse actionem dicere in re tam
insigni tamque atroci, neque pru-
dentia neque auctoritatis tuæ est.*

³ Si verò etiam vitiosè aliquid est,] Lambinus, Strebæus, & Manutius habent *vitiosi*: elegantior certè hæc est, & usitatio lectio.

⁴ Vulgò, *furit in Rep.* Fufius,] Inter doctissimos viros hodie constat nullam fuisse, in Ciceronis temporibus, gentem *Fusiam*: nam gens illa, quæ in Numæ temporibus *Fusia* appellaretur, postea *Furia* vocabatur; ut dicit Quinct. i. 4. &

Livius iii. 4. Multi MSti & editiones habent *Fufius*, quam lectionem sequi malo; *Fusia* enim gens sæpissime apud Ciceronem memoratur, & hic permediocri Orator à Cicerone in Bruto vocatur L. *Fufius*.

⁵ *cujus è ludo*] Isocrates *magister* erat eorum, quorum nomina postea recensentur; non eorum, de quibus in præcedentibus fuit mentio; & tamen hos solos, ut se jam habet sententia, videtur vox *istorum* respicere. Lambinus igitur censuit delenda esse verba *magister istorum omnium*. Sed, cum ea in

scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constant, Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides; subtiles, acuti, breves, sententiis magis, quàm verbis abundantes: non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias: multa Lysiae scripta sunt, nonnulla Critiae, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum Periclis succum, sed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, ⁵ cujus è ludo, tamquam ex equo Trojano, ⁶ meri principes exierunt: sed eorum partim ⁷ in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt. Itaque **XXIII.** & illi Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae, multique alii naturis differunt; voluntate autem

in omnibus MStis inveniuntur, ego leviori mutatione sic sententiam refingo, *magister istorum omnium*, qui ejus è ludo &c.

6 meri *principes*] Omnes MSti habent *innumeri*, sed male: Nonius enim in voce *merum* citat hunc ipsum locum, dicitque *merum* hîc idem esse ac *scencerum*: quo sensu etiam dicitur à Lucretio *tota merum sal*: idem valet quod præstans, seu non fictum aut simulatum i. e. verum: sic Horat. i. Epist. 18 v. 8. *vult libertas dici mera*, *veraque virtus*; & Plautus in Mil. Glor. iv. 2. 85. Meri

bellatores gignuntur, quas hic prægnantes facit. Virgilius in Æn. nominat eos, qui ex equo Trojano exierint; quos inde discimus paucos fuisse numero, omnes tamen Principes Græcorum & multi nominis Duces: *Huc enim* (inquit ii. 18.)

Delecta virum sortiti corpora, cæco

Includunt lateri.

7 in pompa,] Cicero in Oratore c. 13. *pompæ, quàm pugnae, aptius dicendi genus*: & ib. *Verum hæc ludorum atque pompæ; nos autem jam in aciem dimicationemque veniamus.*

8 *similes*

tem ⁸ similes sunt & inter sese & magistri: & ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes ⁹ in eodem virtutis imitandæ genere versati: quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit. Posteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est & evanuit, alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt: inde Demochares, quem aiunt sororis filium fuisse Demosthenis; tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, mea sententia, politissimus, aliique eorum similes exstiterunt: quæ si volumus usque ad hoc tempus persequi, intelligemus, ut hodie Alabandensem illum Meneclem & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audiui, tota ¹ imitatur Asia; sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi

⁸ *similes sunt & inter sese et magistri,*] Gruterus obnixè nimis contendit pro vulgata lectione, *& inter sese magistri:* sed, quid velit *inter sese magistri*, nescio: Auctoritate igitur MStorum Cant. Norf. Bod. Bal. Nov. Wag. necnon omnium veterum editionum sic locum refinxit, *voluntate autem similes sunt & inter sese et magistri.* Hoc sensu: Omnes illi discipuli Isocratis idem scribendi genus secuti sunt: omnesque Isocratis,

magistri sui, in scribendo similes sunt: sequitur ergo, quod hoc exemplo probare voluit Antonius, eos omnes aliquem, nempe Isocratem, sibi imitandum proposuisse.

⁹ Vulgò, *in eodem veritatis imitandæ genere versati:*] Antonius hîc de iis discipulis Isocratis loquitur, qui se ad causas contulerunt, & Oratores facti sunt: Oratores autem dicuntur *agere & suscipere veritatem;* non *imitari*, quod Histriorum est:

qui volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scribendo maximè persequatur: quod si hic noster Sulpitius faceret, multo ejus oratio esset pressior; in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest luxuries quædam, quæ stilo depascenda est. Hic Sulpitius, Me quidem, inquit, rectè mones, idque mihi gratum est; sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi verò, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi defint: sed tamen ² ne tabulas quidem conficere existimor: verùm & in hoc ex re familiari mea, & in illo ex eo, quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam, judicari potest. Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & suapte natura, quod velint, sine cujusquam similitudine consequantur; quod & in vobis animadverti rectè potest, Cæsar & Cotta, quorum alter inusitatum nostris quidem oratoribus leporem quendam & salem; alter acutissimum

est: sic in c. 8. *Qui actor in imitanda, quàm orator in suscipienda veritate jucundior?* iii. 56. Genus hoc totum Oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis histriones occupaverunt. Placet igitur lectio MS. Mag. & Nov. à nup. manu, in eodem virtutis imitandæ genere versati. In scriptis virtus est omne id, quod excellit; (sic sæpe apud Ciceronem habes dicendi virtutem, & oratorias virtutes); cui contrarium est illud imitari etiam vitia voluit. c. 22. Sic Quintil. xii. 2. cum imitationem tractat: Nec verò saltem iis, quibus ad evitanda vitia judicii satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere.

¹ imitatur] Vulgò imitetur: sed sequor Lambinum & MSos Mead. & Joan. à pr. manu.

² ne tabulas quidem conficere] Veteres Romani tabulas rei familiaris suæ conficere solebant; & qui eas non confecerunt, suarum

acutissimum & subtilissimum dicendi genus est consecutus. Neque verò vester æqualis Curio, patre mea sententia vel eloquentissimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate & elegantia & copia suam quandam expresseit quasi formam figuramque dicendi: quod ego maximè potui judicare in ea causâ, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Cossis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modò copiosus, sed etiam sapiens orator habere deberet.

XXIV. Verùm, ut aliquando ad causas deducamus illum, quem constituimus, & eas quidem, in quibus plusculum negotii est, judiciorum atque litium, (riserit aliquis fortasse hoc præceptum; est enim non tam acutum, quàm necessarium, magisque monitoris non fatui, quàm eruditi magistri), hoc ei primum præcipientus, Quasunque causas erit acturus, ut eas diligenter penitusque cognoscat. Hoc in ludo non præcipitur; faciles enim causæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adscendere: adscendit: hostes repulit: accusatur.

rum rerum negligentiores putabantur: De tabulis domesticis Romanorum vide Asconii verba citata in Lex. Hofmanni, in v. tabula.

3 *pacta, conventa,*] Lambinus & in hoc loco, & nonnullis aliis similibus comma delet, & sic legit, *pacta conventa.* Strebæus etiam dicit doctissimos

quosdam viros sic olim legisse. Nec aliter Ulpianus in libro juris gentium. *Solemus enim dicere pacta conventa inesse bonæ fidei judiciis.* Imò hodie inter Polonos *pacta conventa*, nonnihil mutato tamen sensu, usitatè dicuntur.

4 *in quo est illa quidem magna offensio* &c.] Hunc locum, à supe-

fatur. Nihil est negotii hujusmodi causam cognoscere. Rectè igitur nihil de causa discenda præcipiunt: hæc est enim in ludo causarum fere formula. At verò in foro, tabulæ, testimonia, ³ pacta, conventa, stipulationes, cognationes, affinitates, decreta, responsa, vita denique eorum, qui in causa versantur, tota cognoscenda est: quarum rerum negligentia plerasque causas, & maximè privatas (sunt enim multo sæpe obscuriores), videmus amitti. Ita nonnulli, dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare, & à causa ad causam ire videantur, causas dicunt incognitas: ⁴ in quo est illa quidem magna offensio, vel negligentia, susceptis rebus; vel perfidia, receptis: sed etiam illa major opinione, quòd nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissimè dicere: ita dum inertia vituperationem, quæ major est, contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis. Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, & ut nequis alius adsit, quòd liberiùs loquatur; & agere adversarii causam, ut ille agat suam, &

quid-

à superioribus Interpretibus male intellectum, sic explico. Qui causas dicunt incognitas, peccant, & offendunt vel negligentia, si causas solum suscipiant, vel perfidia, si eas, data sua Clientibus fide, recipiant. Sed hæc non est sola eorum culpa; in causis incognitis dicendis inest illa offensio, quæ

major est, quàm isti Oratores opinantur: Semper enim, dum parum solliciti sunt et attentissimi, negligentem & perfidè inertes censeantur, necne, (quæ revera major est accusatio), ita infelicitè se habent, ut tardi etiam putentur: quæ revera minor est accusatio; quam tamen isti maximam esse arbitrantur.

quidquid de sua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti, quàm incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abjudico atque ejicio: ita assequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, & alio dicam: quæ duo plerique, ingenio freti, simul faciunt: sed certè iidem illi meliùs aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa ambigui; nihil est enim, quod inter homines ambigetur; five ex crimine causa constet, ut facinoris; five ex controversia, ut hereditatis; five ex deliberatione, ut belli; five ex persona, ut laudis; five ex disputatione, ut de ratione vivendi; in quo non aut, Quid factum sit, aut fiat, futurumve sit, quæretur, aut Quale sit, aut Quid vocetur.

XXV. Ac nostræ fere causæ, quæ quidem sunt criminum plerumque, infitiatione defenduntur: nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: & de ambitu rarò illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere: de sicariis, de veneficiis, de peculatu infitari

5 *majestatem minutam*] Sic videatur; sed nusquam (opinor)
 4 Oxon. MSti itemque Mead. apud Ciceronem occurrit phra-
 & Harl. duo: non ut vulgò sis *majestatem imminuere*.
imminutam. Leve hoc fortasse 6 lucidè breviterque uterque
definiat]

fitiari necesse est. Id est igitur genus primum
causarum, in judiciis ex controversia Facti: in
deliberationibus plerumque ex Futuri: rarò e-
tiam ex Instantis, aut Facti. Sæpe autem res
non, Sit, necne, sed Qualis sit, quæritur; ut,
cùm L. Opimii causam defendebat apud po-
pulum, audiente me, C. Carbo consul, nihil
de C. Gracchi nece negabat; sed id jure pro
salute patriæ factum esse dicebat; ut eidem
Carboni tribuno plebis, alia tum mente Rem-
publicam capeffenti, P. Africanus de Tib. Grac-
cho interroganti responderat, jure cæsum vi-
deri: jure autem omnia defenduntur, quæ
sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut li-
cuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia aut
casu facta esse videantur. Jam, Quid vocetur,
quæritur, cùm, quo verbo quid appellandum
sit, contenditur; ut mihi ipsi cum hoc Sulpi-
tio fuit in Norbani causa summa contentio:
pleraque enim de iis, quæ ab isto objicieban-
tur, cùm confiterer, tamen ab illo ⁵ majesta-
tem minutam negabam: ex quo verbo lege
Apuleia tota illa causa pendebat. Atque in
hoc genere causarum nonnulli præcipiunt, ut
verbum illud, quod causam facit, ⁶ lucidè
breviterque uterque definiat. Quod mihi qui-
dem perquam puerile videri solet: alia est
enim, cùm inter doctos homines de iis ipsis
rebus, quæ versantur in artibus, disputatur,
verborum

definiat.] Lambinus legit *dilu-*
cide: addidi verò vocem *uterque*
(quam ejecit Gruterus) aucto-
ritate plerorumque meorum

MStorum, itemque Victorii &
3. vetustissimarum editionum:
Si istud *uterque* sententiâ abfit,
necesse erit, ut vel cum MSto
Pall.

verborum definitio; ut cùm quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas: in quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam, neque superfit. Quod quidem in illa causâ neque Sulpitius fecit, neque ego facere conatus sum: nam, quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset majestatem minuere. Etenim definitio primum, reprehenso verbo uno aut addito aut demto, sæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipso doctrinam redolet exercitationemque pæne puerilem: tum & in sensum & in mentem judicis intrare non potest; ante enim præterlabitur, quàm percepta est.

XXVI. Sed in eo genere, in quo, Quale sit quid, ambigitur, existit etiam ex scripti interpretatione sæpe contentio; in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, controversia. Nam illud ipsum, cùm scriptum à sententia discrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cùm ea verba, quæ desunt, suggesta sunt: quibus additis, defenditur sententiam scripti perspicuam fuisse. Et ex contrariis scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur,

Pall. 2. legamus *definiatur*, vel potius *definias*, quo modo Noster paulo infra loquitur, *vis ejus rei, quam definias, sic exprimatur, ut &c.*

7 *duplicatur*:] i. e. Causa oritur, quæ est altera superioris generis.

8 Vulgò, *itaque aut numquam*] Hæc sententia non est consequentia præcedentis: quid igitur opus est particula conclusiva? Libens igitur reposui *idque* auctoritate omnium MStorum Oxoniensium, Cant. Wag. Mead. Norf. & Harl. duorum,

nascitur, sed superioris generis causa ⁷ duplicatur: ⁸ idque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis id scriptum, quodcumque defendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, Si est scriptum aliquid ambiguum. ⁹ Ambiguorum autem cum plura genera sunt, (quæ mihi videntur ii melius nosse, qui dialectici appellantur; hi autem nostri ignorare, qui non minus nosse debeant), tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum aut verba sint prætermissa. Iterum autem peccant, cum genus nec causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, Qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt: nusquam enim tam quaeritur, quale sit genus ipsum rei, quam in scripto, quod totum à facti controversia separatum est. Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt; Quid fiat, factum, futurumve sit, aut Quale sit, aut Quomodo nominetur: nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, Rectene factum sit,

duorum, itemque veterum editionum.

⁹ Vulgò, *Ambiguorum autem complura genera sunt,*] Cum in apodosi, sive redditione sententiæ sequatur *tum*, necesse est, ut antecedat *cum*: quod Cl. Lambinus videns sic locum re-

finxit, *Ambiguorum autem cum plura genera sunt.* Nec aliam exhibent lectionem Ascensius, & Manutius. Imò MSti Cant. Mag. & Bod. habent vel *cum*, vel *quum*: MStus verò Bal. *quàm plura.*

fit, totum in eo est, ¹ quod, Quale sit, quærimus.

XXVII Sed jam ad institutum revertar meum. Cùm igitur accepto causæ genere & cognito rem tractare cœpi, nihil prius constituo, quàm, Quid sit illud, quò mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæstionis & iudicii: deinde illa duo diligentissimè considero; quorum alterum commendationem habet nostram, aut eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita omnis ratio dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa; ut probemus vera esse ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causâ postulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: una earum rerum, quæ non excogitantur ab oratore, sed ² in re positæ ratione tractantur; ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsulta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt, quæ non reperiuntur ab oratore,

¹ quod, Quale sit, quærimus.] Lambinus legit, quo; quod habet etiam MStus Mead.

² in re positæ ratione tractantur;] Per vocem positæ intelligas appositæ, sive adductæ, ut hoc contrarium sit ei, quod Noster dicit in c. 39. inherentes in rei naturâ. Sed vereor, ut sit sana hæc lectio

vulgata: is enim sensus vocis positæ vix videtur esse Ciceronianus. MS. Mag. & edit. Asc. R. Steph. itemque Streb. habent in re propositâ, MS. verò Norf. in re positâ; utrâque dicendi formulâ significatur causâ, quomodo Noster locutus est in i. 6. omni de re, quæcumque sit posita &c. & alibi. Ea argumenta, quæ ἀρεχνα dicuntur,

tore, ³ sed ad oratorem à caussa atque à reis deferuntur: altera est, quæ tota in disputatione & argumentatione oratoris collocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti quidem, qui docent, cùm causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt: quod etiam si ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simul ac posita sit caussa, habeant, quò se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere: tamen & tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre; & jam ætatis est ususque nostri, à capite, quod velimus, arcessere, &, unde omnia manant, videre. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatam nobis in perpetuum ad omnem usum similium rerum esse debet: nam pro tabulis & contra tabulas, pro testibus & contra testes, pro quæstionibus & contra quæstiones, & item de cæteris rebus ejusdem generis, vel separatim dicere solemus de genere universo, vel definitè de singulis temporibus, homi-

dicuntur, orator assumit foris, & cùm causam agit, methodo quâdam & ratione tractat.

³ sed ad oratorem à caussa, atque à reis deferuntur:] Is peccat, qui dicit argumenta artificialia duci à caussa, cùm a passim apud Ciceronem dicantur non ex re, & caussa; sed foris, & extra causam col-

ligi. Sic etiam Quintil. v. i. dicit; *alias esse probationes, quas extra dicendi rationem acciperet orator: alias, quas ex caussa traheret ipse.* Sic igitur locum emendo; *Et reliqua, si quæ sunt, quæ non reperiuntur ab oratore, sed ad oratorem cum caussa, atque à reis deferuntur.* Nec aliter Quintil.

hominibus, causis. Quos quidem locos (vobis hoc, Cotta & Sulpiti, dico) multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis: longum est enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare aut infirmare testes, tabulas, & quaestiones oporteat. Hæc sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem & præcepta duntaxat hætenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quæ sunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illustrem perpolitamque desiderant. Itaque cum hæc duo nobis quaerenda sunt in causis, primum, Quid, deinde Quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiæ est pæne mediocris, Quid dicendum sit, videre; alterum est, in quo oratoris vis illa divina virtusque cernitur, ea, quæ dicenda sunt, ornatè, copiosè, varièque dicere.

XXVIII. Quare illam partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo, quo minus perpoliam atque conficiam, (quantum consequar, vos judicabitis), quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut & concilientur animi & doceantur & moveantur: hæc sunt enim tria numero; ea verò quemadmodum illustrentur,

Inst. Or. v. 9. de argumentis | *veniuntur ab oratore, sed ad eum*
 inartificialibus sic dicit, nec in- | *cum ipsa causa deferuntur.*

4 quaestiones

strentur, præstò est, qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maximè auxit, qui solus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens assentandi suspicionem) neminem esse oratorem paulo illustriorem arbitror, neque Græcum neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non & sæpe & diligenter audierim. Itaque, si quid est in me, quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo est, quòd nihil quisquam umquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus infederit. Atque ego is (qui sum, quantuscumque sum ad judicandum), omnibus auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo & judico, neminem omnium tot & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. Quamobrem, si vos quoque hoc idem existimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cùm ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut institui, crearo, aluero, confirmaro, tradam eum Crasso & vestiendum & ornandum. Tum Crassus, Tu verò, inquit, Antoni, perge, ut instituisti: neque enim est boni neque liberalis parentis, quem procrearit & eduxerit, eum non & vestire & ornare; præsertim cùm te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit,

4 *quæstiones oporteat.*] Ita | Mag. Bod. & Norf. qui-
 MSti Bal. Joan. Nov. Wag, | bus consentiunt Manutius &
 N 3 | Lam-

defuit, qui in caussa peroranda non dubitavit excitare ⁵ reum consularem, & ejus diloricare tunicam, & judicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere? qui idem, hoc accusante Sulpitio, cùm ⁶ hominem seditiosum furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare, & demonstrare gravissimis verbis multos sæpe impetus populi non injustos esse, quos ⁷ præstare nemo possit? multas etiam ⁸ è Republica seditiones sæpe esse factas, ut cùm reges essent exacti, ut cùm tribunicia potestas esset constituta? illam Norbani seditionem ex luctu civium, & ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse, & jure esse conflata? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, sine quadam incredibile vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlii, quid de Q. Regis commiseratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus hoc non maximè enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare; sed hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare vis, ea semper in te eximia & præstantia fuerunt.

XXIX. Tum Catulus, Ego verò, inquit, in vobis hoc maximè admirari soleo, quòd, cùm inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrùm dicat, ut ei nihil neque à natura

Lambinus. Vulgò oportet.

⁵ reum consularem,] Vide c. 47.

⁶ hominem seditiosum] Vide c. 47, &c.

⁷ præstare] Vox præstare significat hîc exitum alicujus rei in se recipere. Vide i. 24. ad finem.

⁸ è Republica] i. e. Pro salute

tura denegatum, neque à doctrina non delatum esse videatur. Quare, Crasse, neque tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermisum aut relictum sit, non explices; neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse potius, quam à Crasso dici maluisse. Hic Crassus, Quin tu, inquit, Antoni, omittis ista quæ proposuisti, quæ nemo horum desiderat, ⁹ Quibus ex locis ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur? quæ, quamquam abs te novo quodam modo præclarèque dicuntur, sunt tamen & re facilliora, & præceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas, quæ sæpissime tractas, semperque divinitus. Depromam equidem, inquit Antonius; & quò facilius id à te exigam, quod peto, nihil tibi à me postulanti recusabo. Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, quam modo Crassus in cælum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat: nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed, quoniam illa

pars,

lute Reipublicæ, eique ut prodesse.

⁹ Quibus ex locis ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur?] Lambinus censuit legen-

dum vel in locis, vel eruantur; sed pro vulgatâ lectione facit illud in c. 36. proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti via inveniretur.

pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est, videtur omnem hujus generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquimur, & pauca dicemus: pauca enim sunt, quæ usu jam tractata, & animo ¹ quasi notata habere videamur.

XXX. Ac tibi sapienter monenti, L. Crasse, libenter assentimur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & causam & orationem disputatio ducitur: neque enim, quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ; nec quoties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta revolvi nos oportet; sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus vel usu, quem ætas denique affert; vel auditione & cogitatione, quæ studio & diligentia præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed

novato

¹ quasi notata habere] Hunc ordinem verborum exhibent
MSi

novato & iterato, quò meliores foetus possit & grandiores edere : subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ. Ac primùm naturam causæ videat, quæ numquam latet : Factumne sit, quæatur, an Quale sit, an Quod nomen habeat : quo perspecto, statim occurrit naturali quadam prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit : deinde, quid veniat in iudicium, quod isti sic jubent quærere : Interfecit Opimius Gracchum : quid facit causam ? quòd Reipublicæ causâ, cùm ex senatusconsulto ad arma vocasset : hoc tolle, causâ non erit. At id ipsum negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium, Licueritne ex senatusconsulto servandæ Reipublicæ causâ. Perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita : sed illa quærenda, quæ ab accusatore & defensore argumenta, ad id, quod in iudicium venit, spectantia, debeant afferri.

Atque hîc illud videndum est, in quo sum-XXXI.
mus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus ; non quò hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quàm sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes atque impolitum. Constituunt enim in partiendis orationum modis duo genera causarum ; unum appellant, in quo sine personis atque temporibus de universo genere quæatur ; alterum, quod personis

nis certis & temporibus definiatur: ignari omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri. Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii: de ipso enim universo genere infinita quaestio est, Num poena videatur esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriae conservandae causa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est causa, in qua id, quod in iudicium venit, ex reorum personis, non generum ipsorum universa disputatione quaeratur. Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defensionis revocentur oportet ad genus & ad naturam universam: quod sumtuosus, de luxuria; quod alieni appetens, de avaritia; quod seditiosus, de turbulentis & malis civibus; quod à multis arguitur, de genere testium: contraque, quae pro reo dicentur, omnia necessario à tempore atque homine ad communes rerum & generum sum-

& voluit Lambinus. Vulgò, *quasi habere notata.*

2 *sed tamen criminum est multitudo, non defensionum &c.]* Lambinus hunc locum sic ex conjectura corrigit, *sed tamen hominum est multitudo, non criminum, aut defensionum, aut locorum infinita.* Malim equidem legere, *sed tamen criminum est multitudo, non defensionum locorum infinita:* Loci propriè sunt sedes argumentorum, ex

quibus ea eruuntur: sed pro his vox *argumenta* saepius usurpatur, ut paulo ante, & in c. 32. ubi dicitur *argumenta defensionis.* Per *crimina* idem intelligere possis, quod *causas*, cum ea has plerumque efficiunt *causas*, de quibus hic loquitur Cicero: sic in c. 25. *Nostre scire causas, quae quidem sunt criminum plerumque, infitiatione defenduntur.* Per *defensiones* verò Noster videtur significare
ea

summas revolventur. Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ sunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in iudicium tum, cum de facto quærat^{ur}: ² sed tamen criminum est multitudo, non defensionum aut locorum infinita.

Quæ verò, cum de facto non ambigitur; XXXII quærantur, Qualia sint, ea, si ex reis numeros, & innumerabilia sunt & obscura; si ex rebus, valde & modica & illustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties causa nova nasce^{re} tur: sin illa controversia causam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis Mancini nomen pertinet. Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæstionem est; & ea tamen ³ ipsa oratione ad universi generis disputationem referatur

ea, quæ & contra reum & pro reo dicuntur: nè verò hoc temere dictum arbitreris, consule c. 30. ut & c. 29. ubi, cum de docendo sermo est, omnia ea, quæ docent in causis, Noster appellat *defensionis argumenta*, additque, *sed, quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est* &c. Unde constat *defensionem* eandem esse quam *explicationem rerum*, i. e. hoc

nomine appellata esse omnia quæ orator dicit suæ causæ defendendæ gratiâ, sive aliquem accusat, sive ejus, qui accusatur, patronus est.

³ ipsa oratione ad universi referatur] Ita MS. Joan. & vet. cod. Car. Stephani: voces *ea ipsa*, singularis numeri, casusque nominativi, respiciunt voces *dignitas aut indignitas*: Vulgò legitur *ea ipsa oratio* &c. Sed & MSti Mag. & Norf.

tur necesse est. Hæc ego non eo consilio dis-
puto, ut homines eruditos redarguam; quam-
quam reprehendendi sunt, qui in genere defi-
niendo istas causas describunt in personis & in
temporibus positas esse: nam, etsi incurrunt
tempora & personæ, tamen intelligendum est,
non ex iis, sed ex genere quæstionis pendere
causas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim
nobis certamen cum istis esse debet: tantum
satis est intelligi, ne hoc quidem eos consecu-
tos, quod in tanto otio etiam sine hac forensi
exercitatione efficere potuerunt, ut genera re-
rum discernerent, eaque paulo subtiliùs expli-
carent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me.
Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos,
Cotta noster & Sulpiti: Quo modo nunc se
istorum artes habent, pertimescenda est mul-
tudo causarum; est enim infinita. Si 4 in
personis ponitur; quot homines, tot causæ:
sin ad generum universas quæstiones referun-
tur; ita modicæ & paucæ sunt, ut eas omnes,
diligentes & memores & sobrii oratores per-
cursas animo & prope decantatas habere de-
beant.

Norf. lectioni MSti Joan. assenti-
re videntur, cum habeant *ratione*.

4 in personis ponitur] Subin-
tellige causas esse, ut sit poni-
tur verbum impersonale: nisi
mavis cum Lambino legere po-
nuntur, sc. causæ; ut sequitur
paulo post referuntur.

5 à M' Curio causam didi-
cisse L. Crassum, & ea re multa
attulisse &c.] A M' Curio, i. e.

à M' Curii persona, ut paulo
ante in uno Mancino ponimus,
i. e. in Mancini persona. Pro
didicisse Lambinus legit duxisse;
sed nullis, opinor, MSis assenti-
entibus. Mihi quidem displicent
voces *ea re*, quæ, si sanæ sunt,
significant hîc, ex eo quod didi-
cerit causam à persona Curii:
sed usitatiùs illæ significant ob
eam causam, vel ob eam rem
(ut

beant: nisi forte existimatis ⁵ à M' Curio causam didicisse L. Crassum, & ea re multa attulisse, quamobrem, posthumo non nato, Curium tamen heredem Coponii esse oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad causæ vim ac naturam nomen Coponii ⁶ aut Curii pertinuit: in genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus omnis quæstio, cum scriptum ita sit, *si mihi filius genitur, isque prius moritur, & cætera; tum ut mihi ille sit heres*: Si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus heres sit, heres esse?

Perpetui juris & universi generis quæstio XXXIII. non hominum nomina, sed rationem dicendi & argumentorum fontes desiderat. In quo etiam isti nos jurisconsulti impediunt, à discendoque deterrent: video enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure viro ac mulieri responderint; credo, ut putaremus in hominibus, non in re, consultationis aut dubitationis causam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, ⁷ debilitati

(ut in Tusc. disp. iv. 38. & alibi), sensu ad hunc locum minùs accommodato. Video MSum Bod. habere *ex re*; unde suspicor legendum *& ex reo multa attulisse*. Sic in initio hujus capituli; *ea, si ex reis numeres, innumerabilia sunt*. Sic & in cap. præcedente; *Nulla denique est causa, in qua id, quod in judicium venit, ex reo-*

rum personis, ac non generum ipsorum disputatione quærat. Nempe Antonius voluit dicere, Crassum non ex ipsa persona Curii, neque ex reo argumenta depromissee; sed omnia ab homine ad naturam universam quæstionis retulisse.

6 aut Curii] Ita editiones Ven. Mediol. & Lambini; & ita novem mei MSti. Vulgò ac Curii.

⁷ debilitati

7 debilitati à jure cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abjicere-
mus. Sed hæc Crassus aliquando nobis expe-
diet, & exponet descripta generatim : est e-
nim, ne fortè nescias, heri nobis ille hoc, Ca-
tule, pollicitus, se jus civile, quod nunc diffu-
sum & dissipatum est, in certa genera coactu-
rum, & ad artem facilè redacturum. Et qui-
dem, inquit Catulus, haudquaquam id est
difficile Crasso, qui &, quod disci potuit de
jure, didicit; & quod iis, qui eum docuerunt,
defuit, ipse afferet; ut, quæ sint in jure, ⁸ vel
acutè describere vel ornatè illustrare possit.
Ergo ista, inquit Antonius, tum à Crasso dis-
cemus, cùm se de turba & à subselliis in oti-
um (ut cogitat) ⁹ foliumque contulerit. Jam
id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audi-
vi, cùm diceret, sibi certum esse à judiciis caus-
sisque discedere; sed, ut ipsi soleo dicere, non
licebit:

7 debilitati à jure cognoscendo,] Vox debilitatus, cùm sine
ablativo casu ponitur, significat
nihil aliud, quàm fractus, im-
minutus: sed huic loco parum
convenit ista significatio. An-
tonius paulo supra dixerat; nos
jurisconsulti impediunt, à discen-
doque deterrent: idemque dice-
re etiam in hoc loco voluit,
loquendi tamen formula varia-
ta. Legendum igitur censeo:
debilitati metu à jure cognoscen-
do &c. Sic in i. 26. simul ac
me fractum ac debilitatum metu
viderit. Imò MSti Cant. &
Wag. exhibent reliquias hujus

lectionis, leguntque debilitati à
me à jure cognoscendo.

8 Vulgò, vel aptè describere
vel ornatè illustrare] MSti Cant.
Norf. Mead. Harl. 2. Nov.
Mag. Bod. & Bal. habent, vel
acutè describere: nec aliter edi-
tiones Ven. Mediol. Stephani,
aliæque. Et hæc lectio sanior est
quàm vulgata: Antonius enim
dicit, non difficile fore Crasso
corpus (ut vocant) juris civilis
componere: Nam, quoniam
est tam juris peritus, quàm o-
rator, omnia juris præcepta a-
cutè describet, quod est propri-
um juris periti; & ea acutè
descripta

licebit : neque enim ipse auxilium suum sæpe à viris bonis frustra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas ; quæ, si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliata putabit. Nam hercle, inquit Antonius, si hæc verè à Catulo dicta sunt, tibi mecum ¹ in eodem est pistrino, Crasse, vivendum, & istam oscitantem & dormitantem sapientiam, Scævolarum & cæterorum beatorum otio concedamus. Arrisit hîc Crassus leniter, &, Per-
texe modò, inquit, Antoni, quod exorsus es : me tamen ista oscitans sapientia, simul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

Hujus quidem loci, quem modò sum ex-XXXIV.
orsus, hic est finis, inquit Antonius ; quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus personis, neque in infinita temporum varietate, sed in generum caussis atque naturis omnia sita esse, quæ in dubium vocarentur ; genera au-
tem

descripta ornatu orationis illustrabit, quod officium est oratoris. Vides igitur, Lector, vocem *acutè* elegantiorē esse, quàm *aptè* ; imò esse huic loco pæne necessariam. Vox *aptè* pertinet ad oratoris facultatem, vocaturque id *aptum*, quod maximè deceat in oratione : de quo vide iii. 55.

9 *foliumque*] i. e. sellam vel lectulum domi positum : de quo sic Noster iii. 33. *In folio sedentes domi sic adibatur, non solum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda*
— *referretur.*

¹ *in eodem est pistrino, Crasse, vivendum,*] MSti Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Joan. Mead. & Harl. duo, itemque edit. Ven. & Mediol. aliam prorsus lectionem exhibent, *in eodem est pristino instituto, Crasse, vivendum* : mihi quidem non satis placet vulgata lectio ; Noster enim alibi vim hujus Metaphoræ minuit, ut in i. 11. *Oratorem in judicia & conciuunculas, tanquam in aliquod pistrinum, detrudi & compingi videbam* : adde, quò ad verba *in pistrino aptatum* magis esset *molendum*, quàm *vivendum*.

tem esse definita non solum numero, sed etiam paucitate; ut eam materiem orationis, quæ cujusque esset generis, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis descriptam, instructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico & sententiis. Eæ vi sua verba parient, quæ semper satis ornata mihi quidem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, (quod mihi quidem videatur; nihil enim aliud affirmare possum, nisi sententiam & opinionem meam), hoc instrumentum causarum & generum universorum in forum deferre debemus; neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modò considerarint, studio adhibito & usu, pertractata esse possunt: sed tamen animus referendus est ad ea capita, & ad illos, quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est five artis, five animadversionis, five consuetudinis, nosse regiones, intra quas venire & pervestigare, quod quæras: ² ubi eum locum omnem cogitatione sepius, si modò usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

Et

² ubi eum locum omnem &c.] rum, quæ jam præcesserant.
 J. Walkerus pro *eum* legit *e-* ³ *Diligentia, inquam, quæ*
nim; quia in vulgata lectione *cum* &c.] In vulgatis vox *quæ*
 nihil est, quod hanc senten-
 tiam priori connectat, etsi ma-
 nifestè hîc ratio redditur eo-
 Nec aliter Ascensius edidit, &
 Lambinus

Et sic, cùm ad inveniendum in dicendo tria XXXV. sint; acumen, deinde ratio, (quam licet, si volumus, appellemus artem), tertium diligentia; non possum equidem non ingenio primas concedere: sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat. ³ Diligentia, inquam, quæ cum omnibus in rebus, tum in causis defendendis plurimum valet. Hæc præcipuè colenda est nobis; hæc semper adhibenda; hæc, nihil est, quod non assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, ⁴ diligentia est: ut adversarium attentè audiamus, atque ut ejus non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est; id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere videatur, prudentia est: deinde, ut in iis locis, quos proponam paulo post, pervolvatur animus, ut se penitus insinuet in causam, ut sit cura & cogitatione intentus, diligentia est; ut his rebus adhibeat, tamquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: hæc magna sunt. Inter ingenium quidem & diligentiam perpauillum loci reliquum est arti: ars demonstrat tantum ubi quæras, atque ubi sit illud, quod studeas invenire: reliqua sunt in

Lambinus ex suis MStis.

⁴ *diligentia est:*] Ut prior pars sententiæ his verbis bene conveniret, legit olim vir quidam doctus *diligentia efficit:* Sed nihil mutandum censeo,

cùm ex præcedentibus sententiæ sensus hoc modo suppleri possit, *diligentia est, quæ assequitur*: nisi potius legendum sit hîc & in sequentibus *diligentiæ & prudentiæ*.

O

⁵ *Diogenem*

in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, assiduitate, labore, complectar uno verbo, quo sæpe jam usi sumus, diligentia; qua una virtute omnes virtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copia, videmus, ut abundant philosophi, qui, ut opinor, (sed tu hæc, Catule, melius) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minùs, quæcumque res proposita est, suscipiunt, de qua copiosè & abundanter loquantur.

XXXVI. Tum Catulus, Est, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philosophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Aristoteles, is, quem ego maximè admiror, proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti via non modò ad philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc, qua in causis utimur, inveniretur; à quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua: sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia; sive etiam illa ipsa legisti atque didicisti: quod quidem magis verisimile videtur: plus enim te operæ Græcis dedisse rebus video, quàm putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule; semper ego existimavi jucundiorē & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret: atque ego idem existimavi pecudis esse, non hominis, cùm tantas res Græci susciperent, profiterentur, agerent, seseque & videndi res obscurissimas, & bene vivendi,

vivendi, & copiosè dicendi rationem hominibus daturus pollicerentur, non admove-
rem ; & , si palàm audire eos non auderes, ne
minueres apud tuos cives auctoritatem tuam,
subauscultando tamen excipere voces eorum,
& procul, quid narrarent, attendere : itaque
feci, Catule, & istorum omnium summatim
causas & genera ipsa gustavi.

Valde hercule, inquit Catulus, timidè, XXXVII.
tamquam ad aliquem libidinis scopulum, sic
tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam
hæc civitas aspernata numquam est. Nam &
referta quondam Italia Pythagoreorum fuit
tum, cùm erat in hac gente magna illa Græ-
cia: ex quo etiam quidam Numam Pompe-
lium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum fe-
runt; qui annis permultis ante fuit, quàm ip-
se Pythagoras; quo etiam major vir habendus
est, cùm illam sapientiam constituendæ civita-
tis duobus prope sæculis ante cognovit, quàm
eam Græci natam esse senserunt. Et certè
non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores,
aut auctoritate graviores, aut humanitate poli-
tiores P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui
secum eruditissimos homines ex Græcia palàm
semper habuerunt. Atque ego ex istis sæpe
audivi, cùm dicerent, pergratum Athenienses
& sibi fecisse, & multis principibus civitatis,
quòd, cùm ad senatum legatos de suis maxi-
mis rebus mitterent, tres illius ætatis nobilis-
simos philosophos misissent, Carneadem &
Critolaum & Diogenem: itaque eos, dum
Romæ essent, & à se & ab aliis frequenter
auditos:

auditos: quos tu cùm haberes auctores, Antoni, miror, cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minimè, inquit Antonius: ac sic decrevi philosophari potiùs, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis; nam omnino haud placet*. Sed tamen hæc est mea sententia, quam videbar exposuisse: Ego ista studia non improbo, moderata modò sint; opinionem istorum studiorum, & suspicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adversariam esse arbitror: imminuit enim & oratoris auctoritatem, & orationis fidem.

xxxviii. Sed, ut eò revocetur, unde huc declinavit oratio; ex tribus istis clarissimis philosophis, quos Romam venisse dixisti, videsne ⁵ Diogenem eum fuisse, qui diceret, artem se tradere bene differendi, & vera ac falsa dijudicandi, quam verbo Græco *διαλεκτικήν* appellaret? In hac arte, si modò est hæc ars, nullum est præceptum, quomodo verum inveniatur, sed tantùm est, quomodo judicetur. Nam & ⁶ omne, quod eloquimur, fit, ut id aut esse dicamus, aut non esse; &, si simpliciter dictum sit,

⁵ Diogenem eum fuisse] Vocem *eum* recepi auctoritate MS-torum Mead. Joan. Cant. Nov. & Wag. quam & recipiendam fuisse olim monuit Lambinus.

⁶ Vulgò, *omne, quod eloquimur*, sic, &c.] Discrepant à se invicem in hoc loco libri. Pro voce *fit* MSti Cant. & Nov. habent *fit*. MSti Mag. Pal. pr. Mem.

& editiones veteres habent *fit*. Aut igitur scribendum est: *Nam & omne, quod eloquimur, fit, ut id aut esse dicamus, aut non esse*: aut alia aggrediendum est via. Quid si sic legamus? *Nam & omne, quod eloquimur, eloquimur sic, ut id aut esse dicamus, aut non esse*. Sæpiissime accidit, ut, cùm vox aliqua geminetur,

fit, fuscipiunt dialectici, ut judicent, verumne fit, an falsum: &, si conjunctè sit elatum, & adjuncta sint alia, judicent, rectène adjuncta sint, & verane summa sit uniuscujusque rationis: & ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus, & multa quærendo reperiunt non modò ea, quæ jam ⁷ non possint ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa, ⁸ & potius detexta prope, retexantur. Hîc nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat; quoniam, quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit; quòd & multa reperit, ⁹ quæ negat ullo modo posse dissolvi, & genus sermonis affert non liquidum, non fusum ac profluens; sed exile, aridum, concisum ac minutum: quod si quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur: hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur. Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimum est, in judicandis nimum loquax.

Critolaum

geminetur, altera à Librariis, tanquam supervacua, vox omitatur. Certè istud sic aut verbum *eloquimur*, aut aliquid simile requirit, quod tamen eleganter subintelligi non potest. Video ad eundem modum de hoc loco statuisse, repetendo vocem *eloquimur*, Petr. Fabrum in Not. ad Academ. ii. 4.

⁷ non possint ipsi dissolvere,] MSti Nov. Bal. & Norf. possunt.

⁸ et potius detexta] Margo Lambini habet seu potius: melius verò vir quidam doctus legit, aut potius.

⁹ quæ negat ullo modo] Hæc est lectio MSorum Joan. Nov. Bal. Cant. Wag. Mead. Harl. duorum, & Norf. itemque

O 3

editionum

Critolaum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio nostro prodesse potuisse: erat enim ab isto Aristotele, à cujus inventis tibi ego videor non longè aberrare. Atque inter hunc Aristotelem (cujus & illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit), & hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse; quòd ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque adspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille despiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc solum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, sed usu in hoc uno genere, studioque majore. Carneadis verò vis incredibilis illa dicendi & varietas perquam esset optanda nobis; qui nullam umquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus est quiddam, quàm ab iis, qui hæc tradunt & docent, postulandum sit.

XXXIX. Ego autem, si quem nunc planè rudem institui ad dicendum velim, his potiùs tradam assiduis, uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas

parti-

editionum Ven. & Mediol. |
Vulgò, neget.

1 qui illi sedes] Manutius
pro qui legit ut, Ascensius ve-
rò & uterque ex conjectura,
opinor, & eadem mala: vox

enim qui referri debet ad præcedentem vocem *illuc*, quæ idem valet ac *ad illum hominem*: ut *illuc* significat *ad illud negotium* in c. 76. & unde idem est quod *à quo* in c. 87. vide

particulas atque omnia minima mansa, ut nutrices infantibus pueris, in os inserant: fin sit is, qui & doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam imbutus usu & satis acri ingenio esse videatur, illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat; ¹ qui illi sedes & tamquam domicilia omnium argumentorum commonstret, & ea breviter illustret verbisque definiat. Quid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi vi atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi, cum aut, res quæ sit tota, quæ-ratur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat: extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione universa vis explicanda est sic; Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit. Sin pars, partitione hoc modo; Aut senatui parendum de salute Reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum: ² aliud consilium, superbum; suum, arrogans; utendum igitur fuit

vide Not. meam ad locum.

² aliud consilium, superbum; suum, arrogans; utendum &c.] MS. Mead. habet — superbum sive arrogans, sua sponte temerarium fuisset: utendum &c.

Unde opinor legendum, aliud consilium (sc. instituere), superbum; sua sponte (sc. facere), temerarium fuisset; utendum &c.

Ista verba sive arrogans videntur huc adducta esse ex margi-
ne,

fuit consilio senatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo; Si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes ac loci: nam & conjuncta quæremus, & genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & diffimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia; & causas rerum vestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt; & majora, paria, minora quæremus.

XL. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur; Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis. Ex genere autem; Si magistratus in populi Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ est subjecta generi; ³ Si omnes, qui Reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, certè in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis retinemus & nostram salutem & imperii dignitatem. Ex similitudine autem; Si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus? At ex diffimilitudine; Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare

ne, ubi significabant illud *superbia* genus hîc intelligi, quo quis plus justo sibi arrogat: quale est velle *aliud consilium*, loco Senatûs, *instituire*. In vulgata lectione vox *suum* planè mendosa est, cum ad vocem *consilium* referatur, quæ hîc significat cœtum consulentium: de hoc vide Notam ad verba, *Videndum sibi aliud esse consilium*, iii. 1.

etare debent. Atque utroque in genere, & similitudinis & dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis aut dictis aut eventis; & fictæ narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario; Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius. Ex consequentibus; Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te tibi visus est, & causâ nemini, & tu semper audax, quid est, quòd de facinore dubitare possimus? Ex consentaneis & præcurrentibus & repugnantibus, ut olim Crassus adolescens; Non, si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt: simulasse te, & aliud quid quæsisse perspicuum est, quòd Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti, quòd P. Africani necis socius fuisti, quòd eam legem in tribunatu tulisti, quòd semper à bonis dissensisti. Ex causis autem rerum sic; Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis; Si ærarii copiis & ad belli adjumenta & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. Majora autem & minora & paria comparabimus sic. Ex majore; ⁴ Si bona existimatio divitiis præstat, & pecunia tantopere expetitur,

³ Si omnes, qui Reipublicæ consulunt,] Sensus est: Si illi, qui Remp. adjuvant consiliis, cari esse debent; multo magis Imperatores illi, qui non solum consiliis, sed & aliis rebus, sc.

fortitudine & periculis subeundis, ejus salutem & dignitatem tuentur.

⁴ Si bona existimatio] Videtur hoc argumentum non à Majore, sed à Minore esse ductum:

audi

expetitur, quanto gloria magis est expetenda?
Ex minore sic;

——— *Hic parvæ consuetudinis*

Causa hujus mortem fert tam familiariter:

Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari sic; Est ⁵ ejusdem, & eripere & contra Rempublicam elargiri pecunias. Foris autem assumuntur ea, quæ non sua vi, sed extranea sublevantur, ut hæc; Hoc verum est; dixit enim Q. Lutatius: hoc falsum est; habita enim quæstio est: hoc sequi necesse est; recito enim tabulas: de quo genere toto paulo ante dixi. Hæc, ut brevissimè dici potuerunt, ita à me dicta sunt.

XLI.

Ut enim si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa & notas ostenderem locorum, quibus cognitis, ille sibi ipse foderet, & id,

audi igitur aliud exemplum hujus generis, quod Noster profert in Topicis. c. 4. *Si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur; & quod* Quintil. Inst. Or. v. 10. habet, *Si quis sacrilegium facit, faciet & furtum.*

⁵ *ejusdem, & eripere et contra Rempublicam elargiri pecunias.*] Vulgò legimus, *ejusdem & eripere contra Rempublicam, & largiri pecunias*: Sed largiri pecunias, non est vitium, nisi quis eas contra Remp. largiatur; quod non dicitur in hac vulgata lectione. MSti Mag.

Mead. & Norf. habent, *ejusdem & eripere, & contra rem largiri &c.*: quibus accedunt vet. codices C. Stephani, excepto quod habent *Rempubli-* cam: Joan. verò profert, *ejusdem & eripere & contra rem & largiri &c.* itemque Harl. 1. *ejusdem & eripere & contra Remp. & largiri &c.* Unde cum MSti Nov. emendatore sic sententiam refingo, *est ejusdem, & eripere & contra Remp. elargiri pecunias.*

⁶ *argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti &c.*] Ita editiones vulgatæ: sed istud

novi

id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret; sic has ego ⁶ argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua curâ & cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique causarum generi maximè conveniat, non est artis exquisitæ præscribere, sed est mediocris ingenii judicare: neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri quasi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere possit, non modò in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere dicendi. Si verò assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, ⁷ & animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere possit, nihil profectò

novi ferri non potest; postulat similitudo, ut Antonius hîc non de sua tantum cognitione dicat, sed de se alios docente; præcesserat enim si signa & notas ostenderem locorum. Voces illa mihi ab omnibus MStis absunt: veteres codices C. Steph. habuere argumentorum notas, quæ quærenti demonstrant, ubi sint: subintellecto, opinor, post vocem notas verbo ostendi. MS. Joan. habet argumentorum novi notas quærenti demonstrant, ubi sint; Idem verò habet à correctoris manu, argumentorum quasi novi notas quærenti de-

monstravi &c. Unde censeo Ciceronem scripsisse, argumentorum quasi notavi notas, quæ quærenti demonstrant, ubi sint. Istud notavi notas simile est ei, quod dicit Quintil. Inst. Or. xi. 2. Imagines notæ sunt, quibus ea, quæ ediscenda sunt, notamus: & Cicero alibi vocem quasi ante notas usurpat, ut in Oratore c. 14. Aristoteles locos (sic enim appellat), quasi argumentorum notas, tradidit.

⁷ et animos eorum ita afficiat,] Omnes Oxonienses MSti, Mead. & Harl. duo; item editiones Ven. Mediol. Manutii, Steph.

fectò præterea ad dicendum requiret. Jam illud videmus, Nequaquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum tractare possis: tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet, quid afferas: & quare id ita sit, ostendere: & ex iisdem illis locis interdum concludere, relinquere aliàs, alióque transire: sæpe non proponere, ac ratione ipsa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: si cui quid simile dicas, prius ut simile confirmes; deinde, quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare possit; ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

XLII. Hæc ut & properans, & apud doctos, & femidoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, quàm ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi & perturbatione magis, quàm judicio aut consilio regatur: plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, ⁸ aut errore, aut aliqua

Steph. aliorumque veterum habent *afficiat*: erit igitur constructio, *si assequetur, ut afficiat*: similisque occurrit locus in i. 19. *Caput esse arbitrabatur, ut & ipsis, apud quos ageret, talis qualem se ipse optaret, videretur; & uti eorum, qui audirent, sic*

afficerentur animi, ut eos afficeret Orator. Vulgò afficiet.

8 aut errore, aut aliqua perturbatione] Habent MSti Nov. & Mag. *terrore*, & Cicero dicit in Tusc. Disp. iii. 8. *timorem & terrorem* duas esse species perturbationum: Interim vox *errore*

qua permotione mentis, quàm veritate, aut præscripto, aut juris norma aliqua, aut iudicii formula, aut legibus. Quare, nisi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.¹ Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deesse videtur iis rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quàm illuc proficiscare, quò te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, & quæ dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles. Vide, quàm sim in isto genere, inquit, Catule, deus: non mehercule mihi, nisi admonito, venisset in mentem; ut possis existimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quia non noram, sic tamquam ignotum hominem præteribam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit. Sed tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordinis & disponendarum rerum requisivisse: nam, si ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipsa per se comprobanda posuisssem, tempus esset jam de ordine argumentorum & de collocatione aliquid dicere. Sed cùm tria sint à me proposita, de uno

errore omnino retinenda videtur; sequitur enim quàm veritate. Et ita Noster in Part. Orat. c. 11. *Permotione, cùm aut obliuio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis causa permovet: & in Oratore c. 33. nihil de perturbationibus*

animi, & erroribus &c. Porro, notandum est vocem aliqua idem hîc valere ac ullâ vel aliquâ aliâ: Sic in c. 4. qui se ostentat, — aut demique in aliquo genere aut inconcinuus aut multus est, is ineptus dicitur: & c. 11. quid piè, quid gratè. quid

uno dictum; cùm de duobus reliquis dixerò, tum erit denique de disponenda tota oratione quærendum.

XLIII. Valet igitur multum ad vincendum, probari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus; & item improbari adversariorum: animosque eorum, apud quos ⁹ agetur, conciliari quàm maximè ad benevolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ; quæ facilius ornari possunt, si modò sunt, quàm fingi, si nulla sunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, ¹ vultus pudoris significatio, verborum comitas: si quid persequare acrius, ut invitus & coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi signa proferri perutile est; eaque omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus

quid humaniter, quid denique cum aliquâ virtute fecerit &c.

⁹ agetur,] Ita rectè MStus Harl. pr. ut antea agent, & paulo post dicet: hæc etiam lectio inest in margine editionis Lambini. Et ita Noster in c. 77. ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanere possint. Vulgò, agitur.

¹ vultus pudoris significatio,]

Ita legendum puto, deleta commate post vocem *vultus*: ut tam *vultus*, quàm *pudoris*, sit genitivi casus & regatur à voce *significatio*. Hæc loquendi formula sæpius apud Ciceronem occurrit: exemplo sit istud in initio Orat. in Pisonem, *Jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ?*

² cum sensu tractatum,] i. e. cum

quibus hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis causis excelsit, in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri & vehementi quadam incitatione: non enim semper fortis oratio quaeritur, sed sæpe placida, summissa, lenis, quæ maximè commendat reos: reos autem appello, non eos modò, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur: sic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione iustos, integros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet; & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda tantam habet vim, si est suaviter, &² cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quàm causa, valeat: (tantum autem efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ³ ut quasi mores oratoris effingat oratio): genere enim quodam sententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ⁴ ut boni viri esse videantur.

Huic

cum affectu quodam animi, ita ut videatur is, qui dicit, ea sentire iisque affici, quæ dicit: Sic in c. 46. *quin ipse in commovendis iudicibus iis ipsis sensibus — permoveret: & iii. 25. ut sensus, ut dolores habeat* (sc. oratio) *quantum opus sit, non est singulorum articulorum.*

i. e. ut oratio oratoris quasi effingat atque exprimat mores reorum, quorum causam agit: de reorum enim moribus, non oratoris, loquitur Antonius & in præcedente & sequente sententia.

³ ut quasi mores oratoris] ⁴ ut boni viri esse videantur.] Manutius frustra legit *videamur* ex conjectura; ad reos enim, de quibus paulo ante, verbum *vide-*

XLIV. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut saluum velint, ⁵ aut metuant, aut sperent, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœreant, aut misereantur, aut punire velint, ⁶ aut ad eos motus deducantur, si qui finitimi sunt & propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam judices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam: facilius est enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id aut non erit, aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis & natura corporis cognoscenda est: sic equidem, cum aggredior ancipitem causam & gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione

videantur respicit: Simile est id quod Noster dicit in c. 79. Ex reo sententias duci licebat, quæ significent virum bonum.

5 Vulgò, aut metuant, aut spernant,] MSti Bod. Mag. Norf. Pal. quart. quint. & octav. itemque editiones Lamb. Asc. Ven. & Mediol. aliæque exhibent *sperent*. Rectè quidem, Lector: vides enim contrarias animi permotiones sibi invicem opponi, amorem odio,

invidiam favori; contraria verò permotio *metui* est *spes*. Nec aliter Cicero eas opponit c. 42. hujus libri; aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore: c. 51. *spes, lætitia, timor, molestia*: & in c. 52. cum de his perturbationibus speciatim dixerat, & *timorem* tractaverat, addit; *Par atque una ratio est spei*. Cicero etiam in Oratore hæc verba conjungit, *oderit, diligat; cupiat, satietate*

tione curaque verfor, ut odor, quàm sagacissimè possim, quid sentiant, quid existiment, quid exspectent, quid velint, quò deduci oratione facillimè posse videantur. Si se dant, & ut ante dixi, sua sponte, quò impellimus, inclinant atque propendent, accipio quod datur, & ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do: fin est integer quietusque iudex, plus est operis; sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quæ rectè à bono poeta dicta est *flexanima atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modò inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit.

Hæc sunt illa, quæ me ludens Crassus mo- XLV.
dò flagitabat, ⁷ cùm à me divinitus tractari solere diceret, & in causâ M' Aquillii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, quasi præclare acta, laudaret; quæ mehercule ego, Crasse, cùm à te tractantur in causis, horrere soleo:
tanta

tate afficiatur; speret, metuat &c.

6 Vulgò, aut ad eos motus abducantur,] Displicet ista vox abducantur, contrario fere, quàm postulat locus, sensu. Veteres editiones, & MS. Cant. habent adducantur: omnes verò MSti Oxonienses, Mead. Harl. duo, alique nonnulli habent deducantur: quam posteriorem lectionem probo, quòd & MStorum plurimorum auctoritate nitatur, & à multis

aliis locis confirmetur: sic in sequente capite habes, ut ad fletum misericordiamque deducatur: & iii. 51. Et ad hilaritatem, Et ad tristitiam sæpe deducimur. Nec aliter Carolus Stephanus impressit.

7 Vulgò, quæ à me divinitus] Cùm præcesserat flagitabat, necesse fuit, ut sequeretur dicebat, & laudabat: sed hac mutatione non opus est, si cum MStis Cant. Norf. Bal. Bod.

tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, gestu, digito denique isto tuo significari solet: tantum est flumen gravissimorum optimorumque verborum, tam integræ sententiæ, tam veræ, tam novæ, tam sine pigmentis fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere judicem, sed ipse ardere videaris. Neque fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invidet, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum misericordiamque deducatur, nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi esse atque inusti videbuntur. Quod si fictus aliquis dolor suscipiendus esset, & si in ejusmodi genere orationis nihil esset, nisi falsum atque imitatione simulatum, major ars aliqua forsitan esset requirenda: nunc ego, quid tibi, Crasse, quid cæteris accidat, nescio; de me autem, causa nulla est, cur apud homines prudentissimos atque amicissimos mentiar. Non mehercule umquam apud judices aut dolorem, aut misericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui, quin ipse in commovendis judicibus, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer. Neque enim facile est perficere, ⁸ ut irascatur ei, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare; neque
ut

Nov. Mead. Harl. duobus, &
Wag. editionibusque Ven. &
Mediol. legamus *cum à me* &c.
Vide capita 28. & 29. hujus
libri, ubi Crassus hæc de An-
tonio dixerat.

8 *ut irascatur ei, cui*] Ita
Asc. Steph. Lamb. & MSti
Norf. Mag. Bod. Mead. Harl.
1. Joan. & excerpta Nov.
Vulgò *ei* abest.
9 *Vulgò, ardens accesseris.*
Cum

ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio ante viderit: neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis: ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ⁹ ardens accesserit.

Ac, ne fortè hoc magnum ac mirabile esse XLVI. videatur, hominem toties irasci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præsertim in rebus alienis; magna vis est earum sententiarum atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus sit simulatione & fallaciis: ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et, ne hoc in causis, in judiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur non solum ingenii nostri existimatio, (nam id esset levius; quamquam, cum professus sis, te id posse facere, quod pauci, ne id quidem neglegendum est), ¹ sed alia sunt majora multo, fides,

Cum præcesserat ad comprehendendam vim oratoris, Gro-
novius maluit legere accesserit:
quam lectionem necessariam
duco: eamque habent Asc.
Steph. aliique, necnon MSti

Joan. Bod. Harl. 1. Mag. &
Nov.

¹ sed alia sunt majora multo,]

Legendum est, opinor, sed alia
majora multo, sublata voce sunt.

Præcesserat cum agitur non so-

fides, officium, diligentia; quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, existimare non possumus: sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid potest esse tam fictum, quam versus, quam scæna, quam fabulæ? tamen in hoc genere sæpe ipse vidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur spondalia illa dicentis,

² *Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi?*

Neque paternum adspectum es veritus?

³ Numquam illum *adspectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur: ut idem, inflexa ad miserabilem sonum voce,

— *quem ætate exacta, indigem*

Liberum laceraſti, orbaſti, exſtinxiſti: neque fratris necis,

Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam eſt traditus &c.

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille histrio, quotidie cum ageret, tamen rectè agere sine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo ac remisso fuisse?

lum ingenii nostri existimatio; rite igitur sequitur, sed alia majora multo, sc. cum ea aguntur.

² *Segregare &c.*] Hic & in sequentibus Telamon, apud Pacuvium, suum filium Teucrum

alloquitur, qui fratre Ajace à se ob Achillis arma ipsi non adjudicata interemto, ejusque nece non ulta, ad patrem rediit, bello Trojano finito.

³ *Numquam illum adspectum dicebat,*] Bene Lambinus legit *illud*

fuisse? Fieri nullo modo potuit: sæpe enim audiui, poetam bonum neminem (id quod à Democrito & Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.

Quare nolite existimare meipsum, qui non XLVII
heroum veteres casus fictosque luctus vellem imitari atque adumbrare dicendo; neque actor essem alienæ personæ, ⁴ sed auctor meæ, cum mihi M' Aquillius in civitate retinendus esset, quæ in illa causâ peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem ornatum à senatu, ovantem in Capitolium adscendisse meminisse, hunc cum afflictum, debilitatum, morientem, in summum discrimen adductum viderem, non prius sum conatus misericordiam aliis commovere, quam misericordia sum ipse captus. Sensi equidem tum magnopere moveri iudices, cum excitavi mœstum ac sordidatum senem, & cum ista feci, quæ tu, Crasse, laudas, non arte, de qua quid loquar, nescio, sed motu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem; cum C. Marius mœrorem orationis meæ præsens
ac

illud adspectum, quia vox *ad-*
spectum, technicè sumpta, nul-
lum sibi proprium genus habet,
sed vox *illud* concordat cum
voce *verbum* subintellecta.

⁴ *sed auctor meæ*,] Legen-
dum esse censeo *sed meæ*, de-

leta voce *auctor*: pro qua
MStus Mead. & vetus editio
Rawlinsoniana habet *actor*.
Subintelligo ex præcedentibus
istam vocem, ut sit lectio, *ne-*
que actor essem alienæ personæ,
sed meæ. Agere vel alienam
P 3 vel

ac sedens multum lacrymis suis adjuvaret; cumque ego, illum crebro appellans, collegam ei suum commendarem, atque ipsum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem. Non fuit hæc sine meis lacrymis, non sine dolore magno miseratione, omniumque deorum & hominum & civium & sociorum imploratio; quibus omnibus verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modò non miserabilis, sed etiam irridenda fuisset oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpiti, bonus ego videlicet atque eruditus magister, ut in dicendo irasci, ut dolere, ut flere possitis. Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accusando ⁵ sodali & quæstore meo tantum incendium non oratione solùm, sed multo etiam magis vi & dolore & ardore animi concitaras, ut ego ad id restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miserabilique casu, in iudicium vocabas: deinde principem & senatus & civitatis, M. Æmilium, lapide percussum esse constabat: vi pulsum ex templo L. Cottam & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

XLVIII Accedebat, ut hæc tu adolescens pro Republica queri summa cum dignitate existimare;

vel suam personam latinè dici- | dicatur orator esse *auctor* suæ
tur: sed non video, quo sensu | personæ.

⁵ sodali

rere; ego, homo censorius, vix satis honestè viderer seditiosum civem, & in hominis consularis calamitate crudelem, posse defendere. Erant optimi cives iudices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusationis, quòd tamen eum defenderem, qui mihi quæstor fuisset. Hîc ego quid dicam me artem aliquam adhibuisse? quid fecerim, narrabo; si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis loco reponetis. Omnium seditionum genera, vitia, pericula collegi; eamque orationem ex omni Reipublicæ nostræ temporum varietate repetivi; conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes molestæ semper seditiones fuissent, justas tamen fuisse nonnullas & prope necessarias. Tum illa, quæ modò Crassus commemorabat, egi, Neque reges ex hac civitate exigî, neque tribunos plebis creari, neque plebiscitis toties consularem potestatem minui, neque provocationem, patronam illam civitatis ac vindicem libertatis, populo Romano dari sine nobilium dissensione potuisse: ac, si illæ seditiones salutis huic civitati fuissent, non continuò, si quis motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine atque in fraude capitali esse ponendum: quòd si umquam populo Romano concessum esset, ut jure concitatus videretur (id quod docebam sæpe esse concessum), nullam illa causam justiore fuisse. Tum omnem orationem traduxi

5 *sodali & quæstore*] C. Norbano in c. 28.
Vide quæ dicuntur de hoc

traduxi & converti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum exercitus : sic & eorum dolorem, qui lugebant suos, oratione refricabam ; & animos equitum Romanorum, apud quos tum iudices causa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant ipsi⁶ propter iudicia abalienati, ⁷ renovabam.

XLIX. Quòd ubi sensi me in possessione iudicii ac defensionis meæ constituisse, quòd & populi benevolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum seditionis conjunctione defenderam, & iudicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu ac desiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad causam nostram converteram ; tunc admiscere huic generi orationis vehementi atque atroci genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis & mansuetudinis cœpi ; Me pro meo sodali, qui mihi in liberum loco more majorum esse deberet, & pro mea omni fama prope fortunisque decernere : nihil mihi ad estimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quàm si is, qui sæpe alienissimis à me, sed meis tamen civibus, saluti existimarer fuisse, sodali meo⁸ auxilium ferre non possem. Petebam à iudicibus, ut illud ætati

⁶ propter iudicia abalienati,] sc. à quo Q. Servilio Cæpione Equites Romani erant tum temporis abalienati. Hujus lege, vocata lege *Servilia*, iudicia, quæ 17 annis ante lege *Semproniana* à Senatu ad Equites translata essent, utrique ordini com-

munia facta erant : sed (ut monet Manutius) videtur ea lex *Servilia* fuisse tum antiquata, cum Cæpionem Norbanus accusaret ; solos enim Equites tum iudices fuisse patet & ex hoc loco & ex Orat. pro Cluent. c. 51.

ætati meæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si justo, si pio dolore me esse affectum viderent, concederent, præsertim si in aliis causis intellexissent, omnia me semper pro amicorum periculis, nihil umquam pro me ipso deprecatum. Sic in illa omni defensione atque causa, quod esse in arte positum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid esset minuere majestatem, explicarem, perquam breviter perstrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minimè præceptis artium sunt perpolitæ, omnis est à me illa causa tractata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, & in meis moribus erga meos necessarios declarandis mansuetissimus viderer. Ita, magis affectis animis judicium, quàm doctis, tua, Sulpiti, est à nobis tum accusatio victa.

Hic Sulpitius, Verè hercule, inquit, Antoni, ista commemoras: nam ego nihil umquam vidi, quod tam è manibus elaberetur, quàm mihi tum est elapsa illa causa. Cùm enim, quemadmodum dixisti, tibi ego non judicium, sed incendium tradidissem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quæ

L.

7 *renovabam.*] Vulgò legitur *renovabam atque revocabam*; sed duæ illæ postremæ voces in nullis MStis inveniuntur. Et commodè abesse possunt; sic enim, de Invent. ii. 15. *cùm auditoris animus aut renovatur ad ea, quæ restant, aut &c.*

Idem planè loquendi genus, quod hîc habemus, *animos equitum ad Q. Cæpionis odium renovabam.* Vide etiam cap. sequens. 8 *auxilium ferre non possem.*] Ita Lambinus legendum esse voluit, & ita ediderunt R. & C. Steph. Vulgò *potuissem.*

9 Vulgò,

quæ dubitatio? quanta hæsitatio tractusque verborum? Ut tu illud initio, quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti, Te pro homine pernecessario, quæstore tuo, dicere? quam tibi primùm munisti ad te audiendum viam. Ecce autem, cùm te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoscendum propter necessitudinem arbitrarentur, serpere occultè cœpisti, nihildum aliis suspicantibus, me verò jam pertimescente, ut illam non Norbani seditionem, ⁹ sed populi Romani iracundiam, neque eam injustam, sed meritam ac debitam fuisse defenderes. Deinde, qui locus abs te prætermissus est in Cæpionem? Ut tu illa omnia odio, invidia, misericordia miscuisti? neque hæc solùm in defensione, sed etiam in Scauro cæterisque meis testibus, quorum testimonia, non refellendo, sed ad eundem impetum populi confugiendo, refutasti. Quæ cùm abs te modò commemorarentur, equidem nulla præcepta desiderabam: istam enim ipsam demonstrationem defensionum tuarum abs te ipso commemoratam, doctrinam esse non mediocrem puto. Atqui, si ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos sequi in dicendo, quæque maximè spectare solemus: docuit enim jam nos longa vita ususque rerum maximarum, ut, quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

Equidem

⁹ Vulgò, *sed illam populi Romani iracundiam &c.* Lam- binus auctoritate nonnullorum MStorum illam delevit, sensu certè

Equidem primùm considerare soleo, postuletne caussa: nam neque parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus, ne aut irrisione aut odio digni putemur, si aut tragædias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non possunt commoveri. Nam quoniam hæc fere maximè sunt in iudicum animis, aut quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, lætitia, timor, molestia; sentimus amorem conciliari, si id videre, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere; si aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni atque utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio caritatem; plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio. Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse caussa sua: invidetur enim commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum cæteris commodandi favetur. Videntumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligere volumus, eorùm laudem atque gloriam, cui maximè invideri solet, nimis efferre videamur.

certè postulante. Delent etiam | & Joan. quibus addas editiones
MSti Mag. Norf. Cant. Harl. 1. | Manutii & R. & C. Stephani.

mur. Atque iisdem his ex locis & odium in alios struere discemus, & à nobis ac nostris demovere. Eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia vel excitanda vel sedanda: nam si quod ipsis, qui audiunt, perniciosum aut inutile sit, id factum augeas, odium creatur: ¹ fin, quod aut in bonos viros, aut in eos in quos quisque minimè debuerit, aut in Rempublicam, tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ aut odii non dissimilis offensio. Item timor incutitur aut ex ipsorum periculis, aut ex communibus: interior est ille proprius; sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.

LII.

Par atque una ratio est spei, lætitiæ, molestiæ: sed haud sciam, an acerrimus longè sit omnium motus invidiæ, nec minus virium opus sit in ea comprimenda, quàm in excitanda. Invident autem homines maximè paribus aut inferioribus, cùm se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eò magis,

¹ *fin, quod aut in bonos viros &c.]* Vitiosa certè est sententia, quam Lambinus sic corrigit, *fin, quod aut bonis viris, aut iis quos quisque minimè lædere debuerit, aut reipublicæ &c.* Sed alià, opinor, aggrediendum est vià: istud *factum*, quod in priore parte sententiæ, planè otiosum est, ex illo loco arbitrator huc afferri debere: Lego igitur, *nam si quod ipsis, qui*

audiunt, perniciosum aut inutile sit, id augeas, odium creatur: fin, quod aut in bonos viros factum, aut in eos &c. Certè si vox *factum* in posteriori sententiæ parte in textum recipi non debet, subintelligi debet: ut *factum* in bonos viros idem sit ac *contra* bonos viros. Sic Noster de Amic. c. 12. *Quid in P. Scipionem effecerint, sine lacrymis non queo dicere.* Sic & Terent.

gis, si intolerantiùs se jactant, & ² æquabilitatem communis juris præstantia dignitatis aut fortunæ suæ transeunt: quæ si inflammanda sunt, maximè dicendum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum si erunt honestiora atque graviora, tamen ³ non esse tanta ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium. Ad sedandum autem, magno illa labore, magnis periculis esse parta, nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata; seseque, si quam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere atque deponere; omninoque perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi, maximèque est hoc commune vitium & perpetuum; invidetur autem præstanti florentique fortunæ), ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus & miseriis permixta esse videatur. Jam misericordia movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbis aut timeat;

Terent. Heaut. Act. 1. Sc. 1. *Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero: & ibidem Sc. 2. Vereor, ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.*

² æquabilitatem communis juris] Displicuit Lambino vulgata vox communis, quæ ad sensum non necessaria videbatur: Delevit igitur Lambinus, & ei consentiunt editiones Ven. &

Mediol. & MSti Bod. Harl. 2. Bal. & Nov. Sic Noster de Off. i. 25. *In liberis verò populis, & in juris æquabilitate exercenda etiam est facilitas.* Sed sæpe pluribus ejusdem prope significationis verbis utitur Cicero, ut id, de quo dicitur, plenius exprimatur.

³ non esse tanta ulla merita,] Ita ex conjecturâ Lambini lego, & auctoritate MSti Norf. Vulgata

timeat; aut intuens alium crebrò ad seipsum revertatur. ⁴ Ita cùm singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata virtus maximè luctuosa est: &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri, lenis (ut sæpe jam dixi) atque summissa; sic hæc, quæ suscipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens esse debet.

LIII. Sed est quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid; & ex hac vi nonnumquam ⁵ animi aliquid influendum est illi lenitati: neque est ulla temperatior oratio, quàm illa, in qua asperitas conten-

gata vox tanti parum respondet voci quanta, quæ proximè sequitur.

⁴ Ita cùm &c.] Vir quidam doctus ex conjectura legit, Item, cùm &c.

⁵ animi aliquid influendum est] Hic in studia contraria scinduntur editores. Lambinus conjecit legendum esse *infundendum*, Gulielmius verò *inflandum*, quod habet etiam margo edit. Melanchthonis: nec mihi non placeret hæc postrema lectio, siqui MSi faverent. Plerique MSi habent in-

fluendum, nonnulli *inflammandum*. Non opinor Ciceronem scripsisse *inflammandum*, quia parum Latine sonat *inflammaré aliquid alicui*. Restat igitur vox *influendum*, cui patrocinatur maxima pars MSorum, & verba etiam proximè præcedentia *influat oportet aliquid*. Vox *influere* cum dativo casu usurpatur ab Ovidio in Consol. ad Liv. 395. *menti dolor influit*; & ab Ambrosio de Off. ii. 12. *clausisti fontem, ut nec aliis influat, nec tibi prosit*. Ne verò, lector, te turbet *influendum* participium

contentionis oratoris ipsius humanitate conditur, remissio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam & mores accommodatur, ⁶ & principia tarda sunt, & exitus tamen spissi & producti esse debent: nam neque affiliendum statim est ad illud genus orationis (abest enim totum à causa, & homines priùs ipsum illud, quod proprium sui iudicii est, audire desiderant), nec, cùm in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est: Non enim, sicut argumentum, simulatque positum est, arripitur, alterumque & tertium poscitur; ita misericordiam aut invidiam aut iracundiam, simulatque intuleris, possis commovere: argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ, simulatque emissa est, adhærescit; illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, sed magis perturbationem

ticipium passivum Verbi neutrius: nam (ut Grammatici notarunt) hoc non rarò fit: inde *audenda res & cœnanda olla*: inde à juro *jurandus*; ut in Hor. Ep. ii. 1. 16.

Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Atque etiam, quemadmodum Plautus in Trinum. v. 2. 35. dicit, *si illa tibi placet*, placenda *dos quoque est, quam dat tibi*, i. e. debet placere; sic in hoc loco *influendum est* poterit significare, debet influere.

⁶ *et principia tarda sunt, & exitus tamen spissi*] Si quis sententiam sequentem aspiciat, nam neque affiliendum statim est &c. inveniet Antonium non dicere, principia tarda esse, sed tarda esse debere: de principiis simul, & exitu affectuum præcepta dat. Deleto igitur verbo *sunt*, & clarior mihi, & significantior videtur sententia. Porro Lambinus legit *& exitus item spissi* &c. & MS. Harl. 1. delet *tamen*. Per vocem *spissi* intellige, obscuri, ita ut notari non possint: Sic. in iii. 36. *est*

tionem requirit, quam consequi, nisi multa & varia & copiosa oratione, & simili contentione actionis, nemo potest. Quare qui aut breviter aut summissè dicunt, docere iudicem possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia. Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari locis: ⁷ sed argumento resistendum est, aut iis, quæ comprobandi ejus causa sumuntur, reprehendendis; aut demonstrando id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis, nec esse consequens; aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius aut æquè grave. Illa autem, quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, ⁸ contrariis commotionibus inferenda sunt, ut odio benevolentia, misericordiâ invidia tollatur.

LIV. Suavis autem est, & vehementer sæpe utilis jocus & facetiæ: quæ, etiam si alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certè, neque ullam artem desiderant; in quibus tu longè aliis mea sententia, Cæsar, excellis:

quo

est aliquanto spissius i. e. obscurius.

7 sed argumento resistendum est] Fortasse legendum, *et argumento &c.*

8 contrariis commotionibus inferenda sunt] Sc. ita inferenda, ut eæ tollantur. Vox *commotionibus* est hîc dativi casûs. Sensus est; ea, quæ conciliationis causa dicuntur, sunt inferenda commotioni, ad eam frangen-

dam & tollendam, quæ velit, ut iudex abalienetur ab eo, pro quo orator dicit; itemque ea, quæ permotionis causa dicuntur, sunt ita adducenda ab oratore, ut iudex benevolum se præstet. Hoc sensu videtur hîc altera res alteri *inferri*. Video tamen MSos Joan. Nov. Bal. Mead. Harl. duos, & vet. libros C. Stephani habere non *inferenda*, sed *efferenda*. Si hæc

quo magis mihi etiam testis esse potes, aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis. Ego verò, inquit Cæsar, ⁹ omni de re facetiùs puto posse ab homine non inurbano, quàm de ipsis facetiis, disputari. Itaque, cùm quosdam Græcos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid ex istis discere. Inveni autem ridicula & falsa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere & Rhodii & Byzantii, &, præter cæteros, Attici excellunt; sed, qui ejus rei rationem quandam conati sunt artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulfitas, rideatur. Quare mihi quidem nullo videtur modo doctrina ista res posse tradi. Etenim, cùm duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum & breve; illa à veteribus superior, cavillatio; hæc altera, dicacitas nominata est. Leve nomen habet utraque res: quippe leve enim est totum hoc, risum movere. Verumtamen, ut dicis, Antoni, multum

hæc vera est lectio, tum vox *commotionibus* ut sit ablativi casus, necesse erit; & vox *effe-
renda* eadem erit, quoad sensum, quæ vincenda seu exsuperanda; ut in Tusc. disp. iv. 29. Cicero dicit,

*Quod non natura humana pati-
endo efferat.*

9 omni de re facetiùs] MSti
tres Lambini, 4. Gallopalatini,
5tus & 7mus Pal. necnon MSti

Joan. Harl. 1. Bod. & Mag. habent *faciliùs*, quibus consentiunt duo vet. libri C. Stephani. Interim non ausim istud *faciliùs* in textum admittere, tum quia verba *de ipsis facetiis* satis videntur innuere Cæsarem dixisse *facetiùs* in priore parte sententiæ; tum quia additur *ab homine non inurbano*, quo quid magis supervacaneum esset, si vox *faciliùs* præcessisset?

Q

1 illud

tum in caussis persæpe lepore & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ festivitatis ars non desideretur (natura enim fingit homines & creat imitatores & narratores facetos, & vultu adjuvante & voce & ipso genere sermonis), tum verò in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante ¹ illud facetè dictum emissum hæere debeat, quàm cogitari potuisse videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cum à Philippo interrogatus, quid latraret, *furem se videre* respondit? Quid in omni oratione Crassus, vel apud centumviros contra Scævola, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium sententia, concedendum: non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, ² & illo, quod in perpetuitate sermonis, & hoc, quod in celeritate atque dicto est. Nam hæc perpetua contra Scævola Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam

¹ *illud facetè dictum*] Ita legunt Lamb. R. Steph. Asc. & Streb. quibus assentiuntur MSti Norf. Joan. Mead. Harl. duo, Nov. Bod. & Mag. MS. etiam Bal. non longè ab hac lectione abest; habet enim *facere*. Vulgata lectio est *facetum*.

² Vulgò, et illo, qui—
 & hoc, qui in celeritate] Malim voces illo & hoc ad genus, quàm ad leporis referri; partim elegantiae gratia, partim auctori-

tatis quàm maximæ: Editiones enim Ven. Mediol. Steph. Asc. Lamb. & Manutii, aliorumque; necnon MSti Joan. Harl. 1. Norf. & Nov. habent, & illo, quod in perpetuitate sermonis, & hoc, quod &c.

³ in quo ipse servabat suam.] Ita MSti Joan. Nov. Bal. Mag. Wag. Mead. Harl. duo, & Cant. Itemque veteres libri Caroli Stephani. Vulgò ipso.

⁴ in Scævola] Vulgò in Scævola:

dam & joco; dicta illa brevia non habuit: parcebat enim adversarii dignitati, ³ in quo ipse servabat suam; quod est hominibus facit & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum falsissimè dici possint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulsè interpretantur: dicere enim aiunt Ennium, *flammam à sapiente faciliùs ore in ardente opprimi, quàm bona dicta teneat*: hæc scilicet bona dicta, quæ falsa sint: nam ea *dicta* appellantur proprio jam nomine.

Sed, ut ⁴ in Scævola continuit ea Crassus, LV. atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, causam illam disputationemque lusit; sic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. Quàm multa de balneis, quas nuper ille vendiderat; quàm multa de amisso patrimonio dixit? Atque illa brevia: cum ille diceret, *se sine causa sudare*; ⁵ *minimè*, inquit; *modò enim existi de balneis*: innumerabilia

volam: sed MSti Joan. & Harl. 1. habent *Scævola*, quod & edidit Lambinus: *In Scævola* i. e. in illâ Curii defensione contra Scævola: sic paulo infra legimus in *Bruto*, & c. 50. in *Scauro*, & in i. c. 56. in *eo puero* i. e. in causa ejus pueri: simile est etiam illud Quinct. Inst. Or. iii. 11. *ut in eo, qui cum adulteram deprehensam occidisset* &c.

⁵ Vulgò, *minimè mirum*, in-

quit; modò enim existi de balneis;] Ni fallor, non modò non jocus, sed ne sensus in hac lectione inveniri potest. Brutus dixerat *se sine causa sudare*: respondit autem Crassus, non esse mirum illum sine causa sudare; modò enim exierat è balneis. Voces *minimè mirum* non solùm ad *sudare*, sed etiam ad *sine causa* referri debent, si vulgatæ lectioni hæreamus. Solent ii, qui è balneis

merabilia hujuscemodi fuerunt: sed non minùs jucunda illa perpetua; cùm enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia; & cùm contraria inter sese de Republica capita contulisset; noster hic facetissimè tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. *Brute, testificatur pater, se tibi Privernatem fundum reliquisse.* Deinde ex libro secundo, IN ALBANO ERAMUS EGO, ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civitatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cùm is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit (tot enim, ut audiui Scævola dicere, sunt veri Bruti libri), IN TIBURTI FORTE ASSEDI-MUS EGO ET MARCUS FILIUS. *Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis*

neis exeunt, sudare, & aqua diffuere: vides igitur, Lector, in hac vulgata lectione Crassum negare Brutum habere causam sudandi, & tamen causam, cur sudet, afferre. Quis ferre possit hæc tam secum pugnantia? MSti Joan. & Harl. i. omit-tunt vocem *mirum* (quæ ex voce *minimè* errore Librariorum nata videtur); unde statim sic locum emendavi. *Atque illa breviter: cùm ille diceret, se sine causa sudare; minimè, inquit;*

modò enim existi de balneis. Clara nunc exhibetur sententia. Brutus dixerat se sine causa sudare, id est, in impugnandi Planci contra Crassum causa nimis vehementer agere, cùm sine sudore accusari Plancus, & vinci Crassus potuerit. *Minimè, inquit Crassus, non fudas sine causa: modò enim existi &c.* Jocus est in ancipiti significatione verbi *existi*, quod significat, & vendere balneas, & è balneis lotum egredi. His *brevibus* oppo-

*mentariis consignatos reliquit? Quòd nisi⁶ pu-
berem te, inquit, jam haberet, quartum librum
composuisset, & se etiam in balneis lotum cum
filio, scriptum reliquisset. Quis est igitur,
qui non fateatur, hoc lepore atque his fa-
cetiis non minùs refutatum esse Brutum,
quàm illis tragœdiis, quas egit idem, cùm casu
in eadem causâ⁷ funere efferretur anus Junia?
prò dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis?
quàm inexpectata? quàm repentina? cùm,
conjectis oculis, gestu omni imminenti, sum-
ma gravitate & celeritate verborum, Brute,
quid sedes? quid illam anum patri nuntiare vis
tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci
vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto,
qui hunc populum dominatu regio liberavit?
quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui vir-
tuti studere? Patrimonione augendo? at id
non est nobilitatis: sed fac esse, nihil superest;
libidines totum dissipaverunt. An juri civili?
est paternum: sed dicet te, cùm ædes venderes,
ne*

opponuntur ea, quæ paulo
post vocantur *perpetua*, ut in
c. 54.

⁶ *puberem*] De Offic. i. 35.
Nostro quidem more cum paren-
tibus puberes filii, cum soceris
generi non lavantur.

⁷ *funere efferretur anus Ju-
nia?*] Diversæ sunt hîc veterum
Editorum & MSorum lectio-
nes: Alii habent *cum funere*,
alii utramque vocem omittunt.
Ego verò Lambinum sequor,
qui censuit non posse Latine

dici, aliquem cum funere efferri.
Maluit igitur vocem *cum* rejice-
re, vocem autem *funere* retine-
re: habetque sibi consentien-
tem MS. Cant. & Carolum
Stephanum. Imò Cicero sæ-
pissime hac locutione utitur.
Orat. pro Domo sua c. 16.
*Cùm tua rogatione funere elatam
Remp. esse dicerent.* Ep. ad Att.
xiv. 10. *Meministine te clamare
causam perisse, si funere elatus
esset?*

ne ⁸ in rutis quidem & cæsis solum tibi paternum recepisse. An rei militari? qui numquam castra videris? An eloquentiæ? quæ nulla est in te; &, quidquid est vocis ac linguæ, omne in istum turpissimum calumniæ quæstum contulisti? Tu lucem adspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? Tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti.

LVI. Sed hæc tragica atque divina: faceta autem & urbana innumerabilia ⁹ ex una contentione meministis; nec enim concio major umquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quàm hujus ¹ contra collegam in censura nuper, neque lepore & festivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrumque assentior, & multum facetias in dicendo prodesse sæpe, & eas arte nullo modo ² posse tradi. Illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum, & non hujus

⁸ in rutis quidem & cæsis] In rutis & cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili testoriove non continentur: talia sunt in ædibus lecticæ, armaria, scrinia, & ea, quæ sine ulla demolitione domûs auferre possis; hæc enim neque terra tenentur, neque struunt ædificium, neque tegunt & incrustant domum. Recipere *ruta cæsa* dicuntur ii, qui, cum ædes fundumve abalienant, excipiunt supellectilem, instrumeta, cæsas arbores, eruta saxa vel metalla. Cicero in Topic. c. 26. *Fecique quod sæpe liberales venditores solent, ut, cum ædes fundumve venderint rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi causa aptè & suo loco positum esse videatur.* Strebaeus. De voce *solum* vide c. 33.

⁹ ex una contentione] Sic editio vetus Rawl. & MSti Joan. Mead. Bal. Cant. Wag. & Harl.

hujus rei quoque palmam, ut cæterarum, Crasso detulisse. Tum Antonius, Ego verò ita fecissem, inquit, nisi interdum in hoc Crasso paulum inviderem: nam ³ esse quemvis facetum atque falsum, non nimis est per seipsum invidendum; sed, ⁴ cùm omnium sit venustissimus & urbanissimus, omnium gravissimum & severissimum & esse & videri, quod isti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. Hic cùm arrisisset ipse Crassus, Attamen, inquit Antonius, cùm artem esse facietiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod præcipiendum videretur: haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerperet: quod quidem in primis à Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum est facietiarum, cùm his nihil opus sit: nos autem, quomodo utamur, cùm opus sit, quaerimus; ut in adversarium, & maximè si ejus stultitia poterit agitari, in testem stultum, cupidum,

Harl. duo, cum MStis C. Stephani: Vulgò concione.

¹ contra collegam] Cn. Domitium Ahenobarbum: vide finem hujus capitis, & c. 11. atque etiam in Bruto, c. 44.

² Vulgò, posse tradi; et illud quidem admiror &c.] Sensum hujus loci contemplantur facile apparebit at potius, quam &, legi oportere. Sed Laminus secutus Carolum Stephanum alia aggressus est via: sic enim censuit legendum, posse

tradi. Illud quidem admiror &c. Illius autem conjecturam confirmat vetustissimus ille MS. Joan.

³ esse quemvis facetum] Vulgò, quamvis; sed saniores sensum nostra lectio efficit, nititurque auctoritate novem MS-torum, triumque vetustissimarum editionum.

⁴ cùm omnium sit venustissimus] Præcessit esse quemvis facetum; legendum est igitur, non sis (ut vulgò), sed sit, quod extat

pidum, levem, si facilè homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora sunt, quæ laceffiti dicimus, quàm quæ priores: nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, & humanitatis est responsio: videmur enim quieturi fuisse, nisi effemus laceffiti: ut in ista ipsa concione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetiùs dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quàm contentione frangendum videretur.

LVII.

Tum Sulpitius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæsarem, qui, quamquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipsè elaborat, non explicare nobis totum genus hoc jocandi, quale sit, & unde ducatur; præsertim cum tantam vim & utilitatem salis & urbanitatis esse fateatur? Quid si, inquit Julius, assentior Antonio dicenti, nullam esse

artem

tat in octo nostris MStis tribusque editionibus vetustissimis.

5 Vulgò, *urbanitatis esse fateamur?*] Sulpitius in hoc loco Cæsarem orat, ut de facetiis disputet: &, ut se habet vulgata lectio, hoc argumento utitur: quia nos, inquit, fatemur eas esse oratori utiles. Inepta sanè argumentatio. Veriorem multo & meliorem lectionem exhibent MSti Joan. Noy. & Mag. qui habent *fate-*

atur: iis autem assentitur Car. Stephanus. Nunc Sulpitii argumentum fortius est, quia dicitur ab ipsius Cæsaris confessione: dixerat enim Cæsar c. 54. *multum in causis per sæpe lepore & facetiis profici vidi.* MS. Norf. habeat *fateamur*, sed à nupera manu scriptum; credibile est olim *fateatur* ibi extitisse; & si quis ductum literarum in isto MS. aspiciat, facile agnoscet. Porro, notam interrogationis

artem salis? Hic cum Sulpitius reticuiſſet, Quasi verò, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius tamdiu loquitur, ars ulla fit: obſervatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ ſi eloquentes facere poſſit, quis eſſet non eloquens? ⁶ Quis enim hæc non vel facile, vel certè aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc vim & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur; ſed ut ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe conſidamus aut prava intelligamus, cum, quò referenda ſint, didicerimus. Quare, Cæſar, ego quoque à te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto jocandi genere quid ſentias, ne qua fortè dicendi pars (quoniam ita voluiſtis) in hoc tali cœtu atque in tam accurato ſermone præterita eſſe videatur. Ego verò, inquit ille, quoniam collectam à conviva, Craſſe, exigis, non committam, ut, ſi defugerim, tibi cauſſam aliquam dem recuſandi:

rogationis delevi poſt vocem ducatur, eamque ſubjeci voci fateatur auctoritate vet. editorum.

6 Vulgò, *Quis enim hæc vel non facile vel* Ut ſe habet verborum ordo, iſta verba *non facile* idem valebunt, ac difficile, ſenſusque erit: Quis enim poſſet ea præcepta ediſcere, vel difficile & labore multo, vel certè aliquo modo & via? Annon verò voces *aliquo modo* difficulta-

tem innuunt? Annon *non facile* & *aliquo modo* idem ſignificant? Auctoritatem igitur ſecutus MS-torum Bod. & Mag. malim hunc ordinem verborum ſervare. *Quis enim hæc non vel facile* &c. Si, inquit Craſſus, iſta præcepta rhetorica poſſent facere homines eloquentes, quis non eſſet eloquens? Deinde hanc rationem affert: quia omnes poſſunt iſta præcepta vel ſine labore, vel certè adhibito labore ediſcere.

fandi: quamquam soleo sæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scæna gestum spectante Roscio: quis enim sese commovere potest, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso audiente, primùm loquar de facetiis, & docebo *sus* (ut aiunt) *oratorem* eum, quem cùm Catulus nuper audisset, *scænum alios* aiebat *esse oportere*. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præsertim cùm ita dicat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. Verùm te, Cæsar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed tamen defessus jam labore atque itinere disputationis requiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno diversorio.

LVIII. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale hospitium meum dices: nam te in viam, simulac perpauillum gustaris, extrudam & ejiciam. Ac, ne diutiùs vos demorer, de omni isto genere quid sentiam, perbreuiter exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum, quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne oratoris velle risum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, ubi sit, quomodo existat atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus: neque enim ad hunc sermonem hoc

pertinet;

7 et regio quasi ridiculi] Le-|quasi regio ridiculi; nusquam
gendum alio ordine puto, &|enim memini mihi occurrisse
vocem

pertinet; &, si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui pollicerentur. Locus autem ⁷ & regio quasi ridiculi (nam id proximè quæritur) turpitudine & deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel sola, vel maximè, quæ notant & designant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem, ut ad illud tertium veniam, est planè oratoris movere risum; vel quòd ipsa hilaritas benevolentiam conciliat ei, per quem excitata est; vel quòd admirantur omnes acumen uno sæpe in verbo positum, maximè respondentis, nonnumquam etiam lacescentis; vel quòd frangit adversarium, quòd impedit, quòd elevat, quòd deterret, quòd refutat; vel quòd ipsum oratorem politum esse hominem significat, quòd eruditum, quòd urbanum; maximèque quòd tristitiam ac severitatem mitigat & relaxat, odiosasque res sæpe, quas argumentis dilui non facile est, joco risuque dissolvit. Quatenus autem sint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum est; id quod in quarto loco quærendi posueramus: nam nec insignis improbitas & sceleri juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur: ⁸ facinorosus enim majori quadam vi, quàm ridiculi, vulnerari volunt; miseros illudi nolunt, nisi si se fortè jactant. Parcendum est autem maximè caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.

Hæc igitur adhibenda est primùm in jocando

LIX.

vocem *quasi* postpositam ei voci,
ad quam respicit.

8 Vulgò, *facinorosos majores*
[ri] MSti Cant. Norf. Bod.
Wag.

do moderatio: itaque ea facillimè luduntur, quæ neque odio magno, nec misericordia maxima digna sunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum est in istis vitiis, quæ sunt in vita hominum neque carorum, neque calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur; eaque bellè agitata ridentur. Est etiam deformitatis & corporis vitiorum satis bella materies ad jocandum. Sed quærimus idem, quod in rebus cæteris maximè quærendum est, Quatenus: in quo non modò illud præcipitur, ne quid insultè, sed etiam, si quid perridiculè possis. Vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis jocus sit, aut mimicus: quæ cujuscumque sint, faciliùs jam intelligemus, cùm ad ipsa ridiculorum genera venerimus. Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Crasse, in Memmium, *comēdisse eum lacertum Largii*, cùm esset cum eo Tarracinæ de amiculo rixatus: falsa, attamen ⁹ à te ipso ficta, tota narratio. Addidisti clausulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse

Wag. Harl. 2. & Mag. item Asc. & Lamb. & Steph. habent, *facinorosus enim majori &c. & particula ista ad sensum necessaria videtur.*

.XII

⁹ *Volgo, à te ipso ficta, tota oratio.*] Cicero (uti credere par est) non dicit totam orationem Crassi fictam fuisse, sed

eam partem orationis, in qua hæc fabella narrabatur: De isto genere facetiarum loquitur Cicero, *si quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur.* Legendum igitur censeo, *falsa, attamen à te ipso ficta, tota narratio.* Sic etiam se habent omnes MSti Oxon. & MSti Cant.

fuisse literas, tria LLL, duo MM: cùm quæ-
reres, id quid esset, senem tibi quendam op-
pidanum dixisse,

Lacerat lacertum Largi mordax Memmius.

Perspiciatis, hoc genus quàm sit facetum, quàm
elegans, quàm oratorium; five habeas, verè
quod narrare possis (quod tamen est menda-
ciunculis adspargendum), five fingas: est au-
tem hæc hujus generis virtus, ut ita facta de-
monstres, ut mores ejus, de quo narres, ut
sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis,
qui audiunt, tum geri illa fierique videantur.
In re est item ridiculum, quod ex quadam
depravata imitatione sumi solet; ut idem Cra-
sus, *per tuam nobilitatem, per vestram fami-
liam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret,
nisi illa vultus & vocis imitatio? *per tuas sta-
tuas* verò cùm dixit, & extento brachio paul-
lulum etiam de gestu addidit, vehementius ri-
simus. Ex hoc genere est illa Rosciana imi-
tatio senis:

¹ *Tibi ego, Antipho, has sero,* inquit:
senium est, cùm audio. Atque ita est totum
hoc ipso genere ridiculum, ut cautissimè tra-
ctandum sit: mimorum est enim ethologo-
rum,

Cant. Norf. Wag. Mead. &
Harl. duo, editionesque Ven.
Mediol. Man. Steph. Asc. Lam-
bini, aliorumque.

¹ *Tibi ego, Antipho &c.]*
Videntur hæc verba fuisse se-
nis cujusdam arbores ferentis,
filioque suo dicentis, se non tam
diu victurum sperare, ut eas

arbores maturitatem suam as-
secutas videat: juvenem illum,
& vigentem olim ex illis fru-
ctus percepturum. Tum, quod
addit Crassus, *senium est, cùm
audio,* hoc vult: ita perfecta
est ista Rosciana senis tussientis,
& fracta voce ac tremula uten-
tis imitatio, ut non Histriorem
imitan-

rum, si nimia est imitatio, ² sicut obscœnitas. Orator furripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quàm videat: præstet idem ingenuitatem & ruborem suum, verborum turpitudine & rerum obscœnitate vitanda.

LX. Ergo hæc duo genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum est id, quod verbi aut sententiæ quodam acumine movetur: sed, ut in illo superiore genere, vel narrationis vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc scurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus à Crasso, à Catulo, à cæteris familiarum vestrum Granium, aut Vargulam amicū meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor: primum,

imitantem senem, sed Senectutem ipsam videar audire.

² *sicut obscœnitas.*] Subintelligè est *mimorum ethologorum*: Sensus est, Duæ istæ res, nimia imitatio & obscœnitas, sunt actorum in theatro, non verò oratorum in foro. Est qui legit, *sicut & obscœnitas.*

³ *perpusillum rogabo.*] Jocus ex eo oritur, quòd vox *perpusillum*, quæ nunc est Adjecti-

vum, tunc temporis fuit & Adverbium: in hoc sensu significat *perparum*, vel *paucis verbis*; in priore verò sensu accipere possis pro eo, qui *brevissimus* est corpore: utrumque intelligi ab auditoribus voluit Philippus; ludit ergo in ambiguo.

⁴ *Vulgò, scurrile judicium.*] MSti Joan. Harl. 1. Mag. excerpta Nov. & margo Norf. exhibent *ridiculum*, quod verbum

mum, ne quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere. Pusillus testis processit: *licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæsitior properans, *modò breviter*. Hic ille, *non accusabis*: ³ *perpusillum rogabo*. Ridiculè: sed sedebat iudex L. Aurifex brevior etiam, quàm ipse testis: omnis est risus in iudicem conversus: visum est totum ⁴ *scurrile ridiculum*. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia: ut iste, qui se vult dicacem & mehercule est, Appius, sed nonnumquam in hoc vitium scurrile delabitur, *cænabo*, inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C. Sextio: ⁵ *uni enim locum esse video*. Est hoc scurrile, & quòd sine causa laceffivit, & tamen id dixit, quod in omnes luscis conveniret: ea, quia meditata putantur esse, minùs ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, ⁶ *manus lava*, inquit, & *cæna* Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis moderatio & temperantia, & raritas dictorum distinguet oratorem à scurra: &, quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed

ut

bum in suis veteribus libris Car. Stephanus invenit. Hæc lectio, si vim vocis *scurrile* intelligam, unicè vera est: *Judicium* enim fieri non potuit *scurrile* propter ineptum Philippi jocos: *Focus* ipse, sive *ridiculum*, quoniam in eum cecidit, quem lædere noluit Philippus, *scurrile* fuit. Sequitur igitur, *Ergo hæc* (sc. ridicula) *sunt ipso genere scurrilia*. Alibi

etiam habes *scurrilis jocus*, *scurrilis dicacitas* &c.

⁵ *uni enim locum*] Uno oculo caruit Sextius: Appius igitur his verbis usus est, ut videretur dicere, & in triclinio Sextii uni convivæ & in facie Sextii uni oculo locum vacasse.

⁶ *manus lava*, inquit, & *cæna*] i. e. antequam apud me cœnes, quicquid alienum surripueris, reddas. Jocus oritur

tum

ut proficiamus aliquid ; illi totum diem, & sine causa. Quid enim est Vargula affecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco suo fratre complexus esset, ⁷ *puer, abige muscas?* Risum quæsit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia & gravitate moderabimur ; quarum utinam artem aliquam habere-mus ! sed domina natura est.

LXI. Nunc exponamus genera ipsa summatim, quæ risum maximè moveant. Hæc igitur sit prima partitio, Quod facetè dicatur, id aliàs in re habere, aliàs in verbo facetias ; maximè autem homines delectari, si quando risus conjunctè re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci : tantum interest, quòd gravitas honestis in rebus severè, jocus in turpiculis & quasi deformibus ponitur : velut in iisdem verbis & laudare frugi servum possu-

tum ex eo, quòd Romani ante coenam manus lavare solerent ; tum ex eo, quòd ii, qui rem alienam non furripiant, dicerentur puris esse manibus.

⁷ *puer, abige muscas?*] Vargula hîc joculariter appellat Candidatos *muscas*, quasi æquè molesti essent iis à quo peterent, ac muscæ viatoribus esse solerent.

8 *num claudicat? ac hic claudicat.*] Habent MSti Cant. & Nov. *claudicat* (non *clodicat*,

ut vulgò legitur), itaque ediderunt Lamb. & Rob. Steph. Jocus est ex eo quòd non solum pede, sed & aliis rebus *claudicare* quis rectè dicatur : Sic Noster de Offic. i. 33. dicit in officio *claudicare*, & in Oratore c. 51. *oratio claudicat*: Nec aliter Lucretius iii. 92. de ætate confectis dicit, *ingenium claudicat* : quibus adde illud Justin. vi. 2. *melius est incesse Regem, quàm imperio Regnum claudicare*. Vetus illud Proverbium (*num claudi-*

possumus, &, si est nequam, joculari. Ridiculum est illud Neronianum vetus in furace fervo, *solum esse, cui domi nihil sit nec obfig-natum, nec occlusum*: quod idem in bono fervo dici solet. Sed hoc iisdem etiam verbis: ex iisdem autem locis omnia nascuntur: nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob Rempublicam accepto, & ob eam causam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *quin prodis, mi Spuri? quotiescumque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*, præclarum & grave est: quod Calvino Glaucia claudicanti, *ubi est vetus illud, ⁸ num claudicat? at hic claudicat*, hoc ridiculum est: & utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?* severè Scipio: at in malè olentem, *⁹ video me à te non conveniri, sed circumveniri*, subridiculè Philippus: at utrumque genus continet verbi ad literam immutati similitudo. Ex ambiguo dicta vel

argu-

claudicat?) eos significavit qui hæsitarent, nec, quid dictu aut factu ipsis opus esset, satis scirent. Glaucia igitur videtur jocose hoc Proverbio usus fuisse in Calvinum tum pede claudicantem, tum in dicendo vel faciendo aliquid hæsitantem & quasi vacillantem.

⁹ Vulgò, *video me à te circumveniri*,] Cæsar dicit hæc duo Scipionis & Philippi dicta verbi ad literam immutati similitudine contineri. In joco Sci-

pionis verba *Nævius & ignavius* idem prope sonant, eademque fere sunt verborum literæ. In hoc verò Philippi, cui verbo simile est verbum *circumveniri*? Prorsus nescio: jocus igitur non erit, nisi cum vulgatis nonnullis editionibus, & cum Lamb. & Steph. legamus, *video me à te non conveniri, sed circumveniri*. Memento, Lector, hoc in maleolentem quendam dictum esse. Sensus autem est: Cùm gravis est tibi halitus,

R

quoties

argutissima putantur; sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Africano illo majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *noli mirari*, inquit, *si non conveniat*; ¹ *caput enim magnum est*: laudabile & honestum: at ex eodem genere est, ² *Calvus*, *satis est*, quod dicit parum. Ne multa: nullum genus est joci, quo non ex eodem fervera & gravia fumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, non esse omnia ridicula faceta: quid enim potest esse tam ridiculum, quam Sannio est? sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipso corpore ridetur: falsum hunc possum dicere, ³ atque ita non ut ejusmodi oratorem esse velim, sed ut mimum.

LXII.

Quare ⁴ primum genus hoc, quod risum vel maximè movet, non est nostrum, morosum, super-

quoties mihi occurris, non videris *convenire*, sed insidias mihi parare, & mali aliquid inferre velle.

¹ *caput enim magnum est*:] Ambiguum est; nam significatur & magnitudo partis, & amplitudo hominis. Turnebus.

² *Calvus*, *satis est*,] Intellege hoc de Calvo quodam, malo oratore, dictum: Sensus est, si plura diceret, minùs bene diceret; jam istud, quod dixit, *satis est*, quia parum (seu paucis verbis) dixit. Vide illum Siculi jocum in c. 69. qui maluit nullum patro-

num sibi dari, quàm stultum.

³ *atque ita*] Fortè, *atqui ita*.

⁴ *primum genus hoc*, &c.] Quatuor hîc enumerantur, quæ risum movent, sed oratori non conceduntur. Primum genus & secundum Interpretes fere omnes confundunt; sed hujusce loci verba sic licet explicare. Primò, (inquit Cæsar) non licet nobis natura esse morosis, superstitiosis, gloriosis &c. hæc enim animi vitia efficiunt, ut orator non risum, quem quærit, moveat, sed ut ipse ridendus sit: non sal hujusmodi oratoris,

superstitiosum, suspiciosum, gloriosum, stultum, (naturæ ridentur ipsæ); quas personas agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis tantum licet furtim, si quando, & cursum: ⁵ aliter enim minimè est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obscœnitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in re, ut ante divisi, positæ videntur esse, aut in verbo: nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: quod mutatis verbis saltem amittit, in verbis habet leporem omnem. Ambigua sunt in primis acuta, atque in verbo posita, non in re: sed non sæpe magnum risum movent: magis ut bellè & literatè dicta laudantur; ⁶ ut in illum Titium, qui cum studiosè
pila

ris, sed natura ridetur: has vitiosas personas orator non sustinet, sed eas aliis deridendas præbet. Secundò, non solum non licet oratori esse moroso &c, sed ne nimia imitatione exprimere vitiosas istas personas: ferri quidem potest imitatio, si breviter injecta sit, si non quæsitæ, sed ex re nata videatur; aliter non est hominis ingenui & liberalis.

⁵ Vulgò, *alterum minimè est liberale.*] Præcesserant duo genera; sequitur autem tertium: non igitur novum genus hic designatur. Quapropter

libens in sententiam Manutii transeo, qui sic legendum esse coniecit, *aliter enim minimè est liberale.* Imò indicia quædam Manutianæ lectionis habent MSti Mag. & Nov. qui exhibent *alterum enim minimè &c.* Sensus est: Concedi potest, ut orator imitatione risum capteret; sed ista imitatio furtim & cursum, non diutiùs & nimis captanda est, ne illiberalis & mimica videatur.

⁶ *ut in illum Titium,*] Subintellige, *id quod dictum fuit.*

pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesque, ⁷ cùm in campum non venisset, requirerent, ⁸ excusavit Vespa Terentius, quòd eum ⁹ *brachium fregisse* diceret. Ut illud Africani, quod est apud Lucilium :

Quid? Decius, ¹ nukulam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Crasse, Granius, ² *non esse sextantis*. Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maximè excellit; sed risus movent alia majores. Ambiguum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maximè: ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque cæteri accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quàm risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi.

LXIII. Quæ genera percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cùm aliud exspectamus, aliud dicitur: hic nobismet ipsis
nofter

⁷ *cùm in campum non venisset, requirerent,*] Vulgò, *eum in campum non venisse requirerent*, nullo nec sensu, nec Latinitate. Manutius & Riccobonus maluerunt, *cur in campum non venisset* &c. Ego verò in textu sequor lectionem Ascensii & MStorum Cant. Mead. Bal. & Wag.

⁸ *excusavit Vespa Terentius, quòd eum brachium* &c.] Vel legas, *excusavit eum Vespa Terentius, quòd brachium* &c: vel

subintelligas *eum* ex sequentibus post *excusavit*.

⁹ *brachium fregisse*] Potuit hoc & de brachio Titii intelligi, & de brachio Signi cuiusdam sacri, quod putabatur Titius fregisse: utraque de causa non credibile fuit eum in campum venturum fuisse. Si suum brachium fregisset, non potuit; si Signi, criminis sibi conscius noluit: Jocus igitur ex ambiguo illo ductus est.

¹ *nukulam an confixum*] In margine

noſter error riſum movet. Quòd ſi admiſtum eſt etiam ambiguum, fit falſius: ut apud Nævium videtur eſſe miſericors ille, qui judicatum duci videt, percunſtatus ita,

Quanti addiſtus? mille nummum.

Si addidiſſet tantummodo, *ducas licet*, eſſet illud genus ridiculi præter expectationem; ſed quia addidit,

———³ *Nihil addo, ducas licet,*

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit (ut mihi quidem videtur) falſiſſimus. Hoc tum eſt venuſtiſſimum, cum in altercatione arripitur ab adverſario verbum, & ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipſum aliquid, qui laceſſivit, inſligitur. Sed, cum plura ſint ambigui genera, de quibus eſt doctrina quædam ſubtilior, attendere & aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quæ ſint frigidiora, viteamus (etenim cavendum eſt, ne arceſſitum dictum putetur), permulta tamen acutè dicemus.

Alterum

marginè MSti Harl. 2. occurrunt hæc verba, *Confixum eſt genus epuli apud Plautum: Auditor hic deridet eum quaſi malè loquentem & maſticantem verba:* Vide etiam Jan. Parrhaſium in Quæſitis per Epist. num. 50.

² non eſſe *ſextantis*.] Sextans eſt ſexta pars aſſis vel congi: Ambiguum videtur eſſe in eo quòd aliud ſignificat *ſextantis*, aliud *ſex tantis*: in priore ſenſu Granius dixit id, de quo agebatur, viliffimi fuiſſe pretii; in

poſteriore verò, id non eſſe æquiparandum ſex aliis tantis, ſeu pluris valere quàm ſex alia tanta, ideoque eſſe valde pretioſum.

³ *Nihil addo, ducas licet,*] Per voces *nihil addo*, intelligi potuit, vel *nihil habeo quod amplius dicam*, vel *ſummæ iſti mille nummorum nihil adjicio*, ut debitum majus efficiam: Ambiguè igitur dixit. Sequitur *ducas licet*, quod genus ridiculi dicitur eſſe præter expectationem; ducas

Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera positum Græci vocant *παρονομασίαν*, ut ⁴ *Nobiliorem, mobiliorrem* Cato: aut, ut idem, cùm cuidam dixisset, *eamus deambulatum*; & ille, *Quid opus fuit de?* Imò verò, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejusdem responsio illa, *si tu & adversus & aversus impudicus es.* Etiam interpretatio nominis habet acumen, cùm ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium divisorem, ut Neoptolemmum ad Trojam, sic ⁵ illum in campo Martio nomen invenisse.

LXIV. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam versus facetè interponitur, vel ut est vel paullulum immutatus, aut aliqua pars versus; ut Statius Scauro stomachanti (ex quo sunt nonnulli, ⁶ qui tuam legem de civitate natam, Crasse, dicant),

St, tacete, quid hoc clamoris? ⁷ quibus nec mater nec pater,

Tanta

ducas enim significat vel in *ergastulum* rapias, vel à me pecuniam illam ad debitum solvendum accipias.

⁴ *Nobiliorem,*] In Tusc. disp. i. 2. dicitur Catonem oratione quadam objecisse M. Nobiliori, quòd is in Ætoliā secum Ennium poetam duxerat.

⁵ *illum in campo Martio*] Romæ forum in campo Martio habebatur, ubi tabulæ nummulariorum erant, & ubi divi-
fores nummum seu pecuniam

populo dividebant: à nummo igitur Nummius hic nomen suum traxisse jocosè dicitur.

⁶ *qui tuam legem de civitate &c.*] Audi Ciceronem de Off. iii. 11. *Esse pro civē, qui civis non sit, rectum est non licere; quam legem tulerunt sapientissimi Consules, Crassus & Scævola.* Lex hæc appellata est Licinia & Mutia, ab eorundem Consulū Nominibus; cujus capita hæc fuisse testatur Pighius, uti quæreretur in eos, qui,

Tanta confidentia estis? auferte istam enim superbiam.

Nam in Cœlio fanè etiam ad causam utile fuit tuum illud, Antoni; cum ille à se pecuniam profectam diceret testis, & haberet filium delicatorem, abeunte jam illo,

Sentin' senem esse tactum triginta minis?

In hoc genus conjiciuntur proverbia; ut illud Scipionis, cum Afellus omnes provincias stipendia merentem se peragrassè gloriaretur, *agas asellum*,⁸ & cætera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non possunt retinere eandem venustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur. Est etiam in verbo positum non insulsum genus, ex eo, cum ad verbum, non ad sententiam rem accipere videare: ex quo uno genere totus est Tutor, mimus vetus, oppidò ridiculus. Sed ab eo à mimis; tantum genus hujus ridiculi insigni aliqua & nota re notari volo. Est autem ex hoc genere illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset,

num

qui, non cives, se pro civibus gererent; & uti in civitates suas redirent etiam Romæ nati muneribusque civium functi, quorum majores juris Italici civitate Romanâ propter virtutem donati non fuissent. Maximas ea lex concitavit turbas, & belli, quod paulo post exarsit, principium fuit.

⁷ quibus nec mater nec pater,] i. e. qui ignoto & obscuro genere oriundi estis: Sic Horat. Serm. i. 6. 10. nullis

majoribus ortos eos appellat, quorum Majores nullis honoribus insigniti & ideo ignoti erant: Simili modo Melchisedecus in Epist. ad Hebr. c. 7. v. 3. dicitur esse ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ.

⁸ et cætera.] Proverbium fuit, *agas asellum*, si bovem agere non queas: quo mone-mur, ut, si bubulci esse non possimus, asinarum fimus saltem. Turnebus.

⁹ num tibi molestus esset futurus, si ad te bene ante lucem venisset: Tu verò, inquisti, molestus non eris: Jubebis igitur te, inquit, suscitari? & tu, ¹ certè negaram te molestum futurum. Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt Maluginensem illum M. Scipionem, cùm ² ex centuria sua renuntiaret Acidinum consulem, præcoque dixisset, dic de L. Manlio: Virum bonum, inquit, ³ egregiumque civem esse arbitror. Ridiculè etiam illud L. Porcius Nafica censori Catoni, cùm ille, ⁴ ex tui animi sententia, tu uxorem habes? Non hercule, inquit, ex mei animi sententia. Hæc aut frigida sunt, aut tum falsa, cùm aliud est expectatum: naturâ enim nos (ut ante dixi) noster delectat error; ex quo, cùm quasi decepti sumus expectatione, ridemus.

In

⁹ num tibi molestus esset] Vulgò non; sed num extat in omnibus MStis & vet. editionibus; de sensu loci vide Notam sequentem.

¹ certè negaram te molestum futurum.] In vulgatis editionibus legimus negaras, nullo, opinor, sensu: Recepi igitur lectionem MSti Harl. 1. veramque eam esse sequentia docebunt. Cùm quis rogasset Crassum, Num ei molestus esset futurus, si ad eum bene ante lucem venisset, respondit Crassus, Tu verò molestus non eris: ubi verba non eris ambigua sunt; in Latina enim lingua sunt vel concedentis vel negantis, sonantque (ut Anglicè lo-

quamur) aut you will not, aut you shall not: In priore sensu Crassi verba intellexit iste, qui ipsum consulere voluit, & cùm veniam sibi concessam esse arbitraretur, subjecit, Jubebis igitur te suscitari? Sed in posteriore sensu se locutum fuisse dixit Crassus, cùm respondit, Certè negaram te molestum futurum.

² ex centuria sua renuntiaret] i. e. declararet suam centuriam suffragatam esse, ut L. Manlius Acidinus esset Consul.

³ egregiumque] Ex eo Jocus est, quòd egregius significat & præclarus, & è grege ductus: Nempe Scipioni illi videbatur Manlius dignus, qui è centuria

ria

In verbis etiam illa sunt, quæ aut ex im-
mutata oratione ducuntur, aut ex unius ver-
bi translatione, aut ex inversione verborum.
Ex immutatione; ut, olim Rufca cùm legem
ferret annalem, dissuasor M. Servilius, *dic
mibi*, inquit, *M. Pinari, num, si contra te
dixero, mibi malè dicturus es, ut cæteris fecisti?
Ut sementem feceris, ita metes*, inquit. Ex
translatione autem; ut, cùm Scipio ille major
Corinthiis statuam pollicentibus eo loco, ubi
aliorum essent imperatorum, ⁵ *turmales* dixit
displicere. Invertuntur autem verba; ut Cra-
sus apud M. Perpernam judicem pro Aculeone
cùm diceret, aderat contra Aculeonem Grati-
diano ⁶ L. Ælius Lamia, deformis, ut nostis;
qui cùm interpellaret odiosè, *audiamus*, in-
quit, *pulcellum puerum*, Crassus: cùm esset

arri-

ria sua, tanquam è grege, edu-
ceretur ad Consulatum.

⁴ *ex tui animi sententia,*] Lufit Nasica in ambiguo sensu
hujus dictionis: Quintil. Inst. Or. viii. 5. ait, *juraturi ex
animi nostri sententia dicimus*. Quærebatur à Censore de sin-
gulis civibus, Habuerintne ux-
ores, an cœlibes fuerint; for-
mulaque quærendi hæc erat,
*Ex tui animi sententia tu ux-
orem habes?* i. e. dic verè &
fidè, seu quod animus tuus sen-
tit: Catoni hoc roganti Nasica
respondit, *Non hercule ex mei
animi sententia*; quibus verbis
non negavit Nasica se ux-
orem habuisse; sed significa-
vit se non habuisse uxorem ta-

lem, qualem ipsam voluit esse.

⁵ *turmales*] Corinthii tot
imperatorum statuas equestres
in illo loco collocarant, ut eas
turmales Scipio vocaret, quasi
ad turmæ numerum plenè ac-
cederent.

⁶ Vulgò, L. Helvius La-
mia,] Urfinus ex numismati-
bus & veteribus libris legen-
dum censuit L. Ælius Lamia:
cui Pighius etiam lib. 13.
Ann. Roman. assentitur; om-
nes enim Lamia fuere Ælia
gentis.

Æli, vetusto nobilis ab Lamo,
(Quando & priores hinc
Lamias ferunt
Denominatos &c.)

Hor. Od. jii. 17.
MSti

arrifum, non potui mihi, inquit Lamia, formam ipse fingere; ingenium potui: tum hic, audiamus, inquit, disertum: multo etiam arrifum est vehementius. Sunt etiam illa venusta, ut in gravibus sententiis, sic in facetiis: dixi enim dudum, materiam aliam esse joci, aliam severitatis; gravium autem & jocorum unam esse rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrariè: quod idem genus

MSti Cant. & Wag. exhibent L. Helius: quæ lectio eadem fere est, ac illa Urfini; quia sæpissime MSti ponunt literam H ante vocales, ut in *habundanti* &c.

7 Vulgò, ut *Sergius ille Galba*,] Graviter hîc ab editoribus nonnullis erratum est, cùm *Sergius* sit nomen Gentis, ut patet ex *Æn.* v. 121.

Sergefususque, domus tenet à quo Sergia nomen.

In hoc verò loco non Nomen Gentis, sed Prænomen quærimus: *Servius* autem Prænomen frequens fuit Gentis Sulpitiæ, cujus Gentis omnes Galbæ fuerunt. Lego igitur, ut *Servius ille Galba*; quam lectionem habent MSti Nov. Bod. Bal. Wag. Mead. Harl. duo, & Norf. item Asc. Man. Lamb. & editiones Ven. & Mediol. Imò in multis aliis horum dialogorum locis, ubi *Ser. Galba* occurrit, MStus Cant. & antedicti MSti habent *Servius*. Et in Bruto c. 33. Cicero sic dicit, *Huic ætati successit C. Gal-*

ba, Servii illius, eloquentissimi viri, filius, P. Crassi, eloquentis & juris periti, gener. Eundem autem esse hunc *Servium Galbam* invenies, si cum hoc loco conferas de Orat. i. 56. Porro, Plutarchus in vita Catonis hunc Galbam vocat *Servilium*, quod verbum, paulum licet corruptum, veri tamen nominis reliquias exhibet. Adde, quòd in multis Numismatibus, quorum Iconas exhibuit Urfinus, alique viri doctissimi, tam Latinis quàm Græcis, extat vel *Servius* vel Σερβιος Gentis Sulpitiæ prænomen.

8 L. Scribonio &c.] Discimus ex i. 53. & ex Bruto c. 23. hunc L. Scribonium Libonem tribunum plebis accusasse *Serv. Galbam*; & hîc quibusdam Interpretibus videtur dici à Cicerone, Galbam illum itidem aliàs accusasse L. Scribonium: sed de una eademque causâ, in qua Galba reus fuerit, et in hoc loco & in illis Ciceronem puto intelligendum esse. Judices à prætore fere in

genus est sæpe etiam facetum; ⁷ ut Servius ille Galba, cùm iudices ⁸ L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares suos, & dixisset Libo, *quando tandem, Galba, de triclinio tuo exhibis?* Cùm tu, inquit, *de cubiculo alieno*. A quo genere ne illud quidem plurimùm distat, quod Glaucia Metello, *villam in Tiburte habes,* ⁹ *cortem in Palatio*.

Ac verborum quidem genera quæ essent fa- LXVI.
ceta,

in publicis caussis *sortione* dabantur; aliquando verò *editione*; sic enim dicebant Romani, cùm aut accusatori aut (quod nonnunquam) accusato nominare iudices permissum fuit, qui vocabantur *iudices edititii*. Quod ubi factum est, dicebantur *iudices ferre* alter altero: Exemplo sit id, quod occurrit in Liv. Hist. viii. ubi, cùm L. Papirius Cursor, tum Dictator, Q. Fabium Maximum Rullianum, suum magistrum equitum, insectaretur, ut eum pœna afficeret ob pugnam contra Dictatoris mandatum cum Samnitibus commissam, pater illius Fabii dixit c. 33. *tribunos plebis appello, & provo- co ad populum, eumque tibi fugienti exercitûs tui, fugienti senatûs iudicium, iudicem fero*. Unde mihi videtur constare, eos dictos fuisse *iudices ferre* accusantibus, qui accusati iudices suos nominarent. Hoc modo iudices Liboni tulit Galba accusatus; & cùm, quot- quot nominaret, ipsius fami-

liares essent, Libo dixit, *Quando tandem de triclinio tuo exhibis?*

i. e. quando tandem iudices mihi feres, qui non sunt tui familiares & convivæ, qui tecum unà in triclinio tuo epulari non solent. Porro, in iis, quæ Galba respondit, intelligi voluit Libonem fuisse mœchum.

⁹ *cortem in Palatio*.] i. e. Villam habes, Metelle, ornatissimè extructam rure in Tiburte oppido; in *Palatio* verò (hoc est, in urbe Româ) domum habes vilem, & *cortis* seu tugurioli instar ædificatam: Vox *cors* contracta est ex voce *cobors*, unde rectiùs forsitan scribas *chors* quàm *cors*: Ista verò *chors* vel *cors* fuit septum in villâ, & eam Varro lib. iv. ita dictam putat, quòd circa eum locum pecus coerceatur: fuit vel ovium, vel boum, vel aliorum animalium; unde Ovid. in Fast. iv. 704. de vulpe, quæ gallinas pullosque rapuerat, dicit, *Abstulerat multas illa cohortis aves*.

i Vulgò,

ceta, dixisse me puto. Rerum plura sunt, ¹ ea-
que magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus
est narratio; res sanè difficilis: exprimenda
enim sunt, & ponenda ante oculos ea, ² quæ
videantur esse verisimilia, quod est proprium
narrationis; & quæ sint, quod ridiculi propri-
um est, subturpia: cujus exemplum, ut bre-
vissimum, sit sanè illud, quod ante posui, Crassi
de Memmio. Et ad hoc genus adscribamus
etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam
aliquid ex historia; ut cùm Sext. Titius se
Cassandram esse diceret, *multos*, inquit Anto-
nius, *possum tuos Ajaces Oileos nominare*. Est
etiam ex similitudine, quæ aut collationem ha-
bet, aut tamquam imaginem. Collationem,
ut

¹ Vulgò, *eaque magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus]* Vitiosa interpunctio tenebras huic loco offudit, interpretesque in errorem induxit. Sic enim locum explicant: Ex omnibus jocis in re positis ea genera maximum risum movent, quæ narrationem in se continent. Sed nec id Cæsar ante dixerat, nec nunc dicere voluit. Hoc modo distinguenda est sententia; *Rerum plura sunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus est narratio;* Hoc sensu: Illa jocosum genera, quæ in re continentur, & numero plura sunt, & majorem risum movent; primum autem genus eorum jocosum est Narratio. Hoc autem Cæsar antea dixerat c. 62. hujus libri, *Ambigua sunt in pri-*

mis acuta, atque in verbo posita, non in re: sed non sæpe magnum risum movent. Idemque postea Cæsar dicit c. 71. *Illā (sc. ridiculā) quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita sunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quàm rideri solent.*

² Vulgò, *quæ videantur et verisimilia]* Istud et elegantiam sententiæ corrumpit; quod cùm viderit Lambinus, locum sic refinxit, *ponenda ante oculos, et quæ videantur verisimilia &c.* Sed satis placet lectio edit. Ven. & Mediol. quæ exhibent, *ponenda ante oculos ea, quæ videantur esse verisimilia &c.* Eodem fere modo voces esse & in MStis scribuntur.

³ *in ventrem abstulisse.]* Concise

ut ille Gallus olim testis in Pisonem, cùm innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixisset datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret, *Erras*, inquit, *Scaure: ego enim Magium non conservasse dico, sed, tamquam nudus nuces legeret,* ³ *in ventrem abstulisse.* ⁴ Ut illud M. Cicero senex, hujus viri optimi, nostri familiaris, pater, *nostros homines similes esse Syrorum venalium: ut quisque optimè Græcè sciret, ita esse nequissimum.* Valde autem ridetur etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris; ut meum illud ⁵ in Helvium Manciam, *jam ostendam, cujusmodi sis: cùm ille, ostende, quæso, demonstravi*

cisè dicitur pro, *ab iis, qui derunt, abstulisse, & in ventrem suum condidisse.* Simile est illud Ciceronis in Or. pro Sexto Roscio c. 8. *multa palàm domum suam auferebat*, i. e. à domo Sext. Roscii abstulit, & in domum suam importavit. Simile item est illud Terentii in initio Andriæ, *Vos istæc intro auferte*, i. e. hinc auferte, & in domum meam importate. Sic etiam Ovid. Met. iv. 692. *ablatus in ortus*: & ix. 592. *aufferor in scopulos.*

⁴ Ut illud M. Cicero senex] Urfinus censuit legendum esse *Cato*, quia notæ sunt Catonis cum Græcis & Græcè scientibus inimicitia: sed cur non fieri potuit, ut ejusdem esset sententia *M. Cicero senex*, sc. Avus

Nostri Ciceronis? De Avo ejus hoc dictum puto, non de Patre; is enim qui istius M. Ciceronis *senis* filius fuit, quique hîc vocatur *vir optimus & Cæsaris familiaris*, non fuit Cicero orator, (nam tunc temporis non nisi 16mum annum ætatis agebat), sed Pater oratoris, qui, ut discimus ex ii. 1. familiaris Craffi & Antonii fuit.

⁵ Vulgò, in *Helvium Mancium* &c.] Nulla inter familias Romanorum occurrit gens *Helmia*. Urfinus igitur censet legendum *Helvium*, eodemque modo Manutius impreffit: nec aliter MS. Harl. 1. Porro Quintil. vi. 3. hunc jocum memorat: ibi autem MS. Bod. & quatuor veteres editiones habent *Helvio*.

stravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico ⁶ sub Novis distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus: risus est commotus: nihil tam Manciae simile visum est: ⁷ ut cum Testio Penario, mentum in dicendo intorquenti, *tum ut diceret, si quid vellet, si nucem fregisset.* Etiam illa, quæ minuendi aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur; velut tu, Crasse, in concione, *ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut, in forum descendens, caput ad fornicem Fabii dmitteret.* Ex quo genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur, *si quintum pareret mater ejus, asinum fuisse parituram.* Arguta etiam significatio est, cum parva re, & sæpe verbo res obscura & latens illustratur; ut cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus & furax, sed egregie fortis & bonus imperator, gratias ageret, *quod se homo inimicus consulem*

6 *sub Novis distortum,*] Omnes MSti, veteresque editiones habent *sub nodis*, sed cum nullo hoc videtur dictum sensu, recentiores exhibuerunt *sub Novis* sc. tabernis: de quibus sic Varro lib. 5. de Ling. Lat. *Sub Novis dicta pars ædificiorum in foro:* vocabantur verò hæ tabernæ *Novæ*, quia aliæ erant vetustiores: hinc illud Plinii *sub veteribus* sc. tabernis: & apud Plautum in Curcul. Act. iv. 1. 19. occurrit, *sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt scænore.* Quibus addi debet id

quod dicit Quintil. Inst. Or. vi. 3. *Tabernæ erant circa forum, ac scutum illud* (sc. Marianum) *signi gratiâ positum.*

7 *Ut cum Testio Penario, &c.*] Urfinus in Antiquitatibus Romanis, & præcipue Nominibus versatus, negat se prænomen *Testium* usquam invenisse: legendum igitur censuit *Tito Pinario*, quia Gentis Pinariæ frequens fuit prænomen *Titus*. Sed, cum MSti omnes nihil huic conjecturæ favent, malo equidem leviori mutatione legere, *ut cum testi Penario &c.* eadem

consulem fecisset, bello præsertim magno & gravi: Nihil est, quò mihi gratias agas, inquit, si malui compilari, quàm vœnire. Ut Afello Africanus objicienti lustrum illud infelix, noli, inquit, mirari: is enim, qui te⁸ ex ærariis exemit, lustrum condidit & taurum immolavit. Tanta suspicio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummius, quod Afellum ignominia levarit.

Urbana etiam diffimulatio est, cùm alia di-
cuntur, ac sentias; non illo genere, de quo
ante dixi, cùm contraria dicas, ut Lamiæ Cras-
sus; sed cùm toto genere orationis severè lu-
das, cùm aliter sentias ac loquare; ut noster
Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro
C. Gracchi capite erat aurum repensum, ro-
ganti, *ut se in Asiam præfectum duceret: Quid
tibi vis, inquit, insane? tanta malorum est mul-
tudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Ro-
mæ manseris, te paucis annis ad maximas pe-
cunias*

eâdem loquendi formulâ, quâ
dicitur c. 70. *cùm læssisset testis
Silus Pisonem.* MSti omnes,
quos vidi, meam conjecturam
videntur nonnihil confirmare,
quòd in iis *testio* cum minuscula
litera scribitur. Adde, quòd
in priore exemplo iste Hel-
vius Mancianus testis fuit, ut di-
cit Plinius in Nat. Hist.
xxxv. 4. Duos igitur in ea-
dem causâ testes exagitavit
Cæsar, ut ab eorum auctoritate
detraheret.

⁸ *ex ærariis exemit*] Censo-
res malos cives sic notabant, ut

qui Senator esset, Senatu mo-
veretur; qui Eques, equum
publicum amitteret; qui verò
Plebeius, fieret ærarius, nec es-
set in Albo centuriæ suæ tam-
quam civis, sed tantummodo
pro capite suo tributi nomine
æra penderet: si quis Plebeius
hac ignominia levabatur, illum
ex ærariis eximi Romani dice-
bant. Strebæus. Porro, notan-
dum est morem fuisse Censori-
bus taurum, ovem & suem im-
molare, cùm lustrum conderent
& finirent.

cunias esse venturum. In hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc Æmilianum dicit fuisse, & eum Græco verbo appellat *εἰ- ποῦνα*: sed, uti ferunt, qui meliùs hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia dissimulantia- que longè lepore & humanitate omnibus præ- stitisse: genus est perelegans, & cum gravita- te falsum, cumque oratoriis dictionibus tum urbanis sermonibus accommodatum. Et her- cule omnia hæc, quæ à me de facetiis dispu- tantur, non majora forensium actionum, quàm omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus à me exempli causa multa ponuntur, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere, *P. Mummius cuivis tempori hominem esse*: sic profectò res se habet, nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat leporem hu- manitatemque versari. Sed redeo ad cætera. Est huic finitimum dissimulationi, cùm honesto verbo vitiosa res appellatur; ut cùm Africanus censor tribu movebat eum centurionem, qui in Paulli pugna non affuerat: cùm ille se cu- stodiæ causa diceret in castris remansisse, quæ- reretque,

9 arcem tamen Livius retinu- issæt,] Livius hic vocabatur M. Livius Salinator: & per *Maxi- mum* intelligas Q. Fabium Ma- ximum.

1 operâ suâ se] se, sc. Fa- bium Maximum, *suâ operâ*, sc. operâ Livii Salinatoris. Hoc ideo notandum esse videtur, quòd, si Ciceronianum est, ta-

men est inusitatum. Vide de hoc ipso responso Ciceronem de Senect. c. 4.

2 est mortuus.] Lambinus ver- sùs gratia legit *emortuus*: sen- sus loci est; simul atque iste di- ves esse coepit, mortuus est; quàm *fatuus* homo fuit! sub- absurdum illud ex verbo *fatuus* oritur; quasi mori eum, cùm dितesceret,

reretque, cur ab eo notaretur; *non amo*, inquit, *nimiùm diligentes*. Acutum etiam illud est, cùm ex alterius oratione aliud excipias, atque ille vult; ut Salinatori Maximus, cùm, Tarento amisso, ⁹ arcem tamen Livius retinisset, multaque ex ea prœlia præclara fecisset, cùm aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, rogaretque eum Salinator, ut meminisset ¹ operâ suâ se Tarentum recepisse, *quidni*, inquit, *meminerim?* *numquam enim recepissem, nisi tu perdidisses*. Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine sæpe ridicula, non solùm mimis perapposita, sed etiam quodammodo nobis :

—— *Homo fatuus,*

Postquam rem habere cœpit, ² est mortuus.

—— *Quid est tibi*

Ista mulier? uxor: ³ similis medius fidius: &,

⁴ Quamdiu ad aquas fuit, numquam est mortuus.

Genus hoc levius, &, ut dixi, mimicum: LXVIII. sed habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stultè cum sale dicat aliquid; ut tibi, Antoni, Mancina, cùm audisset

ditesceret, stultitiæ esset; aut stultè id fecerit, quod vi & necessitate coactus fecerit.

³ *similis medius fidius*] Jocus ex subabsurdo: dixit enim mulierem visam esse Uxorem istius hominis, quia similis ipsi esset.

⁴ *Quamdiu ad aquas*] Aquas in plurali cùm dicunt, aquas calidas & medicatas intelligunt,

ut Baianas &c. Quidam igitur lento contabescens morbo, ad aquas recreatus tandem esse videbatur, reversus paulo post obiit. Id absurdum videri vult cavillator, quòd ad aquas potiùs, ubi valetudinis causâ tamdiu desiderat, mori debuit. Turnebus.

diffet te cenforem à M. Duronio de ambitu postulatum, *aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*. Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ à prudentibus, ⁵ quasi per dissimulationem non intelligendi, subabsurdè falsèque dicuntur. Ex quo genere est etiam, non videri intelligere, quod intelligas; ut Pontidius, *qualem existimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum*: ut ego, qui in delectu Metello, cùm excusationem oculorum à me non acciperet, & dixisset, *tu igitur nihil vides? Ego verò*, inquam, *à porta Esquilina* ⁶ *video villam tuam*: ut illud Nasicæ, qui cùm ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quærenti Ennium ancilla dixisset, domi non esse; Nasicæ sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse: paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quæreret, exclamat Nasicæ, se domi non esse: tum Ennius, *quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam?* Hic Nasicæ, *homo es impudens: ego, cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi?* Est bellum illud quoque, ⁷ ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipso genere, ⁸ quod dixit; ut, cùm Q. Opimius consularis, qui adolescentulus malè audisset,

⁵ quasi per dissimulationem non intelligendi,] Vel dele non, vel lege cum MSto Harl. 1. simulationem: in hoc genere, non stultus (ut paulo suprà locutus est Noster) quasi stultè cum facile dicit aliquid; simulat igitur se

non intelligere, cùm intelligat.
⁶ video villam tuam:] Nempe, adeo magnificam, ut in invidiam Metellum adduxerit.
⁷ ex quo is, qui dixit,] Legendum est quum (quod in MS-tis scribitur fere quom); nisi forte

diffet, festivo homini Egilio, qui videretur mollior nec esset, dixisset, *quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu & lana? Non pol, inquit, audeo; nam me ad famosas vetuit mater accedere.*

Salsa sunt etiam, quæ habent suspicionem ridiculi absconditam; quo in genere est illud Siculi, cui cùm familiaris quidam quereretur, quòd diceret uxorem suam suspendisse se de ficu, *amabo te, inquit, da mihi ex ista arbore, quos seram, furculos.* In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui, cùm in epilogo misericordiam se movisse putaret, postquam affedit, rogavit hunc, videreturne misericordiam movisse: *Ac magnam quidem, inquit: neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.* Me quidem hercule valde illa movent stomachosa & quasi submorosa ridicula, non cùm à moroso dicuntur; tum enim non sal, sed natura ridetur: in quo, ut, mihi videtur, persalsum illud est apud Nævium;

——— *Quid ploras, pater?*

Mirum, ni cantem: condemnatus sum.

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus patientis ac lenti; ut, cùm Cato percussus esset

fortè voces ex quo possint significare idem quod *quum*: id tum ex hoc loco suspicor, tum ex eo quod dicitur in iii. 19. *ex quo promiscuè haurirent &c.* 8 quod dixit;] Vix dubito quin legendum sit, quo dixit, sc. in quo genere dixit. 9 quos seram, furculos.] Manutius legit, quos inseram, furculos. Et Quinct. vi. 3. iisdem verbis utitur; *Rogo, des mihi furculum ex ista arbore, ut inseram.* Surculus propriè est ramulus,

esset ab eo, qui arcam ferebat, cùm ille diceret, *cave*; rogavit, *numquid aliud ferret præter arcam?* Etiam stultitiæ falsa reprehensio; ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum causæ dabat hospitem suum, hominem nobilem, sed admodum stultum; *quæso*, inquit, *prætor, adversario meo da istum patronum; deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longè aliter atque sunt, sed acutè atque concinnè; ut cùm Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cùm ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, ¹ & in ejus tabulis ostenderet literas, A. F. P. R. idque diceret esse, *actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem, *ante factum, post relatum*; C. Cannius

ramulus, qui, ut alii arbori inferatur, à matre sua convellitur; quique non *feri* solet, sed *inferi*.

¹ *et in ejus tabulis*] Veteres Romani (ut dixi ad c. 23.) tabulas rei familiaris suæ conficere solebant: has & Rutilius ille Rufus confecit, & ex his in judicium prolatis Æmilius Scaurus aliquid contra Rutilium attulit. Causa hujusmodi fuit: Scaurus & Rutilius unà Consulatum petebant; Scaurus verò, qui eum obtinuit, accusavit Rutilium ambitus, & ad id crimen probandum postulavit, ut Rutilii tabulæ in judicium afferrentur: in iis tabulis Rutilius retulerat ea, quæ in sua petitione Consulatus contigerint, putat

sine seditione quadam lata, & in fine addiderat quatuor has literas, A. F. P. R. Eas Æmilius Scaurus malo animo sic explicavit, *actum fide Publii Rutilii*, iisque innui contendit, id, quod actum fuerit & memoratum in Rutilii tabulis, actum fuisse auctoritate Rutilii ejusque spon- sione, quasi clam promiserat vel pecuniam vel securitatem suffragia istiusmodi ferentibus. Rutilius verò dixit se his literis solùm significasse *ante factum, post relatum*, i.e. ea quæ in tabulis ejus memorata præcesserant, ante (sc. interjecto tempore) facta erant, quàm ipse ea scripto mandasset: Interim Cannius alio modo, quàm vel Scaurus vel Rutilius, istas literas jocosè explicavit, sc. *Æmilius fecit, plecti-*

Cannius eques Romanus, cùm Rufo adesset, exclamat, neutrum illis literis declarari: *Quid ergo?* inquit Scaurus: *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.*

Ridentur etiam discrepantia; *Quid huic abest, nisi res & virtus?* Bella etiam est familiaris reprehensio, quasi errantis; ² ut cùm ob-
jurgavit Albius Granium, quòd, cùm ejus ta-
bulis quiddam ab Albucio probatum videretur,
& valde absoluto Scævola gauderet, neque in-
telligeret contra suas tabulas esse judicatum.
Huic similis est etiam admonitio in consilio
dando familiaris; ut cùm patrono malo, cùm
³ vocem in dicendo obtudisset, suadebat Gra-
nius, ut mulsum frigidum biberet, simulac
domum

plectitur Rutilius, i. e. id, in
quo Scaurus Rutilium accusat,
fecit Scaurus ipse, quamvis Ruti-
lius ob id plectendus videretur.

² *ut cùm objurgavit Albius Granium,*] Videtur hîc ali-
quid è textu excidisse; nullum
enim Albii dictum, quo objur-
gavit Granium, memoratur.
Ea verò, quæ sequuntur, ita
explico. Albucius Scævola
de pecuniis repetundis accusa-
vit, ut dicit Cicero in Bruto, c.
26. & de Finibus i. 3: ad pro-
banda verò ea, quæ Scævola
objecerat, Granii tabulas pro-
tulit: Scævola judicium senten-
tiis absolutus est; Granii igitur
tabulas falsas esse iisdem senten-
tiis judicatum est: si quid enim
Albucius ex istius tabulis contra
Scævola adhibuit, iudices ve-

rò Scævola absolverunt, ma-
nifestum est istas tabulas judi-
cibus visas fuisse falsas. Albius
igitur quidam ex iis, qui ade-
rant, objurgavit Granium, qui
& gauderet suum amicum Scæ-
vola absolutum fuisse, & non
videret contra suas tabulas ju-
dicatum fuisse: Monuit igitur
eum non tam ad Scævola res
secundas, quàm ad suas adver-
sas respicere. Particula *neque*
idem valet, ac *& non*: sic de
Nat. Deor. i. 20. *Nec metui-
mus eos; & pie sancteque colimus na-
turam excellentem & præstan-
tem.*

³ *vocem in dicendo obtudisset,*
Quintil. Inst. Or. xi. 3. oppo-
nit vocem *obtusam* clara, di-
citque *fauces obtusas* vocem ob-
scurare.

domum redisset: *perdam*, inquit, *vocem*, *si id fecero: melius est*, inquit, *quàm reum*. Bellum etiam est, cùm, quid cuique sit consentaneum, dicitur; ut cùm Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quòd Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat, federetque advocatus reo Bestiæ, cùm funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, *vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor*. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quàm quod est præter expectationem; cujus innumerabilia sunt exempla, ⁴ vel Appii majoris illius, qui, in senatu cùm ageretur de agris publicis & de lege Thoria, & premeretur ⁵ Lucullus ab iis, qui à pecore ejus depasci agros publicos dicerent; *non est*, inquit, *Luculli pecus illud, erratis*, (defendere Lucillum videbatur), *ego liberum puto esse: qua lubet, pascitur*. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Tib. Gracchum perculit: cùm ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mutium judicem tulisset, *ejero*, inquit; *iniquus est*: cùm esset admurmuratum, *ab*, inquit, *Patres conscripti*, ⁶ *non ego mihi illum iniquum ejero, verùm omnibus*. Ab hoc verò

Crassò

⁴ *vel Appii*] Rectius, opinor, legas *velut Appii*.

⁵ *Lucullus*] Vulgò, *Lucilius*: sed MSti Cant. Wag. Harl. pr. & Mag. cum editionibus Streb. Melanchth. aliisque habent *Lucullus*, & in sequentibus *Luculli*, *Lucillum*; ut ex vetusto quodam codice Pighius ad annum U. C. 638. legen-

dum conjecerat: Intelligit L. Luculli patrem, quem avaritia infamem fuisse scribit Plutarchus in Lucullo.

⁶ *non ego mihi illum iniquum*] P. Mutius Scævola, cùm Consul esset, lenior, quàm decuit, in Tib. Graccho tractando putabatur; hoc sensu *omnibus* i. e. reipublicæ *iniquus* esse, dici potuit.

Craſſo nihil facetius: cùm læſiſſet teſtis Silus Piſonem, ⁷ quòd ſe in eum audiſſe dixiſſet, *potèſt fieri*, inquit, *Sile, ut is, unde te audiſſe dicis, iratus dixerit*: annuit Silus: *potèſt etiam, ut tu non rectè intellexeris*: id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret: *potèſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audiſſe dicis, numquam audieris*: hoc ita præter expectationem accidit, ut teſtem omnium riſus obrueret. Hujus generis eſt plenus Nævius, & jocus eſt familiaris,

—— *Sapiens ſi algebis, tremes,*
& alia permulta.

Sæpe etiam facetè concedas adverſario id LXXI. ipſum, quod tibi ille detrahit; ut C. Lælius, cùm ei quidam malo genere natus diceret, indignum eſſe ſuis majoribus, *at hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam ſententioſè ridicula dicuntur; ut M. Cincius quo die legem de donis & muneribus tulit, cùm C. Cento prodiſſet, & ſatis contumelioſè, *quid fers, Cinciole?* quæſiſſet: ⁸ *ut emas*, inquit, *Cai, ſi uti velis*. Sæpe etiam falſè, quæ fieri non poſſunt, optantur; ut M. Lepidus, cùm, ⁹ cæteris ſe in campo exercentibus, in herba ipſe recubu-

tuit. Sed de ſenſu hujus loci nihil certi habeo.

⁷ quòd ſe in eum audiſſe dixiſſet,] i. e. quòd in teſtimonio dando ea in illum dixiſſet, quæ non viderit aut cognorit, ſed ſolùm auditu acceperit.

⁸ ut emas,] Si lex iſta vetuiſſet, ut in Magiſtratibus petendis candidati ſuffragia civium

muneribus venarentur, neceſſe habuiſſet iſte Cento in poſterum emere ea, quæ antea ſoleret pro præmio ſui ſuffragii accipere.

⁹ cæteris ſe in campo exercentibus,] Iſtud ſe, quod inferuit Lambinus, in MSto Harl. I. invenitur, & prorsus neceſſarium videtur.

recubuiſſet, *vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare*. Salſum eſt etiam quærentibus & quaſi percunctantibus lentè reſpondere, quod nollent; ut cenſor Lepidus, cùm M. Antiftio Pyrgenſi equum ademifſet, amicique cùm vociferarentur & quærerent, quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademtum ſibi equum diceret, cùm optimus colonus, parciffimus, modeſtiſſimus, frugaliffimus eſſet, ¹ *me iſtorum*, inquit, *nihil credere*. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, execrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe: nam illa, quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita ſunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quàm rideri ſolent. Hæc autem, quæ ſunt in re & in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca: exſpectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ² ipſorum ridiculè indicandis, & ſimilitudine turpioris, & diſſimulatione, & ſubabſurda dicendo, &

¹ *me iſtorum*,] i. e. dicat patri ſuo, me non credere ipſum talem eſſe, qualem prædicatis, ſc. parciffimum, modeſtiſſimum, frugaliffimum: In ſuperioribus, ubi legimus *amicique cùm vociferarentur*, Lambinus delet vocem *cùm*.

² *ipſorum ridiculè indicandis*,] Subintelligitur *naturis*, & ſenſus eſt; cùm ſimulemus nos aut ſubmorſoſos eſſe, aut ſtultos &c. quorum habes exempla in cap. 68, & 69: *ipſorum* autem ſig-

nificat *ſuorum*, aut *noſtrorum*. Sic in Bruto c. 49. *Quid enim eſt ſuperioris ætatis, quod ſcribi poſſit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur nec aliorum, nec ipſorum?* Quinſt. xi. 1. *Nam ipſos (ut Demoſthenes ait) erubescere, etiam cùm ab aliis laudabimur, decet*. Nihil igitur opus eſt illâ conjecturâ, quam protulit Lambinus *ſuis ipſorum ridiculè indicandis*. Imò Quinſtil. luculentè hanc explicationem confirmat in vi. 3. ubi

& stulta reprehendendo risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui jocosè vult dicere, quasi natura quadam apta ad hæc genera, & moribus, ut ad cujusque modi genus ridiculi vultus etiam accomodetur; qui quidem quo severior est & tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ dicuntur, falsiora videri solent. Sed jam tu, Antoni, qui hoc ³ diversorio sermonis mei libenter acquieturum te esse dixisti, tamquam in Pomtinum deverteris, neque amœnum neque salubrem locum, censeo, ut fatis diu te putes requiesse, & iter reliquum conficere pergas. Ego verò, atque hilarè quidem à te acceptus, inquit, & cum doctior per te, tum etiam audacior factus sum ad jocandum: non enim vereor, ne quis me in isto genere levio-rem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. Sed habetis ea, quæ voluistis ex me audire, de quibus quidem accuratiùs dicendum & cogitandum fuit: nam

ubi ad hunc locum spectans iisdem fere verbis utitur; *Aut ex aliis* (inquit) *risum petimus, aut ex nobis, aut ex rebus mediis: Aliena aut reprehendimus, aut refutamus, aut elevamus, aut reperiuntur, aut eludimus: Nostra ridicula indicamus, &c.* ut Ciceronis verbo utar, dicimus aliqua subabsurda. Tertium est genus (ut idem dicit) in decipiendis expectationibus &c. In his verbis citatis, si Quin-tilianum hoc modo corrigis, nostra

ridiculè indicamus (quam lectionem & sensus, & hæc Ciceronis sententia postulat), iisdem verbis utrique utentur, & mutuam sibi operam præstabunt.

³ Vulgò, *diversorio sermonis tui &c.*] Manutius, & editiones Ven. & Mediol. habent *mei*. Rectè, ut opinor: nam in c. 57. Antonius dixerat, *requiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno diversorio.*

nam cætera faciliora sunt, atque ex iis, quæ jam dicta sunt, reliqua nascuntur omnia.

LXXII.

Ego enim cùm ad causam sum aggressus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus, cùm & argumenta causæ, & eos locos, quibus animi iudicium conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi; tum constituo, quid habeat quæque causa boni, quid mali: nulla enim fere res potest in dicendi disceptationem aut controversiam vocari, quæ non habeat utrumque: sed, quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem vitioque causæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut totum bono illo ornando & augendo diffimulatum obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissima quæque maximè tueor, si plura sunt, si aliquod unum: si autem in conciliatione aut in permotione causa est, ad eam me potissimum partem,

4 et ad nostram coner traducere] Cùm præcessit *conferam*, necesse est, ut cum Lamb. legamus *coner*, voce ut ex præcedentibus subintellec- ta. Vulgò, *conor*.

5 sed ne rejecto quidem scuto] Ad consuetudinem spectat eorum, qui in prælio fugientes clypeos suos in tergum reducebant, ne averfi vulnerarentur: neque enim solum clypeum abjicere, sed in tergum rejicere,

imbecillitatis fuit. Frequentissime apud Homerum hic mos contumelia notatur, atque haud scio, an sequentes ejusdem Poetæ versus Iliad. Θ v. 94.

Πῇ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν,
κακὸς ὤς, ἐν ὁμίλῳ;
Μὴ τις τοι φεύγοντι μετα-
φρένῃ ἐν δόρυ πῆξῃ.

haud scio, inquam, an unius literæ mutatione emendatum minus torserint interpretes, tum hunc morem, de quo loquimur,

partem, quæ maximè commovere animos hominum potest, conféro. Summa denique hujus generis hæc est, ut, si in refellendo adversario firmior esse oratio, quàm in confirmandis nostris rebus, potest, omnia in illum conferam tela: sin nostra faciliùs probari, quàm illa redargui possunt, abducere animos à contraria defensione, ⁴ & ad nostram coner traducere. Duo denique illa, quæ facillima videntur, (quoniam quæ difficiliora sunt, non possum), mihi pro meo jure fumo: Unum, ut molesto aut difficili argumento aut loco nonnumquam omnino nihil respondeam; quod forsitan aliquis jure irriserit: quis enim est, qui id facere non possit? sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate disputo; confiteorque me, si quæ premat res vehementiùs, ita cedere solere, ut non modò non abjecto, ⁵ sed ne rejecto quidem scuto fugere videar; sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam, & pugnae similem fugam: consistere verò in meo præsidio sic, ut non fugien-

di

mur, apertissimè expresserint: ad hunc modum fortè legendi sunt:

Πῇ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν
ΣΑΚΟΣ, ὥς ἐν ὁμίλῳ
Μὴ τις τοὶ φεύγοντι μέλαφρέ-
νῳ ἐν δόρυ πῆξῃ;

Sic verba ὥς μὴ occurrunt in Iliad. ε. v. 24. & in Euripid. Med. v. 118.

Μὴ τι παθῇ δ' ὥς, ὑπεραλλῶ.
Interim nullus dubito, quin in vulgata lectione verbum ὄρεα

rite possit subintelligi ante verba μὴ τις, ut sit, *vide ne quis*: hoc enim usitatum est Homero, & (si velis) *elegans*: Sed mihi suspicionem falsæ lectionis ista facit dictio μετὰ νῶτα βαλὼν, quæ numquam, opinor, significat *convertens tergum*; sed vel *commutans tergum*, vel *jaciens post tergum*: quorum prius huic loco non convenit, posterius Accusativum σάκος vel simile quiddam desiderat.

6 Vulgò,

di hostis, sed capiendi loci causa cessasse videar: Alterum est illud, quod ego oratori maximè cavendum & providendum puto, quodque me sollicitare summè solet; non tam, ut prosum causis, elaborare soleo, quàm ut ne quid obsum: non quin enitendum sit in utroque; sed tamen multo est turpius oratori no-
cuisse videri causæ, quàm non profuisse.

LXXIII Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut sunt contemnenda, contemnitis? Minimè, inquit, ille; sed Cæsar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur. Me verò lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi causa sive quærendi. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper is fui, qui de te oratore sic prædicarem, unum te in dicendo mihi⁶ videri rectissimum; propriumque hoc esse laudis tuæ, nihil à te umquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc ipso Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, cum cæteris
tuis

6 Vulgò, *videri rectissimum*;] MSti Bod. Bal. Nov. & à nup. manu Norf. exhibent *rectissimum*: (quibus accedunt Lamb. Man. Asc. & R. Stephanus): reliqui fere MSti & editiones *leatissimum*; quæ vox propiùs ad veram lectionem *rectissimum*, quàm vulgata, accedit. Quid enim significat *rectissimum*? si significat vitio & labe carentem, ea vox non

satis exprimit id, quod Antonio hîc laudi datur, scilicet cautionem in causis: Numquam enim Antonius (ut mox dicitur) obfuit ei, pro quo dixit; semper igitur fuit *rectus* & defensus. Sic in iii. 9. dicitur genus dicendi Antonii fuisse *præmunitum*, & ex omni parte *causæ septum*: hoc est, *rectum*, cui opponitur vox *apertum*. Imò Cicero in Or. sec. Philip.

tuis laudibus hanc esse vel maximam, quòd non solum, quod opus esset, diceres, sed etiam, quod non opus esset, non diceres: tum illum mihi respondere memini, cætera in te summè esse laudanda, illud verò improbi esse hominis & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & noceret ei, ⁷ pro quo quis diceret: quare non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri; sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres, velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus esse videatur.

Dicam equidem, Cæsar, inquit, quid intel-LXXIV
ligam: sed & tu, & vos omnes, hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis & consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cujusdam est ingenii ac singularis; ⁸ cui quidem portenti simile esse visum est, posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obessetque ei, quem defenderet. ⁹ Facit enim de se

con-

c. 43. contra Antonium, hujus ipsius viri nepotem, in vectus, dicit eum non imitatum esse suum avum. *Disertissimum cognovi avum tuum: at te etiam apertiore in dicendo. Ille nunquam concionatus est nudus: tuum hominis simplicis pectus vidimus.* Ubi manifestè inquit Antonium avum *tectum* fuisse, cum dicit nepotem *apertum* fuisse.

⁷ *pro quo quis diceret:*] Ita Lambinus, & MSti Nov. & Bod. Vulgò, *pro quo quisque diceret*, minùs rectè.

⁸ Vulgò, *cui quiddam portenti simile*] Editiones Ven. & Manutii, MSti Cant. Mead. Wag. Harl. duo, Norf. & omnes Oxonienses exhibent, *cui quidem portenti &c.*

⁹ *Facit enim de se conjecturam,*] Præpositio de hîc idem valet

conjecturam, cujus tanta vis ingenii est, ut neminem, nisi consultò, putet, quod contra se ipsum sit, dicere: sed ego non de præstanti quadam & eximia, sed prope de vulgari & communi prudentia disputo. ¹ Apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles; ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primùm proferebatur, ² pollicitus esse se traditurum: cùm ille quæfisset, quidnam illa ars efficere posset, ³ dixisse illum doctorem, *ut omnia meminisset*; & ei Themistoclem respondisse, *gratius sibi illum esse facturum, si se oblivisci, quæ vellet, quàm si meminisse docuisset*. Videsne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quàm potens, & quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intelligere possemus, nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, umquam effluere potuisse: cùm quidem ei fuerit optabilius, oblivisci posse potius, quod meminisse nollet, quàm, quod semel audisset vidissetve, meminisse. Sed neque propter hoc Themistoclis responsum, memoriæ nobis opera danda non est; neque illa mea cautio & timiditas in causis propter præstantem prudentiam Craffi negligenda est: uterque enim istorum non mihi attulit aliquam,

valet quod *ex*: ut in iii. 33. sæpe hoc audiui de patre & de socero meo; & alibi.

¹ Apud Græcos] Vulgò, *Ut apud Græcos*: sed otiosa est illa

particula, nec extat in MStis Joan. Cant. Wag. & Harl. pr. ² pollicitus] Vulgò pollicitum: sed sequor Manutium & Lambinum, ipsa Grammaticæ

quam, sed suam significavit facultatem. Etenim permulta sunt in causis, in omni parte orationis circumspicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis testis aut non lædit, aut minùs lædit, nisi laceffatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non satisfacio, neque tamen ullam assequor laudem: homines enim imperiti faciliùs, quod stultè dixeris, reprehendere, quàm, quod sapienter tacueris, laudare possunt. ⁴ Hic quantum fit mali, si iratum, si non stultum, si non levem testem læseris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita: nec, si hoc Crassus non committit, ideo non multi & sæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil solet, quàm cum ex oratoris dicto aliquo aut responso aut rogatu sermo ille sequitur, *occidit ille: adversariumne? imò verò, aiunt, se, & eum, quem defendit.*

Hoc Crassus non putat nisi perfidia accidere LXXV posse: ego autem sæpissime video in causis aliquid mali facere homines minimè malos. Quid? illud, quod supra dixi, solere me cedere, &, ut planiùs dicam, fugere ea, quæ valde causam meam premerent, cùm id non faciunt alii, versanturque in hostium castris, ac sua

maticæ ratione postulante.

³ dixisse illum] Si subintelligas dicitur vel dicunt, non opus erit, ut cum Lambino legas, ille doctor &

mox Themistocles respondisse.

⁴ Hic quantum fit mali,] Victorius meliùs, ut opinor, legit fit.

sua præsidia dimittunt, mediocriterne causis nocent, cum aut adversariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ sanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum personarum, quas defendunt, rationem non habent? Si, quæ sunt in his invidiosa, non mitigant extenuando, sed laudando & efferendo invidiosiora faciunt, quantum in eo tandem mali? Quid? si in homines caros judicibusque jucundos sine ulla præmuntione orationis acerbius & contumeliosius invehere, nonne abs te iudices abalienes? Quid? si, quæ vitia aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in adversariis exprobrando non intelligas te in iudices invehi, mediocre peccatum est? Quid? si, cum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læsus efferare iracundia, causam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, non quò libenter malè audiam, sed quia ego causam non libenter relinquo, nimium patiens & lentus existimor: ut cum te ipsum Sulpiti, objurgabam, quòd ³ ministratorem peteres, non adversarium. Ex quo etiam illud assequor, ut, si quis mihi maledicat, petulans aut planè infanus esse videatur. In ipsis autem argumentis si quid posueris aut apertè falsum, aut ei, quod dixeris dicturusve sis, contrarium, aut genere ipso remotum ab usu judiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc versari semper, (dicam enim sæpius),

⁵ ministratorem] Ministra- | cere ea, quæ pro reo dicenda
tor is fuit, qui in causis advo- | essent: Sic in Orat. pro Flacco.
cato sive patrono solebat subji- | c. 22. Hic mihi Mæandrius,
quasi

pius), si possim, ut boni aliquid efficiam dicendo; sin id minùs, ut certè ne quid mali.

Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu LXXVI. me paulo ante laudabas, ad ordinem collocationemque rerum ac locorum, cujus ratio est duplex; altera, quam affert natura caussarum; altera, quæ oratorum judicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde ut rem exponamus; post ut eam probemus nostris præfidiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde ut concludamus, atque ita peroremus; hoc dicendi genus natura ipsa præscribit. Ut verò statuamus, ea, quæ probandi, docendi, persuadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus; id est vel maximè proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta; ⁶ multa, quæ in dicendo profutura videantur: sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint; partim etiam, si quid habent adjumenti, sunt nonnumquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii, neque tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo jungatur. Quæ autem sunt utilia atque firma, si ea tamen (ut sæpe fit) valde multa sunt, ea, quæ ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cùm colligo argumenta caussarum, non tam ea numerare soleo, quàm expendere.

Et

*quasi ministrator, aderat, sub-
jiciens quid in suos ciues civita-
temque, si vellem, dicerem &c.*

*6 multa, quæ in dicendo
&c.] In MSto Mag. deest vox
multa.*

T

7 Vulgò,

LXXVII Et quoniam, quod sæpe jam dixi, tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo; una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda, ut nihil aliud, nisi docere, velle videamur: reliquæ duæ, ficuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam & principia, & cæteræ partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanare possint: sed his partibus orationis, quæ, etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen & commovendo proficiunt plurimum, quamquam maximè proprius est locus & in exordiendo & in perorando; degredi tamen ab eo, quod proposueris atque agas, permovendorum animorum causâ, sæpe utile est. Itaque vel narratione exposita sæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus; vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam causâ dignitatem atque copiam, rectè id fieri potest: æque causæ sunt. ⁷ ad augendum & ad ornandum gravissimæ atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejusmodi degressionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt,

aut

⁷ Vulgò, *ad agendum & ad ornandum*] Lambinus & R. Stephanus imprefferunt *augendum*: quomodo se habet MStus Mead. Et rectè quidem, ut opinor: loquitur enim Cicero de permovendis animis, quod fit augendo & amplificando. Sæpissime autem hæc duo verba Noster conjungit: in c. 19. *alii*

aut impellantur aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui quæ minimè firma sunt, ea prima collocant: in quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando (id quod mihi numquam placuit) plures adhibent patronos, ut in quoque eorum minimum putant esse, ita eum primum volunt dicere: res enim hoc postulat, ut eorum expectationi, qui audiunt, quàm celerrimè occurratur; cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit in reliqua causâ laborandum: malè enim se res habet, quæ non statim, ut dici cœpta est, melior fieri videtur. Ergo, ut in oratore optimus quisque, sic & in oratione firmissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellent, ferventur etiam ad perorandum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum), in mediam turbam atque in gregem conjiciantur. Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.

Principia autem dicendi semper cum accu-
rata, & acuta, & instructa sententiis, apta ver-
bis, tum verò causarum propria esse debent:
prima

*alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi causa de-
gredi: c. 72. bono illo ornando
& augendo: in i. 21. qui magni-
ficentius augere posset atque or-
nare, quæ vellet: De Fin. iii.
7. omnibus electissimis verbis
gravissimisque sententiis & au-
geri & ornari.*

prima est enim quasi cognitio & commendatio orationis in principio; quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari soleo non equidem istos, qui nullam huic rei operam dederunt, sed hominem in primis disertum atque eruditum Philippum; qui ita solet ad dicendum surgere, ut, quod primum verbum habiturus sit, nesciat: & ait idem, *cùm brachium concalefecerit, tum se solere pugnare*: neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat, illas primas hastas ita jactare leniter, ut & venustati vel maximè serviant, & reliquis viribus suis consulant. Neque est dubium, quin exordium dicendi vehemens & pugnax non sæpe esse debeat: sed si in ipso illo gladiatorio vitæ⁸ certamine, quod ferro decernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quæ non ad vulnus, sed ad speciem valere videantur; quanto hoc magis in oratione expectandum, in qua⁹ non vis potiùs, quàm delecta-

⁸ certamine, quod ferro decernitur] Ita MSti Mag. Norf. itemque Victorius & Ascensius, aliique: cui simile est certamen cernitur apud Varronem, & pugnam decernere apud Livium. Vulgata lectio est, *quo ferro decernitur*: sed displicet, quia duplicem habet casum Ablativum, non sine ambiguo usurpatum. Potior est lectio in quo, quæ à Cicerone fortasse profecta est; in quo sc. certamine. Præpositio in à finalibus literis vocis præcedentis potuit absorberi.

⁹ non vis potiùs, quàm delectatio] Ita MSti duo Pal. duo Gall. Joan. Cant. Mag. Wag. & Harl. pr. Vulgò, *non vis potiùs, sed delectatio*: pro quo rectiùs ordine mutato legas, *non vis, sed potiùs delectatio*; ut in c. 80. *non brevitati servitum fit, sed magis venustati*.

¹ Vulgò, *extrinsecus alicunde quærenda, &c.*] MSti Joan. Nov. Cant. & editiones Ven. & Mediol. habent *aliunde*, quam lectionem sequor. Sic enim Cicero in Epist. ad Fam. v. 13. *Non aliunde pendere, neque*

delectatio postulatur. Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat, & quod totum repente evolet: sic omnia quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè, lenioribus principiis natura ipsa prætexuit. Hæc autem in dicendo non ¹ extrinsecus aliunde quærenda, sed ex ipsis visceribus causæ sumenda sunt: (idcirco, tota causâ pertentata atque perspecta, locis omnibus inventis atque instructis, considerandum est, quo principio fit utendum; sic & facilè reperietur): sumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum erunt pæne ² ex intima defensione depromta; & apparebit ea non modò non esse communia, nec in alias causas posse transferri; sed penitus ex ea causâ, quæ tum agatur, effloruisse.

Omne autem principium aut rei totius, LXXIX.

de

neque extrinsecus. De Divin. i. 2. Id cernitur ex alio extrinsecus: De Or. i. 42. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere. Ubi, lector, observa non verba ex aliquo, sed ex alio cum adverbio extrinsecus conjungi.

2 Vulgò, ex intima defensione depromtæ; & apparebit eas &c.] Voces depromtæ, eas, & communes, cum sint Fæminini generis, in vulgata lectione referuntur ad eas res, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis, vel in degressionibus: sed ex res

non dicuntur depromi ex intima defensione; sunt enim ipsa intima defensio. De Principiis sive Exordiis hîc loquitur Antonius, quæ sumentur ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ &c. Tum rectè sequitur, Ita & momenti aliquid afferent, &c. scilicet Principia. Unde cum Lambino & Manutio sic textum emendavi, cum erunt pæne ex intima defensione depromta, & apparebit ea non modò non esse communia, &c. MStus Joan. habet pro depromta vocem demta: in corrupta igitur

³ de qua agetur, significationem habere debet, aut aditum ad causam ⁴ & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis principia proportionem rerum præponere: itaque in parvis ⁵ atque infrequentibus causis ab ipsa re est exordiri sæpe commodius. Sed, cum erit utendum principio (quod plerumque erit), aut ex reo, aut ex adversario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agetur, sententias duci licebit. Ex reo (reos appello, quorum res est), quæ significant virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitosum, quæ misericordia dignum, quæ valeant contra falsam criminationem: ex adversario, iisdem ex locis fere contraria: ex re, si crudelis, si infanda, si præter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quæ restitui sanarique non possit: ex iis autem, apud quos agetur, ut benevolos beneque existimantes efficiamus; quod agendo efficitur melius, quam rogando. Est id quidem in totam orationem confundendum, nec minimè in extremam; sed tamen multa

tur voce neutrum tamen genus hic conservat. Reliqui hinc fient MSti: sed, cum ipsa ratione huius loci, & doctrinâ Principiorum apparet hæc, quæ dicuntur, solis Principiis propria esse, non dubitavi editorum recentiorum vestigia relinquere.

³ de qua agetur,] Ita MSti Cant. & Wag. sc. de qua ab oratore agetur; ut bis in hoc

capite occurrit, apud quos agetur. Vulgò, quæ agetur.

⁴ & munitionem,] Victorius & Lamb. cum R. & C. Steph. ediderunt & communitioem, quod habet etiam MStus Norf. at in MSto Mag. inest et commutationem; in MStis verò Joan. Cant. & Wag. et ad commutationem; forsitan pro et accommodationem, five (ut hodie scribitur) accommodationem. Ita enim

multa principia ex eo genere gignuntur. Nam & attentum, monent Græci, ut principio faciamus judicem & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quòd & attenti tum maximè sunt, cùm omnia expectant, & dociles magis initiis esse possunt; illustriora enim sunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis causis dicuntur, aut arguendo aut refellendo. Maxima autem copia principiorum ad judicem aut alliciendum aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, sed tantum impelli primò judicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

Connexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non, tamquam citharædi procæmium, affictum aliquod, sed cohærens cum omni corpore membrum esse videatur: nam nonnulli, cùm illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, ut ⁶ audientiam sibi fieri nolle videantur. Atque ejusmodi illa pro-

lusio

enim ad Heren. i. 4. dicitur, *conveniet, exordiorum rationem ad genus causæ accommodari.* De Inv. i. 18. *Vulgare est exordium, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur.* Tum ordo verborum erit; aditum & accommodationem ad causam.

5 atque infrequentibus causis] Per causas infrequentes intellige causas parum frequentatas, sive

eas, quæ non tanti erant momenti, ut quamplurimi iis judicandis interesse solerent: Sic apud Nostrum in Ep. ad Qu. Frat. ii. 11. *Senatus vocatur infrequens, cùm pauci conveniunt:* Nec dissimile est illud Livii xxxi. 23. *Quæ infrequentissima urbis sunt, paucis militibus turrim proximam murumque scalis cepit.*

6 audientiam sibi fieri nolle]

T 4

Istud

lusio debet esse, non ut Samnitium, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; sed ut ipsis sententiis, quibus proluferunt, vel pugnare possint. Narrare verò rem quòd breviter jubent, si brevitatis appellanda est, cùm verbum nullum redundat, brevis est L. Craffi oratio: si tum est brevitatis, cùm tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est: sed sæpe obest vel maximè in narrando; non solum quòd obscuritatem affert, sed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit: ⁷ ut, illa,

Nam is postquam excessit ex ephebis &c.

quàm longa est narratio? mores adolescentis ipsius, & servilis percunctatio, mors Chrysidis, vultus & forma & lamentatio sororis, reliqua pervariè jucundèque narrantur. Quòd si hanc brevitatem quæsisset,

*Effertur, imus, ad sepulchrum venimus,
In ignem posita est——*

fere decem versiculis totum conficere potuisset: quamquam hoc ipsum, *Effertur, imus,* concisum est ita, ut non brevitati servitum sit,

Istud *nolle* extat in 4 Gruteri MStis, in Mead. Norf. Harl. 2. & in margine Nov. & rectè quidem: ubi enim Principium non habet aditum ad causam (ut loquitur Noster in præcedenti capite), orator, qui ejusmodi Principio utitur, propriè

videtur audientiam sibi fieri nolle; i. e. nolle efficere, ut à judicibus audiatur. Sic de Senect. c. 9. *Facit persæpe ipsa sibi audientiam disertis senis comita & mitis oratio.* Vulgò legitur *velle*.

⁷ ut, illa,] Quamvis mirè hîc

fit, sed magis venustati. Quòd si nihil fuisset, nisi, *In ignem posita est*, tamen res tota cognosci facillè potuisset. Sed & festivitatem habet narratio distincta personis & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quod gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas. Et multo apertius ad intelligendum est, si sic consistitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur: apertam enim narrationem tam esse oportet, ⁸ quàm cæteras orationis partes; sed hoc magis in hac elaborandum est, quòd & difficilius est non esse obscurum in re narranda, quàm aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obscura est, quàm cæteræ: vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantùm id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam obcæcat orationem: vel quòd alia possis, semel si obscuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus est in causâ locus: erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interruptè narrabitur.

Sed quando utendum sit aut non sit narra-LXXXI.
tione, id est consilii: neque enim si nota res
est,

hic alii ab aliis discrepent
MSti, habeantque vice ut,
vel videant, vel vident, vel
videlicet &c. tamen emenda-
tione non opus erit, si voces
ut, illa conjungas cum sequen-
tibus quàm longa est narratio?
quasi Cicero dixisset; Exempli

gratia, quàm longa est illa nar-
ratio?

8 Vulgò, quàm cæteras;
sed &c.] Nihil habet vox cæ-
teras, ad quod referatur: Lam-
binus igitur sic sententiam ex-
plevit, quàm cæteras orationis
partes; sed &c: nec aliter
editiones

est, ⁹ nec si dubium, quid gestum sit, narrari oportet; nec si adversarius narravit, nisi refellemus. ¹ Ac, si quando erit narrandum, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, & quidquid poterit, detrahamus; ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceamus, accidat: nam ad summam totius causæ pertinet, cautè an contra demonstrata res sit, quòd omnis orationis reliquæ fons est narratio. Sequitur, ut causâ ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt firmamenta causæ conjunctè, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis: namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet; ea autem & confirmationem & reprehensionem quærit: sed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco

editiones Ven. & Mediol.

⁹ nec si dubium,] Istud si, quod abest à Gruteri editione, reperitur in MStis Bod. Wag. & Cant. & non otiosum videtur.

¹ Ac, si quando erit narrandum, ne illa &c.] Lambinus censuit legendum, si quando erit narrandum, videndum, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, &c., ut quicquid poterit, detrahamus. Sed,

si qua mutatione opus sit, malo, secutus auctoritatem MStorum Mag. & Norf. editionumque Ven. & Mediol. sic legere. Nec illa quæ—&c., quicquid poterit, detrahamus. Hoc sensu: Et ea, quæ contra nos sunt, non acriter persequamur, & ea, quæ poterunt ejusmodi esse, auferamus. Vulgaris & satis omnibus notus est hic usus vocis nec, cùm significat & non: vide tamen Notam ad ii. 70. p. 261.

2 Vulgò,

circo hæc & naturâ & utilitate & tractatione conjuncta sunt. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando judice vel mitigando: omniaque cum superioribus orationis locis, tum maximè extremo, ad mentes judicum quàm maximè permovendas, & ad utilitatem nostram vocandas, conferenda sunt. Neque sanè jam causâ videtur esse, cur secernamus ea præcepta, quæ de suasionibus tradenda sunt aut laudationibus; sunt enim pleraque communia; sed tamen suadere aliquid aut dissuadere, gravissimæ mihi videtur esse personæ: nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus; & honesti & disertis, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit.

Atque hæc in senatu minore apparatu agen- LXXXII.
da sunt: sapiens enim est consilium, multif-
que aliis dicendi relinquendus locus: vitanda
etiam ² ingenii ostentationis suspicio. ³ Concio
capit omnem vim orationis, & gravitatem va-
rietatem-

² Vulgò, *ingenii ostenta-*
*tionis*que *suspicio*.] Optimi qui-
que dicendi & sentiendi magi-
stri præceperunt, ut vitaremus
suspicionem jactationis & osten-
tationis; nusquam verò, nisi in
hoc loco, præceptum traditur,
ut vitanda sit *suspicio ingenii*:
Imò, nisi *ingenio* excellere vi-
deamur, parum proderit nostra
oratio. Optimè igitur Manu-
tius & Lambinus legunt, *vitanda*
etiam ingenii ostentationis
suspicio. Nec aliam exhibent

lectionem MSti Pal. pr. & sec.
Mem. Pith. Joan. Harl. 1. &
à pr. manu Norf. Tandem
dignum Cicerone præceptum
videmus, idemque præcipit
Quintil. iii. 1. *In cæteris ad-*
miscere tentavimus aliquid nito-
ris, non jactandi ingenii gra-
tia: & xi. 1. In primis igitur
omnis sui vitiosa jactatio est:
eloquentiæ tamen in oratore præ-
cipue.

³ Concio] i. e. populi, quam
hîc Noster opponit consilio Se-
natûs;

rietatemque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quàm dignitas: nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit suafor, sed quid interdum magis sequatur, videt: nemo est enim, præsertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maximè dignitatem: sed vincit utilitas plerumque, cum subest ille timor, eâ neglectâ ne dignitatem quidem posse retineri. Controversia autem inter hominum sententias aut in illo est, Utrum sit utilius; aut etiam, cùm id convenit, certatur, Utrùm honestati potiùs, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare sæpe inter se videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, vectigalium, præsidii, ⁴ militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, ⁵ quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget; posteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse conjunctam. Sed, quid fieri possit aut non possit, quidque etiam sit necesse aut non sit, in utraque re maximè

natûs; ut ostendat alio more in illa, alio in hoc oratorem dicere oportere.

⁴ *militum*, utilitates *cæterarum rerum*.] Lambino libens assentior, qui censuit istud *utilitates* delendum esse: ter enim in hac una sententia eandem vocem habemus. Adde,

quòd vox *commoda* præcesserat; non igitur alio casu Accusativo opus est. Ex simili voce *militum* quæ præcedit, aut *utilitate* quæ sequitur, hæc vox, opinor, nata est. MStus Nov. favet huic conjecturæ Lambini, quum sic se habet, *militum*, *utilitates*, cæterarumque rerum: item

item
cate
junct
cate
sequi
5
culo]
de pr
rum e

maximè est quærendum: inciditur enim omnis jam deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas affertur; & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad consilium autem de Republica dandum caput est, nosse Rempublicam: ad dicendum verò probabiliter, nosse mores civitatis; qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum: &, quamquam una fere vis est eloquentiæ, tamen, quia summa dignitas est populi, gravissima causâ Reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam & illustrius esse adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in spem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos: sæpe etiam à temeritate, iracundia, ⁶ spe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

Fit autem, ut, quia maxima quasi oratori LXXXIII
scæna videatur concio, naturâ ipsâ ad ornatus dicendi genus excitetur: habet enim multitudo vim quandam talem, ut, quemadmodum tibicen sine tibiis canere, sic orator sine multitudi-

item MStus Mead. cum sic, *et* *cæterarum*; nam particulæ conjunctivæ satis docent vocem *cæterarum* statim post *militum* sequi debere.

⁵ quæ erunt *vel cum periculo*] Fortè legendum est *erant*; de præteritis enim, sc. majorum exemplis, quæ ipsis erant

vel cum periculo gloriosa, sermo est.

⁶ *spe, injuria,*] Incommodè, opinor, huic loco hæret vox *spe*: In excerptis MSti Nov. legitur *spe ab injuria*; unde arbitror legendum esse, *sæpe ab injuria* &c.

titudine audiente eloquens esse non possit. Et, cum sint populares multi variique lapsus, vitanda est acclamatio adversa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, si asperè, si arroganter, si turpiter, si sordidè, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videatur; aut hominum offensione, vel invidia, quæ aut iusta est, aut ⁷ ex criminatione atque fama; aut res si displicet; aut si est in aliquo motu suæ cupiditatis aut metus multitudo: hisque quatuor causis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, si est auctoritas; tum admonitio, quasi lenior objurgatio; tum promissio, si audierint, probaturos; tum deprecatio, quod est infimum, sed nonnumquam utile. Nullo autem loco plus facetiæ profunt, & celeritas, & breve aliquod dictum, nec sine dignitate & cum lepore: nihil enim tam facilè, quàm multitudo, à tristitia & sæpe ab acerbitate commodè ac breviter & acutè & hilarè dicto deducitur.

LXXXIV Expofui fere, ut potui, vobis, in utroque genere cauffarum quæ sequi solerem, quæ fugere, quæ spectare, quaque omnino in cauffis ratione

⁷ ex criminatione atque fama;] Hæ voces opponuntur offensioni & invidiæ *iustæ*, & significant eam solùm criminationem, quæ populari fama & rumore nititur, & quam Noster vocat *falsam criminationem* in c. 79.

⁸ Vulgò, *Nec illud tertium laudationum genus*] Lambinus

censuit delendam vocem *laudationum*: neque enim (inquit) tria sunt laudationum genera. Sed nihil muto: solùm post vocem *tertium* comma colloco: Hoc sensu: Nec illud tertium genus, scilicet laudationum genus &c. Cui simile est illud in iii. 32. *Tertius ille modus, transferendi verbi, latè patet.*

9 sole-

ratione versari. ⁸ Nec illud tertium, laudationum, genus est difficile, quod ego initio quasi à praeceptis nostris secreveram: sed & quia multa sunt orationum genera & graviora, & majoris copiae, de quibus nemo fere præciperet; & quod nos laudationibus non ita multum uti ⁹ solemus, totum hunc segregabam locum. ¹ Ipsi enim Græci, magis legendi & delectationis aut hominis alicujus ornandi, quam utilitatis hujus forensis causâ, laudationes scriptitaverunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, alique laudantur. Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minimè accommodata est. Sed tamen, quoniam est utendum aliquando, nonnumquam etiam scribendum, ² vel ut P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, vel ut nosmetipsi ornandi causâ Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit à nobis quoque tractatus is locus. Perspicuum est

⁹ solemus,] Fortè, solemus; ut ante, multa sunt orationum genera: vel potiùs ibi lege, essent.

¹ Ipsi enim Græci, magis legendi & delectationis &c.] Manutius & Lambinus, itemque MStus Harl. pr. ex emendatoris manu habet, Ipsi enim Græci legendi, qui magis delectationis &c. Sed opinor Cice-

ronem scripsisse, Ipsi enim Græci, magis legendi aut delectationis &c. posito commate post vocem Græci, & copulam et in aut mutata. In utraque lectione istud legendi non est supinum, sed participium passivum numeri pluralis.

² vel ut P. Tuberoni] Ita Lambinus: rectè; sequitur enim,

est igitur, alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cæteraque, quæ fortuna det aut extrinsecus aut corpori, non habent in se veram laudem, quæ deberi virtuti uni putatur; sed tamen, quòd ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt naturæ & fortunæ bona: in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes & copiæ non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse. Virtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, & sine qua nihil laudari potest, tamen habet plures partes, quarum

nim, *vel ut nosmet ipsi.* Vulgò, *velut.* Lælius scripsit orationem, qua uteretur in avunculo suo laudando Tubero.

3 Vulgò, *quarum alia est ad laudationem &c.*] Manutius legit *quarum alia est aliâ ad laudationem aptior*; quam lectionem vehementer probo; solet enim Cicero gemina voce in hoc sensu uti: sic iii. 14. ubi de virtutibus (ut hîc) loquitur: *Sed tamen est species alia magis aliâ formosa & illustris*: Et in Oratore; *Alius alio melior atque aptior est.* Puta istam vocem *aliâ* ab indoctis librariis, tamquam redundantem, omisam fuisse.

4 Vulgò, *qui eas in se habent,*] Non temere aget is, qui

verba in se de textu deturbaverit, quæ non postulat sensus. Lambinus ea primus eiecit; cui assentiuntur MSti Joan. Mag. Nov. & Bod. & Carolus Stephanus.

5 Vulgò, *res humana geruntur, tenues &c.*] Antonius hîc dividit virtutes in eas, quæ humano generi utiles sunt, & eas, quæ admirationi sunt, sed magis iis, qui possident, utiles: hujus generis sunt *sapientia, magnitudo animi, &c.* Primò igitur, falsum est magnitudine animi omnes res humanas geri. Audi ipsum Ciceronem de Off. i. 20. ubi dicit: *Fortem animum & magnum cerni, si res geras magnas illas quidem & maximè utiles; sed & ve-*

menter

3 quarum alia est aliâ ad laudationem aptior : sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia positæ : aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda est auditu in laudationibus ; (omnes enim hæ virtutes non tam ipsis, 4 qui eas habent, quàm generi hominum fructuosæ putantur) : sapientia & magnitudo animi, qua omnes 5 res humanæ tenues & pro nihilo putantur ; & in excogitando vis quædam ingenii, & ipsa eloquentia admirationis habet non minùs, jucunditatis minùs : ipsos enim magis videtur, quos laudamus, quàm illos, apud quos laudamus, ornare

menter arduas plenasque laborum. Non igitur omnes res gestæ, sed difficiles & periculosæ magnitudinem animi indicant. Secundò, non magis verum est, magnitudinem animi tenuem & pro nihilo putari : contrarium enim apertè postea Antonius docet, cùm dicit, *ferunt aures hominum illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.* Interim ista vox geruntur abest à MStis Joan. Harl. pr. Pal. primo & secundo, Pith. Mem. & quibusdam veteribus Caroli Stephani libris. Abest etiam ab excerptis MS. Nov. & punctis subducitur in sexto Pal. Si vocem geruntur ejicias, lector, sensus erit : Sapientia & magnitudo animi,

quæ contemnit & infra se positas putat res humanas, itemque eloquentia, minùs jucundæ sunt audientibus, cùm laudentur, quàm illæ virtutes, quæ humano generi utiles sunt : sed non minùs eas admiramur, cùm laudatas audiamus. Sic de Off. i. 20. *Fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur : quarum una in rerum externarum despicientia ponitur.* Tusc. Disp. iv. 23. *Fortitudine contemnendæ sunt res humanæ.* iii. 7. *Qui magni animi sit, invictus : qui invictus sit, eum humanas res despicere.* iii. 17. *Aderit fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, ut omnia, quæ possint homini evenire, contempnas & pro nihilo putes.* De Fin.

nare ac tuèri : sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum : ⁶ ferunt enim aures hominum cum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.

LXXXV. Et, quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit ; itemque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus & vim & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento ac præmio : quæ verò etiam cum labore & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè : ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa aut periculosa, aut certè gratuita. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, ⁷ tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta

iii. 8. *Eum, qui magno sit animo & forti, omnia, quæ cadere in hominem possint, despiciere & pro nihilo putare.*

6 Vulgò, *feriunt enim*] Vides, lector, quàm illa *feriunt aures illa laudari* mendosa sint. Nonnulli igitur pro *laudari* re-

posuerunt *laudata* : sed contra auctoritatem MStorum omnium. Victorius primus legendum conjecit, *ferunt enim aures* &c. : & eam conjecturam auctoritate duorum antiquorum librorum Manutius confirmavit. Ne verò hæc lectio Victorii in dubium

dubium
cendus
ferunt
Mead.
Bod. M
Joan.
7 *tulisse*
versos,]

⁸ decreta virtutis præmia, res gestæ judiciis hominum comprobatae; in quibus etiam, felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui, laudationis est. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares: neque enim parvæ, neque usitatae, neque vulgares, admiratione aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum est mihi paulo plura, quàm ostenderam, dicere, non tam propter usum forensem, qui est à me in omni hoc sermone tractatus, quàm ut hoc videretis, si laudationes essent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda esse, perspicuum est: simul est illud ante oculos, nec bonum virum propriè & copiosè laudari sine virtutum, nec improbum notari ac vituperari sine vitiorum cognitione satis insignitè atque asperè posse: atque his locis & laudandi & vituperandi sæpe nobis est utendum in omni genere caussarum. Habetis, de inveniendis rebus disponendisque quid sentiam.

Adjun-

dubium posthac vocetur, docendus es, lector, me invenisse ferunt in MStis Cant. Wag. Mead. Harl. duobus, Norf. Bod. Mag. Nov. & Bal. & Joan.

⁷ tulisse casus sapienter adversos,] Lamb. patienter: sed

in ii. 11. legimus, si non haberit, sapienter caruisse.

⁸ decreta virtutis præmia,] Lambinus legit virtuti; sed emendatione non opus est: decreta (sc. alicui viro) virtutis præmia.

Adjungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem, neque ei quidquam aliud, de quo differat, relinquam, nisi ea, quibus hæc exor-
nentur.

LXXXVI Perge verò, inquit Crassus: libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis dissimulationis tuæ nudatumque perspicio; &, quòd mihi nihil, aut quòd non multum relinquis, percommode facis, estque mihi gratum. Jam istuc, quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua potestate: si enim verè agere volueris, omnia tibi relinquo: sin dissimulare, tu, quemadmodum his satisfacias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis artem, quàm memoriæ malim: gratiamque habeo Simonidi illi Ceio, quem primum ferunt artem memoriæ protulisse. Dicunt enim, cùm cœnaret Crannone in Theffalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa, poetarum more, in Castorem scripta & Pollucem fuissent, nimis illum sordidè Simonidi dixisse, *se dimidium ejus ei, quod pactus esset pro illo carmine, daturum: reliquum à suis Tyndaridis, quos æquè*

9 surrexisse illum, prodisse, &c.] Delevi vocem vulgatam ipsum post illum auctoritate MStorum Joan. Wag. Cant. & Harl. 1. editionumque Steph. & Lambini; sensu eam abesse

non modò permittente, sed etiam (ut opinor) postulante. I effingenda animo.] Vide Not. ad verba animis affigi nostris in cap. sequ.

2 unde dicas,] Unde pro à quo:

quo: cere id quæ q ipso i Noster non mo

æquè laudasset, peteret, si ei videretur. Paulo post esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret, juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum magnopere evocarent; ⁹ surrexisse illum, prodisse, vidisse neminem; hoc interim spatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse; ea ruina ipsum oppressum cum suis interiisse: quos cum humare vellent sui, neque possent obtritatos internoscere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maximè, qui memoriæ lumen afferret: itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, & ea, quæ memoria tenere vellent, ¹ effingenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore ut ordinem rerum locorum ordo conservaret, res autem ipsas rerum effigies notaret; atque ut locis pro cera, simulacris pro literis uteremur.

Qui sit autem oratori memoriæ fructus, LXXXVII. quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere: tenere, quæ didiceris in accipienda causâ, quæ ipse cogitaris? omnes fixas esse in animo sententias? omnem descriptum verborum apparatus? ita audire vel eum, ² unde dicas,

quo: & unde, five ab aliquo dicere idem est quod dicere ea, quæ quis suggerit oratori pro ipso in causâ dicenda. Ita Noster in Or. pro Cluent. c. 34. non modò dicendi à reo, sed ne surgendi quidem potestas fuit. Quatuor aut quinque MSti mei cum nonnullis vet. editionibus habent *discas*: sed verba *unde dicas* meliùs cum iis conveniunt, quæ sequuntur, *vel cum,*

dicas, vel eum, cui respondendum sit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, sed in animo videantur inscribere? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt quid, & quatenus, & quomodo dicturi sint, quid responderint, quid superfit: iidemque multa ex aliis causis aliquando à se acta, multa ab aliis audita meminerunt. Quare confiteor equidem hujus boni naturam esse principem, sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium; sed hæc ars tota ³ dicendi, five artis imago quædam est & similitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat & procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procreata, educet atque confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut, non dispositis notatisque

eum, cui respondendum sit.

³ *dicendi,*] Scripserat Cicero, ni fallor, *discendi*; pergit enim loqui de arte Memoriae. Si autem *tantum*, ut aiunt, *scimus, quantum memoria tenemus*, quid mirum si artem Memoriae Cicero artem *discendi* vocet? Muretus.

⁴ *verborum aut sententiarum completatur;*] MStus Mag. exhibet *et*; editiones verò Ven. & Mediol. *atque*.

⁵ Vulgò, *animis effingi nostris,*] In præcedente capite habes hæc verba, *ea, quæ memoria tenere vellent, effingenda animo*. Ubi Lamb. legit *effingenda*, sed, ut opinor, mendosè. In hoc verò loco non

effingi, sed *affigi* probo. Cur autem illud *effingenda* retineam, hoc *effingi* rejiciam, ratio reddetur. Sed ad eam reddendam liceat mihi ex Cicerone originem & doctrinam artificialis Memoriae describere. Observat primò Cicero nos ea diutissimè retinere, i. e. *ea maximè animis affigi nostris*, quæ sensus aliquis nobis imprimit; ex omnibus autem sensibus sensum videndi res nobis acerrimè imprimere. Earum igitur rerum, quas memoria tenere velimus, imagines aliquæ (quæ, cum oculis visuque percipiuntur, validius nos feriunt) nobis in animo nostro formandæ sunt, i. e. *ea effingenda sunt animo nostro*. Porro,

tisque rebus, ordinem ⁴ verborum aut sententiarum complectatur; neque verò tam hebeti, ut nihil hac consuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis invenit, ea maximè ⁵ animis affigi nostris, quæ essent à sensu tradita atque impressa; acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facillimè animo teneri posse ea, quæ perciperentur auribus aut cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas & ab adspèctus judicio remotas conformatio quædam & imago & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non possemus, intuendo quasi teneremus. His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quæ sub adspèctum ⁶ veniunt, sedes opus est: etenim

corpus

Porro, quoniam imagines sine sede intelligi & concipi nequeunt, locis utendum est. His fundamentis nititur hujus Memoriae doctrina. Dixi autem *effingere* idem esse, ac imagines in animo formare; proboque ex Quintil. xi. 2. *Opus est imaginibus, vel simulacris, quæ utique fingenda sunt.* Porro, dicit Antonius ea, quæ *effingenda sunt animo*, in locis esse collocanda: auctor autem libri tertii ad Heren. dicit *imagines collocandas esse in locis.* Idem igitur *imagines* sunt, ac *efficta*. Notandum est etiam MSti Joan. marginem habere in præcedente capite *effigianda animo*: quæ lectio hanc interpretationem vo-

cis *effingere* confirmat. Dixi antea *animis affigi* significare *memoria teneri*: quod patet ex sequentibus verbis, *quare facillimè animo teneri posse ea &c.* Ubi Antonius idem dicit, paulum mutatis tamen verbis, & duabus sensuum speciebus allatis. Quint. sæpe in loco citato habet *memoriæ affigere, & animo affigere.* Libenter igitur his rationibus, & auctoritate Asc. Steph. & duarum aliarum editionum, & excerpt. MS. Nov. adductus lego, *ea maximè animis affigi nostris*: quod & in marg. extat MS. Harl. 2.

6 veniunt, sedes opus est:] In MStis Mead. & Harl. sec. & in Nov. ab emendatoris manu,

corpus intelligi sine loco non potest. Quare ne in re nota & pervulgata multus & insolens sim, locis est utendum multis, illustribus, explicatis, ⁷ modicis intervallis: ⁸ imaginibus autem agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua consuetudo gignitur, & similia verborum conversa, & immutata casibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, & unius verbi imagine totius sententiæ informatio, pictoris cuiusdam summi ratione & modo, formarum varietate locos distinguendis.

LXXXVIII. ⁹ Sed verborum memoria, quæ minùs est nobis necessaria, majore imaginum varietate distinguitur: multa enim sunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nulla possunt: eorum fingendæ nobis sunt imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est oratoris: ¹ eam singulis personis bene positis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis

sic legitur, *veniunt, memoria nostra admonetur & excitatur: sed locis opus est &c.* & huic lectioni favent sequentia.

7 modicis intervallis:] Intervalla locorum (ait Scriptor ad Heren. iii. 19.) *mediocria esse placet, fere paulo plus aut minus pedum tricenûm:* ubi vide plura de locis & imaginibus.

8 imaginibus autem agentibus,] Fuit, cum arbitraretur pro autem legendum fuisse aliquid;

quo modo hæc Ciceronis verba in vulgatis editionibus Quinçtil. Inst. Or. xi. 2. citantur: sed & vetustiores Quinçtil. editiones habent autem; & hanc lectionem ferri posse video, cum Noster in Bruto c. 92. dicit, *acrem oratorem, incensum, agentem, & canorum concursus hominum forique strepitus desiderat.*

⁹ *Sed verborum memoria, &c.]* Ut hunc locum intelligamus,

locis comprehendamus. Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, & obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset: vidi enim ego summos homines, & divina prope memoria, Athenis Charmadam, in Asia (quem vivere hodie aiunt) Scepsium Metrodorum; quorum uterque, tamquam literis in cera, sic se aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminisse vellet, perscribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria est, si est nulla naturalis: sed certè, si latet, evocanda est. Habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis: illud quidem certè, non nimis verecundi; qui quidem, cum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim: nam istorum ætas minùs me fortasse movere debuit: sed mihi ignoscetis profectò, si modò, quæ caussa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

Nos verò, inquit Catulus, (etenim pro me LXXXIX. hoc,

mus, observandum est, *imagines* aliud quiddam significare, ac simulacra & similitudinem: neque enim necesse est, ut *imagines* semper similes sint iis rebus, quas ad memoriam adiuvandam repræsentant. Dicit igitur Antonius, multa verba, ut adverbia, præpositiones, &c. similitudine nulla significari posse: si igitur eorum meminisse velimus, necesse est in promptu habere quàm plurimas

quasi arbitrarias imagines, quæ, quamvis nihil simile habeant, longo tamen usu perceptæ ea verba, quibus opus est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse interpretationem confirmant verba Quint. xi. 2. *Mitto, quod quædam* (verba) *nullis simulacris significari possunt; habeamus enim sanè, ut qui notis scribunt, certas imagines omnium* &c.

1 eam singulis personis bene positis

hoc, & pro meo fratre respondeo), non modò tibi ignoscimus, sed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam; & cum humanitatem & facilitatem agnoscimus tuam, tum admiramur istam scientiam & copiam. Equidem etiam hoc me affecutum puto, quòd magno sum levatus errore, & illa admiratione liberatus, quòd multis cum aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in causis divinitas: nec enim te ista attigisse arbitrabar, quæ diligentissimè cognosse & undique collegisse, usuque doctum partim correxisse video, partim comprobasse. Neque eo minùs eloquentiam tuam, & multo magis virtutem & diligentiam admiror: & simul gaudeo iudicium animi mei probari, quòd semper statui, neminem sapientiæ laudem & eloquentiæ sine summo studio & labore & doctrina consequi posse. Sed tamen quidnam est id, quod dixisti, fore ut tibi ignosceremus, si cognossemus, quæ te causa in sermonem impulisset? Quæ est enim alia causa, nisi quòd nobis & horum adolescentium studio, qui te attentissimè audierunt, morem gerere voluisti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recusationem Crasso volui, quem ego paulo sciebam vel pudentiùs, vel invitiùs (nolo enim dicere de tam suavi homine, fastidiosius) ad hoc genus

positis &c.] Personæ in hoc loco significant imagines, facies fides: sic Lucret. iv. 29.

— *si quis priùs, arida quàm sit*

Cretea persona, adlidat pileve trabi ve.

2 quadriennio minor] Noster in Bruto c. 43. dicit Crassum triennio ipso minorem fuisse Antonio.

nus sermonis accedere. Quid enim poterit dicere? consularem se esse hominem & censorium? eadem nostra causa est. An ætatem afferet? ² quadriennio minor est. ³ An se nescire, quæ ego serò, quæ cursim arripui, quæ subsicivis operis (ut aiunt); iste à puero, summo studio, summis doctoribus? Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit: etenim me dicentem qui audierit, nemo umquam tam sui despiciens fuit, quin speraret aut melius, aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicente, nemo tam arrogans, qui similiter se umquam dicturum esse confideret. Quamobrem, ne frustra hi tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus.

Tum ille, Ut ita ista esse concedam, inquit, Antoni, quæ sunt longè secus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti? Dicam enim verè, amicissimi homines, quod sentio: sæpe ego doctos homines, quid dico sæpe? imò nonnumquam: sæpe enim quî potui, qui puer in forum venerim, neque inde umquam diutius, quàm quæstor, abfuerim? sed tamen audiui, ut heri dicebam, & Athenis cùm essem, doctissimos viros, & in Asia istum ipsum Scepsum Metrodorum, cùm de his ipsis rebus disputaret: neque verò mihi quisquam copiosius

XC.

³ An se nescire, quæ ego serò, tiam refingere. An se nescire, &c.] Lamb. & C. Steph. ut quæ ego serò, quæ cursim arripui, quæ subsicivis operis (ut aiunt); iste à puero, summo studio, summis doctoribus? Nec aliter

fius umquam visus est, neque subtilius in hoc genere dicendi, quàm iste hodie, esse versatus: quòd si esset aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermisum, non essem tam inurbanus ac pæne inhumanus, ⁴ uti eo gravarer, quod vos cupere sentirem. Tum Sulpitius, An ergo, inquit, oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, ut ipse instrumentum oratoris exponeret, tibi ejus distinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permisit, inquit, ut & partes faceret, & utram vellet, prior ipse sumeret? deinde, si ego rectè intellexi, cùm valde libenter audirem, mihi conjunctè est visus de utraque re dicere. Ille verò, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipsum invenit. Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse sumsit. Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id tibi reliquit, est nobis, inquit, causâ, cur te audire cupiamus; sin, quod facilius, tibi causâ non est, cur recuses. Et Catulus, Quid? quod dixisti, inquit, Crasse, si hic hodie apud te maneremus, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Possem tibi, inquit, Crasse, concedere; sed vide, ne quid

aliter se habet sententia in quibusdam veteribus editionibus.

⁴ uti eo gravarer,] Hic verbum *gravarer* passivè accipiendum est: sed sex nostri

MSti habent *ut in eo gravarer*; quæ lectio, si vera est, subintelligenda est vox *versari* ex præcedentibus; dixerat enim Antonium *in hoc genere dicendi esse versatum*.

quid Catulus attulerit religionis : opus hoc censorium est : id autem committere, vide, quàm fit homini turpe censorio. Agite verò, ille inquit, ut vultis : sed nunc quidem, quoniam id temporis est, surgendum censeo & requiescendum : post meridiem, si ita vobis est commodum, loquemur aliquid, nisi fortè in crastinum differre mavultis. Omnes se vel statim, vel, si ipse post meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

DE

ORATORE

AD

Q. FRATREM

DIALOGUS, seu LIBER III.

- I. **I**NSTITUENTI mihi, Quinte frater, eum sermonem referre & mandare huic tertio libro, quem post Antonii disputationem Crassus habuisset, acerba fanè recordatio veterem animi curam molestiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Crassi morte extincta

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM TERTIUM.

¹ *aliud esse consilium,*] Per vocem *consilium* (pro qua alii edidere *concilium*) intellige cœtum vel congregationem, sive eos qui consulunt, non id quod consulentes sequuntur: Sic in ii. 82. de senatu dicit, *sapiens est consilium*: & in ii. 39. *aliud consilium instituendum* &c.

² *Ibi, cùm Drusus*] Vide quæ Cicero de hac re dicit in i. 7. Lege Sempronia judicia publica à senatu ad Equestrem ordinem translata fuerunt: M. verò Livius Drusus tribunus plebis, repugnante consule L. Marcio Philippo, legem tulit, ut æquâ ex parte judicia essent penes senatum & ordinem Equestrem. Hinc illa diffidia Philippi

finēta subitā est vix diebus decem post eum diem, qui hoc & superiore libro continetur: ut enim Romam rediit extremo scænicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita esse in concione à Philippo, quem dixisse constabat, *videndum sibi¹ aliud esse consilium, illo senatu se Rempublicam gerere non posse*; manē idibus Septembris & ille & senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit. ² Ibi, cū Drusus multa de Philippo questus esset, retulit ad senatum de illo ipso, quod consul in eum ordinem tam graviter in concione esset invecus. Hic, ut sæpe inter homines sapientissimos constare vidi, quamquam hoc Crasso, cū aliquid accuratius dixisset, semper fere contigisset, ut nunquam dixisse melius putaretur, tamen omnium consensu ³ sic esse tum judicatum, cæteros à Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum à sese superatum: deploravit enim casum atque orbitatem senatus; cuius ordinis à consule, qui quasi parens bonus aut tutor fidelis esse deberet, tamquam ab aliquo nefario prædone, diriperetur patrimonium dignitatis; neque

lippi & Drusi, hujus auctoritatem Senatus defendentis, illius, licet consul tum esset, eam oppugnantis.

³ sic esse tum judicatum,] Manutius legit sic est tum judicatum: Lambinus verò in priore parte sententiæ legit, Hic sæpe inter homines &c, deleta ut; cui lectioni favet MStus Mag.

Ursinus testatur se in libro quodam antiquo invenisse, sic esse tum judicatum audiui; & istud audiui extat in edit. Ven. Mediol. & Rawl. itemque in MSto Mead. Fortasse nihil mutandum est; sed ad supplendam sententiam vox vidi ex præcedentibus subintelligenda est ante voces esse tum judicatum.

⁴ neque verò esse mirandum, si, cùm suis consiliis Rempubicam profligasset, consilium senatûs à Republica repudiaret. Hîc, cùm homini & vehementi & disertò, & in primis fortis ad resistendum, Philippo, quasi quasdam verborum faces admovisset, non tulit ille & graviter exarsit, ⁵ pignoribusque ablatis Crassum instituit coercere. Quo quidem ipso in loco multa à Crasso divinitus dicta ⁶ efferebantur, cùm sibi illum consulem esse negaret, cui senator ipse non esset: *An tu, quum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putaris, eamque in conspectu populi Romani concideris, ⁷ me his pignoribus existimas posse terri? Non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coercere: hæc tibi est excidenda lingua; qua vel evulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit.*

II. Permulta tum vehementissimâ contentione animi,

⁴ neque verò esse mirandum,] Subintellige dixit, ut sensus sit, *Et dixit non esse mirandum &c.*
⁵ pignoribusque ablatis] Val. Maximus vi. 2. dicit *Philippum Consulem jussisse licitorem manum L. Crasso injicere.* Iste Consul jubendo, ut bona Crassi caperentur, ita voluit eum multare; *pignora* verò ea, quæ sic à Magistratu caperentur & auferrentur, dicebantur fuisse *conclisa* vel *caesa*, ut in sequentibus patet.

⁶ efferebantur,] Sc. è Senatu, quæ in illo dicta erant, ferebantur: non igitur opus est,

ut cum nonnullis legamus esse ferebantur.

⁷ me his pignoribus] In vulgata lectione *meis* (quæ à Grutero, opinor, profecta est) deest *me* ante Infinitivum *posse*: quapropter eam lectionem revocavi, quæ veteribus editionibus hæret, & MStis Cant. Mead. Wag. Harl. 2. & tribus Oxoniensibus.

⁸ in auctoritatibus præscriptis extat]] Vulgò *perscriptis*: sed MSti Bal. & Mead. atque etiam Nov. à nup. manu habent *præscriptis*: Eadem vox inedit. Ven. & Mediol.

animi, ingenii, virium ab eo dicta esse constabat; sententiamque eam, quam senatus frequens secutus est, ornatissimis & gravissimis verbis, ut populo Romano satisfaceret nunquam senatus neque consilium Reipublicæ neque fidem defuisse, ab eo dictam; & eundem (id quod ⁸ in auctoritatibus præscriptis exstat) scribendo adfuisse. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio; quam quasi expectantes, post ejus interitum veniebamus in curiam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremum institisset, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluisse, sudoremque multum consecutum esse audiebamus: ex quo cum cohorruiisset, cum febris domum rediit, dieque septimo lateris dolore consumtus est. O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones! quæ in medio spatio sæpe franguntur & corruunt,

⁹ aut

& eam Manutius ex antiquo Borromæi libro reposuit: & ut erat Romanarum Antiquitatum peritissimus, probat ea solita esse dici *præscripta*, in quibus Senatorum nomina *præscribuntur*, & ad hanc rem citat Festi verba: *aut, si non tot sint Senatores, quo numero liceat præscribi Senatusconsulta* &c. Sic Cicero in Epist. ad Fam. v. 2. *Illud Senatusconsultum, quod eo die factum est, ea præscriptione est, ut* &c. In Oratione secunda de lege Agraria, c. 4. à quibus ei locus primus in indice, & præscriptione legis con-

cessus est. Porro, *auctoritates præscriptæ* non hic (monente Petavio) pro senatusconsultis simpliciter accipiendæ sunt: aliud enim *auctoritas*, aliud *senatusconsultum* fuit, secundum Sigonium ad iv. Livii. Senatusconsultum magis ratum fuit quàm auctoritas: si enim vel Senatorum numerus justus defuisset, vel magistratus intercessisset, decretum quidem præscribebatur, ut Senatorum de ea re judicium extaret: nondum tamen ratum erat, sed *auctoritas* tantum dicebatur. Id ipsum fiebat, si vel non

⁹ aut ante in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicerere potuerunt. Nam, quamdiu Crassi fuit ambitionis labore vita ⁊ districta, tamdiu privatis magis officiis & ingenii laude floruit, quàm fructu amplitudinis aut Reipublicæ dignitate: qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium concessu, ad summam auctoritatem dabat, is ejus omnem spem atque omnia vitæ consilia morte pervertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: sed ii tamen Rempublicam casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso à diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia senatum, non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filia, non exilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam, non illam post reditum ejus cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

III.

Sed, quoniam attigi cogitatione vim varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longiùs, atque eis fere ipsis definietur viris, qui hoc sermone, quem referre cœpimus, continentur.

idoneo tempore, vel non legitimum in locum, vel non legitimo edicto Senatus convocaretur; quæ omnia disertè explicat Dio in lib. lv. Rom. Hist.

⁹ aut ante in ipso] MSti Joan. Bod. Cant. Mead. &

Harl. duo, cum edit. Rawl. habent *aut*, non *⁹*: Rectè: de duplici enim casu Noster loqui videtur; altero illorum qui in medio cursu franguntur, altero illorum qui prope finito cursu obruuntur, antequam portum conspicerere potuerunt: quod Crasso

nentur. Quis enim non jure beatam L. Crassi mortem illam, quæ est à multis sæpe defleta, dixerit, cum horum ipsorum sit, qui tum cum illo postremum fere collocti sunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum, virum omni laude præstantem, dum sibi non incolumem fortunam, sed exsilium & fugam deprecaretur, esse coactum, ut vita se ipse privaret. Jam M. Antonii in his ipsis rostris, in quibus ille Rempublicam constantissimè consul defenderat, quæque censor imperatoriis manubiis ornat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum civium capita servata. Neque verò longè ab eo C. Julii caput, hospitis Etrusci scelere proditum, cum L. Julii fratris capite jacuit; ut ille, qui hæc non vidit, & vixisse cum Republica pariter, & cum illa simul extinctus esse videatur. Neque enim propinquum suum, maximi animi virum, P. Crassum, suapte interfectum manu, neque² collegæ sui, pontificis maximi, sanguine simulacrum Vestæ respersum esse vidit: cui mœrori (quæ mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuisset. Non vidit eorum ipsorum, qui tum adolescentes Crasso se dicarant, horri-

Crasso evenit, qui mortuus est, non in medio honorum spatio, sed cum ei annus primus ab honorum perfunçione aditum, omnium concessu, ad summam auctoritatem dabat.

¹ *distrieta*,] i. e. occupata, impedita, obligata: ita enim

Noster in Verr. Actio. i. 9. *Propterea quòd eos intelligere videbam, me hoc judicio districtum atque obligatum futurum:* Non opus est igitur, ut cum nonnullis editoribus legamus *distrieta*.

² *collegæ sui*,] Q. Mutii Sævola, qui Crassi collega fuit

horribiles miserosque casus; ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Craffi depulsus per invidiam³ tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus eiectus est è civitate: Sulpitius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuisset, quibuscum privatus conjunctissimè vixerat, hos in tribunatu spoliare instituit omni dignitate: cui quidem, ad summam gloriam eloquentiæ florenti, ferro erepta vita est, ⁴ & pœna temeritatis non sine magno Reipublicæ malo constituta. Ego verò te, Crasse, cum vitæ flore tum mortis opportunitate, divino consilio & ortum & extinctum esse arbitror: nam tibi aut pro virtute animi constantiaque tua civilis ferri fubeunda fuit crudelitas; aut, si qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esse te funerum patriæ spectatorem coegisset: neque solum tibi improborum dominatus, sed etiam, propter admistam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuisset.

IV. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum casus, de quibus ante dixi, & ea, quæ nosmetipsi ob amorem in Rempublicam incredibilem & singularem pertulimus ac sensimus, cogitanti,

fuit in consulatu: vide i. c. 39. & Flori Hist. iii. 21.

³ *tribunatu,*] C. Cotta igitur fuit Tribunus Plebis illo anno, quo hæc de Oratore Disputationes haberentur: quod iis, qui nobis exhibuerunt feriem magistratuum Romanorum, adhuc non observatum

est: vide quæ de hac re fusiùs dicimus in Not. ad i. 7.

⁴ *et pœna temeritatis*] Manutius ex conjectura edidit *temeritati*: malè; nam, cum præcesserat *cui*, constructio est, *cui pœna temeritatis*—*constituta*.

⁵ *virorum*] Si assentirentur MSu,

MSu
viro
minu
6
Leon
dere,
bent
Harl.
Cicero

ti, sententia sæpe tua vera ac sapiens videri solet, qui propter tot, tantos, tamque præcipientes casus clarissimorum hominum atque optimorum ⁵ virorum me semper ab omni contentione ac dimicatione revocasti. Sed, quoniam hæc jam ⁶ neque integra nobis esse possunt, & summi labores nostri magna compensati gloria mitigantur, pergamus ad ea solatia, quæ non modò sedatis molestiis jucunda, sed etiam hærentibus salutaria nobis esse possunt; sermonemque L. Craffi reliquum ac pæne postremum memoriæ prodamus; atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam debitamque referamus: Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur: quod item nos postulamus, non à te quidem, ⁷ qui nobis omnia summa tribuis, sed à cæteris, qui hæc in manus summent, ut majus quiddam de L. Craffo, quàm quantum à nobis exprimetur, suspicentur: nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus, & quibus

MSti, libenter deletem vocem *virorum*, quia præcesserat *hominum*.

⁶ *neque integra nobis*] Ita Leon. Aldus, & Lambinus edidere, eamque lectionem exhibent MSti Cant. Mead. & Harl. 2. in margine: & ita Cicero sæpius loqui solet, quàm,

ut vulgò legimus, *in integro*.

⁷ *qui nobis omnia summa tribuis,*] Ita MSti Cant. Bal. Mead. Wag. Harl. duo, & Joan. & ita editiones Ven. Mediol. & Lambini; quæ lectio paulo elegantior est quàm vulgata, *qui nobis summa omnia* &c.

quibus C. Cotta tantummodo locos ac sententias hujus disputationis tradidisset, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, id ipsum sumus in eorum sermone adumbrare conati. Quòd si quis erit, qui ductus opinione vulgi aut Antonium jejuniorem,⁸ aut Crassum pleniorẽ fuisse putet, quàm quomodo à nobis uterque inductus est; is erit ex iis, qui aut illos⁹ non audierit, aut judicare non possit: nam fuit uterque (ut exposui antea) cum studio atque ingenio & doctrina præstans omnibus, tum in suo genere perfectus; ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis, neque in Crasso redundaret.

V. Ut igitur ante meridiem discesserunt, paululumque requierunt, in primis hoc à se Cotta animadversum esse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum in acerrima atque attentissima cogitatione posuisse; seseque, qui vul-

tum

8 *aut Crassum pleniorẽ fuisse putet.*] Ita edit. Lamb. Ven. & Mediol. aliæque: itemque MSti Cant. Mead. Wag. Harl. duo, Joan. Bal. Nov. Bod. & Mag. Vulgò fuisse pleniorẽ putet.

9 *non audierit, aut judicare non possit.*] Ut bene se habeat sententia & ad normam linguæ Latinæ procedat, necesse videtur legere cum MSto Cant. audierint & possint: cum enim præcesserat, is erit ex iis, qui aut illos, ritè sequitur non audierint, aut judicare non possint: Facile fieri potuit, ut litera n

à Librariis omitteretur, cum linea brevi supra vocalem ducta exprimi solet. Sed vide Not. meam ad i. 11.

1 *exhedram*] i. e. locum triclinio & cœnaculo similem: ubi non lecti ad dormiendum, sed sedes aut cathedræ ad sedendum vel recumbendum otii causâ apponerentur. De *exhedris* sic Vitruvius v. 11. *Constituantur in tribus porticibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique, qui studiis delectantur, sedere possint.*

2 *Vulgò, venisset, &c.*] Vet. fere

tum ejus, cùm ei dicendum esset, obtutum-
que oculorum in cogitando probè nossent, atque
in maximis causis sæpe vidisset, tum dedita
opera, quiescentibus aliis, in eam ¹ exhedram
² venisse, in qua Crassus lectulo posito recu-
buisset; cùmque eum in cogitatione defixum
esse sensisset, statim recessisse, atque in eo si-
lentio duas horas fere esse consumptas. Deinde
cùm omnes, inclinato jam in ³ pomeridianum
tempus die, venissent ad Crassum, Quid est,
Crasse, inquit Julius, imusne sessum? etsi ad-
monitum venimus te, non flagitatum. Tum
Crassus, An me tam impudentem esse existi-
matis, ut vobis hoc præsertim munus ⁴ putem
diutius posse debere? Quinam igitur, inquit
ille, locus? an in media silva placet? est enim
is maximè & opacus & frigidus. Sanè, in-
quit Crassus: etenim est in eo loco sedes huic
nostro non inopportuna sermoni. Cùm pla-
cuisset

fere omnes editiones habent
cùm—venisset. Gruterus verò
vulgatam jam lectionem pri-
mus in textum recepit, eum-
que secutus est Gronovius. Sic
se habet vulgatæ lectionis con-
structio; *sefe—tum—venisset.*
Ferri quidem potest vet. edit.
lectio; sed meliorem, ut opi-
nor, nobis exhibent MSti Cant.
Norf. Wag. Bal. Bod. Nov.
Mag. & Joan. editionesque
Ven. Mediol. & Lambini, *tum*
dedita opera, quiescentibus aliis,
in eam exhedram venisse.

3 pomeridianum tempus die,]
Ita edidi, secutus editiones ve-

teres plerasque; præcipuè verò
Ciceronis ipsius auctoritate du-
ctus, qui in Orat. sic dicit c.
47. *Impetratum est à consue-*
tudine, ut peccare suavitatis
caussa liceret: Et pomeridianas
quadrigas, quàm postmeridianas,
libentiùs dixerim. Vulgò, post-
meridianum.

4 putem diutius posse de-
bere?] Asc. legit *deberi.* Rectè
quidem, ut opinor; aliter e-
nim vox *me* inferi debet. Si-
milis autem est locutio in Tusc.
Disp. ii. 26. *Et tibi hoc video*
non posse deberi.

cuiſſet idem cæteris, in ſilvam venit, & ibi magna cum audiendi exſpectatione confiditur. Tum Crasſus, Cum auctoritas atque amicitia veſtra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſſa libertatem recuſandi: quamquam in partienda diſputatione noſtra, cùm ſibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, ſumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret, ea diſiſcit, quæ ſejuncta eſſe non poſſunt: nam, cùm omnis ex re atque verbis conſtet oratio, neque verba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris; neque res lumen, ſi verba ſemoveris. Ac mihi quidem veteres illi, majus quiddam animo complexi, multo plus etiam vidiffe videntur, quàm quantum noſtrum ingeniorum acies intueri poteſt; qui omnia hæc, quæ ſupra & ſubter, unum eſſe, & una vi atque una conſenſione naturæ conſtricta eſſe dixerunt: nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum à cæteris per ſe ipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, vim ſuam atque æternitatem conſervare poſſint.

VI, Sed, ^s ſi hæc major eſſe ratio videtur, quàm
ut

s ſi hæc major eſſe ratio videtur,] Vulgò deest *ſi*; ſed, illo exulante, quid vitioſius excogitari poſſit hac ſententia? quid menti Crasſi magis contrarium? loquitur enim de quadam conſenſione inter ſe omnium partium Naturæ: hanc conſenſionem dicit majus quiddam videri, quàm ut ab ho-

minibus comprehendere poſſit. Sed in præced. capite dixerat veteres iſtam conſenſionem animo complexos fuiſſe. Quid igitur tam diſſimile eſt, quàm verba Crasſi in hoc & priore capite? Editiones Gryphii, Steph. Aſcenſii, & Strebaei, & MSti Bod. Norf. Bal. Mag. Nov. Mead. & Harl. 2. iſtud

ſi

*ſi r
con
ſe ſ
ut a
ter
& a
iteru
ſed,
altju
ſraſ*

ut hominum possit sensu aut cogitatione comprehendere, est etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certè non inaudita vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri: ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. Sed, si hoc quoque videtur esse altius, quàm ut id nos humi strati suspicere possimus, illud certè tamen, quod amplexi sumus, quod profitemur, quod suscepimus, nosse & tenere debemus. Una est enim, quod & ego hesternæ die dixi, & aliquot locis antemeridiano sermone significavit Antonius, eloquentia, quascumque in oras disputationis regionesve delata est: nam si de cœli natura loquitur, si de terræ; si de divina vi, si de humana; si ex inferiore loco, si ex æquo, si ex superiore; si ut impellat homines, si ut doceat, si ut deterreat, si ut concitet, si ut reflectat, si ut incendat, si ut leniat; si ad paucos, si ad multos; si inter alienos, si cum suis, si

si rite exhibent. Crassus hîc concedere videtur id, quod ipse sentit concedendum non esse, ut ad aliquid, quod magis inter omnes constet, delabatur; & ad finem hujus sententiæ iterum iisdem verbis utitur; *sed, si hoc quoque videtur esse altius, quàm ut id nos humi strati suspicere possimus, illud*

certè tamen &c. Ubi duæ res notandæ sunt: ista vox quoque indicat eandem loquendi formulam præcessisse, & in hoc loco repetitam esse: vides etiam, lector, post conjunctionem *si* in apodosis sententiæ collocari particulam *tamen*. Totum igitur locum sic rescribendum censeo; *Sed, si hæc major*

⁶ five secum, rivis est deducta oratio, non fontibus; &, quocumque ingreditur, eodem est instructu ornatuque comitata. Sed, quoniam oppressi jam sumus opinionibus, non modò vulgi, verùm etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, hæc facilius divulsa & quasi discerpta contrectant; & qui, tamquam ab animo corpus, sic à sententiis verba sejungunt, quorum sine interitu fieri neutrum potest; non suscipiam oratione mea plus, quàm mihi imponitur: tantùm significabo brevi, neque verborum ornatum inveniri posse, non ⁷ partitis expressisque sententiis, neque esse ullam sententiam illustrem sine luce verborum. Sed prius, quàm illa conor attingere, quibus orationem ornari atque illuminari putem, proponam breviter, quid sentiam de universo genere dicendi.

VII. Natura nulla est (ut mihi videtur), quæ non habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ tamen consimili laude dignentur:

major esse ratio videtur, quàm ut hominum possit sensu aut cogitatione comprehendere, est tamen illa Platonis vera &c.

⁶ five secum,] Ita omnes MSti; & tamen suspecta habeo hæc verba: de Eloquentia enim sermo est, & quis, *secum* loquens, eloquens esse possit? Nec de omni Eloquentia sermo est, sed de illa quæ disputationi servit; nam dicitur paulo ante, *quascunque in oras dispu-*

tationis regionesque delata est.

Adde, quòd, cum voces paucos & multos, alienos & suis bene opponantur, nihil est, quod opponi hîc potest voci *secum*.

⁷ partitis] Lambinus maluit *repertis*, alii *paratis*, alii verò *partis*: sed omnes MSti habent *partitis*; per quam vocem intelligas, in partes divis & distinctis: sic Noster in c. 30. *partita ac distributa*: sic & in Oratore c. 28. dicit idem, *nihil*

nentur: nam & auribus multa percipimus, quæ, etsi nos ⁸ vocibus delectant, tamen ita sunt varia sæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum esse videatur: & oculis colliguntur pæne innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili genere delectent: & reliquos sensus ⁹ voluptates oblectant dispares, ut sit difficile iudicium excellentis maximè suavitatis. ¹ At hoc idem, quod est in naturis rerum, transferri potest etiam ad artes. Una fingendi est ars, in qua præstantes fuerunt Myro, Polycletus, Lyfippus; qui omnes inter se dissimiles fuerunt, sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem. Una est ars ratioque picturæ, dissimilimique tamen inter se Zeuxis, Aglaophon, Apelles; neque eorum quisquam est, cui quidquam in arte sua deesse videatur. Et, si hoc in his quasi mutis artibus est mirandum, & tamen verum, quanto admirabilius in oratione atque in lingua? quæ, cum in iisdem sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudines;

nihil partite, definite, distincte dicere, & Tusc. Disp. i. 17. Quasi partita habeant inter se & divisa momenta.

⁸ vocibus] i. e. sonis; in hoc enim sensu sæpius Noster verbum istud usurpat: Sic in i. 42. ut in Musicis numeri, voces, & modi: & iii. 48. Si numerosum est id in omnibus sonis & vocibus, &c. & alibi.

⁹ voluptates oblectant dispares.] Vulgò oblectant; sed

cùm præcesserat colliguntur, particula conjunctiva & similes modos debet connectere: nec aliter Lambinus, Asc. Steph. Manutius, Strebæus, & MSti Cant. Mead. & Harl. 2. habent oblectant.

¹ At hoc idem,] MSti Cant. Bod. & Wag. habent ad hoc idem: sed voces at & ad sæpius in MStis altera in alterius loco poni solent. Lambinus legit atque hoc &c. Ego fanè, si emenda-

litudines; ² non sic, ut alii vituperandi sint, sed ut ii, quos constet esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur. Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus, quàm sint inter sese Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles; quàm apud Græcos Æschylus, Sophocles, Euripides: quamquam omnibus par pæne laus in dissimili scribendi genere tribuatur. Adspicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus, quid intersit inter oratorum studia atque naturas. Suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, acumen Hyperides, sonitum Æschines, vim Demosthenes habuit: quis eorum non egregius? tamen quis cujusquam nisi sui similis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, asperitatem Galba, profluens quidam habuit Carbo & canorum: quis horum non princeps temporibus illis fuit, & suo tamen quisque in genere princeps?

VIII. Sed quid ego vetera conquiram, cùm mihi liceat

emendatione opus esset, potiùs dicerem, *et hoc idem.*

² *non sic, ut alii vituperandi sint, sed*] Lambinus vidit istud *alii* in hoc loco ferri non posse, sententiamque sic explevit,—*non sic, ut alii laudandi, alii vituperandi sint &c.* Sed, cùm nullâ MStorum aut impressorum librorum auctoritate nitatur, nimiùmque à vulgata lectione recedat, non audeo vel tanti viri sententiæ accedere: Equidem levi admodum unius

verbi mutatione labantem sententiam malim fulcire. Quid enim impedit, quo minùs credamus Ciceronem sic scripsisse? *non sic, ut aliqui (vel ut illi) vituperandi sint.* Nunc, lector, nihil est, quod ad implendum sensum desideres. Frequentissimè autem, ut inter Criticos constat, *alius & aliquis* confunduntur.

³ *tristes remissè, severas bilare,*] Melior, opinor, est ordo verborum, quem amicus quidam

liceat uti præsentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus nostris umquam accidit hujus oratione Catuli? quæ est pura sic, ut Latine loqui pæne solus videatur; sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adfit humanitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equidem sic judicare soleo, quidquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitiosius & deterius futurum. Quid noster hic Cæsar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope singulare? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pæne comicè, ³ tristes remissè, severas hilarè, forenses scænica prope venustate tractavit? atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur. Ecce præsentibus duo prope æquales, Sulpitius & Cotta: ⁴ quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere præstans? limatus alter & subtilis, rem explicans propriis aptisque verbis, hæret in causâ semper, &, quid judici

dam mihi suggessit, *tristes hilarè, severas remissè*: scilicet magis opponitur vox *tristes* voci *hilarè*, quàm voci *remissè*. Idem etiam de voce *severas* dicendum est. Sic enim Noster in ii. 18. *Tum ad severitatem, tum ad remissionem animi; tum ad tristitiam, tum ad letitiam est contorquendus.* Et Quintil. xii. 10. *Dicit idem graviter, severè, comiter, remissè.*

⁴ *quid tam inter se dissimile?* Cicero plenius dixisset,

quid tam dissimile est, quàm illi sunt inter se? ut in c. 9. *quid tam dissimile, quàm ego in dicendo?* Et in Orat. c. 16. cum diceret, *quid potest esse tam diversum?* tamen est in utroque aliquid excellens, hoc voluit, *tam diversum, quàm ea sunt dicendi genera.* Video etiam Quintil. in Inst. Or. xi. ad fin. c. 1. cum Ciceronis verba ex duobus locis citasset, addidisse, *Quod potest pugnare inter se videri: verùm utrumque,*
ut

judici probandum sit, cùm acutissimè vidit, omiſſis cæteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit: Sulpitius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce, summa contentione corporis, & dignitate motus, verborum quoque ea gravitate & copia est, ut unus ad dicendum instructissimus à natura esse videatur.

IX. Ad nosmetipsos jam revertor; quoniam sic fuimus semper comparati, ut hominum sermonibus quasi in aliquod contentionis iudicium vocaremur: quid tam dissimile, quàm ego in dicendo & Antonius? cùm ille is sit orator, ut nihil eo possit esse præstantius; ⁵ ego autem, quamquam memet mei pœnitet, cum hoc maxime tamen in comparatione conjungar. Videtisne, genus hoc quod sit Antonii? forte, vehe-

*ut meritò, laudatur: et La-
ctant. Div. Inst. ii. 2. dicere,
quid inter se tam contrarium,
quàm statuariam despicere, sta-
tuam adorare?*

*5 ego autem, quamquam me-
met mei pœnitet, cum hoc]*
Lamb. totam sententiam sic
refingit, cùm ille is sit orator,
ut nihil eo possit esse præstantius,
ego (quamquam memet mei pœ-
nitet) cum hoc maxime tamen
in comparatione conjungor. Vi-
tiosus planè est locus, nec Lam-
biniana lectio mihi satis placet.
Legendum potius puto, cùm ille
is sit orator, ut nihil eo possit
esse præstantius; ego autem —:
quamquam memet mei pœnitet,
cum hoc maxime tamen in com-

*paratione conjungor. Suspicio
Crassum, cùm dixisset ego au-
tem, sententiam imperfectam
reliquisse, ne de se iudicium
ferre cogeretur. Deinde cùm
rursus dixerit se & Antonium
solitos esse in comparatione con-
jungi, ostendit in sequentibus,
quæ esset ipsorum in dicendo
dissimilitudo.*

*6 ab hujus multum genere
distamus;]* Cùm sequitur quod
quale sit &c. vel legendum est
cum MSto Nov. ab hoc (An-
tonio) multum genere distamus;
vel si retineamus vulgatam le-
ctionem, subintelligendum est
genere post vocem hujus, ut
sensus sit, Ab illo genere di-
cendi, quo utitur Antonius,
prorsus

vehemens, commotum in agendo, prævinitum, & ex omni parte causæ septum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honestè cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate: nos autem, quicumque in dicendo sumus (quoniam esse aliquo in numero vobis videmur), certè tamen⁶ ab hujus multum genere distamus; quod quale sit, non est meum dicere; propterea quod minimè sibi quisque notus est, & difficillimè de se quisque sentit: sed tamen diffimilitudo intelligi potest & ex motus mei mediocritate, & ex eo, quòd quibus vestigiis primum institi, in iis fere soleo perorare; & quòd aliquanto me major⁷ in verbis, quàm in sententiis, eligendis labor & cura torquet, verentem,

prorsus distat illud nostrum genus.

7 in verbis, quàm in sententiis, eligendis labor] Rationem protinus adducit Crassus, cur diligentior fuerit, quàm Antonius; sc. verebatur, ne obsoletior videretur ejus oratio: sed hæc ratio ad verborum electionem solam spectat. Sententiæ obsoletæ fieri non possunt; nec consuetudo civitatis, aut diuturnitas temporis earum auctoritatem minuit. Ferri igitur vulgata lectio non potest, in verbis et in sententiis eligendis, quàm eum, labor &c. Libenter sequor lectionem MS. Norf. veterumque librorum Steph. Gryphii, Asc. Strebæi,

Lambini, & aliorum; et quod aliquanto me major in verbis, quàm in sententiis, eligendis labor & cura torquet &c. Eum item omittunt MSti Bod. Cant. & Wag. & quàm eum editio Melancthon. Nec aliter de diverso Crassi & Antonii dicendi genere loquitur Cicero in Bruto, c. 37. ubi de Antonio dicit, *diligenter loquendi laude caruit*: mox addit, *eum in sententiarum ornamentis, & conformationibus plurimum valuisse*. Erat autem (ut dicit idem ib. c. 38.) in Crasso *Latine loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia*. Et in his ipsis de Orat. libris ob eam rem partes Inventionis Antonio,

tem, ne, si paulo obsoletior fuerit oratio, non digna expectatione & silentio fuisse videatur. Quod si in nobis, qui adsumus, tantæ dissimilitudines, tam certæ res cujusque propriæ, & in ea varietate fere melius à deteriore ⁸ facultate magis, quàm genere, distinguitur, atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum est; quid censetis, si omnes, qui ubique sunt aut fuerunt, oratores amplecti voluerimus? ⁹ nonne fore, ut, quot oratores, totidem pæne reperiantur genera dicendi? Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si pæne innumerabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, specie dispares, genere laudabiles, non posse ea, quæ inter se discrepant, ¹ iisdem præceptis atque in una institutione formari. Quod non est ita; diligentissimèque hoc est eis, qui instituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maximè ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quasi ludo summorum in suo cujusque genere artificum & magistrorum, exisse discipulos dissimiles inter se, attamen laudandos; cùm ad cujusque naturam institutio doctoris accommodaretur:
cujus

nio, Elocutionis autem Crasso tribuebat.

8 *facultate magis*] Sensus est, Cùm dicimus alium oratorem meliorem esse, alium deteriore, eo judicio non significamus illius oratoris genus dicendi potius esse quàm hujus; in dispari enim genere possunt esse æquè laudabiles: sed intel-

ligi volumus illum oratorem facultate excellere, id est, plus in suo genere valere, quàm hunc in eo, quod sibi proprium habet.

9 *nonne fore, ut, quot oratores, &c.*] Vulgò *numne*; sed ea vox aliud quiddam significat, quàm sensus postulat: sc. in ea significatur negatio:
hic

cujus est vel maximè insigne illud exemplum (ut cæteras artes omittamus), quòd dicebat Isocrates, doctor singularis, *se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti solere*: alterum enim exsultantem verborum audaciâ reprimebat; alterum cunctantem & quasi verecundantem incitabat: neque eos similes effecit inter se, sed tantùm alteri affinxit, de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriusque natura pateretur.

Hæc eò mihi prædicenda fuerunt, ut, si non omnia, quæ proponerentur à me, ad omnium vestrùm studium, & ad genus id, quod quisque vestrùm in dicendo probaret, adhærescerent, id à me genus exprimi sentiretis, quod maximè mihi ipsi probaretur. Ergo hæc & agenda sunt ab oratore, quæ explicavit Antonius, ² & dicenda quodam modo. Quinam igitur dicendi est modus melior (nam de actione post videro), quàm ut Latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcumque agetur, aptè congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi, rationem non arbitror exspectari à me, puri dilucidique sermonis:

X.

hîc verò sensus postulat, ut affirmativè quæstioni respondeatur. Verissima igitur lectio occurrit in MStis Cant. Mead. Harl. 2. Norf. Bal. Bod. Nov. Mag. & Wag. & in editionibus Ven. & Lambini, *nonne fore, ut quot oratores &c.*

¹ *iisdem præceptis, atque in una institutione formari*] Lamb.

Steph. Gryphius, Strebæus, alique veteres editores vocem *in* delent: opinor, quia verbum *præceptis* nullam ante se habet præpositionem. Notandum est autem edit. Ven. & Mediol. exhibere *in una* disputatione.

² *Et dicenda quodam modo.*] Vulgò *quodammodo*: sed ex una
Y
duas

monis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat; ³ nec sperare, qui Latinè non possit, hunc ornatè esse dicturum; neque verò, qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc, ⁴ quæ cognitionem habent facilem, usum necessarium: nam alterum traditur literis doctrinaque puerili; alterum adhibetur ob eam causam, ut intelligatur, quid quisque dicat: quod videmus ita esse necessarium, ut tamen ⁵ eo minus nihil esse possit. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur scientiâ literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis: sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes prope præclare locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi Latinè. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi causa, parcè, quod ostendam; sed ⁶ usitatis ita poterit uti, lectissimis ut utatur, is, qui in veteribus erit scriptis studiosè & multum volutatus.

Atque,

duas voces efficio. Hanc autem lectionem veram esse probant sequentia verba, *Quinam igitur dicendi est modus melior* &c. Et ita MSti Mead. & Harl. 2.

³ *nec sperare, qui Latinè]* Lambinus maluit legere *speramus*: quis enim *conatur sperare*? Rectius fortasse, *sperare est*.

⁴ *quæ cognitionem habent facilem,]* Miror, unde vox co-

gitationem in textum Gruteri recepta fuerit: omnes, quas vidi, vet. editiones, & nonnullæ recentiores veram lectionem *cognitionem* exhibent: Quibus cum consentiunt etiam MSti Cant. Wag. Mead. Harl. 2. Bod. Nov. & Mag. Non igitur dubitavi, sensu ipso hortante, hanc Gruterianæ lectioni præferre: neque enim satis est, ut ea sint *cogitata*, nisi etiam

Atque, ut Latinè loquamur, non solùm videndum est, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat; & ea sic & casibus & temporibus & genere & numero conservemus, ut ne quid perturbatum ac discrepans, aut præposterum sit; sed etiam lingua & spiritus & vocis sonus est ipse moderandus. Nolo exprimi literas putidiùs, nolo obscurari negligentius: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata & quasi anhelata graviùs: nam de voce nondum ea dico, quæ sunt actionis, sed hoc, quod mihi cum sermone quasi conjunctum videtur: sunt enim certa vitia, quæ nemo est, quin effugere cupiat, mollis vox, ut muliebris, aut quasi extra modum absona atque absurda. Est autem vitium, quod nonnulli de industria consecretantur: rustica vox & agrestis quosdam delectat, quò magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur; ut tuus, Catule, sodalis L. Cotta gaudere mihi videtur ⁷ gravitate linguæ sonoque vocis agresti; & illud, quod loquitur, priscum visum iri putat, si planè fuerit rusticanum. Me autem tuus
sonus

cognita sint. Sic i. 41. nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri: & alibi sæpissime.

5 eo minus nihil esse possit.]

Minus in hoc loco non est Adverbium, sed Adjectivum; & hunc sensum efficit. Res est necessaria, sed tamen omnium rerum in oratore minima: omnino necesse est, ut dilucidè loquamur; qui tamen id facit, nullam inde assequitur lucem.

6 usitatis ita] i. e. verbis communibus utendum est; sed ita ut lectissima quæque ab oratore usurpentur: quod ut efficiat, plurimùm valet in veteribus scriptis diligenter multumque versatum esse.

7 gravitate linguæ] Hic gravitas linguæ in vitiis, ut verborum gravitas alibi in virtutibus dicendi, memoratur. Videntur verò hæ voces significare,

sonus & suavitas ista delectat; omitto, verborum; quamquam est caput: verum id affert ratio, docent literæ, confirmat consuetudo & legendi & loquendi: sed hanc dico suavitatem, quæ exit ex ore; quæ quidem, ut apud Græcos Atticorum, sic in Latino sermone huius est urbis maximè propria. Athenis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit: domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, ⁸ quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis & auctoritate: tamen eruditissimos homines Asiaticos quivis Atheniensis indoctus, non verbis, sed sono vocis, nec tam bene, quàm suaviter loquendo faciliè superabit. Nostri minùs student literis, quàm Latini: tamen ex istis, quos nostis, urbanis, in quibus minimum est literarum, nemo est, quin literatissimum ⁹ togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque ipso oris pressu & sono faciliè vincat.

XII. Quare, cùm sit quædam certa vox Romani generis urbisque propria, in qua nihil ¹ offendit,

ficare tardam linguæ asperitatem, ut eas interpretatus est Strebæus; & opponi *linguæ solutioni* (i. 25.), per quam idem intelligit, linguæ expeditum & liberum articulum; itemque *mobilitati linguæ*, de qua vide i. 28. Sono quidem vocis *rustico & agresti & aspero* (c. 12.) utuntur, secundum Ciceronem, qui habent hanc *linguæ gravitatem*.

⁸ *quibus vacant cives,*] i. e. quibus carent, sive quibus illi cives operam non dant.

⁹ *togatorum*] i. e. Latinorum, qui omnes togis vestiebantur. De Q. Val. Sorano vide Plin. Hist. Nat. iii. 10.

¹ *offendi,*] Quidam, notante Lambino, legere voluerunt *offendere*: & illud, ni fallar, Latinæ linguæ ratio hîc postulat: nam *offendi* passivæ vocis de

di, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare aut olere peregrinum, hanc sequamur; neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. Equidem cum audio focrum meam Læliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt; sed) eam sic audio, ut Plautum mihi aut Nævium videar audire: sono ipso vocis ita recto & simplici est, ut nihil ostentationis aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum esse ejus patrem judico, sic majores; non asperè, ut ille, quem dixi; non vastè, non rusticè, non hiulcè; sed pressè & æqualiter & leniter. Quare Cotta noster, cujus tu illa lata, Sulpiti, nonnumquam imitaris, ut Iota literam tollas, & E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos, ² sed mēssores videtur imitari. Hic cum arrisisset ipse Sulpitius, Sic agam vobiscum, inquit Crassus, ut, quoniam me loqui voluistis, aliquid de vestris vitiis audiat. Utinam quidem! inquit ille: id

de eo dicitur, qui offensionem accipit; non (ut hic) de ea re, quæ hominibus offensionem est.

² sed mēssores videtur imitari.] Vulgò *videris*: sed Crassus non hic juvenem C. Cottam alloquitur, qui tum præsens fuit. Cicero in Bruto c. 55. dicit hunc C. Cottam dixisse *purè & solutè*: nusquam verò, si memini, hic rustici cuiusdam soni in dicendo accusa-

tur. Crassus intelligit L. Cottam, & sine dubio dixit non *videris*, sed *videtur*, ut legit Manutius, edit. Venet. Mediol. & nonnullæ aliæ. De L. Cottam in priore capite, & in Bruto c. 36. dicitur, eum voce fuisse *agresti, & subrustica*: eum autem Crassus vocat *Cotta noster*, quia senex, & par ætate Crasso fuit: usitata est ista apud Ciceronem loquendi formula.

id enim ipsum volumus ; idque si feceris, multa (ut arbitror) hîc hodie vitia ³ ponemus. At enim non sine meo periculo, Crassus inquit, possum, Sulpiti, te reprehendere ; quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri. Tum ille, ⁴ Tum quòd monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima essent, imitaremur : ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi suppletionem pedis imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, si fortè, motum. Ergo ista, inquit Crassus, quæ habes à me, non reprehendo, ne me ipse irrideam, (sunt autem mea multo & plura & majora, quàm dicis) ; quæ autem sunt aut tua planè, ⁵ aut imitatione ex aliquo expressa, de iis te, si qui me fortè locus admonuerit, commonebo.

XIII. Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut ⁶ consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, libri confirmant & lectio veterum oratorum & poetarum : neque verò in illo altero diutiùs commoremur, ut disputemus, quibus rebus assequi possimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur ; Latinè

³ *ponemus.*] Pro *deponemus*, ut de Off. iii. 10. *ponit enim personam amici, cum induit judicis.*

⁴ *Tum quòd monuit*] Post *tum* subintellige *meministi*, vel aliam ejus generis vocem. Illud monuerat Antonius in ii. 22.

⁵ *aut imitatione ex aliquo*

expressa,] Vox aliquis hîc idem valet ac *alius quis* : de quo vide Not. ad p. 204.

⁶ Vulgò, *consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio &c.*] Cùm dubitarent viri doctissimi, quid essent isti *domestici libri*, Joannes Clericus in suo libro de Arte Critica sic interpungit sententiam :

Latinè scilicet dicendo, verbis usitatis ac propriè demonstrantibus ea, quæ significari ac declarari volemus, sine ambiguo verbo aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quæ similitudinis causâ ex aliis rebus transferuntur, non disceptis sententiis, non præposteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine. Quid multa? tam facilis est tota res, ut mihi permirum sæpe videatur, cùm difficiliùs intelligatur, quid patronus velit dicere, quàm si ipse ille, qui patronum adhibet, de re sua diceret; isti enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planiùs dici: easdem res autem simulac ⁷ Fufius aut vester æqualis Pomponius agere cœpit, non æquè, quid dicant, nisi admodum attendi, intelligo; ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum; tantaque insolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obstrepere videantur. Verùm, si placet, quoniam hæc satis spero,

tentiam: *subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, libri confirmant, & lectio &c.* Sed video Manutium ante ejus conjecturam sic edidisse; nec aliter MS. Bal. interpungit sententiam: *sermo quotidianus & domesticus à Cicerone agnoscendus est: idem-*

que est, quo Cornelia filios suos Gracchos instruxit, & quem antea Crassus in Lælia laudaverat.

⁷ *Fufius*] Vulgò *Fufius*: sed propter rationes ad ii. 22. adductas lego *Fufius*; nec aliter in hoc loco M^{sti} Pal. quartus, sextus, octavus, & nonus, & MS. Mead.

spero, vobis quidem certè majoribus, molesta & putida videri, ad reliqua aliquanto odiosiora pergamus.

XIV. Atqui vides, inquit Antonius, cùm alias res agamus, ⁸ quàm non inviti quidem adduci possumus (de me enim conjicio), relictis ut rebus omnibus te sectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam est oratio tua. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modò percucurri, vel potius pæne præterii, Latinè loquendi, planèque dicendi: reliquæ sunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur; nemo enim umquam est oratorem, quod Latinè loqueretur, admiratus: si est aliter, ⁹ irridet; neque eum oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut, qui aessent, intelligerent, quid diceret; ¹ sed contempsit eum, qui minùs id facere potuisset. In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines

⁸ quàm non inviti quidem
[&c.] Ita ex vestigiis veterum
cod. legendum esse censeo:
nam in pr. editione inest, quàm
absque te non inviti adduci pos-
sumus; ubi absque te glossa est
cujusdam librarii monentis vo-
cem te omittendam fuisse. Vi-
ctorius, Strebæus, aliique ve-
teres ediderunt, quàm te inviti

audiamus, qui adduci possumus:
Vulgò verò editum est, quàm te
inviti, qui adduci possumus. Ideo
dicit Antonius, eum alias res a-
gamus, & ⁹, relictis rebus omnibus,
quia primo die de temporibus il-
lis, deque universa Rep. quam ob
causam venerant in Tuscula-
num Crassi, multum inter se col-
locuti erant, ut dicitur in i. 7.

⁹ irri-

nes putant? qui distinctè, qui explicatè, qui abundanter, qui illuminatè & rebus & verbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerum versumque conficiunt; id est, quod dico *ornatè*: qui idem ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt, ii sunt in eo genere laudandi laudis, quod ego *aptum*² & *congruens* nomino. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius, & iis hoc nomen dixit *eloquentiæ* solis esse tribuendum. Quare omnes istos, me auctore, deridete atque contemnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos esse arbitrantur; neque adhuc, quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Verùm enim oratori, quæ sunt in hominum vita, (quandoquidem in ea versatur orator, atque ea est ei subiecta materies), omnia quæsitæ, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse debent. Est enim eloquentia una quædam de summis virtutibus; quamquam sunt omnes virtutes æquales & pares; sed tamen est species alia magis aliâ formosa & illustris: sicut hæc vis, quæ

9 *irrident*;] Hic habes *irrident* & postea *putant*, quamvis præcessissent voces *nemo est admiratus*. Subintellige *omnes homines*, de quo vide notam sequentem. Solet Noster aliquando numeros mutare, præsertim cùm ea, quæ de homine dicit, de omni homine dicta esse intelligi velit. Sic paulo

post cùm dixerat, *quem deum, ut ita dicam, inter homines putant?* subjungit, *qui dicunt & conficiunt*.

1 *sed contempsit*] Sc. *sed* omnis homo *contempsit*: præcesserat enim *nemo extulit*: vide quæ dixi in Notâ ad p. 102.

2 *et congruens nomino*.] Ita Lambinus, & edit. Venet.

quæ scientiam complexa rerum, sensa mentis & consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, possit impellere; quæ quo major est vis, hoc est magis probitate jungenda summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

XV.

Hanc, inquam, cogitandi pronuntiandique rationem, vimque dicendi veteres Græci sapientiam nominabant: hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac similitudine Coruncanii nostri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortasse docti, sed impetu mentis simili & voluntate. Eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitæ studia dispari, quietem atque otium secuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transfulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, & propter ipsius scientiæ suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, plures, quàm utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines dederunt, ex ea summa facultate vacui ac liberi temporis multo plura, quàm erat necesse, doctissimi homines, otio nimio & ingeniis uberrimis affluentes, curanda sibi esse ac quærenda & investiganda duxerunt. Nam vetus qui-

net. & Mediol. ut Crassus | Vulgò legitur, *nominem.*
 antea dixerat, *quod dico.* | 3 *oratore verborum &c.*
 Respicit

quidem illa doctrina eadem videtur & rectè faciendi & bene dicendi magistra; neque disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phoenix, qui se à Peleo patre Achilli juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret ³ *oratore verborum actoremque rerum*. Sed, ut homines labore assiduo & quotidiano assueti, cùm tempestatis causâ opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt, aut etiam novum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi à negotiis publicis, tamquam ab opere, aut temporibus exclusi, aut voluntate sua feriat, totos se alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt; alii etiam, ut dialectici, novum sibi ipsi studium ludumque pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates suas consumserunt.

Sed, quòd erant quidam, iique multi, qui aut in Republica propter ancipitem, quæ non potest esse sejuncta, faciendi dicendique sapientiam florerent, ut Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes; aut, qui minùs ipsi in Republica versarentur, sed hujus tamen ejusdem sapientiæ doctores essent, ut Gorgias, Thrasymachus, Isocrates; inventi sunt qui, cùm ipsi doctrina & ingeniis abundarent, à re autem civili

XVI.

Respicit Noster Homeri Iliad.
ix. 443.

Μύθων τε ρητῶν τ' ἔμεναι,
πρὸς κλέος τε ἔργων.

4 iis,

vili & à negotiis animi quodam iudicio abhorrent, hanc dicendi exercitationem exagitant atque contemnerent: quorum princeps Socrates fuit. Is (qui omnium eruditorum testimonio, totiusque iudicio Græciæ cum prudentia & acumine & venustate & subtilitate, tum verò eloquentia, varietate, copia, quam secumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps), ⁴ iis, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio atque in iis exercitatio *philosophia* nominaretur, hoc commune nomen eripuit, sapienterque sentiendi & ornatè dicendi scientiam, re cohærentes, disputationibus suis separavit: cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, cum ipse literam Socrates nullam reliquisset. Hinc discidium illud exstitit quasi linguæ atque cordis, absurdum fanè & inutile & reprehendendum, ut alii nos sapere, alii dicere docerent: nam, cum essent plures orti fere à Socrate,

⁴ *iis, qui hæc, quæ nos*] In vulgata lectione, *is, qui hæc* &c. caremus voce, ad quam referatur pronomen *qui*: hæc enim est constructio verborum; *Is eripuit hoc commune nomen, qui hæc tractarent* &c. Quo quid ineptius & absurdius? Lambinus sic legit, *Hic iis, qui hæc* &c: sed nulli libri hujus conjecturæ favent. Ascensius interim, Manutius, editiones Ven. & Mediol. nec non MSti

Cant. Harl. 2. Wag. & Nov. habent *iis, qui hæc* &c: unde superioris sententiæ puncta mutando inveni Nominativum casum *is*. Sic enim locum restituo, *quorum Princeps Socrates fuit. Is (qui omnium eruditorum testimonio, totiusque iudicio Græciæ cum prudentia & acumine & venustate & subtilitate, tum verò eloquentia, varietate, copia, quam secumque in partem dedisset, omnium*

crate, (quòd ex illius variis & diversis, & in omnem partem diffusis, disputationibus aliud apprehenderat), profeminatæ sunt quasi familiæ dissentientes inter se, & multum disjunctæ & dispares, cùm tamen omnes se philosophi Socraticos & dici vellent & esse arbitrentur. Ac primò ab ipso Platone Aristoteles & Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiæ nomen obtinuit: deinde ab Antisthene, qui patientiam & duritiam in Socratico sermone maximè adamarat, Cynici primùm, deinde Stoici: tum ab Aristippo, quem illæ magis voluptariæ disputationes delectarant, Cyrenaica philosophia manavit, quam ille & ejus posterì simpliciter⁵ defenderunt; ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundiùs id agunt, nec dignitati satisfaciunt, quam non aspernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, fere qui se omnes Socraticos esse dicebant; ⁶ Eretriacorum, Herilliorum, Meg-

XVII.

nium fuit facilè princeps,) iis, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, — hoc commune nomen eripuit. Nunc vox *Is* Nominativus est casus ante verbum *eripuit*; vox verò *iis* est casus Dativus, qui regitur à verbo *eripuit*, & cui Prænomen *qui* est relativum. Editio Ven. Manutius, aliique veteres hoc modo interpungunt sententiam.

⁵ defenderunt;] Ita MSti

Cant. & Wag. editionesque Ven. & Rawl. Vulgò *defenderant*.

⁶ Eretriacorum,] Vulgò *Eretriorum*; sed lectionem Lambini aliorumque sequor: sic enim Cicero in Acad. ii. 42. *A Menedemo, quòd is Eretrias fuit, Eretriaci appellati*: vide etiam Cl. Davissii Not. ad Tusc. Disp. lib. 5. c. 39.

7 horum

Megaricorum, Pyrrhoneorum: sed ea ⁷ horum vi & disputationibus sunt jamdiu fracta & extincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philosophia, quæ suscepit patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, procul abest tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilii, & regendæ civitatis ducem, & sententiæ atque eloquentiæ principem in senatu, in populo, in causis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei philosophiæ fiet injuria à nobis: non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet, sed in hortulis quiescet suis, ubi vult; ubi etiam recubans molliter & delicate nos avocat à rostris, à judiciis, à curia, fortasse sapienter, hac præsertim Republica. Verùm ego non quæro nunc, quæ sit philosophia verissima, sed quæ oratori conjuncta maximè. Quare istos sine ulla contumelia dimittamus; sunt enim & boni viri, &, quoniam sibi ita videntur, beati: tantùmque eos admoneamus, ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen, tamquam mysterium, teneant, Quod negant

⁷ horum vi] i. e. Peripateticorum, Academicorum, Stoicorum & Epicureorum, quos Crassus paulo ante memorarat.

⁸ sed utrumque est in his, quod ab hoc, &c.] Crassus Stoicos non omnino improbat, sed negat eorum philosophiam utilem esse oratori propter duas rationes; quia & sentiis & genere dicendi discrepat ab eloquentiâ forensi & populari. Discrepat sentiis, quoniam

Stoici dicunt insipientes (quales sunt omnes) esse servos, latrones &c. Discrepat autem genere dicendi, quoniam illi nimium dialecticè loquuntur, & acutè concludunt, non suavitate delectant. Vides, Lector, τὸ ἀνακόλυσθον (ut vocant); cùm enim Cicero dixerat, *vel quòd*, non repetit particulam *vel*, sed sententiam sic variat, *Accedit, quòd* &c.

⁹ servos, latrones, hostes, insanos

negant versari in Republica esse sapientis : nam, si hoc nobis atque optimo cuique persuaferint, non poterunt ipsi esse, id quod maximè cupiunt, otiosi.

Stoicos autem, quos minimè improbo, di- XVIII.
mitto tamen ; nec eos iratos vereor, quoniam omnino irasci nesciunt : atque hanc iis habeo gratiam, quòd soli ex omnibus eloquentiam virtutem ac sapientiam esse dixerunt : ⁸ sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem instruimus, oratore valde abhorreat, vel quòd omnes, qui sapientes non sint, ⁹ servos, latrones, hostes, insanos esse dicunt ; neque tamen quemquam esse sapientem : valde autem est absurdum, ei concionem aut senatum aut ullum cœtum hominem committere, cui nemo illorum, qui adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videatur. Accedit, quòd orationis etiam genus habent fortasse subtile & certè acutum ; (¹ sed, ut in oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum) ;
² att-

sanos &c.] Quos hîc Cicero appellat *latrones*, in Or. pro Muræna videtur significare voce *fugitivos* : hæc enim sunt ejus verba in c. 29. *Fuit quidam summo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus sententiæ sunt, & præcepta ejusmodi ; — nos, qui sapientes non sumus, fugitivos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt. Et tamen dubium est, an non delenda sit*

vox *latrones*, cùm in sequentibus Cicero opponit iis, de quibus hîc dicitur, *sanum, civem, liberum*, tres tantùm personas : nihil verò addit, quod respondeat voci *latrones*.

I sed, ut in oratore,] i. e. sed, quo si utatur orator, exile erit &c. Similiter locutus est Noster in Senect. c. 4. *multæ etiam* (erant), ut in *homine Romano, literæ* : & in Bruto c. 26. *L. Cælius*
Anti-

² attamen ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit: alia enim & bona & mala videntur Stoicis & cæteris civibus, vel potiùs gentibus; alia vis honoris, ignominia, præmii, supplicii: verè, an secus, nihil ad hoc tempus: sed, ea si sequamur, nullam umquam rem dicendo expedire possimus. Reliqui sunt Peripatetici & Academici: quamquam Academicorum nomen est unum, sententiæ duæ: nam Speusippus Platonis sororis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, ³ &, qui Xenocratem, Polemo, & Crantor nihil ab Aristotele, qui unà audierat Platonem, magnopere dissensit: copia fortasse & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcefilas primùm, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, sermonibusque Socraticis hoc maximè arripuit, Nihil esse certi, quod aut sensibus aut animo percipi possit: quem ferunt, eximio quodam usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque judicium, primumque instituisse (quamquam id fuit Socraticum maximè),

Antipater scriptor fuit, ut temporibus illis, luculentus; cui adde illud Livii lib. 24. c. 28. ut in tali tempore &c. Vide quæ Noster dixit de Stoicorum sermonis genere in ii. 38.

2 attamen ejusmodi,] Laminus & cum secutus Clericus censent legendum ac tandem: nonnullæ, fateor, Editiones habent & tandem; sed MSti nulli à vulgata lectione

recedunt, excepto Nov. qui exhibet ac tamen. Vis verbi attamen satis fortasse patebit, si præcedentia verba per Parenthesin dicta esse intelligantur. Notandum etiam est, cum sequatur alia enim & bona & mala &c, Ciceronem per verba, quo uti ad vulgus nullo modo possit, voluisse notare dogmata quædam Stoicorum oratori apta non fuisse; quamvis hæc primo aspectu dici videantur

ximè), non, quid ipse sentiret, ostendere; sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare. Hinc hæc recentior Academia emanavit, in qua exstitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades; cujus ego etsi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, & focerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adolescens, & Q. Metellum L. filium, familiarem meum, clarissimum virum, qui illum à se adolescente Athenis, jam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat.

Hæc autem, ut ex Appennino fluminum, XIX. sic ex communi sapientium jugo sunt doctrinarum facta divortia; ut philosophi tamquam in superum mare Ionium defluerent, Græcum quoddam & portuosum: oratores autem in inferum hoc, Tuscum & barbarum, scopulosum atque infestum, laberentur; in quo etiam ipse Ulysses errasset. Quare si hac eloquentia atque hoc oratore contenti sumus, qui sciat aut negare oportere,
⁴ quod

tur de eorum sermonis genere.

3 *Et, qui Xenocratem, Polemo, Et Crantor nihil ab Aristotele* — dissensit] Non necesse est, ut vel cum Lambino legamus *dissenserunt*, vel cum Gulielmio *dissenti*; cum Diogenes Laertius dicit *Crantora* fuisse discipulum Polemonis: Rectè igitur se habebit sententia, si istud comma post vocem *Crantor* de-

leas: Sæpiissime apud Ciceronem, cum plures Nominativi casus singularis numeri præcedunt, verbum, quod sequitur, cum ultimo solo coheret, & singularis est numeri. Quare retineo vocem *dissenti*. Nec moveor, quod sequitur *fuere*: hoc enim verbum & ad *Crantora*, & ad *Aristotelem* refertur; vox *dissenti* non item.

Z

⁴ quod

⁴ quod arguare; aut, ⁵ si id non possis, tum ostendere, quod is fecerit, qui infimuletur, aut rectè factum, aut ⁶ alterius culpâ aut injuriâ, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentiâ, aut necessariò; aut non eo nomine usurpandum, quo arguatur; aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit: & si satis esse putatis, ea, quæ isti scriptores artis docent, discere, quæ multo tamen ornatiùs, quàm ab illis dicuntur, & uberiùs explicavit Antonius; sed, si his contenti estis, atque iis etiam, quæ dici voluistis à me, ex ingenti quodam oratore immensoque campo in exiguum fanè gyrum compellitis: sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter scriptorum multitudinem est, Demosthenem sequi

⁴ quod arguare;] Sunt qui legunt quo de arguare: nam aliquem argui aliquid, vix Latine dici videtur: itaque in Part. Or. c. 29. cùm occurrit, id, quod arguere, neges tale esse, potiùs legendum esset, id quo de arguere. Sed mihi non placet istud arguare, secundæ personæ, quia præcesserat sciat, tertiæ personæ: de Oratore hoc dicitur: Rectiùs igitur fortasse legas, quod arguatur, i. e. id quod suo clienti objiciatur, sive id quod in iudicium vocetur, ut in Or. pro Cæcin. c. 1. non dubitavit id ipsum, quod arguitur, confiteri. Et in Or. pro Syll. c. 24. si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset &c. Unde

in Invent. ii. 11. cùm dicitur, negare oportebit de vita & factis quæri; sed de eo crimine, quo de arguatur, malim legere quod arguatur.

⁵ si id non possis,] Legendum opinor possit, sc. orator: quod & Manutium edidisse video.

⁶ alterius culpâ aut injuriâ,] Fortè et injuriâ: sic verò istud aut retineamus, tamen de injuriâ alterius, non ejus qui arguitur, loqui intelligendus est Noster.

⁷ usque ad Socratem &c.] Fatentur omnes legendum esse Socratem (non Isocratem); nemo tamen fere recentiorum eam vocem in textum recepit. Manut. & R. Steph. Streb. & Lamb. aliique veteres Socratem rectè

sequi vultis; &, si illam præclaram & eximiam speciem oratoris perfecti & pulcritudinem adamastis, aut vobis hæc Carneadia aut illa Aristotelia vis comprehendenda est. Namque (ut ante dixi) veteres illi ⁷ usque ad Socratem omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad Rempublicam pertinebant, cognitionem & scientiam cum dicendi ratione jungabant: postea ⁸ diffociati, ut exposui, à Socrate diserti à doctis, & deinceps à Socraticis item omnibus, philosophi eloquentiam despererunt, oratores sapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur, ⁹ ex quo promiscuè haurirent, si manere in pristina communione

rectè impresserunt, & de Socrate idem antea dixerat Cicero, c. 16. idemque dicit postea in hoc capite, cum eadem prope verba iterat, *diffociati* (ut exposui) à Socrate. Video etiam MStos Bod. & Bal. *Socratem* exhibere.

⁸ *diffociati*, ut exposui, à Socrate *diserti* à doctis &c.] Nemo est, opinor, cui locus hic sanus videtur: tum quia sequitur *philosophi & oratores*; tum quia præpositio à alium prorsus sensum habet ante *doctis*, quàm ante Socrate; & tamen non voces à doctis, sed à Socrate, copulatæ sunt sequentibus, & deinceps à Socraticis &c. Lambinus olim legendum esse censuit, *diffociatis*

(ut exposui) à Socrate *disertis* à doctis: sed in hac lectione cum adhuc restant ea, quæ mihi displicent, à doctis & deinceps à Socraticis, malim legere, *diffociatis* (ut exposui) à Socrate *disertis* & doctis. Et tamen non dissimulabo me jamdiu suspicari verba *diserti* à doctis ex glossa esse Librarii cujusdam explicantis vocem *diffociati*. Si hæc tollas, illud *diffociati* rectè se habebit, sc. *philosophi & oratores*. In vulgata lectione per *doctos* intelligas philosophos, per *disertos* verò oratores; ut in Orat. c. 3. ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit.

⁹ ex quo &c.] Lambinus legit
Z 2

git

munione voluissent. Sed, ut pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti; sic Socratici à se caussarum actores, & à communi philosophiæ nomine separaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam societatem esse voluissent.

XX. Quæ cum ita sint, paullulum equidem ¹ de me deprecabor, & petam à vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipso, sed de oratore dicere putetis. Ego enim sum is, qui, cum summo studio patris in pueritia doctus essem, & in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non tantum, quantum ipse forsitan vobis videar, detulissem, non possim dicere me hæc, quæ nunc complector, perinde, ut dicam discenda esse, didicisse: quippe qui omnium maturrimè ad publicas causas accesserim, annosque natus ² unum & viginti nobilissimum hominem & eloquentissimum in iudicium vocarim; cui disciplina fuerit forum, magister usus & leges, & instituta populi Romani, mosque

major-
git cum ex eodem fonte promiscuè à vobis,] Istud de planè otiosum hinc videtur: Noster enim sæpius verbum *deprecari* jungit Accusativo Personæ: Sic in Orat. ad Quir. post Red. c. 3. *Me fratris lacrymæ sordesque lugubres à vobis deprecatæ sunt.* Sic etiam in Orat. 2. de Leg. Agr. c. 36. *Si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à*

¹ de me deprecabor petamque vobis deprecentur. Puto geminas

majorum. Paulum, fitiens istarum artium, de quibus loquor, gustavi, quæstor in Asia cùm essem, æqualem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus memoria commemoravit Antonius: & inde decedens, Athenis; ubi ego diutiùs essem moratus, nisi Atheniensibus, quòd mysteria non referrent, ad quæ biduo seriùs veneram, succensuisssem. Quare hoc, quod complector tantam scientiam vimque doctrinæ, non modò non pro me, sed contra me est potiùs (non enim, quid ego, sed quid orator possit, disputo), atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos: scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus. Illa vis autem eloquentiæ tanta est, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omnisque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem vim mutationesque teneat: eadem mores, leges, jura describat, Rempublicam regat, ³ omniaque, ad quamcumque rem pertineant, ornatè copiosèque dicat. In quo genere nos quidem verisamur tantum, quantum possumus, quantum

inge-

minas illas voces *de me* delendas esse; cùm enim in sequenti linea occurreret *de memetipso*, hinc fieri potuit, ut verba *de me* hunc alienum locum incurià Librariorum occuparent.

² *unum & viginti*] Lambinus fide Auctoris Dialogi de Oratoribus (qui creditur fuisse Quintilianus,) c. 34. legit *unde viginti*: quæ lectio magis

iis convenire videtur, quæ de se Crassus dicit in ii. 90. *qui puer in forum venerim*. Ea ætate C. Carbonem accusavit.

³ omniaque, *ad quamcumque*] Ita MS. Mead. & vetustissimæ duæ editiones, vice vulgatæ lectionis *omnia, quæ &c.* Monendus est etiam lector Lambinum legere *quamque* pro *quamcumque*; sed non opus est

ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum usu valemus: neque tamen istis, qui in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ collocarunt, multum sanè in disputatione concedimus.

XXI.

Quid enim meus familiaris C. Velleius afferre potest, quamobrem voluptas sit summum bonum, quod ego non copiosius possim vel tutari, si velim, vel refellere ex illis locis, quos exposuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius est rudis, unusquisque nostrum versatus? Quid est, quod aut Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius ⁴ de virtute, homines Stoici, possint dicere, qua in disputatione ego his debeam, aut vestrum quisquam concedere? Non est enim philosophia similis artium reliquarum? nam quid faciat in geometria, qui non didicerit? quid in musicis? aut taceat oportebit, aut ne sanus quidem judicetur: hæc verò, quæ sunt in philosophia,

⁵ inge-

istâ emendatione: Sic enim Noster in ii. 11. *Sed non omnia, quæcunque loquimur, mihi videntur ad præcepta esse revocanda.*

⁴ *de virtute*, homines Stoici, possint dicere, &c.] Ita ediderunt Asc. & Manut. In recentioribus verò editionibus legimus *virtute* hominum, Stoici, &c. Minus elegans videtur istud *virtus hominum*: passim enim in hoc libro, cum de *virtute* loquitur Cicero, istud *hominum* omittit. *Homo Stoicus* dicitur, ut in ii. 46. *homo bistriq.*

⁵ *ingeniis eruuntur*] Ordo verborum hic est; *eruantur ingeniis acutis atque acribus ad eliciendum id, quod &c*: Sensus verò hic est; Quoniam Natura nobis elementa sive principia philosophiæ iniecit, ii, qui præditi sunt ingeniis acutis & acribus, facillè ea invenient & eruent quæ sunt in philosophia probabilia: &, si iidem in dicendo exercitati sunt, ea oratione ornabunt.

⁶ Hic, *hic noster vulgaris orator.*] Lamb. Editio Veneta, & MSti Cant. Harl. 2. Wag. Nov.

⁵ ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque verisimile est, eliciendum acutis atque acribus, eaque exercitata oratione poliuuntur. ⁶ Hic, hic noster vulgaris orator, si minùs erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipsa exercitatione communi istos quidem nostros verberabit, neque se ab iis contemni ac despici finet: sin aliquis exstiterit aliquando, qui Aristotelio more de omnibus rebus ⁷ in utramque partem sententiam possit dicere, & in omni causa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arcefilæ modo & Carneadis contra omne, quod propositum sit, differat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum usum moremque exercitationemque dicendi; is sit verus, is perfectus, is solus orator: nam neque sine forensibus nervis satis vehemens & gravis, nec sine varietate doctrinæ satis politus & sapiens esse orator potest. Quare ⁸ Coracem istum vestrum

Nov. & Bod. exhibent *Hic noster* &c. omisso altero *hic*. Fortasse scripsit Cicero, *Hinc hic noster orator*; ut in c. 18. *Hinc hæc recentior Academia emanavit*.

⁷ Vulgò, *in utramque sententiam possit dicere*,] Lamb. maluit *in utramque partem possit dicere*. MSti verò Pal. tertius ac nonus, Mead. Harl. 2. & Bal. exhibent, *in utramque partem sententiam possit dicere*. Mutila, opinor, nunc est sententia; ejus verò morbo medicinam afferunt isti MSti.

⁸ *Coracem istum vestrum*] Non satis constat, quo sensu dicatur istud *vestrum*; nemo enim eorum, qui aderant, Coracis præcepta sequebatur: Antonius in i. 20. vocarat eum *Coracem nescio quem*; quibus verbis planè significat Coracem nullo apud ipsum in honore fuisse: aut igitur delendum videtur *vestrum*, aut legendum *rhethorem*, vel (ut placuit cuidam amico meo) *veterem*, nam cum omnium rhetorum primus fuit, jure potuit *vetus* vocari. De illo vide quæ dixit

strum patiamur nos quidem ⁹ pullos suos excludere in nido, qui evolent clamatores odiosi ac molesti; Pamphilumque nescio quem finamus ¹ in infulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas, depingere; nosque ipsi hac tam exigua disputatione hesterni & hodierni diei totum oratoris munus explicemus; ² dummodo illa res tanta sit, ut omnibus philosophorum libris, ³ quos nemo oratorum istorum umquam attigit, comprehensa esse videatur.

XXII. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Crasse, mirandum est, esse in te tantam dicendi vel vim, vel suavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non solum orator summus, sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc intelligo, illa te semper etiam potiora duxisse, quæ ad sapientiam spectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse: sed tamen, cum omnes gradus ætatis recordor tuæ, cumque vitam tuam

Aristoteles in lib. 2. Rhetoricorum, & in epistola sua ad Alexandrum operi rhetorico ad eum scripto præfixa.

⁹ pullos suos excludere] i. e. ovis fractis pullos in nido proferre. De Nat. Deor. ii. 52. ut quàm facillimè ova seruentur: ex quibus pullos cum excluderint, ita tuentur &c.

¹ in infulis] Servius ad Virgil. Æneid. x. 538. dicit infulam esse fasciam in modum diadematis, à qua vittæ ab utra-

que parte dependent, quæ plerumque lata est, plerumque tortilis ex albo & cocco: Festus verò infulas vocat filamenta lanæ.

² dummodo illa res tanta sit,] Sensus est; Modò illa res credatur tanta esse, ut non minori spatio, quàm omnibus philosophorum libris, comprehendatur.

³ quos nemo oratorum istorum] Isti homines, de quibus dixit modò, fuerunt Corax & Pam-

tuam ac studia considero; neque, quo tempore ista didiceris, video; nec magnopere te istis studiis, hominibus, libris intelligo deditum; neque tamen possum statuere, utrùm magis mirer, te illa, quæ mihi persuades maxima esse adjumenta, potuisse in tuis tantis occupationibus perdiscere; an, si non potueris, posse isto modo dicere. Hic Crassus, Hoc tibi, inquit, Catule, primùm persuadeas velim, me non multo secus facere, cùm de oratore disputem, ac facerem, si esset mihi de histrione dicendum: negarem enim posse eum satisfacere in gestu, nisi palæstram, nisi saltare didicisset; neque, ea cùm dicerem, me esse histrionem necesse esset, sed fortasse non stultum alieni artificii existimatorem. Similiter nunc de oratore, vestro impulsu, loquor, summo scilicet: semper enim, quacumque de arte aut facultate quæritur, de absoluta & perfecta quæri solet. Quare si jam me vultis esse oratorem, si etiam sat bonum, si bonum denique, non
repug-

Pamphilus, non oratores, sed rhetores: nempe rhetorum horum & aliorum ignorantiam & impudentiam exagitat Crassus, qui præcepta eloquentiæ tradebant, cùm omnem moralem philosophiam, quæ maximè oratori necessaria esset, ignorarent: quare rescribendum censeo, quos nemo rhetorum istorum unquam attigit. Ultima litera vocis nemo geminata huic errori ortum dedit: & hanc veram esse lectionem

probo ex i. 19. *Hæc autem* (i. e. rationes movendi hominum mentes) *esse penitus in media philosophia retrusa atque abdita, quam isti rhetores ne primoribus quidem labris attigerunt.* Vides, lector, in utroque loco dici rhetoras numquam philosophorum libros legisse: Ut in illo primo libro pro quæ lego quam, & ex hoc, quem expendo, loco eam lectionem probo; ita hunc locum istius loci auctoritate emendo.

repugnabo (quid enim nunc sim ineptus? ita me existimari scio): quod si ita est, summus tamen certè non sum: neque enim apud homines res est ulla difficilior, neque major, neque quæ plura adjumenta doctrinæ desideret. Attamen, quoniam de oratore nobis disputandum est, de summo oratore dicam necesse est: vis enim & natura rei, nisi perfecta ante oculos ponitur, qualis & quanta sit, intelligi non potest. Me autem, Catule, fateor neque hodie in istis libris, & cum istis hominibus vivere; nec verò, id quod tu rectè commemorasti, ullum umquam habuisse sepositum tempus ad discendum; ac tantum tribuisse doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forenses feriæ concesserint.

XXIII. At si quæris, Catule, de doctrina ista quid ego sentiam; non tantum ingenioso homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui causas, qui Rempublicam spectet, opus esse arbitror temporis, quantum sibi ii sumserunt, quos discentes

4 *Samnitium*] Samnitibus devictis an. U. C. 308. Romani, ad honorem Deum, insignibus armis hostium usi sunt: Campani, ab superbia & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine compellarunt. Liv. Hist. ix. 40. Sic in sequentibus Lucilius dixit, *Samnis in ludo ac rudibus* &c: Vide etiam ii. 80.

5 *sed, quod erat aptus*] Lambinus delet istud *sed*; pro

quo rectius fortasse legas, *et quod erat* &c.

6 *Samnis in ludo ac rudibus*] In ludis gladiatoriiis tyrones pugnabant rudibus, cum exercerentur: rudes verò erant gladii lignei, ut ait Dio: quod confirmat sanè illud, *ferro, non rudibus dimicantes*. Lamprius ait, *Commodum Imperatorem in arena rudibus inter cubiculares gladiatores depugnasse*.

7 *cuius satis asper*] Legunt civis plerique (ut aiunt) Pal.

centes vita defecit: omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad usum transferunt; aliter ab iis, qui, ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vita sunt aliud acturi. Magister hic ⁴ Samnitium summa jam senectute est, & quotidie commentatur; nihil enim curat aliud: at Q. Velocius puer addidicerat; ⁵ sed, quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut est apud Lucilium,

— *Quamvis bonus ipse,*

⁶ *Samnis in ludo ac rudibus* ⁷ *civis satis asper:*

sed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat: erat enim scænicus: quid faceret aliud? at Numerius Furius, noster familiaris, cum est commodum, cantat: est enim paterfamilias, est eques Romanus: puer didicit, quod discendum fuit. Eadem ratio est harum artium maximarum: dies & noctes virum summa virtute & prudentia videbamus, ⁸ phi-

Pal. MSti, & sic conjecit Lipsius, Antiq. lect. v. 2. Sed è contrario MSti Cant. Norf. Wag. Mead. & omnes Oxonienses, necnon editio Mediol. Turnebus, Asc. Lamb. Man. & Melancthon habent *civis*: quod huic loco maximè convenit. Primò enim dicit Crassus ideo hæc Lucilium dixisse, quod erat Velocius aptus ad munus gladiatorium. An igitur *civis erat asper* (i. e. ut voluit Lipsius, diligens, gna-

vus, & experiens) quod erat bonus gladiator? non censeo Ciceronem ita scripsisse. Secundo, si hîc legamus *civis satis asper*, quid opus est illis verbis, quæ sequuntur? *sed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari*; quæ satis significant eum bonum civem fuisse. Lego igitur *civis*, ut sensus sit, Velocius aptus erat ad artem gladiatoriam, quam puer didicerat: in hac, licet non ipse gladiator, vix ulli cessit. Nonnullam

⁸ philosopho cùm operam daret, Q. Tuberonem: at ejus avunculum vix intelligeres id agere, cùm ageret tamen, Africanum. Ista discuntur facilè, si & tantum sumas, quantum opus sit, & habeas, qui docere fideliter possit, & scias etiam ipse discere. Sed, si totâ vitâ nihil velis aliud agere, ipsa tractatio & quæstio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidiosa delectatione vestiges: ⁹ ita fit, ut agitatione rerum sit infinita cognitio. Facilis usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat: libet autem semper discere, ut si velim ego talis optimè ludere, aut pilæ studio teneam, etiam fortasse si assequi non possim: ¹ at alii, quia præclare faciunt, vehementius, quàm causa postulat, delectantur; ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil est, quod quisquam magnitudinem artium ex eo, quòd senes discunt, pertimescat; namque aut senes ad eas accesserunt, aut usque ad senectutem in studiis continentur, aut sunt tardissimi. Res quidem se mea sententia sic habet, ut, nisi quod quisque

citò

nullam huic operam dedit, sed plus officiis boni civis fungendis.

⁸ philosopho cùm operam daret,] i. e. cùm philosopho studiorum suorum magistro uteretur; nam operam dare tam personis, quàm rebus, Cicero-niana locutio est: Sic in Bruto c. 89. *Moloni Rhodio Romæ dedimus operam; & alibi sæpe.*

⁹ ita fit, ut agitatione rerum sit infinita cognitio. Facilis usus

doctrinam confirmet,] Aliter, quàm vulgatæ editiones, sic interpungo sententiam, secutus Manutium & Lambinum. Sensus est; qui assidue alicui scientiæ operam dat, semper aliquid discendum inveniet. Sed, si in omni scientia nihil plus quæras, quàm quod oratori sit necessarium, poteris puerili illa doctrina contentus esse. Tantum opus est, ut eam aliquan-

do

citò potuerit, numquam omnino possit perdiscere.

Jam, jam, inquit Catulus, intelligo, Crasse, XXIV. quid dicas, & hercule assentior: satis video tibi homini ad perdiscendum acerrimo ad ea cognoscenda, quæ dicis, fuisse temporis. Pergrisse, inquit Crassus, me, quæ dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet, ad instituta redeamus. Mihi verò, Catulus inquit, placet. Tum Crassus, Quorsum igitur hæc spectat, inquit, tam longa & tam altè repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi supersunt, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maximè jucunda, quàm maximè in sensus eorum, qui audiunt, influat, & quàm plurimis sit rebus instructa. ² Instrumentum autem hoc forense, litigiosum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum sanè atque mendicium est: illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non multum est majus, quàm illud vulgare ac forense.

do in otio recolas, & ut memor sis earum rerum, quas puer didiceris: Sed in hoc communis est omnium discendum error, ut semper aliquid ulterius discere velint, ut omne id, quod ignorant, sibi discendum esse putent: volunt semper discere: pars, etiamsi fortasse non possint id, quod velint, assequi: pars verò, quia id, quod didicerunt, præclare faciunt,

quasi studio & desiderio progrediendi incenduntur.

¹ *at alii,*] MStus Harl. sec. habet, *et alii*; fortasse rectius.

² *Instrumentum*] Hæc vox significat omne id, quo quis ad eloquentiam instruitur: in foro hoc efficitur usu, apud Rhetores (de quibus paulo post) præceptis. Vide ii. 90.

rense. Apparatu nobis opus est, & rebus exquisitis undique & collectis, arcessitis, comportatis, ut tibi, Cæsar, faciendum est ³ ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quòd quotidianis & vernaculis rebus satisfacere me posse huic populo non putabam. Verborum eligendorum & collocandorum & concludendorum facilis est vel ratio, vel sine ratione ipsa exercitatio: ⁴ rerum est silva magna; quam cùm Græci jam non tenerent, ob eamque causam juvenus nostra dedisceret pæne discendo, etiam Latini, si diis placet, hoc biennio magistri dicendi exstiterunt; quos ⁵ ego censor edicto meo sustuleram, non quò (ut nescio quos dicere

³ *ad annum;*] Hinc colligunt Interpretes, Cæsarem fuisse tum designatum Ædilem. De Crassi ædilitate vide de Off. ii. 16.

⁴ *rerum est sylva magna;*] Sensus horum verborum, eorumque quæ præcedunt & sequuntur, hic est: Regulis Grammaticæ addiscendis, vel sola exercitatione & consuetudine loquendi, facile est scire quæ *verba* eligenda sint, & quo modo collocanda: sed *rerum* comparandarum non ita facilis est ratio; earum enim est *sylva* sive copia magna: quam copiam cùm Græci jam (i. e. hodierni rhetores Græci) non tenerent eaque non instruerentur, juvenes Romani se ad eos doctores applicantes minùs sibi profuerunt tantulas & tam

paucas res comparando, quàm sibi obfuerunt vernaculæ linguæ consuetudinem interim relinquendo; ita discendo pæne dedidicerunt: Huic igitur malo ut remedio essent, Latini postea rhetores exstiterunt, qui juventuti Romanæ præcepta rhetorices Latinè tradebant, ne Latinè loquendi exercitatione illi carerent: hos verò Crassus edicto sustulit, quia nihil juvenes docebant nisi ut auderent; cùm Græci illi rhetores aliquam doctrinam haberent, etsi non satis amplam.

⁵ *ego censor*] Extat hoc edictum in Gellii xv. ii. Cn. Domitius Abenobarbus & L. Licinius Crassus censores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt &c.

⁶ *cuicunque essent,*] Vulgò, qui

cere aiebant) acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam: nam apud Græcos, ⁶ cuiuimodi essent, videbam tamen esse, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam ⁷ & humanitatem dignam scientia: hos verò novos magistros nihil intelligebam posse docere, nisi ut auderent; quod, etiam cum bonis rebus conjunctum, per seipsum est magnopere fugiendum. Hoc cum unum traderetur, & cum impudentiæ ludus esset, putavi esse censoris, ne longius id serperet, providere. Quamquam non hæc ita statuo atque decerno, ⁸ ut desperem Latine ea, de quibus disputavimus, tradi

qui cujusmodi: sed nisi vox qui rejiciatur, cujusmodi ferri non potest: sic enim Cicero utitur hac voce, in Or. pro Cælio, c. 10. cujusmodi autem sit, à se putet esse sejunctum. Et in Ep. ad Atticum iii. 12. Tuque ad me velim omnia quàm diligentissimè, cujusmodi sint, scribas &c. Secutus sum igitur lectionem Manutii & Lambini, nam apud Græcos, cuicuiumodi essent &c. Cuimodi aut cuicuiumodi significat cujusmodi, ut alimodi ponitur pro aliufmodi, teste Festo. Victorius semper cuicuiumodi legi voluit, & non cuimodi: Sic Cicero pro Roscio Amerino, Vereor enim, cuicuiumodi es, Rosci; ne &c. Tusc. disp. iii. ult. Superest enim nobis hoc, cuicuiumodi est, otium. ib. v. c. ult. Ubi enim melius

uti potes hoc, cuicuiumodi est, otio? Gellius l. ii. 2. Ea res, cuiumodi sit, ad considerandum proponemus. Vide Gronov. ad Gell. ii. 8. Notandum est tamen MS. Mag. & edit. Ven. & Mediol. habere, qui ejusmodi essent.

7 & humanitatem dignam scientia:] Lamb. ex suis MStis legit & humanitate dignam scientiam: sed nihil muto; voce enim humanitatem significat Noster id quod contrarium est impudentiæ; ita enim verba humanitatem & modestiam sæpius conjungit: vel per humanitatem intelligere possis leporem, politum aliquid, sive morum suavitatem.

8 ut desperem Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac perpoliri:] Ni fallor, sic scrip-

fit

tradi ac perpoliri: patitur enim & lingua nostra, & natura rerum veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum ad nostrum usum moremque transferri: sed hominibus opus est eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere nostri nulli fuerunt: sin quando exstiterint, etiam Græcis erunt antepoenendi.

XXV. Ornatur igitur oratio ⁹ genere primùm, & quasi colore quodam & succo suo: nam, ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ¹ ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, non est singulorum articulorum; in toto spectantur hæc corpore: ut porrò conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fustum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant,

fit Cicero, *ut desperem—tradi ac perpoliri* posse. Sic certè multis aliis in locis scribit: ut in iii. 36. *vel me licet existimes desperare posse ista perdiscere: & mox, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse.* Attamen Virgil. *Æn.* iv. 26. ait, *Desine fata Deum flecti sperare precando:* ubi omittitur verbum *posse*: sed hoc poetarum licentiæ liberius est, quàm oratorum.

9 *genere primum, &c.*] Si mentem Ciceronis satis attin-gam, dicit duas res in ornatu orationis esse spectandas: pri-

nam, ut unaquæque oratio habeat genus suum, & suum quasi colorem & succum; alteram, ut distincta sit verborum & sententiarum floribus: illud fieri in omni orationis parte, quemadmodum color & succus in toto corpore spectatur; hoc verò fieri solum in quibusdam orationis partibus, ut ii verborum & sententiarum flores sint quasi insignia quædam & lumina orationis.

I *ut sensus, ut dolores*] Id est, ut habeat eos vel lenes vel concitatos affectus, quos causa postulat: Si orator vult suam orationem

audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet: (non enim à me jam expectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit vestra oratio, ne vulgaris, ne obsoleta; aliud quiddam majus & ingenia me hortantur vestra & ætates): ² difficile enim dictu est, quænam causa sit, cur ea quæ maximè sensus nostros impellunt voluptate, & specie prima acerrimè commovent, ab iis celerimè fastidio quodam & satietate abalienemur. Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen, etiam si primo adspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletoque teneamur. Quanto molliores sunt & delicatiores in cantu flexiones, & ³ falsæ voculæ, quàm certæ & severæ? quibus tamen non modò austeri, sed, si sæpius fiunt,

orationem gravem esse, ea gravitas in toto spectetur orationis corpore; item, si eam velit esse suavem, eruditam, &c.: nec aliud de sensibus & doloribus, qui insunt in oratione, dicendum est; hi enim, ubi quantumque opus sit, ita in totam confundendi sunt (cum Cicerone loquor), ut genus orationis constituent, & ejus quasi colorem & succum efficiant: Unde Noster in c. 26. dicit, *primum silva rerum ac sententiarum comparanda est: — hæc formanda filo ipso & genere orationis.*

² difficile enim dictu est, &c.] Non hîc ratio redditur, quare Crassum aliud hortabantur juvenum ingenia & ætates: sed hæc sententia pendet ab ista; Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, &c. nempe habes rationem, cur satietas in delectatione vitanda sit: Sic igitur ope Parentheseos sententiam restitui: *sed etiam sine satietate delectet: (non enim à me — & ætates): difficile enim dictu est &c.* Et eodem fere modo Manutius hunc locum impressit.

³ falsæ voculæ.] i. e. tonitram

A a

tam

fiunt, multitudo ipsa reclamatione. Licet hoc videre in reliquis sensibus; unguentis minùs diu nos delectari, summa & acerrima suauitate conditis, quàm his moderatis; & magis laudari, 4 quod ceram, quàm quod crocum olere videatur: in ipso tactu esse modum & mollitudinis & læuitatis. Quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maximè voluptarius, quique dulcitudine præter cæteros sensus commouetur, quàm citò id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? Quis potione uti aut cibo dulci diutiùs potest? cùm utroque in genere ea, quæ

tam minuti, ut crebrò percur-
sitante *ῥα πᾶσιν* voce, pæne
fallant audientem. Strebæus.

4 quod ceram,] Ita omnes,
opinor, MSti, exceptis Cant.
& Nov. in quibus legitur *ter-
ram*: Lambinus verò aliique
eum secuti ideo maluerunt *ter-
ram*, quòd Plinius in Nat.
Hist. xvii. 5. sic legisse vide-
tur. Ejus verba hæc sunt.
*Certè Cicero, lux doctrinarum
altera, meliora, inquit, unguen-
ta sunt, quæ terram, quàm
quæ crocum sapiunt: hoc enim
maluit dixisse, quàm redolent.
Ita est profectò; illa erit optima,
quæ unguenta sapiat: Quòd si
admonendi sumus, qualis sit ille
terræ odor, qui quæritur; con-
tingit sæpe etiam quiescente eâ
sub occasum solis, in quo loco ar-
cus cælestis dejecerit capita sua;
& cùm à siccitate continua im-
maduit imbre: tunc emittit il-
lum suum halitum diuinum ex*

*sole conceptum, cui comparari
suauitas nulla possit.* Hæc Pli-
nius: & in his mihi quidem
videtur non ad hunc Ciceronis
locum, quem expendimus, re-
spexisse, sed ad alium quen-
dam in illis libris ejusdem Au-
ctoris deperditis: tum quòd
verbis hujus loci non utitur,
cùm dicat *sapere pro olere, quæ
pro quod, & meliora pro magis
laudari*: tum quòd *halitus ille
diuinus, cui (ut ait) comparari
suauitas nulla possit*, huic loco
(si de terra verum sit) convenire
minimè potest, ubi de *modera-
tis* solis Cicero agit, & de *non
summa suauitate conditis*. His
rationibus adductus omnino vo-
cem *ceram* retinendam esse
censeo.

5 *concinnam*,] sc. orationem:
in sequ. voces *vel poësis vel ora-
tio* è glossa esse videntur.

6 *sensus in nimia voluptate
natura, non mente satiantur*;

Illum,

quæ leviter sensum voluptate moveant, facillimè fugiant satietatem: sic omnibus in rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum est: quòd hoc minùs in oratione miremur, in qua vel ex poetis vel ex oratoribus possumus judicare⁵ concinnam, distinctam, ornatam, festivam sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poësis vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna. Atque eò citiùs in oratoris aut in in poetæ cincinnis ac fuco offenditur, quòd⁶ sensus in nimia voluptate naturâ, non mente fatian-

Illum, qui satiatur mente aut natura, natura aut mens satiat: neque enim alio sensu, vox *satiatur* cum Ablativo casu intelligi potest: sed non hoc voluit Cicero: imò aliud longè diversum voluit. Quòd si intelligere possumus *mente satiari*, quid, quæso, est *natura satiari*? Lambinus hanc labem vulgatæ lectionis vidit, & sic corrigere voluit, quòd sensu in nimia voluptate natura, non mente, satiatur: ubi *natura* est Nominativi casus. Sed manet interim eadem vitiosa locutio *mente & sensu satiari*; & nec sententia satis numerosa videtur, nec ordo verborum elegans conservatur. Restat etiam hoc vitium & in vulgata & in Lambini lectione, quòd hæc verba in nimia voluptate nimis universa sunt, & de omni quidem voluptate dicuntur: sed Cicero de uno solo genere voluptatum

nunc loquitur, sc. earum, quæ ex sensibus oriuntur. Opus igitur esse emendatione, ut opinor, lector fatebitur, sententiamque leviori, quàm illa Lambini, mutatione sic forsitan restituet, quòd *sensus in nimia voluptate naturæ, non mentes satiantur; in scriptis & in dictis, non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis, infucata vitia noscuntur*, i. e. in gustatu, auditu, reliquisque voluptatibus, quæ à natura nobis sunt datæ, si nimix sint, non mentes gustantium aut audientium, sed sensus soli satiantur: in iis autem voluptatibus, quæ ex arte proficiuntur, ut in poësi & oratione, si nihil varietatis habeant, istud nimix similitudinis vitium noscitur non solum aurium, sed etiam magis animi iudicio. *Voluptas naturæ est voluptas à natura data.* Sic Noster de Fin. v. 20. *Quod*

fatiantur; in scriptis & in dictis non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis, infucata vitia noscuntur.

XXVI. Quare, *bene & præclare*, quamvis nobis sæpe dicatur; *bellè & festivè*, nimium sæpe nolo: quamquam illa ipsa exclamatio, *non potest melius*, sit velim crebra; sed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac summa laus umbram aliquam & recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, exstare atque eminere videatur. Numquam agit hunc versum Roscius eo gestu, quo potest,

*Nam sapiens virtuti honorem præmium,
haud prædam petit:*

sed abjicit prorsus, ut ⁷ in proximos,

Ecquid video? ferro septus possidet sedes sacras,

incidat, adspiciat, admiretur, stupefcat. Quid ille alter?

⁸ ——— *Quid petam præsidii?*

quàm leniter? quàm remissè? quàm non actuosè? instat enim,

O pater,

in pueritia facillimè se arbitrentur naturæ voluptatem posse cognoscere. Sic de Orat. ii. 84. *naturæ bona eadem sunt, quæ in c. 11. dicuntur naturâ data hominibus:* facillimè autem ultima litera vocis *mentes* à sequenti s. absorberi potuit.

⁷ *in proximos,* *Ecquid video?*] MSti plerique habent *Et quid video?* unde Gruterus bene statuit legendum esse, *in proximo,* Sed *quid video?* sc. ut

in proximo versu incidat &c. Vox *incidat*, penultimâ longâ, hîc idem videtur significare quod alibi à Cicerone vocatur *incisum dicere:* sunt enim *incisa* sententiæ breviter conclusæ, qualis est *sed quid video?* hoc admirantibus usitatum est. Sic in c. 58. *crebrò incidens.* De *incisis* vide quæ Noster dicit in Orat. c. 63, &c.

⁸ Vulgo, *Quid petam præsidii?*] Hæc verba sunt initium versus,

O pater, o patria, o Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumpta superiore motu & exhausta. Neque id actores prius viderunt, quàm ipsi poetæ, quàm denique illi etiam, qui fecerunt modos, à quibus utrisque summittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, distinguitur. Ita fit nobis igitur ornatus & suavis orator, (nec tamen potest ⁹ aliter esse), ut suavitatem habeat austeram & solidam, non dulcem atque decoctam: nam ipsa ad ornandum præcepta quæ dantur, ejusmodi sunt, ut ea quamvis vitiosissimus orator ¹ explicare possit. Quare, ut ante dixi, primùm silva rerum ac sententiarum comparanda est; qua de parte dixit Antonius: hæc formanda filo ipso & genere orationis, illuminanda verbis, varianda sententiis.

Summa autem laus eloquentiæ est, amplificare rem ornando; quod valet non solum ad augendum aliquid & tollendum altiùs dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abjiciendum.

Id

versus, ut videre est in hujus libri c 47.

Quid petam præfidi, aut exequar? quove nunc?

Interim noster Davisius observavit ex eodem cap. 47. hunc versum constare ex Creticis pedibus, & pro præfidi legit præfidi: nec aliter edit. Ven. & Mediol. & Manutius, scriptumque id servat MS. Cant. Clarissimus autem Bentleius in Notis ad Tusc. Disp. iii. 19. dicit

hæc esse Andromachæ verba apud Ennium, versumque sic ad Creticum tetrametrum reducit,

*Quid petam | præfidi. aut |
exequar? | quove nunc?*

⁹ aliter esse),] Sc. ornatus & suavis orator: vide Not. ad p. 94.

¹ explicare possit.] Interpretes nihil hîc afferunt ad mentem Ciceronis illustrandam: sed videtur hoc Noster velle; præ-

A a 3

cepta,

XXVII Id desideratur omnibus iis in locis, quos ² ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cùm explanamus aliquid, vel cùm conciliamus animos, vel cùm concitamus: sed in hoc, quod postremùm dixi, amplificatio potest plurimùm; ³ eaque una laus oratoris est & propria maximè. ⁴ Etiam major est illa exercitatio, quam extremo sermone instruxit Antonius, primo rejiciebat, laudandi & vituperandi: nihil est enim ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quàm utrumque horum cumulatissimè facere posse. Consequentur etiam illi loci, qui, quamquam proprii causarum & inhærentes in earum nervis esse debent, tamen, quia de universa re tractari solent, *communes* à veteribus nominati sunt: quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem aut querelam, contra quam dici nihil solet nec potest; ut in depulcatorem, in proditorem, in parricidam; quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni sunt atque inanes: alii au-

tem

cepta, quæ de ornatu rhetores dant, ita sunt facilia, ut ea vel pessimi oratores & intelligere & sequi possint, sed frustra sequi; nam si suavitas illa, quam ad ornandam orationem suam adhibeant, nimia sit, & *dulcis atque decocta*, non *austera* & *solida*, non possunt esse suaves oratores, quia præter modum suaves sunt.

² ad fidem orationis facien-

dam,] Non opus est, ut cum doctis nonnullis hortantibus legamus *orationi*; sic enim Noster locutus est in Acad. iv. 7. *multaque facimus usque eo, dum aspectus ipse fidem faciat sui iudicii.*

³ eaque una laus oratoris est et *propria maximè.*] Hæc de *concitandis animis* dicuntur: opinor verò Nostrium scripsisse, *eaque una laus oratoris est propria*

tem habent deprecationem aut miserationem : alii verò ancipites disputationes, in quibus de universo genere in utramque partem differi copiosè licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philosophiarum, de quibus ante dixi, putatur : apud antiquos erat eorum, à quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio & copia petebatur : de virtute enim, de officio, de æquo & bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præmio, pœna, similibusque de rebus in utramque partem dicendi animos & vim & artem habere debemus. Sed quoniam, de nostra possessione depulsi, in parvo & eo litigioso prædiolo relictī sumus, & aliorum patroni nostra tenere tuerique non potuimus, ab iis, (quod indignissimum est), qui in nostrum patrimonium irruerunt, quod opus est nobis, mutuemur.

Dicunt igitur nunc quidem illi, (qui ex XXVIII. particula parva ⁵ urbis ac loci nomen habent, & Peripatetici philosophi aut Academici nominantur ; olim autem, propter eximiam rerum maximarum scientiam à Græcis politici philosophi

pria maximè, deletō & : nam in Bruto c. 5. dicit, Quod (sc. judices commovere) unum est oratoris maximè proprium. MS. Cant. exhibet oratoris et propria maximè : ubi cū deest vox est, istud & ejus locum occupasse videtur.

4 *Etiam major est &c.] Non satis significatur, qua re illa exercitatio major esse dicatur. Fortasse hoc voluit Crassus :*

major est, quàm Antonio in primo sermone suo visa est ; vel una est ex iis rebus, quæ in oratione majores sunt, & majoris solito ponderis.

5 urbis ac loci nomen habent,] Acad. i. 4. Illi, qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cætus erant & sermones habere soliti, è loci vocabulo nomen habuerunt. Unde visum est cuidam docto Ciceronem

sophi appellati, universarum rerum publicarum nomine vocabantur), omnem civilem orationem in horum alterutro genere versari, ⁶ aut definitâ controversiâ certis temporibus ac reis, hoc modo, Placeatne à Carthaginiensibus captivos nostros, redditis suis, recuperari; aut infinitè de universo genere quærentis, Quid omnino de captivo statuendum ac sentiendum sit. Atque horum superius illud genus causam aut controversiam appellant, eamque tribus, lite aut deliberatione aut laudatione, definiunt: hæc autem altera quæstio, infinita & quasi proposita, consultatio nominatur: atque hæc hactenus loquuntur. ⁷ Etiam hac instituendo divisione utuntur, sed ita, non ut jure aut judicio, ⁸ ut denique recuperare amissam possessionem, sed ut ex jure civili, ⁹ furculo defringendo,

ceronem scripsisse, qui ex particula parva urbis loci nomen habent, deleta copula ac; ut sit ordo verborum, habent nomen loci ex particula &c. Academia (quod & de Lyceo Peripateticorum dicendum est) erat particula parva urbis, non verò loci: imò locum ipsum notant verba particula parva urbis.

6 aut definitâ controversiâ] Subintellige ex sequentibus vocem quærentis: quod si facias, non opus erit, ut hîc legas cum excerpt. MSti Nov. aut definitæ controversiæ, aut cum Lambino paulo post, aut infinita de universo genere quæstione.

7 Etiam hac instituendo] Hot-

tomannus conjecturâ legit, Rhetores etiam hac instituendo divisione utuntur. Ex priore quidem capite & ex c. 31. discimus philosophos rhetorum provinciam invasisse; qui igitur amiserant possessionem (ut dicit Noster) quique eam furculo defringendo usurpare videantur, sunt rhetores, non Peripatetici aut Academici, de quibus in præcedentibus locutus est Noster: Sed, si non cum Hotomanno legamus Rhetores, necesse erit, ut per verbum instituendo intelligamus, ii qui instituunt, i. e. rhetores Græci, qui præcepta tradiderunt adolescentibus, quod fuit rhetorum officium, non philosophorum; rhetor-

gendo, usurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, reis definitum, obtinent, atque id ipsum ¹ laciniâ: nunc enim apud Philonem, quem in Academia maximè vigere audio, etiam harum jam caussarum cognitio exercitatioque celebratur: alterum verò tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris esse dicunt: sed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt; ut præteriri omnino fuerit satiùs, quàm ² attentatum deferri: nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

Omnis igitur res eandem habet naturam XXIX. ambigendi, de qua quæri & disceptari potest, five in infinitis consultationibus disceptatur, five in iis caussis, quæ in civitate & in forensi disce-

rhetorum enim est *instituere*, ut videre est in iii. 9, & alibi.

8 *ut denique*] Lambinus ex conjectura legit *aut vi denique*; quod cur Grutero displicuerit, nec ipse dixit, nec mihi in mentem venit.

9 *furculo defringendo*,] Hæc sumta sunt à litigantibus; quorum alii jure & judicio contendeant & recuperabant amissam possessionem; alii glebam de arvo, vel furculum i. e. ramum de vineto, vel silva, vel oliveto auferebant, ut in eo rem totam ex jure civili usurpare viderentur: qui mos penitus exolevit. Strebæus. Vide etiam Turnebi adversaria, xxi. 14.

¹ *laciniâ*:] Togarum & palliorum ima pars vocabatur *laciniâ*: Sensus est igitur; rhetores definitum genus tenent, sed *laciniâ* solum: periculum est enim ne id genus ab iis divellatur: nam audio philosophum Philonem etiam hujusmodi caussarum tractandarum rationem jam docere. *Laciniâ* aliquid *tenere* vel *obtinere* idem valet ac rem non nisi leviter tenere; cui contrarium est illud *medius teneris*, ut ait Erasmus: Noster hîc videtur respicere ad illud Plauti in Afin. Act. 3. Sc. 2. v. 41. *Lacrymantem laciniâ tenet lacrymans*.

² *attentatum*] Lambinus legit *attaçum*, quod extat in

MStis

disceptatione versantur: neque est ulla, quæ non aut ad cognoscendi aut ad agendi vim rationemque referatur. ³ Nam aut ipsa cognitio rei scientiaque perquiritur, ut, Virtus suamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur; aut agendi consilium exquiritur, ut, Sitne sapienti capeffenda Respublica. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, consecutio: Nam, quid in re sit, conjecturâ quæritur; ut illud, Sitne in humano genere sapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat; ut si quærat, quid sit sapientia. Consecutio autem tractatur, cùm, quid quamque rem sequatur, inquiritur; ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri. Redeunt rursus ad conjecturam, eamque in quatuor genera dispertunt: nam aut, ⁴ quid sit, quæritur, hoc modo; Naturâne sit jus inter homines, an opinionibus: aut, quæ sit origo cujusque rei; ut, Quod sit initium legum aut Rerum-publicarum: aut causa & ratio; ut, si quærat, Cur doctissimi homines de maximis rebus

MStis Pith. Joan. & Mead.

³ Nam aut ipsa cognitio rei &c.] Vide de hac ipsa reloquentem Ciceronem in Topic. c. 21, 22, 23. & in Part. Orat. c. 18, 19.

⁴ quid sit,] Quid sit non simpliciter, ut in definitione; sed quid sit in re, id est, an sit quid in re, quæritur. Strebaeus.

⁵ aut cùm quæritur,] Mutavi vulgatum ut in aut, quia exemplum non subjicitur, sed species quædam definitionis: quatuor ejus sunt species: prima est, cùm quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit, quam Cicero in Topicis vocat notionem, & ejus speciei exemplum est, Idne est jus, quod maximæ parti sit utile? Secunda

rebus dissentiant : aut de immutatione ; ut, si disputetur, Num interire virtus in homine, aut num in vitium possit converti. Definitionis autem sunt disceptationes, ⁵ aut cùm quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit ; ut, si differatur, Idne sit jus, quod maximæ parti sit utile : aut cùm, quid cujusque sit proprium, exquiritur ; ut, Ornate dicere, propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis præterea possit : aut cùm res distribuitur in partes ; ut si quærat, Quot sint genera rerum expetendarum, ⁶ aut, Sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum : aut cùm, quæ forma & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur ; ut, si quærat, avari species, seditioni, gloriosi. Consecutionis autem duo prima quæstionum genera ponuntur : nam aut simplex est disceptatio ; ut, si differatur, Expetendane sit gloria : aut ex comparatione ; Laus, an divitiæ magis expetendæ sint. Simplicium autem sunt tres modi : de expetendis fugiendisve rebus ; ut, Expetendine honores sint, num fugienda paupertas : de æquo aut iniquo,

Secunda est, cùm, quid cujusque sit proprium, exquiritur, quod Cicero in Topicis vocat proprietatem. Tertia, cùm res distribuitur in partes, quod vocat divisionem. Quarta, cùm, quæ forma & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur, quam vocat descriptionem. Vides igitur, lector, aut legendum esse ; quod præponitur

tribus postremis speciebus.

6 aut, Sintne tria, corporis,] Cùm duo exempla ejusdem speciei adducit Crassus, malo cum MStis Mead. & Harl. pr. & cum Victorio, Manut. Asc. Steph. & Streb. aliisque repone, ut, sintne tria, & istud aut rejicere, ne hæc, tanquam species nova, distingui à cæteris videantur.

7 Æquum-

iniquo, ⁷ *Æquumne* sit ulcisci injurias etiam propinquorum: de honesto aut turpi; ut hoc, Sitne honestum gloriæ causâ mortem obire. Comparationis autem duo sunt modi: unus, cùm, idemne sit, an aliquid interfit, quæritur; ut *metuere & vereri*, ut *rex & tyrannus*, ut *assentator & amicus*: alter, cùm, quid præstet aliud alii, quæritur; ut illud, Optimine cujusque sapientes, an populari laude ducantur: atque eæ quidem disceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, sic fere à doctissimis hominibus describuntur.

XXX. Quæ verò referuntur ad agendum, aut in officii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum faciendumque sit, quæritur; cui loco omnis virtutum & vitiorum est filva subiecta; aut in animorum aliqua permotione, aut gignenda aut sedanda tollendave, tractantur. Huic generi subiectæ sunt cohortationes, objurgationes, consolationes, miserationes, omnisque ad omnem animi motum & impulsio, &, si ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus ac modis disceptationum omnium, nihil sanè ad rem pertinet, si qua in re discrepavit ab Antonii divisione nostra partitio: eadem enim sunt membra ⁸ in utriusque disputatione, sed paulo secus à me, atque ab illo, partita ac distributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus pensumque revocabo: nam ex illis locis, quos expo-

suit

⁷ *Æquumne sit*] Censeo legendum esse, ut, *Æquumne sit*; ⁸ *in utriusque disputatione,*] vox enim ut cæteris exemplis u-

bique in hoc capite præponitur.

Ita MSti Joan. Cant. Harl. 1.

Wag.

fuit Antonius, omnia sunt ad quæque genera quæstionum argumenta sumenda; sed aliis generibus alii loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum est, quàm quia perspicuum, dici nihil est necesse. Ornatissimæ sunt igitur orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam conferunt & convertunt; ut ii, qui audiant, natura & genere & universa re cognita, de singulis reis & criminibus & litibus statuere possint. Hanc ad consuetudinem exercitationis vos, adolescentes, est cohortatus Antonius, atque à minutis angustisque concertationibus ad omnem vim varietatemque vos differendi traducendos putavit. Quare non est paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui scripserunt de dicendi ratione, arbitrati sunt; neque Tusculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ, aut nostræ pomeridianæ sessionis: non enim solùm acuenda nobis, neque procudenda lingua est; sed onerandum complendumque pectus maximarum rerum & plurimarum suavitate, copia, varietate.

Nostra est enim, (si modò nos oratores XXXI. sumus, si in civium disceptationibus, si in periculis, si in deliberationibus publicis adhibendi auctores & principes sumus), nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines, ⁹ quasi caducam
atque

Wag. & Nov. ad oram, eandemque lectionem exhibent Asc. tiones: Vulgò, in utrisque disputationibus.

Manut. & tres vetustissimæ editiones: 9 quasi caducam & vacuam,]

atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt; atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiunt libellis, eosque rhetoricos inscribunt: quasi non illa sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de iustitia, de officio, de civitatibus instituendis & regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione dicuntur. Quæ, quoniam jam aliunde non possumus, sumenda sunt nobis ab iis ipsis, à quibus expilati sumus; dummodo illa ad hanc civilem scientiam, quò pertinent & quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his discendis rebus ætatem, sed, cùm fontes viderimus (quos nisi qui celeriter cognorit, numquam cognoscet omnino), tum, quotiescumque opus erit, ex iis tantum, ¹ quantum res petet, hauriemus. Nam neque tam est acris acies in naturis hominum & ingeniis, ut res tantas quisquam, nisi monstratas, possit videre: neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modò adspe-

ciam,] Possessionem intelligit, quæ, cùm ex vero domino exciderit, tanquam res possessore vacans ab aliis occupata est. Et ita Justinus Hist. in xix. 3. Prædam, quam relictis à se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spoliū victi hostis ostentent; sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caduca, occuparint.

¹ quantum res petet, hau-

riemus.] Dion. Lambinus, & post illum editio Blaviana exhibet, hauriamus, quam lectionem veram esse fatebitur, quisquis ad primam sententiæ partem suspiciet; neque teramus, sed hauriamus: Hæc est sententiæ constructio; sed, cùm ignari homines viderent petet & erit verba futuri temporis, ad eundem modum hauriemus scripserunt.

adspexerit. ² In hoc igitur tanto tam im-
mensoque campo cùm liceat oratori vagari li-
berè, atque, ubicumque constiterit, consistere
in suo, facilè ³ suppeditat omnis apparatus or-
natusque dicendi: rerum enim copia verbo-
rum copiam gignit: &, si est honestas in re-
bus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei na-
tura quidam splendor in verbis: fit modò is,
qui dicet aut scribet, institutus liberaliter edu-
catione doctrinaque puerili, & flagret studio,
& à natura adjuvetur, & in universorum gene-
rum infinitis disceptationibus exercitatus, or-
natissimos scriptores oratoresque ⁴ ad cognos-
cendum imitandumque delegerit: nã ille
haud fanè, quemadmodum verba struat & il-
luminet, à magistris istis requireret: ita facilè in
rerum abundantia ad orationis ornamenta sine
duce, naturâ ipsâ, si modò est exercitata, la-
betur.

Hîc Catulus, Dii immortales, inquit, quan-XXXII.
tam rerum varietatem, quantam vim, quan-
tam copiam, Crasse, complexus es, quantif-
que ex angustiis oratorem educere ausus es, &
in

² In hoc igitur] Hinc de
Ornatu orationis Crassus dictu-
rus est.

³ suppeditat] Aliquando hæc
vox ita ponitur, ut hîc, pro
passiva suppedatur: sic etiam
de Offic. i. 4. parare ea, quæ
suppedient & ad cultum & ad
victum: & sæpius Noster dixit
vita suppedat pro vivit.

⁴ ad cognoscendum imitan-
dumque delegerit:] Non ita in-

diligenter scripsit Cicero, ut ab
ejus manu vulgatam lectionem
cognovit prodiisse crederemus.
Lambinus locum sic corrigit,
ad cognoscendum imitandumque
legerit. Bene fanè: sed de
MStis prorsus flet. In MStis
Pith. Mem. Pal. primo, & se-
cundo: Joan. Harl. i. Mead.
& margine Nov. inest delegerit,
eandemque vocem in suis vet.
libris invenit Carolus Stephanus:
sic

in majorum suorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoresque dicendi nullum genus disputationis à se alienum putasse accepimus, semperque esse in omni orationis ratione versatos: ex quibus Eleus Hippias, cum Olympiam venisset maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus est, cuncta pæne audiente Græcia, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solum has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, musicam, literarum cognitionem & poetarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de Rebuspublicis dicerentur; sed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, foccos, quibus indutus esset, se sua manu confecisse. Scilicet nimis hic quidem est progressus: sed ex eo ipso est conjectura facilis, quantum sibi illi ipsi oratores de præclarissimis artibus appetierint, qui ne fordidiore quidem repudiarint. Quid de Prodicto Chio? quid de Thrasymacho Chalcedonio; de Protagora Abderita loquar? quorum unusquisque plurimum temporibus illis etiam de natura rerum & differuit & scripsit. Ipse ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) philosopho succubuit orator; qui aut non est victus umquam à Socrate, neque sermo ille Platonis verus est; aut, si est victus, eloquentior videlicet fuit & disertior Socrates, &, ut tu appellas, copiosior & melior

sic Cicero de Officiis ii. 13. *quos sibi ipsi delegerint ad imitandum.*

lior orator: sed hic in illo ipso Platonis libro de omni re, quæcumque in disceptationem quæstionemque vocaretur, se copiosissimè dicturum esse profitetur; isque princeps ex omnibus ausus est in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire; cui tantus honos habitus est à Græcia, soli ut ex omnibus Delphis non inaurata statua, sed aurea statueretur. Atque ii, quos nominavi, multique præterea summi dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi potest, ita se rem habere, ut tu, Crasse, dicis, oratorisque nomen apud antiquos in Græcia majore quadam vel copia vel gloria floruisse. Quò quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græcis vituperationis esse tribuendum statuam: cùm tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatissima in civitate, vel privatorum negotiis pæne omnibus, vel orbis terræ procuratione ac summi imperii gubernatione districtus, tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus, qui consilio & oratione in civitate valeat, scientia atque exercitatione sociaris; illi, nati in literis ardentisque his studiis, otio verò diffuentes, non modò nihil acquisierint, sed ne relictum quidem & traditum & suum conservaverint.

Tum Crassus, Non in hac, inquit, una XXXIII. Catule, re, sed in aliis etiam compluribus distributione partium ac separatione magnitudines sunt artium diminutæ. An tu existimas,
 5 cùm

dum. Et hîc in ii. 22. illum, quem ante delegerit, imitando effingat.

⁵ cùm esset Hippocrates ille Cous, fuisse tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, alios, qui oculis mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, num musicam Damone aut Aristoxeno, num ipsas literas, Aristophane aut Callimacho tractante, tam discerptas fuisse, ut nemo genus universum complecteretur, atque ut alius aliam sibi partem, in qua elaboraret, seponeret? Equidem sæpe hoc audivi ⁶ de patre & de socero meo, Nostros quoque homines, qui excellere sapientiae gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium: M' vero Manilium nos etiam vidimus transverso ambulante foro; quod erat insigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in folio sedentes domi sic adibatur, non solum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur. Hæc fuit P. Crassi illius veteris, hæc Tib. Coruncanii, ⁷ hæc proavi generi mei, Scipionis, prudentissimi

⁵ cùm esset] i. e. cùm vixisset: sic in Orat. c. 2. attamen, cùm esset Demosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt: & in Ep. ad Att. xii. 18. longum illud tempus, cùm non ero, magis me movet, quàm hoc exiguum &c. simile est etiam illud S. Matthæi c. 2. v. 18.
 671-68 671V.

⁶ de patre &c.] i. e. ex patre &c: vide Notam ad ii. 74.

⁷ hæc proavi generi mei, Scipionis.] Ita legendum est interpunctione paulo aliter factâ, quàm in vulgatis editionibus, quæ habent comma post proavi: Noster verò intelligit P. Scipionem Nasicam, quem fuisse Pontii-

fimi hominis, sapientia : qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur : iidemque & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi & militiæ consilium suum fidemque præstabant. Quid enim M. Catoni, præter hanc politissimam doctrinam transmarinam atque adventitiam defuit? num, quia⁸ jus civile didicerat, caussas non dicebat? aut, quia poterat dicere, juris scientiam negligebat? ⁹ utroque in genere & laboravit & præstitit. Num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in Republica capef-
fenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior senator; idem facilè optimus imperator : denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigarit & scierit, tum etiam conscripserit. Nunc contra plerique ad honores adipiscendos, & ad Rempublicam gerendam nudi veniunt atque inermes; nulla cognitione rerum, nulla scientia ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert se, si unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut usum aliquem

Pontificem max. dicitur in Senect. c. 14. & Or. pr. in Catil. c. 1.

8 *jus civile didicerat,*] Fere omnes MSti & editiones veteres habent, *jus civile non didicerat*: malè; nam Cicero in Senect. c. 11. Catonem sic loquentem inducit, *jus augurum, pontificum, civile tracto.*

9 *utroque in genere*] MS.

Joan. optimæ fidei codex, veteresque libri Car. Stephani vulgatum at ante utroque omit-
tunt; sensusque eam vocem abesse, ut mihi videtur, postulat: Sic etiam in sequentibus cum dicitur, *Num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in rep. capef-
fenda fuit?* non sequitur at ne-

quem militarem, (quæ sanè nunc quidem obsoleverunt), aut juris scientiam, (ne ejus quidem universi; nam ¹ pontificium, quod est conjunctum, nemo discit), aut eloquentiam, quam in clamore & in verborum cursu positam putant: omnium verò bonarum artium, denique virtutum ipsarum societatem cognitionemque non norunt.

XXXIV. Sed, ut ad Græcos referam orationem, (quibus carere in hoc quidem sermonis genere non possumus; nam, ut virtutis à nostris, sic doctrinæ sunt ab illis exempla repetenda), septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes & haberentur & vocarentur: hi omnes, præter Milesium Thalen, civitatibus suis præfuerunt. Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructior fuisse traditur, quàm Pisistrati? qui primus Homeri libros, confusos antea, sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus suis utilis, sed ita eloquentiâ floruit, ut literis doctrinaque præstaret. Quid Pericles? de cujus dicendi copia sic accepimus, ut, cùm contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, severius tamen id ipsum, quod ille contra populares homines diceret,

populare

mo, sed solùm nemo. Facile ultimæ literæ vocis negligebat geminari potuerunt.

¹ pontificium,] Cicero de Leg. ii. 19. enumerat ea, in quibus jus pontificium cum jure civili conjunctum est; *Id autem quantulum est? de sacris,*

credo, de votis, de feriis, de sepulcris, & si quid ejusmodi est. Vide Notam ad i. 43. ² leporem habitasse] Quod hîc leporem, alibi vocat suadam. Sic in Brut. c. 15. — suadæque medulla. — Περικλῆς, quam vocant Græci, cujus esse

etor

etor
pell
theg
quan
scrip
hic
fuisse
3

populare omnibus & jucundum videretur; cuius in labris veteres comici, etiam cum illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat),² leporem habitasse dixerunt; tantamque in eo vim fuisse, ut in eorum mentibus, qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non clamator aliquis ad³ clepsydram latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia. Itaque hic doctrina, consilio, eloquentia excellens quadraginta annos praefuit Athenis & urbanis eodem tempore & bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus suis quidem non boni, sed certe docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant disputationibus eruditi? Quis Dionem Syracusum doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non linguae solum, verum etiam animi ac virtutis magister ad liberandam patriam impulit, instruxit, armavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem instituit Plato, aliis Isocrates clarissimum virum Timotheum, Cononis, praestantissimi imperatoris, filium, summum ipsum imperatorem hominemque doctissimum? aut aliis Pythagoreus ille Lysis Thebanum Epaminondam, haud scio

Hor est orator, hanc suadam appellavit Ennius: ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut quam deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit.

³ clepsydram] Vas fuit aqua

plenum, cui in fundo angustum foramen, per quod aqua guttatim deflueret: dum illa defluebat, Oratori causam dicere licuit; cum vero vas esset vacuum, etiam orationi ejus finis faciendus fuit.

scio an summum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Agefilaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam Magna vocitata est? Equidem non arbitror.

XXXV Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo, qui in Republica vellet excellere, fuisse doctrinam; quam qui acceperint, si iidem ingenio ad pronuntiandum valuerint, & se ad dicendum quoque, non repugnante natura, dedissent, eloquentia præstitisse. Itaque ipse Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes à causis forensibus & civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ, ⁴ versumque quendam Philoctetæ paulo secus dixit: ⁵ ille enim *turpe* sibi ait *esse tacere, cum barbaros*; hic autem, *cum Isocratem pateretur dicere*. Itaque ornavit & illustravit doctrinam illam omnem; rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit.

Neque

⁴ *versumque quendam Philoctetæ*] Ita edidi auctoritate MStorum Joan. Nov. Wag. Mead. & Harl. duorum, itemque edit. Ven. Mediol. & Manutii; Vulgò legitur *de Philocteta*; i. e. *de five ex fabula vocatâ Philoctetes*: sed, cum sequitur *ille enim* &c, satis patet hæc verba fuisse ipsius Philoctetæ.

⁵ *ille enim turpe sibi ait esse tacere, cum barbaros; hic autem, cum Isocratem pateretur dicere.*] Versus, ad quem alludit Cicero, extat apud Quint. ii. 1. & Diog. Laertium in vita Aristotelis.

Αἰχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἔμν λέγειν.

Versus autem ipsius Euripidis in Philocteta sic se habet.

Αἰχρὸν

Neque verò hoc fugit sapientissimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, à quo eodem ille & agendi acciperet praecepta & loquendi. Nunc five qui volet, eum philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; five hunc oratorem, quem ego dico sapientiam junctam habere eloquentiae, philosophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc constet, neque infantiam ejus, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat; neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non defint, esse laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indifertam prudentiam, quàm stultitiam loquacem. Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda est: quem si patiuntur eundem esse philosophum, sublata controversia est: sin eos disjungent, hoc erunt inferiores, quòd in oratore perfecto inest illorum omnis scientia; in philosophorum autem cognitione non continuò inest eloquentia: quæ quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen, aliquem cumulum illorum artibus

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐὰν λέγειν.

Ex quo apparet non *barbaris* (ut vulgò), sed *barbaros* legendum esse; quod & ipse Cicero indicat, cùm dicit in Accusativo casu *Isocratem*: nempe sic expletur sententia cùm barbaros *pateretur dicere*. Hanc mendam sæpe observarunt viri doctissimi: nemo tamen adhuc

barbaros in textum reposuit.

Adde, quòd MSti Bal. Harl.

1. & Joan. *barbaros* rectissimè exhibent.

6 *philosophum* appellare malit,] Lambinus legit *malet*, quia in priore parte sententiæ occurrit *volet*. Et sic Quintil. Inst. Or. i. 5. *qui Græcam figuram sequi malet, non Latine quidem, sed citra reprehensionem*

artibus afferre videatur. Hæc cùm Crassus dixisset, parumper & ipse conticuit, & cæteris silentium fuit.

XXXVI Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non possum queri, quòd mihi videre aliud quiddam, & non id, quod susceperis, disputasse: plus enim aliquanto attulisti, quàm tibi esset tributum à nobis ac denuntiaturum. Sed certè & hæ partes fuerunt tuæ, de illustranda oratione ut diceres, & eras ipse jam ingressus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem ⁷ descripseras: cùmque de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter exiguèque dixisses, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primùm ornatè, deinde etiam aptè diceremus. Quò cùm ingressus esses, repente te quasi quidam æstus ingenii tui procul à terra abripuit, atque in altum à conspectu pæne omnium abstraxit; ⁸ omnem enim rerum scientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidisti (neque enim fuit tam exigui temporis), sed, apud hos quid profeceris, nescio; me quidem in Academiam totum compulisti: in qua velim sit illud, quod sæpe

nem loquetur. Ubi non malit, ut vulgò, sed malet habet editio Colinæi, probante Regio & Vossio.

7 descripseras:] Vox describere hîc significat, distribuere & dividere: sic in ii. 71. hæc ipsa nimis mihi videor multa in genera descripsisse: & in i. 13. occurrit, jure civium generatim in ordines ætatesque descripto.

8 omnem enim rerum] Ita MSti Joan. Cant. Bod. Wag. & Harl. duo cum Lambino & tribus vetustissimis editionibus. Vulgò, omnemque rerum.

9 sed, etiam si est aliquanto spissus,] Subintellige, id quod isti docent: spissus significat obscurius: vide quæ dixi in Notâ ad p. 94. & 357.

1 commovit,] i. e. me at tentum-

posuisti, ut non necesse sit consumere ætatem, atque ut possit is illa omnia cernere, qui tantummodo adspexerit; ⁹ sed, etiam si est aliquanto spissius, aut si ego sum tardior, profectò numquam conquiescam, neque defatigabor ante, quàm illorum ancipites vias rationesque & pro omnibus & contra omnia disputandi percepero. Tum Cæsar, Unum, inquit, me ex tuo sermone maximè, Crasse, ¹ commovit, quòd eum negasti, qui non citò quid didicisset, umquam omnino posse perdiscere: ut mihi non sit difficile periclitari, & aut statim percipere ista, quæ tu verbis ad cælum extulisti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, cùm tamen his nostris possim esse contentus. Hic Sulpitius, Ego verò, inquit, Crasse, neque Aristotelem istum, neque Carneadem, nec philosophorum quemquam desidero: vel me licet existimes desperare posse ista perdiscere; vel, id quod facio, contemnere. Mihi rerum forensium & communium vulgaris hæc cognitio satis magna est ad eam, quam specto, eloquentiam; ² ex qua ipsa tamen permulta nescio, quæ tum denique, cùm causâ

tentum fecit: hæc vox, ut patet ex sequentibus, placendi sensum hic habet, non (ut vulgò) displicendi. Sic dicitur *com-moveri letitiâ, gaudio* &c. Nec aliud vox *ταρῆναι* videtur significare in S. Matthæi ii. 3: quamvis enim fama Messiae nati regem Herodem metu commoverit & perturbarit, tamen verisimile est cæteros fere Judæos ejus urbis spe et gaudio potiùs commotos fuisse. Vide etiam S. Lucæ i. 29. Sic in Virg. *Æn.* x. 648. *spem turbidus hausit*: & Horat. *Carm.* ii. 19. 6. *turbidum lætatur*.

² ex qua ipsa tamen] sc. ex rerum forensium & communium vulgari cognitione, de qua paulo ante Sulpitius dixerat. Voces

ex

caussa aliqua, quæ à me dicenda est, desiderat, quæro. Quamobrem, nisi fortè es jam defessus, & si tibi non graves sumus, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem splendoremque pertinent; quæ ego ex te audire volui, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid addiscerem.

XXXVII. Tum Crassus, Pervulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas, Sulpiti: quis enim de isto genere non docuit? non instituit? non etiam scriptum reliquit? sed geram morem, & ea duntaxat, quæ mihi nota sunt, breviter exponam tibi: censebo tamen ad eos, qui auctores & inventores sunt harum sanè minutarum rerum, revertendum. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjunctè: nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis conjunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria sunt & certa quasi vocabula rerum, pæne unà nata cum rebus ipsis; aut iis, quæ transferuntur & quasi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus & facimus ipsi. In propriis est igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta atque obsoleta

ex qua referendæ sunt ad sequentem vocem quæro: alioqui legendum esset in qua, quod tamen non puto Cicero- nem scripsisse.

3 *et ab usu*] Fortè, *et usu.*

4 *licentiæ liberiora, quàm nostræ;*] Vulgò *nostra*: sed

nostræ retinent MSti Mead. & Harl. duo, ut & editiones Accensii, Steph. Manut. Streb. Lambini, aliorumque multorum. Sæpe Cicero, alique scriptores subjungunt Dativum casum voci *liberiora*. Sic in Orat. Cum hæc duo ei liberiora

leta fugiat; lectis atque illustribus utatur, in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere priorum delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus; in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Etiam hoc, quod vulgò de oratoribus ab imperitis dici solet, *bonis is verbis*, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu judicatur; in quo non magna laus est vitare vitium (quamquam id est magnum), verum hoc quasi solum quoddam atque fundamentum est, verborum usus & copia bonorum. Sed, quid ipse ædificet orator, & in quo adjungat artem, id esse à nobis quærendum atque explicandum videtur.

Tria sunt igitur in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem; aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum. Inusitata sunt prisca fere ac vetusta, ³ & ab usu quotidiani sermonis jamdiu intermissa, quæ sunt poetarum ⁴ licentiæ liberiora, quàm nostræ; sed tamen ⁵ rarò habet etiam in oratione ⁶ poeticum aliud quod verbum dignitatem: neque enim illud fuge-

ora fuerint. Quintil. autem luculentè confirmat hanc lectionem, in Inst. Orat. viii. 5. Omnia liberiora poetis, quàm oratoribus.

⁵ rarò] Vox rarò cum adjectâ (ut hîc) voce *etiam*, significat, aliquando, nonnunquam:

quo sensu iterum Noster idem Adverbium usurpat c. 52. *translatis utamur frequenter, interdumque factis*, rarò autem etiam *per-vetustis*: & in ii. 25. *plerumque ex futuri*, rarò etiam *ex instantis* &c.

⁶ poeticum] i. e. id verbum priscum

fugerim dicere, ut Cœlius, *Qua tempestate Pœnus in Italiam venit: nec prolem, aut subolem, aut effari, aut nuncupari, aut, ut tu soles, Catule, non rebar, aut opinabar; 7 aut alia multa, quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet.* Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt; vel coniungendis verbis; ut hæc,

⁸ *Tum pavor sapientiam 9 omnem mihi examinato expectorat.*

Num non vis hujus me versutiloquas malitias?

videtis enim & *versutiloquas & expectorat*, ex conjunctione facta esse verba, non nata: vel sæpe sine conjunctione verba novantur; ut, *ille senius*; ut, *dii genitales*; ut, *baccarum ubertate 1 incurvescere.* Tertius ille modus,

priscum ac vetustum, quod poetarum licentiæ liberius est, quam oratoriæ: sed, cum Crassus quædam exempla profert, quæ à poetis sunt minùs usurpata, ut *opinabar, nuncupari, &c.* mihi quidem videtur potius Ciceronem scripisse, *sed tamen rarò habet etiam in oratione pervetustum aliquod verbum dignitatem.* Tum denique idem hîc dicit Cicero, quod in c. 52. mox dicturus est, *ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetustis.* Adde, quòd Quintil. viii. 3.

dicat, *propriis dignitatem dat antiquitas: mox addit, quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratiùs nitent; quædam etiam necessariò interim sumuntur, nuncupare, & fari.*

7 *aut alia multa, &c.*] Cùm præcedat *nec*, necesse est omnino, lector, ut reponas *aut alia multa*: & particulam *aut* habent MSti Cant. Wag. Harl. 1. & Joan. & veteres Caroli Stephani codices. Vulgò, *et alia &c.*

8 *Tum pavor &c.*] Hi duo versus non videntur conjuncti fuisse apud Ennium, sed ex duobus

dus, transferendi verbi, latè patet, quem necessitas genuit, inopiâ coacta & angustis; post autem delectatio jucunditasque celebravit: nam, ut vestis frigoris depellendi causâ reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem; sic verbi translatio instituta est inopiæ causâ, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites, luxuriam esse in herbis*, ² *lætas segetes* etiam rustici dicunt: quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo. Ergo hæ translationes quasi mutationes sunt, cum, quod non habeas, aliunde sumas: illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid arcessunt; quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

3 Simi-

duobus locis huc adducti: vide c. 58.

⁹ *omnem mihi exanimato expectorat.*] Multum inter sese discrepant editiones, & MStorum pars *ex animo* habet, pars verò *exanimato*. Cl. interim Bentleius monuit, si *exanimato* retineatur, legere oportere, non *mibi omnem*, sed *omnem mihi*, ob metri Trochaici leges. Et hunc ordinem verborum conservant MSti undecim & editiones Venet. & Mediol. plurimique vet. codices. Cur autem *exanimato* verius esse putem, quàm *ex animo*, rationem

mihi suggerit Quintilianus viii.

3. qui sic dicit, *ac veteres ne expectorat quidem timuerunt, & sanè ejusdem notæ est exanimat.* Credibile est Quinct. ad hunc ipsum Ennii versum respexisse, & scripsisse *exanimato*: MS. enim Bodl. Quintiliani habet *examinata*.

¹ *incurvescere.*] Ab adjectivo *incurvus*, sine conjunctione ullius vocis, formatur verbum *incurvescere*.

² *lætas segetes.*] Fortè *lætas esse segetes*, uti Noster locutus est in Orator. c. 24. *Est eorum* (sc. rusticorum), *gemmare vites, sistere*

XXXIX. ³ Similitudinis est ad verbum unum contracta brevitās, quod verbum in alieno loco, tamquam in suo, positum, si agnoscitur, delectat; si simile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem; ut illa omnia,

———*inhorrescit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctisque & nim-
būm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruscat, cælum toni-
tru contremittit,
Grando mista imbri largifluo subita præci-
pitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, scævi exsi-
stunt turbines,
Fervit æstu pelagus*———

omnia fere, quod essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt: ⁴ aut quod significetur magis res tota, sive facti alicujus, sive consilii; ut ille, qui occultantem consultò, ne id, quod ageretur, intelligi posset, duobus translatis verbis similitudine ipsâ indicat,

⁵ *Quan-*

stire agros, lætas esse segetes.

³ Similitudinis est] i. e. translatio sive metaphora est similitudo quædam breviter uno verbo comprehensa.

⁴ aut quod significetur] Cùm præcesserant verba, quæ aut clariorem faciunt rem, putes Ciceronem hîc scripsisse aut quibus significetur magis res tota: sed ista diligentia in scribendo illum non semper usum esse ex multis exemplis con-

stat: Sententia hæc vel sic videtur supplenda esse, aut verba transferri oportet, quod significetur magis res tota; vel sic, aut verbum transferri oportet, quo significetur &c.

⁵ Quandoquidem iste circumvestit &c.] Gruterus conjecit legendum esse *divisim is te*: sed ad sensum verborum præcedentium parum attendisse videtur: hæc enim de eo dicitur, qui consultò occultat, ne id, quod

5 Quandoquidem iste circumvestit dictis, sepit sedulo.

Nonnumquam etiam brevitās translatione conficitur; ut illud, *si telum manu fugit*: imprudentia teli emissi brevius propriis verbis exponi non potuit, quā est uno significata translato.

Atque hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis & alienis magis delectantur verbis, quā propriis & suis. Nam, si res suum nomen & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, ⁶ quod per libram agitur, ut in uxore *divortium*; necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenii specimen est quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longè repetita sumere: vel quod is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio: vel

XL.

quod (ab ipso) ageretur, intelligi posset: Unde ego rescribendum esse censeo is se; quæ lectio & sensui satis facit, & post verbum circumvestit supplet Accusativum casum, quem Gruterus rectè vidit hîc prorsus defuisse.

6 quod per libram agitur,] Lambinus legit *quod per æs et libram agitur*, ut Cicero alibi sæpius dicit: sed Varro de

idem, quod obligatur per libram, neque suum sit, inde nexum dictum. De voce nexum vide Topic. c. 5. Et de illâ audi Frid. Gronovium in Epist. 302. ad Salmasium. Quod mancipio datur, ejus sio dominus, quod nexum est, ejus propriè non sum dominus, sed habeo tantum in id obligationem. Et ita quoque nexus differt à servo, etsi obligatus est ad serviles operas præstandas: nexum habeo jure nexi,

non

vel quòd singulis verbis res ac totum simile conficitur: vel quòd omnis translatio, quæ quidem sumpta ratione est, ad sensus ipsos ad-movetur, maximè oculorum, qui est sensus acerrimus. Nam & *odor urbanitatis*, & *mollitudo humanitatis*, & *murmur maris*, & *dulcedo orationis*, sunt ducta à cæteris sensibus: 7 illa verò oculorum multo acriora, quæ ponunt pæne in conspectu animi, quæ cernere & videre non possumus. Nihil est enim in rerum natura, cujus nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo & nomine: unde enim simile duci potest (potest autem ex omnibus), indidem verbum unum, quod similitudinem continet, translatum lumen affert orationi.

Quo in genere primùm fugienda est diffimilitudo;

—*Cæli ingentes fornices:*

Quamvis sphæram in scænam (ut dicitur) attulerit

non mancipii; at servos habeo jure mancipii. Sic quod mihi pignoris loco datum est, habeo jure nexi; illud etiam si penes me sit, non tamen est meum.

7 illa verò oculorum] sc. translata: plenius Cicero dixisset, illa verò translata, quæ ab oculorum sensu ducta sunt, sunt acriora &c. Alii ediderunt, illa verò multo acriora, omissa voce oculorum, quæ sanè ex glossa oriunda videtur esse.

8 *Vive Ulysses; dum licet,* &c.] Cicero in Acad. ii. 28. hæc Ennii paulo aliter citat,

Video, video te vivum, Ulysses, dum licet.

apparet verò tam ex citatis, quàm ex iis, quæ hîc paulo infra sequuntur, verba *dum licet* conjungenda esse cum versu sequente, *oculis postremum lumen radiatum rape*. Per lumen radiatum intelligas lumen ex sole radiis emissum; ut non opus sit legere cum Mureto *radiantis*, sc. solis.

9 *diutius esse visurum;* Vulgò, *esse sese visurum*: sed sequor MStos Cant. Joan. Wag. Mag Bod. Bal. & Nov. et vocem *sese* ejicio, quod vet. quidam

tulerit Ennius, tamen in sphæra fornicis similitudo non potest inesse.

⁸ — *Vive Ulysses; dum licet,*

Oculis postremum lumen radiatum rape.

Non dixit *cape*, non *pete*; haberet enim moram sperantis ⁹ diutius esse victurum; sed *rape*: hoc verbum est ad id aptatum, quod ante dixerat, *dum licet*. Deinde videndum est, ne longè simile sit ductum: *Syrtim patrimonii*, *scopulum* libentius dixerim; *Charybdim bonorum*, *voraginem* potius: facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel summa ¹ laus est in verbis transferendis, ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudine earum rerum, ad quas eorum animos, ² qui audient, trahet similitudo. ³ Nolo dici, morte Africani *castratam* esse Rempublicam: nolo

XLI

quidam editores fecere, in quibus Manutius. *Sperantis* de eo dicitur, qui Ulysses alloquitur, non de ipso Ulysses; non igitur rectè dicitur *sepe viſurum*.

¹ *laus est* in verbis transferendis,] MSti Pal. tertius, Mead. Harl. 2. & Bal. itemque edit. Ven. & Mediol. habent *verbis transferendis*. MSti verò Cant. Pal. primus, & secundus, Pith. Mem. Joan. Wag. Harl. 1. & à secunda manu Nov. itemque Lambinus & Stephanus, *in verbis transferendis*: quare posterior

hæc lectio, majoris partis MStorum auctoritate freta, sequenda est: sensus etiam & significantior & clarior hoc modo elucebit. Vulgò, *verbi transferendi*.

² *qui audient,*] Ita MSti Joan. Cant. Mag. & Wag. et hoc voluit Lambinus. Exc. Nov. habent, *qui audierint*. Vulgò verò legitur minùs rectè, *qui audiunt*.

³ *Nolo dici, morte Africani* &c.] Ita MSti Cant. Norf. Joan. Bal. Wag. Mead. Harl. 1. Mag. & Nov. Vulgò, *Nolo morte dici* &c.

C c

4 quàm

nolo *stercus curiæ* dici Glauciam: quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse aut majus, quam res postulet; *tempestas commissationis*: aut minus; *comissatio tempestatis*. Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, ⁴ quam fuisset illud proprium ac suum;

⁵ *Quidnam est, obsecro? quid te adiri abnutas?*

Melius esset, *vetas, prohibes, absterres*; quoniam ille dixerat,

— ⁶ *illico istic,*

Ne contagio mea bonis, umbrave obsit.

Atque etiam, si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est præposito sæpe verbo; ut si olim, M. Catone mortuo, *pupillum* senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, *ut ita dicam, pupillum*, ⁷ aliquanto mitius: etenim verecunda debet esse translatio,

⁴ *quàm fuisset illud proprium ac suum,*] MSti Cant. Norf. Bod. Wag. Harl. 2. Nov. editionesque Venet. Viët. & Mediol. habent istud *fuisset*, quod in vulgatis edit. deest.

⁵ *Quidnam est obsecro? quid te adiri abnutas?*] Multum fudarunt viri doctissimi in hoc, & sequente versu ad suos numeros revocando. Clarissimus autem R. Bentleius tandem, quod alii conati sunt, in Emend. ad iii. 12. Tusc. Disp. felicissimè perfecit. Versus (inquit) sunt desumpti ex Ennii fabula, in qua Thyestes hæc cum Choro

loquitur: Sunt autem Bacchiaci tetrametri: Bacchius constat ex duabus longis syllabis brevem insequentibus. Apud Latinos in prima sede Molossium pedem hi versus frequenter recipiunt: in cæteris Pæanem, at Molossium rariùs: totum igitur locum doctissimus vir sic restituit.

Thy. *Nolite, hos | pites, ad | me adire: il | lico istic:*

Ne conta | gio mea | bonis um | brave obsit:

Meo tan | ta vis scele | ris in cor | pore hæret.

Cho. *Quidnam est ob | secro? quid*

latio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse; atque ut precariè, non vi, venisse videatur. Modus autem nullus est ⁸ florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi: nam illud, quod ex hoc genere profluit, non est in uno verbo translato, sed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum sit;

— *Neque me patiar iterum*

Ad unum scopulum & telum classem Achivum ⁹ offendere.

Atque illud,

Erras, erras: nam exsultantem te & præfidentem tibi

Repriment validæ legum habentæ, atque imperii insistent jugo.

Sumta re simili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur.

Est hoc magnum ornamentum orationis, XLII.
in

quid | te adiri | renutas?

6 *illico istinc,*] Potius legendum est *istinc*, vel *isthinc*; nam, ut ex loco, non in loco, sese moveret adiens, monuit is, qui loquebatur. Video Strebæum in notis legere *istinc*.

7 *aliquanto mitius:*] Vulgò legimus *mitius est*: sed cum præcedat *diceret*, scribendum potius fuit *esset*, quam lectionem in margine suæ edit. Lambinus posuit. Interim nec vox *est*, nec *esset* extat in MStis Joan. Nov. Mag. Mead. & Harl. 1. Verbo non opus est,

cùm vox *diceret* hîc subintel-
ligi commodè possit.

8 *florentior*] sc. quàm translatio. In sequentibus *nam illud* &c, Crassus ad illud genus transit, quod non, ut superiora, in uno verbo, sed in continuatione verborum sive Allegoriâ positum est.

9 *offendere.*] *Offendere* (i. e. impingere) *classem Achivum ad scopulum & telum*: & ita Crassus locutus est de Memmio, *caput cum ad fornicem Fabii offendisse*: ut refert Quintil. Inst. Or. vi. 3. nam Ciceronis in ii. 66. verba sunt, *ut caput*

in quo obscuritas fugienda est: etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur *Ænigmata*. Non est autem in verbo modus hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum. Ne illa quidem ¹ traductio atque immutatio in verbo quandam fabricationem habet, sed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu:

pro *Afris* est sumpta *Africa*: ² neque factum verbum est, ut, *mare saxifragis undis*; neque translatum, ut, *mollitur mare*: sed ornandi causa proprium proprio commutatum,

Desine, Roma, tuos hostes—

Et—Testes sunt campi magni.—

Gravis est modus in ornatu orationis, & sæpe sumendus: ex quo genere hæc sunt; ³ *Martem belli esse communem*, *Cererem* pro frugibus, *Liberum* appellare pro vino, *Neptunum* pro mari, *curiam* pro senatu, *campum* pro comitiis, *togam* pro pace, *arma* ac *tela* pro bello.

ad fornicem Fabii demitteret. Per vocem *telum* intelligas vel *telum* Hæctoris, qui naves Græcorum incendit; vel bellum, ut in cap. sequ. dicitur metaphoricè *arma* ac *tela* poni pro bello.

¹ traductio atque immutatio] Intelligit Metonymiam sive Hypallagen, ut loquuntur Grammatici.

² neque factum] Sensus est; cum dicitur *Africa* pro *Afris*, istud verbum *Africa* neque est factum neque translatum; est ergo in oratione, non in verbo, illa immutatio.

³ Martem belli esse communem.] Per vocem Martem intellige casum seu fortunam: sic enim Livius v. 12. *Nequicquam Sergio Martem communem belli fortunamque accusante*; nec multum aliter Noster in Or. pro Mil. c. 21. *adde casus, adde incertos exitus pugnarum*, Martemque communem.

⁴ illa minus ornata.] Transfit ad illum tropum, qui vocatur Synecdoche.

⁵ cum ex pluribus intelligitur unus.] R. Steph. & Lambinus

bello. Quo item in genere & virtutes & vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, appellantur: *luxuries quam in domum irrupit; &, quò avaritia penetravit; aut fides valuit, justitia confecit.* Videtis profectò genus hoc totum, cùm inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur ornatius; cui sunt finitima ⁴ illa minùs ornata, sed tamen non ignoranda, cùm intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum; ut, pro ædificiis cùm *parietes* aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem; ut, cùm unam turmam *equitatum populi Romani* dicimus; aut ex uno plures,

At Romanus homo tamen, etsi res bene gesta est,

Corde suo trepidat; —

aut ⁵ cùm ex pluribus intelligitur unus,

⁶ *Nos sumus Romani, qui fuimus ante Rudini;*

aut quocumque modo non, ut dictum est, in eo

binus contra omnes MStos legunt *unus*, ut hæc vox responderet præcedentibus *ex uno plures*. Mihi videtur vel illos sequendos, vel (retentâ *unum*) vocem *intelligitur* delendam esse; hæc enim prorsus supervacanea est, quoniam præcesserant verba, cùm *intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum* &c. Hic igitur plena erit sententia, cùm *ex pluribus* intelligi volumus *unum*, qualis fuit Ennius, cujus sunt verba sequentia.

⁶ *Nos sumus Romani, qui*

fuimus ante Rudini;] Cùm jam ex optimis MStis recentiores Editores impresserunt *Rudini*, vice *Rutuli* &c, apparet hunc versum esse Hexametrum: unde pro vulgato *fui-*
mus libenter sequor nonnullorum conjecturam, *fuimus*: sic enim veteres dixerunt: Sic Lucret. i. 357.

—nempe aer omne, necesse est,
Inter corpora quod fuvat, pos-
fidat inane.

Et sic Plautus in prol. Pænuli,
Quo genere gnata, qui pa-
rentes fuverint.

eo genere intelligitur, sed ut sensum est.
 XLIII. ⁷ Abutimur sæpe etiam verbo, non tam eleganter, quàm in transferendo; sed etiam si licentius, tamen interdum non impudenter; ut cùm *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. Verùm illa videtisne esse non verbi, sed orationis, quæ ex pluribus, ut exposui, translationibus connexa sunt? hæc autem, quæ aut immutata esse dixi, aut aliter intelligenda ac dicerentur, sunt translata quodammodo. Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus existat ex rebus, si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel conjunctione vel novitate, in quo item est auribus ⁸ consuetudinique parcendum; aut translatum, quod maximè tamquam stellis quibusdam notat & illuminat orationem.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primùm, deinde modum

Ex Rudiis urbe Calabriae oriundus fuit Ennius, cujus hæc verba sunt, & de quo Cicero in Or. pro Arch. c. 10. sic loquitur, *Ergo qui hæc fecerat, Rudium hominem Ennium maiores nostri in civitatem receperunt.*

⁷ Abutimur sæpe] Hunc tropum Catachresin vocant rhetores.

⁸ consuetudinique parcendum:] Editiones Ven. & Mediol. habent *parendum*, quod & Lambinus ex 3 MStis protulit: nec aliter fere Noster in Orator.

c. 47. consuetudini *auribus indulgenti libenter* obsequor: Interim omnes nostri MSti retinent *parcendum*, eamque vocem sanam esse arbitror; *parcere* enim alicui rei, est rationem ejus habere: sic in Or. pro Quinctio c. 12. *Credamus hoc, Sex. Nævium, cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse:* sic etiam is dicitur hic in ii. 54, 58. *parcere dignitati adversarii, & parcere caritati hominum*, qui in iis, quæ dicit, cogitat, quid eorum dignitas & caritas postulet.

modum quendam formamque desiderat. Collocationis est, componere & struere verba sic, ut neve asper eorum concursus, neve hiulus sit, sed quodammodo coagmentatus & lævis: in quo lepidè foci mei personâ lusit is, qui elegantissimè id facere potuit, Lucilius;

Quàm lepidè lexeis compostæ, ut tesserulæ omnes

⁹ Arte pavimento, atque emblemate vermiculato!

Quæ cùm dixisset in Albucium illudens, ne à me quidem abstinuit,

Crassum habeo generum, ne rhetoricotero tu sis.

Quid ergo? iste Crassus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? ¹ idem illud scilicet, ut ille voluit, & ego vellem; meliùs aliquanto, quàm Albucius: verùm in me quidem lusit ille, ut solet. Sed est tamen hæc collocatio conservanda verborum, de qua loquor, quæ junctam

⁹ *Arte pavimento atque emblemate vermiculato!*] In Plin. Nat. Hist. xxxvi. 25. legitur, *Ante*: quæ lectio nata videtur ex illa, quæ extat in quibusdam vet. libris (notante Urfino) *Endo*, ut sit εν τω. Constat autem Lucilium Græcas voces Latinis versibus non semel immiscuisse. Sensus est (inquit Strebæus); *Lexeis*, i. e. verba tua, O Albuci, lepidè & eleganter composita coagmentataque sunt in oratione, ut in pavimento vel emblemate vermiculato omnes tesserulæ sunt

arte compositæ. *Tesserulæ* sunt lapilli aut lateres quadrati, quibus ædium solum conster nitur; opusque tesserulis aptè confertum, & effigie rerum animaliumque distinctum *emblemata vermiculatum* vocatur.

¹ *idem illud scilicet, ut ille voluit, et ego vellem; meliùs aliquanto, quàm Albucius:*] Ut se habet hæc lectio, deest vox *tamen* in posteriore parte. Vet. nonnullæ editiones sic locum interpungunt, *idem illud scilicet, ut ille voluit; & ego vellem, meliùs aliquanto &c*: Strebæus

junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ lævem, quæ æquabiliter fluentem: id assequemini, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungetis, ut ne asperè concurrant, neve vastius diducantur.

XLIV. Hanc diligentiam subsequitur ² modus etiam & forma verborum; (quod jam vereor ne huic Catulo videatur esse puerile); versus enim veteres illi in hac soluta oratione prope modum, hoc est, numeros quosdam nobis esse adhibendos putaverunt: ³ interspirationis enim, non defatigationis nostræ, neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo, interpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt; ⁴ idque princeps Isocrates instituisse fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem, delectationis atque aurium causa (quemadmodum scribit discipulus ejus Naucrates), numeris adstringeret. Namque hæc duo

bæus autem, & editio prima, necnon MS. Norf. hoc modo; *ut ille voluit: & ego vellem melius aliquanto* &c. Unde sic legendum esse opinor, *Idem illud scilicet, ut ille voluit: at ego vellem melius aliquanto, quàm Albucius.* Hoc sensu: Idem illud efficio, ut (i. e. quod) Albucius voluit efficere; sc. verba diligenter colloco: sed cupio id non tam affectatè & fastidiosè nimis agere, quàm fecit Albucius: idem sentio, ac ille, verba esse coagmentanda; sed nolim nimis diligens videri.

² *modus etiam & forma*] In hoc & septem sequ. capitibus Cicero de numeris in oratione dicturus est: sed de iis postea in Oratore à cap. 49. usque ad finem dixit pluribus verbis, & acriore, ut ipsi visum est, judicio.

³ *interspirationis*] sc. clausulas, quæ vox infra occurrit & hîc subintelligenda est: Interim vix dubito, quin in sequentibus aliquid insit vitii: quid enim voluit Cicero per voces *defatigationis nostræ*? à quo pendent, & (ut Grammatici dicunt) reguntur? an à *notis*?

duo musici, qui erant quondam iidem poetæ, machinati ad voluptatem sunt, versum atque cantum; ut, & verborum numero & vorum modo, delectatione vincerent aurium satietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem & verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati possit, à poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud est vel maximum, quòd, versus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium est; & tamen eam conjunctionem, sicuti versum, numerosè cadere & quadrare & perfici volumus: neque est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque distinguat, quàm quòd ille rudis inconditè fundit, quantum potest, & id, quod dicit, spiritu, non arte determinat; orator autem sic illigat sententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur & adstricto & soluto: nam, cùm vinxit ⁵ modis &

tis? at quænam sunt notæ defatigationis? prorsus nescio: Opinor equidem legendum esse, *interpirationis enim, non defatigatione nostrâ, neque librarium notis, sed verborum & sententiarum modo, interpunctas clausulas &c.* Similemque prorsus huic habemus locum in Orator. c. 68. *Oratio, non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, sed numero coacta debet insistere: ubi insistere spiritu pronuntiantis idem est ac defatigatione nostrâ (i. e. nostri spiritus) interpungi; & interductus librarii non alia res*

est, quàm notæ librariorum. ⁴ idque princeps [Isocrates] Aliter Cicero statuit in Oratore c. 52. cùm diceret, *neminem in eo genere scientiùs versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasy-machus, cujus omnia nimis etiam extant scripta numerosè &c: cui addidit, ut eos (sc. Thrasy-machum & Gorgiam) ille moderatione, non inventionem vicerit.*

⁵ modis et forma, *relaxat*] Singuli prope libri impressi & MSti suam quandam hîc habent lectionem: Vulgò legimus *modis,*

& forma, relaxat & liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata sint quasi certâ aliquâ lege versus, neque ita soluta, ut vagentur.

XLV. Quonam igitur modo ⁶ tantum munus insistemus, ut arbitremur nos hanc vim numerosè dicendi consequi posse? Non est res tam difficilis, quàm necessaria: nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facilè sequatur, quocumque ducas, quàm oratio: ex hac versus, ex eadem dispaes numeri conficiuntur; ex hac hæc etiam soluta variis modis, multorumque generum oratio: non enim sunt alia sermonis, alia contentionis verba; neque ex alio genere ad usum quotidianum, alio ad scænam pompamque sumuntur; sed ea nos cùm jacentia sustulimus è medio, sicut mollissimam ceram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Itaque tum graves sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus: sic institutam nostram sententiam

modis, forma & &c. MSti Joan. Harl. 1. Norf. Mag. Pal. primus, & secundus, Pith. & Mem. exhibent, nam, cùm *vinxit forma & modis, relaxat & liberat immutatione ordinis.* Ego verò sequor potiùs Man. & Lamb. qui cum MS. Mead. habent *modis, & forma*: nisi malis, lector, *modo & forma*: sic enim in principio hujus capituli hæc verba conjunguntur: *Hanc diligentiam subsequitur etiam modus & forma verborum.* Itemque in c. 43. Post verba *vinxit, relaxat & liberat* subintellige *sententiam* ex præcedentibus, ut sensus loci sit; Orator non eandem dimensionem sententiæ, nec eosdem pedes semper repetit: sed, ut nonnumquam membris aut periodis utitur, sic alibi alios pedes in principio & fine sententiæ collocat. ⁶ *tantum munus insistemus.* Lambinus conjecturâ legit *meris* pro *munus*: sed ex vulgata

tentiam sequitur orationis genus; idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem & animorum motum, mutatur & vertitur. Sed, ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata, sic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis. Incolumitatis ac salutis omnium causa videmus hunc statum esse hujus totius mundi atque naturæ; rotundum ut cælum, terraque ut media sit, eaque ⁷ sua vi nutuque teneatur: sol ut circumferatur, ut accedat ad brumale signum, & inde sensim adscendat in diversam partem; ut luna accessu & recessu suo solis lumen accipiat; ut eadem spatia quinque stellæ dispari motu cursuque conficiant. Hæc tantam habent vim, ut paulum immutata cohærere non possint; tantam pulcritudinem, ut nulla species ne excogitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam cæterarum animantium

gata lectione sensus non incommodus erui potest. *Munus* enim significat non solum donum, sed & officium, partes, sive id quod quis debet, imò quod potest efficere. Hinc Cicero sæpius dicit *munus magistratus*; hinc *munus oratoris* in ii. 9; hinc etiam *munus libellorum*, pro eo quod libelli posunt efficere, in iii. 30. De illo oratoris munere hic agitur, quod numerosè dicendo continetur. Quid verò est *munus*

insistere? significat, exequi munus. Verbum *insistere* hic, more antiquo, post se habet casum accusativum, ut in Plauti Mil. Glor. iii. 3. 55. *Insiste hoc negotium sapienter*, id est, exequamini: ut in Virg. Georg. iii. 164. *viamque insiste domandi*: ut denique in Lucret. i. 407.

Cum semel insisterint vestigia certa viai.

7 sua vi nutuque teneatur:]

Nutu i. e. momento seu pondere:

mantium formam & figuram : nullam partem corporis sine aliqua necessitate affectam, totamque formam ⁸ quasi perfectam reperietis arte, non casu.

XLVI. Quid in arboribus? in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam conservandamque naturam; nusquam tamen est ulla pars, nisi venusta. Linquamus naturam, artesque videamus: quid tam in navigio necessarium, quàm latera, quàm ⁹ cavernæ, quàm prora, quàm puppis, quàm antennæ, quàm vela, quàm mali? quæ tamen hanc habent in specie venustatem, ut non solum salutis, sed etiam voluptatis causa inventa esse videantur. Columnæ & templa & porticus sustinent; tamen habent non plus utilitatis, quàm dignitatis. Capitolii fastigium illud & cæterarum ædium non venustas, sed necessitas ipsa fabricata est: nam, cum esset habitatio, quemadmodum ex utraque tecti parte aqua

dere: sic Noster de Nat. Deor. ii. 39. *Undique ipsa* (sc. terra) *in sese* nutibus suis conglobata. De Fin. i. 6. *Aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur, & Tusc. Disp. i. 17. Ut terrena & humida suo pte nutu & suo pondere in terram & in mare ferantur.* Frustra igitur Cl. Clericus pro nutuque legendum esse voluit nixuque.

⁸ *quasi perfectam*] Cum dicit Crassus totam formam esse perfectam arte, intelligendus est hoc dicere, eam esse etiam venustam.

⁹ *cavernæ,*] Hanc lectionem servant omnes MSti Oxon. & Palat. ferè, MSti tres Lambini, itemque duo C. Steph. veteres codices; pro quâ exhibent vulgatæ editiones *carinæ*; sed cum de uno solo navigio sermo est, non placet istud *carinæ* pluralis numeri; singulis enim navibus singulæ erant carinæ. Lambino placuit *gubernæ*: sed & ille & cæteri editores ideo, ut videtur, lectionem *cavernæ* rejecerunt, quia ipsis non satis constabat, quales essent *cavernæ* navium.

Audi

aqua delaberetur, utilitatem templi fastigii dignitas consecuta est; ¹ ut, etiam si in cœlo Capitolium statueretur, ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac prope necessitatem suavitas quædam & lepos consequatur: clausulas enim atque interpuncta verborum animæ interclusio atque angustia spiritus attulerunt: id inventum ita suave, ut, si cui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus: id enim auribus nostris gratum est inventum, quod hominum lateribus non tolerabile solum, sed etiam facile esse posset.

Longissima est igitur complexio verborum, XLVII. quæ volvi uno spiritu potest: sed hic naturæ modus est, artis alius: nam, cùm sint numeri plures, iambum & ² trochæum frequentem segregat ab oratore Aristoteles, Catule, vester; qui

Audi tamen Servium hac de re agentem in Nota ad Virgilii *Æn.* ii. 19. *Alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur, cavernas appellarunt: unde quia naves texti dicuntur, & cavernæ navium sunt, permansit in Metaphorâ navium, ut intexunt diceret & cavernas.*

¹ ut, etiam si in cœlo Capitolium statueretur, &c.] Gruterus ex hac sententia eiecit vocem *Capitolium*, secutus auctoritatem MStorum Pal. pr. & sec. Sed temere, opinor: aut

enim vox *fastigium*, aut vox *dignitas*, ista voce deleta, Nominativus est casus ante verbum *statueretur*, quarum tamen neutra huic verbo possit convenire. Inserui igitur vocem *Capitolium* & ratione adductus, & auctoritate MStorum Cant. Wag. Mead. Harl. duorum, & omnium Oxoniensium, omniumque fere aliorum MStorum & editionum.

² trochæum] Trochæus Ciceronis ex tribus brevibus constat: vide Orat. c. 57, & 64.

qui natura tamen incurrunt ipsi in orationem sermonemque nostrum: sed sunt ³ insignes percussiones eorum numerorum, & minuti pedes. Quare primum ad heroum nos, dactyli & anapæsti & spondæi, pedem ⁴ invitat; in quo impune progredi licet duo duntaxat pedes, aut paulo plus, ne planè in versum, aut ⁵ similitudinem versus incidamus: ⁶ aliæ sunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum verborum satis decorè cadunt. Probatum autem ab eodem illo maxime pæan, qui est duplex; nam aut à longa oritur,

³ insignes percussiones] Doct. R. Bentleius in Sched. de Metris Terentianis dicit, "ictum appellari percussione, quia tibicen, dum rythmum & tempus moderabatur, ter in Trimetro, quater in Tetrametro solum pede feriebat: ἀρσιν sive elevationem ita appellari, quod in iis syllabis, quibus tibicen pedem accommodabat, actor vocem acuebat & tollebat; in θροαι autem sive positione esse cæteras syllabas, quæ, ictu destitutæ, idcirco minùs audiuntur." Hæc ille: Quinctilianus verò in Inst. Or. ix. 4. dicit, tempora animo metiuntur, & pedum & digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis, & æstimant quot breves illud spatium habeat. Hinc colligere possumus, quid velit Cicero in sequ. capite, cum dicat, numerosum est id in omnibus so-

nis & vocibus, quod habet quassdam impressiones, & quod metiri possumus intervallis æqualibus. Apud Græcos versus Iambici per διποδίαν sive binos pedes dividebantur; apud Latinos verò per μονοποδίαν sive singulos pedes: hinc in loco modò citato Quinctilianus de versibus Iambicis Senariis & Trimeteris, qui iidem sunt, dicit secundum Græcos, sex pedes, tres percussiones habent: at Horatius, more Romano, in Art. Poet. 252.

— unde etiam Trimeteris accrescere jussit

Nomen Iambeis, cum senos redderet ictus

Primus ad extremum similis sibi.—

Unusquisque igitur pes Iambicus & Trochaicus apud Latinos suam habuit percussione, quæ insignis fuit, ideoque, si frequens, culpanda. Opinor Ciceronem scripsisse singulæ percussiones,

A quo numero exorsus est Fannius, *Si, Quirites, minas illius.* Hunc ille clausulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque syllaba terminari.

XLVIII Neque verò hæc tam acrem curam diligentiamque desiderant, quàm est illa poetarum; quos necessitas cogit, & ipsi numeri ac modi, sic verba versu includere, ut nihil sit ne spiritu quidem minimo brevius aut longius, quàm necesse est. Liberior est oratio, & planè, ut dicitur, sic & est verè, soluta; non ut fugiat tamen aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa moderetur. Namque ego illud assentior Theophrasto, qui putat orationem, quæ quidem sit polita atque facta quodammodo, non adstrictè, sed remissiùs numerosam esse oportere. Etenim, sicut ille suspicatur, ⁷ ex illis modis, quibus hic usitatus versus efficitur, post anapæstus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior & divitior fluxit dithyrambus, cujus membra & pedes, ut ait idem, sunt in omni locupleti oratione diffusa: &, si numerosum est id in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones, & quod metiri possumus intervallis æqualibus, rectè genus hoc numerorum, dummodo

dicatur *aliæ*; & si mecum, lector, senties paulo ante legendum esse *sed sunt singulæ percussiones*, videbis illis *singulis* has *geminas* rite opponi.

⁷ ex illis modis, &c.] Docet poetarum exemplo, nume-

rum esse debere in oratione liberiolem, quia poetæ sibi permiserunt liberiora carminum genera: initio enim tantùm utebantur carmine Heroico & Iambico; mox adiecerunt versus Anapæsticos, qui sunt

do ne continuum sit, in orationis laude ponetur. Nam, si rudis & impolita putanda est illa sine intervallis loquacitas perennis & profluens, quid est aliud causæ, cur repudietur, nisi quod⁸ hominum aures vocem natura modulantur ipsa? quod fieri, nisi inest numerus in voce, non potest: numerus autem in continuatione nullus est: distinctio, & æqualium & sæpe variorum intervallorum percussio numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quòd intervallis distinguuntur, notare possumus; in amni præcipitante non possumus. Quòd si continuatio verborum hæc soluta multo est aptior atque jucundior, si est articulis membrisque distincta, quàm si continuata ac producta, membra illa modificata esse debebunt; quæ si in extremo breviora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus, (sic enim has orationis conversiones Græci nominant): quare aut paria esse debent posteriora superioribus, extrema primis; aut, quod etiam est melius & jucundius, longiora.

Atque hæc quidem ab iis philosophis, quos XLIX. tu maximè diligis, Catule, dicta sunt: quod eò sæpius testificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem?

sunt multo liberiores, postremo Dithyrambicos omnium liberrimos. Anonym.

8 hominum aures] Urfinus ex suis MStis legit, hominum auribus vocem natura modulantur ipsa: quibus accedunt MSti

Pith. & Mem. nec aliter fere locutus est Noster in Oratore c. 18. *Ipsa natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem &c.*

D d

9 aut

dem? inquit Catulus; ⁹ aut quid disputatione ista afferri potest elegantius? aut omnino dici subtilius? At enim vereor, inquit Crassus, ne hæc aut difficiliora istis ad persequendum esse videantur; aut, quia non traduntur in vulgari ista disciplina, nos ea majora ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Crasse, si aut me, aut horum quemquam putas à te hæc opera quotidiana & ¹ pervagata exspectare: ista, quæ dicis, dici volumus; neque tam dici, quàm isto dici modo; neque tibi hoc pro me solùm, sed pro his omnibus sine ulla dubitatione respondeo. Ego verò, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem scripsi libello, me invenisse, *eloquentem*: sed eò te, ne laudandi quidem causâ interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo sermonis tui tempore verbo uno meo dimi-

⁹ aut quid] Rectius, opinor, legendum est, *quid aut*.

¹ *pervagata exspectare*:] Ita edit. Asc. Streb. Man. Steph. & Lamb. necnon MSti Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Mead. Harl. duo, Mag. Bod. editionesque Ven. & Mediol. & sic Cic. loquitur ii, 29. *sunt tamen & re faciliora, & præceptis pervagata*: sic in Orat. ut *pervagatum & vulgare videatur*, & alibi sæpe. Vulgò legitur *pervaga*: sed vox *pervagus* nusquam in veteribus scriptis, mihi saltem, occurrit, nisi semel in Ovid. de Arte Amandi, ii. 18.

—*tam vasto pervagus orbe puer.*

Ubi vox *pervagus* significat *valde vagus & errabundus*: eam, quam postulat hic Ciceronis locus, significationem numquam habet.

² *conversiones*] Per vocem *conversionem* significari voluit Cicero id, quod alibi vocat *periodum*, continuationem sive ambitum verborum: ut in c. 48. *infringitur ille verborum ambitus*; sic enim *has orationis conversiones Græci nominant*.

³ *carpenda*] MSti Joan. Cant. Norf. Bal. Mag. Mead. & Harl. duo, cum edit. Ven. &

diminueretur. Hanc igitur, Crassus inquit, ad legem cum exercitatione, tum stilo (qui & alia & hoc maximè ornat ac limat) formanda vobis oratio est. Neque tamen hoc tanti laboris est, quanti videtur: nec sunt hæc rhythmicorum ac musicorum acerrimâ normâ dirigenda: & efficiendum est illud modò vobis, ne fluat oratio, ne vagetur; ne insistat interiùs, ne excurrat longiùs; ut membris distinguatur, ut ² conversiones habeat absolutas. Neque semper utendum est perpetuitate & quasi conversione verborum, sed sæpe ³ carpenda membris minutioribus oratio est; quæ tamen ipsa membra sunt numeris vincienda. Neque vos pæan aut herous ille conturbet: ipsi occurrent orationi; ipsi, inquam, se offerent & respondebunt non vocati: consuetudo modò illa sit scribendi atque dicendi, ut sententiæ ⁴ verbis finian-

& Mediol. habent *capienda*: sed *carpenda* hîc idem valet ac *discerpenda* seu *laceranda*, ut dicitur, de Nat. Deor. i. 11. ex quo (sc. universo animo) nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum *discerpi* & *lacerari* deum: & in Liv. nisi vellet in multas parvasque partes carpere exercitum.

⁴ verbis *finiantur*,] Vox *finiri* non hîc dicitur de extremis sententiarum partibus, neque vox *verbis* id significat, quod apud Grammaticos. De sententia verbo claudenda præcepit Quintilianus in Inst. Or.

ix. 4. & id Ciceroni fere in more fuit. Sed alio sensu dicuntur hîc sententiæ *finiri verbis*, quem satis illustrabit id, quod Cicero dicit in Orat. c. 49. *Nec solum componentur verba ratione, sed etiam finientur. Finiuntur aut compositione ipsa, & quasi sua sponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipsis concinnitas inest: quæ, siue casus habent in exitu similes, siue paribus paria redduntur, siue opponuntur contraria, suapte naturâ numerosa sunt, etiam si nihil factum est de industria.*

finiantur, eorumque verborum junctio ⁵ nascatur à proceris numeris ac liberis, maximè heroo, aut pæane priore aut cretico : ⁶ sed variè distinctèque confidat ; notatur enim maximè similitudo in conquiescendo : &, si primi & postremi illi pedes sunt hac ratione servati, medii possunt latere ; modò ne circuitus ipse verborum sit aut brevior, quàm aures expectent ; aut longior, quàm vires atque anima patiatur.

L. Clausulas autem diligentius etiam servandas esse arbitror, quàm superiora ; quòd in his maximè perfectio atque absolutio judicatur : nam versùs æquè prima & media & extrema pars attenditur ; qui debilitatur, in quacumque sit parte titubatum : in oratione autem prima pauci cernunt, postrema plerique ; quæ, quoniam apparent & intelliguntur, varianda sunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium satietate. Duo enim aut tres sunt fere extremi servandi & notandi pedes, (si modò non breviora & præcisa erunt superiora), quos

⁵ nascatur] In nascendo vitæ est principium : hinc vox nascatur translato dicitur pro incipiat ; & quæ proximè sequuntur, respiciunt ad pedes in prima uniuscujusque sententiæ parte collocandos. Non igitur legendum est paulo post cum Lambino pæane posteriore : pæan enim prior initiis aptior est, & Ciceronis & Aristotelis judicio.

⁶ sed variè distinctèque con-

fidat ;] Ut antea de initiis, ita hîc de extremis periodorum loquitur ; eam enim vim habet vox confidat. In proximo cap. docet, qui pedes sint in clausulis ponendi.

⁷ choreos,] Choreus à Cicerone in Orat. c. 64. dicitur esse longa syllaba & brevi, trochæo spatio par, non syllabis. Cum verò hîc dicat choreos, intelligit dichoreum sive choreum geminatum, qualis est vox

compro-

quos aut ⁷ choreos, aut heroos, aut alternos esse oportebit, ⁸ aut in pæane illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut ei pari cretico. Horum vicissitudines efficient, ut neque ii fiantur, qui audient, fastidio similitudinis; nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quòd si Antipater ille Sidonius, quem tu probè, Catule, meministi, solitus est versus hexametros aliosque variis modis atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, ut, cùm se mente ac voluntate conjecisset in versum, verba sequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione & consuetudine adhibita, consequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam est vis incredibilisque naturæ: omnes enim tacito quodam sensu, sine ulla arte aut ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta ac prava dijudicant; idque cùm faciunt in picturis

comprobavit. C. Carbo olim in concione hæc verba protulerat, patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit: hæc cùm citasset Cicero in Orat. c. 63. addidit, hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset.

8 aut in pæane illo &c.] Aliter Cicero postea statuit de pæane posteriore in fine sententiæ ponendo: nam in Orat. c. 63. dicit, Fac sic, proba-

vit filii temeritas, jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus & longa est; quem Aristoteles ut optimum probat, à quo dissentio: & in c. 64. ego non planè rejicio, sed alios antepono. Porro Lambinus (ut Grammaticæ ratio haberetur) legendum esse censuit, aut pæanem illum posteriorem——aut ei parem creticum. Fortasse è vulgata lectione vox aliqua excidit: sed nihil adjuvant

picturis & in signis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam à natura minus habent instrumenti, tum multo ostendunt magis in verborum, numerorum, vocumque iudicio; quòd ea sunt in communibus infixæ sensibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit esse expertem. Itaque non solum verbis arte positis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus: quotus enim quisque est, qui teneat artem numerorum ac modorum? at in his si paulum modò offensum est, ⁹ ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut à multitudine & populo non modò catervæ atque conventus, sed etiam ipsi sibi singuli discrepantes ejiciantur?

LI. Mirabile est, cum plurimum in faciendo interfit inter doctum & rudem, quàm non multum differat in iudicando: ars enim, cum à natura profecta sit, ¹ nisi naturam moveat ac delectet, nihil sane egisse videatur. Nihil est autem tam cognatum mentibus nostris, quàm

MSti. Cum sensus satis clarus sit, de cæteris minus solliciti esse debemus.

⁹ ut aut contractione brevius fieret, &c.] Manca est hæc, ut opinor, sententia, nec habet verbum *feret* casum Nominativum: fortasse sic scripsit Cicero, *at in his si paulum modò offensum est, ut aut contractione brevius fierent, aut productione longius, &c.* sc. modi & numeri.]

¹ nisi naturam moveat ac delectet,] Ita editiones Ven. & Mediol. Steph. Asc. Man. Streb. Lamb. omnesque, quas adhuc vidi, veteres: pro quo recentiores edit. habent *naturâ*: sed nescio quo sensu dicitur *ars naturâ movere*: Dixit Cicero doctos & indoctos non multum inter se differre in iudicando, rationemque ejus, quod observavit, adducit: Quoniam, inquit,

quàm numeri atque voces; quibus & excitamur & incendimur & lenimur & languescimus, & ad hilaritatem & ad tristitiam sæpe deducimur: quorum illa summa vis carminibus est aptior & cantibus; non neglecta, ut mihi videtur, à Numa rege doctissimo, maioribusque nostris (ut epularum solennium fides ac tibiæ, Saliorumque versus indicant); maximè autem à Græcia vetere celebrata: quibus utinam similibusque de rebus disputari, quàm de puerilibus his verborum translationibus maluissetis. Verùm, ut in versu vulgus, si est peccatum, videt; sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit: sed poetæ non ignoscit, nobis concedit; tacitè tamen omnes non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, sicut hodie etiam nonnullos videmus, cùm circuitum & quasi orbem verborum conficere non possent (nam id quidem nuper vel posse vel audere cœpimus), terna, aut bina, aut nonnulli singula etiam verba dicebant: qui in illa ² infantia naturale illud, quod aures hominum

quit, ars oratoris ab eo, quod naturaliter omnes homines faciebant, initium suum habuit; quoniam naturam solam imitatur, naturam omnium hominum eodem modo afficit & movet: Vides, opinor, lector, ipsum sensum *naturam* postulare, quoniam aliter prior sententia non confirmatur: Accedit etiam, quòd MSti Norf. Mag. Harl. 2. Joan. Bod.

& excerpt. Nov. habent *naturam*.

² *infantiâ* naturale illud,] Ita MSti Joan. Cant. Mag. & Harl. 1. meliorque hæc est lectio, quàm vulgata, *infantia naturali illud* &c; vix enim sano sensu infantia illa dici posse *naturalis* videtur: Notandum est etiam Lambinum paulo ante legisse, *singula etiam verba numerosè dicebant: certè,*

num flagitabant, tenebant tamen; ut & illa essent paria, quæ dicerent, & æqualibus inspirationibus uterentur.

LII. Exposui fere, ut potui, quæ maximè ad oratum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de singulorum laude verborum; dixi de conjunctione eorum; dixi de numero atque forma.

Sed, si habitum orationis etiam & quasi colorem aliquem requiritis, est & plena quædam, sed tamen teres; & tenuis, non sine nervis ac viribus; & ea, quæ particeps utriusque generis quadam mediocritate laudatur. ³ His tribus figuris insidere quidam venustatis, non fuco illitus, sed sanguine diffusus debet color. Tum denique nobis hic orator ita conformandus est & verbis & sententiis, ut, quemadmodum qui utuntur armis aut palæstra, non solum sibi vitandi aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam ut cum venustate moveantur; sic verbis quidem ad aptam compositionem & ⁴ decentiam, sententiis verò ad gravitatem orationis utatur [⁵, ut ii, qui in armorum tractatione versantur]. Formantur autem & verba & sententiæ pæne innumera-
biles;

ut se jam habet sententia, vel vox numerosè, vel simile quiddam desiderari videtur: Sed omni vitio locus hic carebit, si sic eum refingas; *terna, aut bina, aut nonnulli singula etiam verba dicebant*, quæ in illa infantia naturale illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen; &c.

³ *His tribus figuris*] *Figura* orationis est ea, quæ plenum dicendi genus distinguitur à *tenui*, & utrumque ab eo quod *mediocre* vocatur, & particeps est quodam modo utriusque generis: vide c. 55. ad finem.

⁴ *decentiam,*] Ita MSti Pall. nov. Harl. sec. & Mead. quo modo & alibi Noster loquitur; vulgatum

biles; quod satis scio notum esse vobis: sed inter conformationem verborum & sententiarum hoc interest, quòd verborum tollitur, si verba mutaris; sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis. Quod quidem vos etsi facitis, tamen admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris putetis, quod quidem sit egregium atque mirabile, nisi in singulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, rarò autem etiam pervetustis: in perpetua autem oratione, cum & conjunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum est quasi luminibus distinguenda & frequentanda omnis oratio sententiarum atque verborum.

Nam & commoratio una in re permultum LIII. movet: & illustris explanatio, rerumque, quasi gerantur, sub adspectum pæne subjectio; quæ & in exponenda re plurimum valet, & ad illustrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur: & huic contraria sæpe præcisio est: & ⁶ plus ad intelligendum, quam dixeris,

vulgatum verò *condecentiam* opinor, sine exemplo est. Porro notandum est verba, *sic verbis quidem*——orationis utatur, abesse ab omnibus ferè MStis. Sed, cum sensui necessaria esse omnino videantur, non hîc contra rationem sequenda est etiam MStorum auctoritas.

5 ut ii, qui in armorum &c.]

Hæc verba, & quæ sequuntur usque ad *versantur*, tum Lambinus, tum Gruterus censuit ejicienda esse: his autem prorsus & ego assentior, & (ut opinor) quicumque sententiam totam perpendit.

6 *plus ad intelligendum,*] Vel lege, *plus intelligendum* (sc. esse), deleta voce *ad*; vel cum

dixeris, significatio: & distinctè concisa bre-
vitas: & extenuatio: & huic adjuncta illusio,
à præceptis Cæsaris non abhorrens: ⁷ & ab re
degressio; in qua cùm fuerit delectatio, tum
reditus ad rem aptus & concinnus esse debet:
propositioque, quid sis dicturus: & ab eo, quod
est dictum, sejunctio: & reditus ad propo-
situm: & iteratio: & rationis apta conclusio:
tum augendi minuendive causâ veritatis super-
latio atque trajectio: ⁸ & rogatio: atque huic
finitima quasi percunctatio, expositioque sen-
tentia

cum editionibus Quintiliani *sito, delectatque sententiam*, quod
(qui in Inst. Or. ix. 1. hunc totum locum citavit) lege *ad
plus intelligendum*. Nam idem in viii. 2. dicit, *Ego autem li-
bentius ἐμπασιῶν retulerim ad
ornatum orationis; quia non, ut
intelligatur, efficit, sed ut plus
intelligatur*. Similiter auctor
ad Herenn. iii. 53. dicit, *signi-
ficationem esse, quæ plus in sus-
picionem relinquit, quam positum
est in oratione*.

⁷ *Et ab re degressio;*] Vulgò
non longa degressio; sed cùm in
fine hujus capitis Cicero aliam
degressionem memorat, declina-
tio brevis à proposito, non ut su-
perior illa degressio, patet aut
eandem figuram Ciceronem bis
memorasse, aut verba non longa
delenda esse. Absunt ista ver-
ba à MStis Joan. Harl. i. &
Nov. & à veteribus libris, qui-
bus usus est Car. Stephanus.
Et Cicero in Orat. c. 40. cùm has
ipsas Figuras sententiarum enu-
merat, dicit, *ut declinet à propo-*
sito, delectatque sententiam, quod
respondet huic *ab re degressio*,
& mox addit, *ut à proposito de-
clinat aliquantulum*, quod re-
spondet figuræ in fine hujus ca-
pituli: *declinatio brevis à propo-
sito, non ut superior illa degres-
sio*. Quintilianus ix. 1. hoc &
sequi. caput ex Cicerone ad ver-
bum citavit: Optimæ autem
ejus editiones sic exhibent, *Et
ab re degressio*: Imò ipse Quint.
ix. 2. dicit, *Quæ delectatio-
nisi degredi à re, Et redire ad
propositum suum scierit?* & ib.
*In quo est Et illa (si tamen in-
ter Schemata numerari debet,
cùm aliis etiam pars causæ vi-
deatur) degressio*. Hæ figuræ
verborum & sententiarum, cùm
acervatim & sine exemplis col-
ligantur, multis erroribus in-
quinatæ sunt; ego interim,
observando quid Cicero in Ora-
tore de his rebus dicat; quid
Quint. ix. 1, &c. qui Ciceronem
sæpissime ob oculos ponit; quid
etiam Auctor ad Herennium
scribat,

tentiæ suæ: tum illa, quæ maximè quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis⁹ ac significantis diffimulatio, quæ est perjucunda,¹ cùm in orationis non contentione, sed sermone tractatur: deinde dubitatio: tum distributio: tum correctio, vel ante vel post quàm dixeris, vel cùm aliquid à te ipso rejicias: præmunitio est etiam ad id, quod aggrediare:² & trajectio in alium: communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio: morum ac vitæ imitatio, vel in personis,

scribat, ad has, diu jam adhærentes, maculas abluendas me accingo.

8 *Et rogatio: atque huic finitima quasi percunctatio, expositioque sententiæ suæ:*] Editores fere posuere comma post rogatio, & colon post percunctatio. Tu, lector, cum editionibus Rob. & Car. Stephani, editione Ven. & MStis Norf. Bod. Bal. & Joan. (qui in hoc loco nonnullisque aliis puncta exhibent) sic locum interpunge; *et rogatio: atque huic finitima quasi percunctatio, expositioque sententiæ suæ.* Prior figura rogatio non est sciscitandi causa, sed urgendi & instandi, ut, *quid enim tuus ille, Tubero, distributus in acie Pharsalica gladius agebat?* altera autem figura est percunctatio, expositioque sententiæ suæ, sive sibi ipsi ad interrogata responsio. Sic Cic. in Orat. c. 40. has duas figuras distinguit, *ut interrogando urgeat: ut rursus quasi ad inter-*

rogata sibi respondeat, i. e. se ipse percunctetur, & sibi ipse respondeat: vocatur autem hæc figura *subjectio* apud Quinctil. aliosque.

9 *ac significantis*] i. e. ac intelligi volentis; quod Ironiæ proprium est. Cicero in Orat. c. 40. eandem figuram hisce verbis exprimit, *ut contra, ac dicat, accipi Et sentiri velit.*

1 *cùm in orationis &c.*] Vulgò oratione; sed sequor MStum Harl. pr. & duos MStos Quinctiliani, qui in Inst. Or. ix. 1. hunc locum citavit. Differt autem (inquit Raph. Regius ad Quinctil.) contentio à sermone: nam sermo est oratio remissa ac finitima quotidianæ locutioni; contentio verò est oratio acris ad confirmandum confutandumque accommodata.

2 *Et trajectio in alium:*] Vulgò *rejectionis*, sed præcesserat figura *cùm aliquid à te ipso rejicias*: Sequor igitur lectionem, quam præ se ferunt editiones

Rawl.

sonis vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè; sæpe autem etiam ad commovendos: personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi: descriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulsio, ante occupatio: tum duo illa, quæ maximè movent, similitudo & exemplum: digestio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio: vox quædam libera, atque etiam effrenatior, augendi causa: iracundia, objurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio: declinatio brevis à proposito, non ut superior illa degressio: purgatio, conciliatio, læsio, optatio, atque execratio. His fere luminibus illustrant orationem sententiæ.

- LIV. Orationis autem ipsius, tamquam armorum, est vel ad usum comminatio & quasi petitio, vel ad venustatem ipsa tractatio: nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias: & paulum immutatum verbum atque deflexum: & ejusdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum conversio: & in eadem verba impetus, & concursio:

Rawl. Ven. & Mediol. nec non MSti Joan. Bod. Bal. Mag. Mead. Harl. duo, Norf. & Nov. qui habent *trajectio*: quibus consentiunt pæne MSti Cant. & Wag. qui habent *tractio*. Duæ enim res sunt, duæque figuræ à se rejicere, & in alium trajicere: illud prius sine hoc fieri potest. Sic in

Oratore, c. 40. ut ante præmuniat; ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat: Sic & Quinct. ix. 2. cùm de figuris à Cicerone enumeratis loquitur, dicit, *removere à se, in alium trajicere*: ubi habes voces *rejectionem* & *trajectionem* alteram ab altera distinctas.

curfio: & adjunctio, & progressio; & ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio: & revocatio verbi: & illa, quæ similiter definiunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia: est etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum concinna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio: & quod in multis casibus ponitur: & quod de singulis rebus propositis ductum refertur ad singula: & ad propositum subjecta ratio, & item in distributis supposita ratio, & permissio, & rursus alia dubitatio, & improvisum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio,³ & dissipatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, & relatio, & degressio, & circumscriptio. Hæc enim sunt fere, atque horum similia, vel plura etiam esse possunt, quæ sententiis orationem, verborumque conformationibus illuminent.

Quæ quidem te, Crasse, video, inquit Cotta, quod nota esse nobis putes, sine definitionibus LV.

³ *Et dissipatio.*] Vulgò *disputatio*: sed aut tacent hîc Interpretes, aut infeliciter de figura, quæ dicitur *disputatio*, conjiciunt. Nulla hujus nominis apud rhetoras memoratur figura. Quinct. tamen hæc verba Ciceronis eodem modo ix. 1. citat; sed, & ibi MS. Bod. tresque vet. editiones, & in hoc Ciceronis loco vet. C. Stephani libri, & MSti Joan. Harl. 1. Wag. Cant. & excerpt. Nov. exhibent *dissipatio*. Hanc autem lectionem à Ciceronis manu venisse testatur Quinct. in eodem cap. *Contra illa dispersa sunt, quæ à Cicerone dissipata dici puto.*

nibus & sine exemplis effudisse. Ego verò, inquit Crassus, ne illa quidem, quæ supra dixi, nova vobis esse arbitrabar, sed voluntati vestrûm omnium parui. His autem de rebus sol me ille admonuit, ut brevior essem, qui ipse jam præcipitans me quoque hæc præcipientem pæne evolvere coegit. Sed tamen hujus generis demonstratio est, & doctrina ipsa, vulgaris; usus autem gravissimus, & in hoc toto dicendi studio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis ⁴ sunt omnes, si non patefacti, at certè commonstrati loci; nunc, quid *aptum* sit, hoc est, quid maximè deceat in oratione, videamus: quamquam id quidem perspicuum est, non omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori congruere orationis unum genus. Nam & causæ capitis alium quendam verborum sonum requirunt, alium rerum privatarum atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objurgatio, aliud disputatio, aliud historia considerat. Refert etiam, qui audiant, senatus, an populus, an iudices; frequentes, an pauci, an singuli; &, quales ipsi quoque oratores, qua sint ætate, honore, auctoritate, debet videri; tempus, pacis, an belli; festinationis, an otii. Itaque hoc loco nihil sanè est, quod præ-

*Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fætus alibi; Virg.
Georg. i. 54.*

*4 sunt omnes, si non] Ita
elegantius paulo MSti Joan.
& Harl. i. verba disponunt,
cùm in vulgatis edit. legimus,*

præcipi posse videatur, nisi ut figuram orationis plenioris & tenuioris, & item illius mediocris ad id, quod agimus, accommodatam deligamus; ornamentis iisdem uti fere licebit, aliàs contentiùs, aliàs summissiùs: omnique in re posse, quod deceat, facere, artis & naturæ est: scire, quid quandoque deceat, prudentiæ.

Sed hæc ipsa omnia perinde sunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur: sine hac summus orator esse in numero nullo potest; mediocris hac instructus summos sæpe superare. Huic primas dedisse Demosthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas; huic tertias. Quo mihi meliùs etiam illud ab Æschine dictum videri solet, qui, cum propter ignominiam iudicii cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus à Rhodiis, legisse fertur orationem illam egregiam, quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat: qua perlecta, petitum est ab eo postridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra à Demosthene pro Ctesiphonte edita: quam cum suavissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, *quanto, inquit, magis admiraremini, si audissetis ipsum?* ex quo factis significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem ⁵ aliam fore putaret, actore mutato.

legimus, *si non sunt omnes &c.* | futurum erat: potior igitur est
⁵ *aliam fore putaret, actore* | hæc lectio, quæ extat in vet.
mutato.] Æschines locutus est | C. Stephani libris, & in MStis
non de eo, quod fuit, sed quod | Pal. pr. sec. tert. Pith. Mem.
Cant.

mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meministi, quòd me puero tantopere ⁶ ferretur? *Quòd me miser conferam? quòd vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat: an domum? matremne ut miseram lamentantemque videam, & abjectam?* Quæ sic ab illo acta esse constabat oculis, voce, gestu, inimici ut lachrymas tenere non possent. Hæc eo dico pluribus, quòd genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis histriones occupaverunt.

LVII. Ac sine dubio in omni re vincit imitationem veritas; sed, ea si satis in actione efficeret ipsa per sese, arte profectò non egeremus: verum, quia animi permotio, quæ maximè aut declaranda aut imitanda est actione, perturbata

Cant. Bal. Joan. Mag. & Wag. quàm vulgata, *aliam esse putaret* &c.

⁶ *ferretur?*] Lambinus legit, *efferreretur* i. e. celebraretur, laudaretur.

⁷ *est suo quæque in genere mediocris.*] Editiones nonnullæ habent *suo quoque in genere*; unde suspicor sic legi oportere; quas tamen inter omnes est sua quoque in genere mediocris: i. e. tria sunt genera vocum, & in illis omnibus est quædam vox, quæ cuique generi est media. Sic c. 61. *In omni voce est quiddam medium, sed suum cuique voci.* Video autem edit. Venet. meam conjecturam fere confirmare, quæ

sic se habet, *est sua quoque in genere mediocritas.*

⁸ *lene, asperum;*] Ita Manutius, R. Steph. Streb. & Lambinus ediderunt, & ita nonnulli MSti; aliis verò tum editoribus, tum MStis *læve* placuit. Utra vox sit huic loco aptior, quæri potest. Cùm de qualitate vocis agatur, puto *lævem* opponi meliùs *aspera*, ut in Quint. Inst. Or. xi. 2. *nam est* (sc. vox) *& candida & fusca, & plena & exilis, & lenis & aspera, & contracta & fusa* &c; ubi rectè codex Bern. habet *lævis*. Et ita Lucret. iv. 546.

Asperitas autem vocis fit ab asperitate

Princi-

turbata sæpe ita est, ut obscuretur ac pæne ob-
ruatur, discutienda sunt ea, quæ obscurant, &
ea, quæ sunt eminentia & prompta, sumenda.
Omnis enim motus animi suum quendam à
natura habet vultum & sonum & gestum; to-
tumque corpus hominis, & ejus omnis vultus
omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita so-
nant, ut à motu animi quoque sunt pulsæ.
Nam voces, ut chordæ, sunt intentæ, quæ ad
quemque tactum respondeant, acuta, gravis;
cita, tarda; magna, parva: quas tamen inter
omnes ⁷ est suo quæque in genere mediocris.
Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura ge-
nera, ⁸ lene, asperum; contractum, diffusum;
continenti spiritui, intermisso; ⁹ fractum, scis-
sum; flexo sono attenuatum, inflatum: nul-
lum est enim ¹ horum similium generum,
quod

*Principiorum, & item lævor
lævore creatur.*

Hic verò non qualis sit vox,
quæritur, sed quale dicendi
genus oratio postulet, (id quod
artis est, potius quàm naturæ)
ut patet ex sequ. capite. Hinc
illa in ii. 43. *hæc adjuvant in
oratore, lenitas vocis &c:* in
iii. 58. *aliud voluptas; effu-
sum, lene, tenerum &c.* & in
ii. 15. *cum lenitate quadam
æquabili profluens, sine hac ju-
diciali asperitate.* Item Quin-
til. in Inst. Or. x. 2. dicit, *ut
si asperitas his placuit alicujus,
hanc etiam in leni ac remisso
causarum genere non exuant:
& mox, sintque alia leniter,
alia asperè, alia concitatè, alia*

*remissè, alia docendi, alia mo-
vendi gratiâ dicenda.* Is, cui
non *lævis* est vox, potest *leni-
ter* dicere: cui verò *aspera* est,
potest non acriter & asperè
reum in dicendo persequi.

9 *fractum, scissum;*] Potius,
*continenti spiritui, intermisso fra-
ctum & scissum;* neque enim vo-
cibus postremis duæ res (ut in
præcedentibus) sibi invicem op-
positæ significantur. In sequ. per
voces *flexo sono attenuatum* in-
telligas id, quod est *miserationis
& mæroris*, quæ sibi sumunt (c.
58.) *flexibile vocis genus:* sic
etiam in ii. 46. dicitur, *inflexa
ad miserabilem sonum voce.*

1 *horum similium*] Vox *simi-
lium* abest à MStis Harl. pr.
E e Joan.

quod non arte ac moderatione tractetur. Hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores.

LVIII. Aliud enim vocis genus iracundia sibi summat; acutum, incitatum, ² crebrò incidens; ³ *Impius hortatur me frater, ut meos malis miser*

Manderem natos:—

& ea, quæ tu dudum, Antoni, protulisti, *Segregare abs te ausus?* &

Ecquis hoc animadvertit? vincite:—

& Atreus fere totus. Aliud miseratio ac mœror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quò nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?

⁴ *Domum paternamne? anne ad Peliae filias?*

& illa,

O pater, o patria, o Priami domus!

⁵ & quæ sequuntur,
*Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.*

Aliud

Joan. & Nov. sed retineri potest, si legamus, *horum & similitum.*

² *crebrò incidens;*] Vide Notam ad c. 26.

³ *Impius hortatur me frater,*] Cl. R. Bentleius ad Tusc. Disp. iv. 36. totum locum ita legit, & digerit.

Impius me hortatu' frater, ut meos malis miser

Manderem natos, eorum viscera apponit.

Hortatu' (inquit) lego pro *hortatus*, non *hortatur*, ut *manderem*, quod ob temporum rationem perverfam ne Latinum quidem est.

⁴ *Domum paternamne? anne ad Peliae filias?*] Lambinus legit *Domum paternam? Pelian ad filias?* MSti verò Norf. Bod. & Mag. *Domum paternam?*

Aliud metus ; demissum, & hæsitans, & abjectum ;

Multi' modis sum circumventus, morbo, ex-filio, atque inopia :

⁶ *Tum pavor sapientiam omnem mihi exanimato expectorat :*

Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum & necem ;

Quæ nemo est tam firmo ingenio, & tanta confidentia,

Quin refugiat timido sanguine, atque exalbescat metu.

Aliud vis ; contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis ;

Iterum Thyestes Atreum attractum advenit :

Iterum jam aggreditur me, & quietum excuscat.

Major mihi moles, majus miscendum est malum,

Quæ illius acerbum cor contundam & comprimam.

Aliud voluptas ; effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum ;

Sed

nam? anne ad Pelicæ filias?

Nempe ii, qui sic versum immutârint, censuerunt eum in vulgata lectione non sanè satis procedere : sed prima syllaba vocis *Pelicæ* brevis est, ut in Ovid. *Metamorph. lib. vii. 298. Pelicæque ad limina supplex* &c. Quartus igitur pes hujus versus Iambici Trimetri dactylus est, ut in priore versu pes tertius. Notan-

dum est verba hæc esse Medææ.

⁵ *& quæ sequuntur,*] Hæc videre licet plenius citata in Tusc. disp. iii. 19. Per *patrem* (inquit Cl. R. Bentleius ad illum locum) intellige Eetionem, cujus urbs Thebe ab Achivis everfa est. Andromache apud Ennium hæc loquitur.

⁶ *Tum pavor* &c.] Vide Notam ad c. 38.

*Sed, mihi cùm tetulit coronam ob collocandas
nuptias,*

*Tibi ferebat; cùm simulabat sese alteri dare,
Tum ad te ludibunda doctè & delicatè de-
tulit.*

Aliud molestia; sine commiseratione grave
quiddam, & uno pressu ac sono obductum;

*Qua tempestate Paris Helenam innuptis jun-
xit nuptiis,*

*Ego tum gravida expletis jam fere ad pari-
endum mensibus:*

*Per idem tempus Polydorum Hecuba partu
postremo parit.*

LIX. Omnes autem hos motus subsequi debet
gestus; non hic verba exprimens scænicus, sed
universam rem & sententiam non demonstra-
tione, sed significatione declarans, laterum in-
flexione hac forti ac virili, non ab scæna &
histrionibus, sed ab armis aut etiam à palæ-
stra: manus autem minùs arguta, digitis sub-
sequens verba, non exprimens; brachium pro-
ceriùs projectum, quasi quoddam telum ora-
tionis; supplotio pedis in contentionibus aut
incipiendis aut finiendis. Sed in ore sunt om-
nia; in eo autem ipso dominatus est omnis
oculorum: quò meliùs nostri illi senes, qui
personatum ne Roscium quidem magnopere
laudabant; animi est enim omnis actio, &
imago animi vultus est, indices oculi. Nam
hæc

7 *eadem contuens*] i. e. is significaciones & commutatio-
orator, qui oculos suos in iis- nes, quot in animo habet mo-
dem rebus diutiùs fixos habet, tus: paulo infra Noster eodem
non poterit efficere oculis tot sensu dicit, *contuens aliquid*,
i. e.

hæc est una pars corporis, quæ, quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere; neque verò est quisquam, qui ⁷ eadem contuens efficiat. Theophrastus quidem Tauriscum quendam dixit actorem *aversum* solitum esse dicere, qui in agendo, contuens aliquid, pronuntiaret. Quare oculorum ⁸ est magna moderatio: nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur: oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significemus aptè cum genere ipso orationis: est enim actio quasi sermo corporis; quo magis menti congruens esse debet. Oculos autem naturam nobis, ut equo & leoni setas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit: quare in hac nostra actione secundum vocem vultus valet; is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ sunt actionis, inest quædam vis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur: verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est; sententiæque sæpe acutæ non acutorum hominum sensus prætervolant; actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet; iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos

i. e. oculos in re una hærentes & quasi commorantes habens.

⁸ est magna moderatio:] Mo-

deratio hîc idem est ac gubernatio: paulo ante dicitur eodem sensu, in ore dominatus est omnis oculorum.

eos iisdem notis & in aliis agnoscunt, & in se ipsi indicant.

LX. Ad actionis autem usum atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet; quæ primùm est optanda nobis; deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum ⁹ voci serviatur; equidem magnopere censeo serviendum. Sed illud videtur ab hujus nostri sermonis officio non abhorreere, quòd, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus, quod maximè est utile, id, nescio quo pacto, etiam decet maximè: ¹ nam ad vocem obtinendam nihil est utilius, quàm crebra mutatio; nihil perniciosius, quàm effusa sine intermissione contentio. Quid? ad aures nostras & actionis suavitatem quid est vicissitudine & varietate & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus (quod potes audire, Catule, ex Licino, cliente tuo,

⁹ *voci serviatur;*] Vide ea, quæ dicuntur in i. 59.

¹ *nam ad vocem obtinendam*] Corruptus proculdubio locus est: paulo enim ante dixerat Crassus se nolle hîc præcepta dare, *quemadmodum voci serviatur*, i. e. quo modo *vox obtineatur* sive melior fiat usu & exercitatione. Illud solum hîc notat, quàm id, quod *maximè utile est, etiam decet maximè*: ut hoc de voce verum esse probet, dicit nihil crebra mutatione utilius, nihil non intermissa contentione perniciosius *ad vocem* &c. quid?

certè non *obtinendam*: de eo nihil hîc dicturus fuit: Tum addit nihil varietate auribus nostris suavius aptiusque esse. Omnes ferè vet. editiones & nonnulli MSti habent *ad vocem* in dicendo *obtinendam*: unde Lambinus bene coniecit legendum, *ad vocem in dicendo tuendam*. Sic in initio hujus cap. de voce Crassus dicit, *quæcumque erit, ea tuenda*: & in sequente cap. cùm doctrinam suam de voce breviter repetit, sic concludit; *Hæc varietas, & hic per omnes sono vocis cursus & se tuebitur* &

tuo, literato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum) cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occultè post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret. Audi vi mehercule, inquit Catulus, & sæpe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam & scientiam. Ego verò, inquit Crassus, ac doleo quidem illos viros in eam ² fraudem in Republica esse delapsos: quamquam ea tela texitur, ³ & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ⁴ ac posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, jam similes habere cupiamus. Mitte obsecro, inquit, Crasse, Julius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer, cujus ego nondum planè rationem intelligo.

In omni voce, inquit Crassus, est quiddam **LXI.**
medium,

¹ *actioni afferet suavitatem.*

² *fraudem*] Plerumque *fraus* significat dolum; hîc verò, & alibi non rarò, vitium sive crimen. Hoc sensu usurpatur vox in i. 54. *si fraus capitalis non esset*: in ii. 48. *id C. Norbano in nefario crimine atque in fraude capitali esse ponendum*: & in Or. pro Murena c. 35. *id erit ejus vitrico fraudi aut crimini.*

³ *ea incitatur in civitate*] Vox *incitatur* abest à MStis Pal. pr. & sec. à Pith. Joan. & Harl. pr. sed tamen retinenda videtur, cum per

eam possis intelligere, properat, festinat seu potius festinanter procedit, i. e. cito gradu ad eos mores eamque vivendi rationem pervenimus: simili modo Noster usus est verbo *incitare*; ut de Nat. Deor. ii. 40. *quorum* (sc. stellarum) *motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant*: & hîc in ii. 35. *ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat.*

⁴ *ac posteritati*] Omnes ferè MSti uno ore habent *ac posteritatis*, quod cum ferri non possit, malim legere *ac posteris ostenditur* &c.

medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim adscendere vocem, utile & suave est; (nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ⁵ ad firmandam est vocem salutare); deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen interius est, quàm acutissimus clamor, quò te fistula progredi non finet, ⁶ & tamen ab ipsa contentione revocabit: est item contra quiddam in remissione gravissimum, quòque tamquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus & se tuebitur, & actioni afferet suavitatem. Sed fistulatorem domi relinquetis, sensum hujus consuetudinis vobiscum ad forum deferetis.

Edidi quæ potui, non ut volui, sed ut me temporis angustia coegerunt; scitum est enim, causam conferre in tempus, cum afferre plura, si cupias, non queas. Tu verò, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum ego possum judicare, ita divinitus, ut non à Græcis didicisse, sed eos ipsos hæc docere posse videre. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo;

⁵ *ad firmandam est vocem*] Vulgò *firmandum*, quo quid durius & minùs elegans? melior certè est MStorum Joan. & Harl. 1. lectio, *ad firmandam est vocem salutare*: & eodem modo impressit Car. Stephanus, quòd in veteribus libris invenit *affirmandam*.

⁶ *& tamen &c.*] sc. quando oratori non opus est con-

tentione, sed remissius dicendi genus alicui orationis parti magis convenit; nam in cap. præcedente dicitur de Gracchi fistulæ sono, *quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret*. Non tamen displiceret, si in MStis legeretur, *nec tamen ab ipsa contentione revocaret*, ut sensus esset; *Fistula non finet te progredi ad sonum ac-*

gaudeo; ac vellem, ut meus gener, sodalis tuus, Hortensius affuisset: quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Crassus, *fore* dicis? inquit: ego verò esse jam judico, & tum judicavi, cùm, me consule, in senatu causam defendit Africæ; nuperque etiam magis, cùm pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem rectè vides, Catule; nihil enim isti adolescenti neque à natura neque à doctrina deesse sentio. Quo magis est tibi, Cotta, & tibi, Sulpiti, vigilandum ac laborandum: non enim ille mediocris orator vestræ ⁷ quasi succrescit ætati; sed & ingenio peracri, & studio flagranti, & doctrinâ eximia, & memoria singulari: cui quamquam faveo, tamen illum ætati suæ præstare cupio; vobis verò illum ⁸ tanto minorem præcurrere vix honestum est. Sed jam surgamus, inquit, nosque curemus, & aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros curamque laxemus.

acutissimum, (qui numquam placet), sed ad illud solum quod est *contentionis extremum*, sive ad illum sonum summum, qui contentioni vocis concedendus est: & cùm hoc fistula efficit, non oratorem à *contentione ipsa* revocabit, i. e. à sono vocis contentioni accommodato.

⁷ quasi succrescit ætati;] Id

alicui *succrescit*, quod illo inferiorius crescit, ut sub arboribus herbæ vel plantæ. Vide Notam sequentem.

⁸ tanto minorem] Quamquam (Hortensius) inciderat in Cottæ & Sulpitii ætatem, qui annis decem majores, — cum iis ipsis dicendi gloriâ comparabatur.

Brut. c. 88.

F I N I S.

ADDENDA & EMENDANDA in
Notis præcedentibus.

PAG. 6. col. 1. lin. 5. post vocem *modi* adde
“ & in iii. 21. *quid in musicis?* ”

Pag. 17. lin. 19. *consiliis compulsum*] Hic notandum est vocem *compelli* non semper de vi dici: quod lectorem monui eorum gratia, qui in Evangelio S. Lucæ xiv. 23. hæc verba (secundum Vulg. Lat.) inveniunt *compelle intrare* &c.

Pag. 21. col. 2. lin. 4. post vocem *vindicarent* subijce, “ cui non dissimile est id quod legimus in iii. 31. *consistere in suo?* ”

Pag. 27. col. 2. lin. 5. ad finem notæ appone.
“ Sed tandem vix dubito, quin retineri debeat vox *habuerit*, quæ ideo singularis est numeri, quia vox *Chrysippum* proximè præcefferat: sic enim in c. 18. dicitur, *Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi* &c.”

Pag. 30. lin. 2. “ Doctissimo viro Jac. Tunstallo videtur vox *Græci* delenda esse, ut istud *dicant* significet ea, quæ sequuntur, vel dicta esse, vel dici posse à quibusdam. *Dicant* sc. homines: & hoc planè Ciceronianum est.”

Pag. 55. col. 2. lin. 3. pro *de Legibus*, corrige, “ *de Legibus* i. 13. dicit,”

Pag. 65. lin. 23. Lege potius cum nonnullis MStis *in omnibus præceptis*, ordine verborum mutato.

Pag. 69. col. 1. lin. 5. post *recipienda est* adde,
“ Quo sensu dicitur in Amicit. c. 12. *nam*
“ *Carbo-*

in NOTIS præcedentibus.

“ Carbonem, quoquo modo potuimus, — susti-
“ nuimus: & in c. 17. Est igitur prudentis
“ sustinere, ut currum, sic impetum benevo-
“ lentiae.”

Pag. 73. lin. 2. Hæc & sequentia ita interpun-
genda esse sentio, *quàm mea: (neque enim tan-
topere hanc —, quantopere ejus in causis ora-
tione delector): nunc verò &c.*

Pag. 96. lin. 4. Fortasse legendum est, *vias ea-
rum rerum rationesque cupimus cognoscere.*

Pag. 100. col. 2. lin. 1. adde, “ Nisi malis sic
“ verba interpunctione distinguere, Si, quis-
“ que ut in aliqua arte &c. Vide Not. meam
“ ad p. 85.”

Pag. 109. col. 1. lin. 3. pro *vide* iii. 32. lege, *vide*
iii. 16, 32.

Pag. 129. col. 1. lin. 3. post *versamur* inferre,
“ et in iii. 24. *vernaculis rebus satisfacere me*
“ *posse* huic populo *non putabam.*”

Pag. 135. col. 2. lin. 5. ad finem Notæ appone
hæc verba, “ et in i. 57. *non te ad tuam vim*
“ *& oratoriam facultatem contulisses.*”

Pag. 143. antepen. Interpungas sententiam rectiùs
hoc modo, *in qua, quia &c.* sc. in eloquentia.

Pag. 187. col. 2. lin. 5. fini Notæ hæc subjunge:
“ Aliam conjecturam (nam in re tam incerta
“ iterum atque iterum conjiciendum est) li-
“ bet ob oculos lectoris ponere, *sed tamen cri-
“ minum est multitudo et defensionum*, non lo-
“ *corum infinita*: sc. non est infinita multitu-
“ do locorum criminum et defensionum, sive
“ locorum, unde in criminibus & defensionibus
“ sua argumenta oratores proferunt.”

Pag. 191. lin. 7. *et istam oscitantem sapientiam]*
Rectiùs, opinor, Lambinus rescripsit, *ut istam*
oscitantem sapientiam.

Pag.

ADDENDA ET EMENDANDA

Pag. 193. lin. 23. *hæc magna sunt*] Fortasse à Cicerone profectum est, *hæc magnæ sunt*, sc. diligentia.

Pag. 197. lin. 3. *judicent*] Subintellige, *suscipiunt ut judicent*. Sed rectius puto legendum esse *judicant*, ut postea occurrit ejusdem Modi *compungunt & reperiunt*.

Pag. 208. antepen. *cum aggredior ancipitem causam & gravem ad animos &c.*] MSti Pal. pr. & sec. cum duobus Gallic. & Joan. habent, *cum aggredior* in ancipiti causa & gravi ad animos *judicum pertractandos*: quibus assentitur etiam MStus Harl. pr. sed omissa præpositione *in*. Hæc lectio Jac. Gronovio placuit, & mihi quidem omnino recipienda videtur: usitatiùs enim dicitur à Cicerone *aggredior ad* (ut in hac lectione), quàm *aggredior* cum Accusativo rei: Adde, quòd non hîc agitur de eo quod solebat facere Antonius, *cum aggressus est causam*, sed *cum aggressus est ad animos judicum pertractandos*. Longè diversæ sunt res causa ipsa, & motus animi in iudicibus concitandi.

Pag. 229. lin. 7. *quas egit idem, cum casu &c.*] Mihi locum hunc denuo expendenti videtur legi posse, *quas egit idem casu in eadem causâ, cum funere efferretur anus Junia?*

Pag. 241. pen. *at utrumque genus*] Legas vel hîc *et utrumque genus*, vel paulo ante *at utrumque ex eo, quod &c.*

Pag. 243. ult. qui *cum studiosè pila &c.*] Fortè, *quem, cum studiosè pila &c.*; ut sit vox quem casus accusativus post verbum sequens *excusavit*. Hæc verò conjectura si se fatis tuebitur, non opus erit Notâ ad istud verbum *excusavit* paulo post appositâ.

Pag. 252. col. 1. lin. 1. Lege, Vulgò, *eaque magis (ut dixi ante) ridentur, in quibus est narratio;*

in NOTIS præcedentibus.

tio; res sanè difficilis. Exprimenda enim sunt, &c.]

Pag. 252. col. 1. lin. 15. post *narratio*; inferre, *res sanè difficilis: exprimenda enim sunt, &c.*

Pag. 256. col. 2. lin. 1. post vocem *inusitatum* inferre, “ Et rectè quidem; nam cùm tertiis
 “ personis utatur scriptor, ambiguum quod-
 “ dam dicendi genus ex duobus reciprocis fere
 “ nascitur. Et tamen ex Sanctii Minerva &
 “ Perizonii Notis videre est alios Auctores ita
 “ locutos esse: sic enim Cæsar in Bell. Gall.
 “ lib. i. *velle se* (Ariovistum) *agere cum eo*
 “ (Cæsare); aut, *si id minùs vellet*, è suis le-
 “ gatis aliquem ad se mitteret. Idem de Bell.
 “ Civ. lib. i. *Pompeius rescripserat*, non suo
 “ consilio aut voluntate *Domitium se in oppi-*
 “ *dum Corfinium contulisse*. Et A. Gellius i.
 “ 8. *Ad Laidem Demosthenes clanculum adiit*,
 “ & ut sibi sui copiam faceret, petiit.”

Pag. 256. col. 2. lin. 5. post *emortuus* adde, “ quod
 “ & faciendum est postea, ut sit, *numquam*
 “ *est emortuus.*”

Pag. 258. ult. *qui adolescentulus malè audisset*] De illo ita Lucilius, ut dicit Nonius iv. in v. *fama:*

*Quintus Opimius ille, Jurgurthini pater hujus,
 Et formosus homo fuit & famosus; utrumque
 Primò adolescens, posteriùs dare rectiù sese &c.*

Pag. 309. col. 1. lin. 5. leg. “ Leon. Ald.” quod est in margine editionis Verburgianæ, & significat (opinor) editionem Omniboni Leonici, Venet. 1492.

Pag. 310. col. 2. lin. 3. Dele verba, “ sed vide
 “ Not. meam ad i. 11.”

Pag. 334. pen. *etiam si est verissimum*] Meliùs est *etiam si sit verissimum*; ut minùs hoc videatur esse concedentis.

Pag.

ADDENDA ET EMENDANDA

- Pag. 337. col. 1. lin. 4. dele istud comma post *Polemo*, & pone post *Crantor*: Item in lin. 8. dele verba, "cùm Diogenes—*Crantor* de-
"leas:" & infere, "Cùm nec *Polemo* nec
"Crantor audierat *Platonem*, verba *nihil ab*
"*Aristotele* &c. videntur præcipuè dicta de
"Speusippo & *Xenocrate*, qui unà cum
"Aristotele audierant *Platonem*. Sæpissime
"&c."
- Pag. 337. col. 2. pen. post *Aristotelem* adde hæc
verba, "itemque ad *Polemonem*, *Xenocra*-
"tem & *Speusippum* refertur."
- Pag. 371. col. 1. lin. 9. ad finem *Notæ* appone,
"Et hîc dicitur *utroque in genere elaboravit*
"*& præstitit*."
- Pag. 380. pen. *dii genitales*] *Ennii* versus sic se
habuit, ut videre est ex *Tusc. disp. i. 12.* &
Servio ad *Virg. Æn. vi. 764.*
Romulus in cælo cum diis genitalibus ævum
Degit.
Deos genitales (ait *Cl. R. Bentleius* ad *Horatii*
carm. *Sæcul. v. 16.*) ibi accipimus deos ge-
nitos & naturales, non adoptivos & adscititios;
qui statim nati sunt cœlestes & immortales,
non qui mortalitate exuta cœlo postea donati
sunt. Hi *genitales* duodecim numero erant,
sex mares, totidem feminæ: gentium scilicet
majorum dii, quorum nomina idem *Ennius*
hoc disticho comprehendisse memoratur;
Juno, Vesta, Ceres, Diana, Minerva, Venus,
Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.
Vide ipsum in eodem loco plura de hac re
differentem.
- Pag. 389. col. 2. lin. 13. post *inane* adde, "Nisi
"hîc pro *fuuat* legendum sit *fuerat*; nam
"quidam *Gifanii* vet. codices habuerunt *fuat*."
- Pag. 390. col. 1. lin. 8. post *receperunt* adde,
"ubi

in NOTIS præcedentibus.

“ ubi pro *Rudium* quidam meliùs legerunt
“ *Rudinum.*”

Pag. 392. lin. 4. *ut ne asperè concurrant, neve vastiùs diducantur*] Rectiùs legas cum MStis Cant. & Wag. & nonnullis vet. editionibus, *ut neve asperè concurrant, neve &c:* nec aliter paulo ante, *neve asper eorum concursus, neve biulcus fit.*

Pag. 411. col. 2. lin. 23. ad finem Notæ insere,
“ Et ita Antonius hæc duo distinguit, cùm
“ de Craffo ait in i. 60. *neque minùs hæc ta-*
“ *men tua gravissimi sermonis lenitas, quàm illa*
“ *summa vis & contentio probatur.*”

In sequentibus à Gruteriana sive Gronoviana editione, quam & secutus est Verburgius, hæc nostra MStorum auctoritate & vet. editionum recessit; non tamen ratione discrepantiarum, utpote leviorum, in Notis significata.

GRUTERIANA.

PAG. 6. lin. 18. cognitione] cogitatione.

Pag. 9. lin. 13. expromenda] exprimenda.

Pag. 10. pen. videatur] videtur.

Pag. 20. lin. 12. manum confertum] manu confertum.

Pag. 25. lin. 12. rerum publicarum] Rerumpublicarum.

Pag. 30. lin. 10. in hoc genere] hoc genere.

— lin. 13. qui in iis] qui in his.

Pag. 31. lin. 5. omni rei publicæ] omni Reipublicæ.

Pag. 36. 18. aut etiam si] aut si etiam.

Pag. 39. antepen. Rerumpublicarum] rerum publicarum.

Pag. 58. lin. 20. fecerint] fecerunt.

Pag. 90. lin. 6. præmiis, splendore] præmiis atque splendore.

Pag. 94. lin. 6. debet] debent.

Pag. 97. lin. 16. de quo agitur] quo de agitur.

Pag. 135. lin. 15. inambulamus] ambulamus.

Pag. 152. lin. 9. Quid ergo? Est, fateor, aliquid tamen]
Quid ergo est? fatebor aliquid tamen.

Pag.

- Pag. 171. lin. 11. defint] defunt.
 Pag. 178. lin. 13. omnis ratio] ratio omnis.
 — lin. 19. earum rerum] rerum earum.
 Pag. 188. antepen. ut eas omnes] ut omnes eas.
 Pag. 194. lin. 15. ego maximè] maximè ego.
 Pag. 204. lin. 7. quare id ita fit] id quare ita fit.
 Pag. 218. lin. 2. Ut tu illud] Ut illud.
 Pag. 225. lin. 15. mihi quidem nullo] mihi nullo.
 Pag. 228. lin. 1. non minùs jucunda illa perpetua] non minùs illa jucunda perpetua.
 Pag. 232. lin. 18. nobis totum] totum nobis.
 Pag. 242. lin. 14. ipso corpore ridetur] corpore ridetur ipso.
 Pag. 261. lin. 9. quiddam ab Albucio] quiddam Albucio.
 Pag. 263. pen. cæteris se in campo] cæteris in campo.
 Pag. 278. lin. 10. apud quos agetur] apud quos agitur.
 Pag. 280. lin. 6. redundat] redundet.
 — lin. 7. fin tum est brevitati] si tum est brevitati.
 Pag. 282. lin. 2. nisi refellemus] nisi si refellemus.
 Pag. 294. lin. 5. dicturi sint] dicturi sunt.
 Pag. 326. lin. 12. me ipse] me ipsum.
 Pag. 367. lin. 1. tam immensoque] tamquè immenso.
 Pag. 419. lin. 11. sanguine] sanguen.

In NOTIS obiter emendati.

Ciceronis de Invent. ii. 11.	_____	_____	pag. 338
_____ Brutus c. 91.	_____	_____	54
_____ Orator c. 16.	_____	_____	23
_____ Part. Orat. c. 29.	_____	_____	338
_____ Academ. i. 2.	_____	_____	125
_____ de Senect. c. 9.	_____	_____	54
Homeri Ilias ©. 94.	_____	_____	266
Lucretii i. 386.	_____	_____	<i>in Addendis.</i>
Plinii Hist. Nat. xxxvi. 25.	_____	_____	391
Plutarchi vita Catonis.	_____	_____	250
Quintil. Inst. Orat. i. 5.	_____	_____	375
_____ vi. 3.	_____	_____	265
_____ viii. 3.	_____	_____	381
_____ ix. 1.	_____	_____	410, 413
_____ xi. 2.	_____	_____	296, 416

I N D E X

I N D E X

NOMINUM PROPRIORUM.

Numerus paginam notat.

A.

ACADEMIA 21, 23, 39,
46, 333, 341, 361, 376.
Academia recentior 337.

Academici 336, 359.

Accius 316.

Achilles 331.

Achivi 387.

Acidinus 248.

Aculeo 249. C. Aculeo 88,
127.

Acufilas 149.

L. Ælius Lamia 249, 255,

Sex. Ælius 98, 113, 370.

Sex. Ælius Oatus 92.

M. Æmilius 214. M. Æmi-

lius Porcina 19. M. Æmi-

lius Scaurus 261.

Æschines 24, 170, 316, 415.

Æschylus 316.

Æsopus 122.

Afri 388. Africa 388, 425.

Africani 97, 265. Africanus

244, 255, 287, 316, 348,

385. P. Africanus 98, 100,

175, 195, 201. Africanus

Æmilianus 256. Africanus

cenfor 256. Africanus ma-

jor 242.

Agefilaus 287, 374.

Aglaophon 315.

Ajax Oileus 254.

Albanum 228.

Albius 261.

Albucius 261, 391.

Alcibiades 169, 373.

Alexander 151, 287, 375.

Anaxagoras 330. Clazome-

nus 373.

Antiochus 159.

Antipater 149. Antipater Si-

donius 405. v. Caelius An-

tipater.

Antipho 237.

Antisthenes 333.

M. Antistius Pyrgensis 264.

M. Antonius 12, 126, 127,

128, 129, 146, 252, 257,

307, 318.

Apelles 315.

Appeninum jugum 337.

Appius 239. major 262.

Apollo Pythius 93.

Apollonius 36, 61. Alaban-

denfis 59.

Apuleia lex 175, 217.

Aquilius M' 209, 213.

Aratus 34.

F f

Arce-

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

Arcefilas 336, 343.
 Archimedes 370.
 Archytas Tarentinus 374.
 Aristides 287.
 Aristippus 333.
 Aristophanes 370.
 Aristoteles 22, 26, 28, 145,
 151, 194, 198, 327, 336,
 374, 377, 397, 405. Ari-
 stotelia vis 332. Aristote-
 lius mos 343.
 Aristoxenus 370.
 Asclepiades 32.
 Asellus 247, 255.
 Asia 170, 255, 297, 299, 341.
 Asiatici 324.
 Athenæ 7, 23, 24, 29, 38,
 100, 108, 128, 150, 297,
 299, 324, 337, 341, 373,
 415. Athenienses 39, 195,
 324, 341, 373.
 Atreus 418, 419.
 Attici 225, 324.
 L. Aurifex 239.

B.

Balbi duo 342.
 Bestia 262.
 Bithynia 425.
 Brulla 348.
 L. Brutus 18, 229. M. Bru-
 tus Planci accusator 226,
 227, 228, 229. Bruti libri
 de jure civili 189, 228.
 M. Bucculeius 82.
 Byzantii 225.

C.

Cæcilius 144.
 Q. Cæpio 182, 214, 216, 217,
 218.
 Caieta 137.
 Callimachus 370.
 Callisthenes 151.
 Calvinus 241.
 Calvus 242.
 C. Cannius 261.

Capitolium 213, 397, 416.
 C. Carbo 19, 68, 130, 175,
 200, 201, 307, 316.
 Carneades 24, 26, 195, 198,
 337, 343, 377. Carneadia
 vis 339.
 Carthaginienfes 360. Cartha-
 go 159.
 Sp. Carvilius 241.
 Cassandra 252.
 Castor 292.
 Cato 149, 189, 246, 256, 259.
 M. Cato 76, 100, 105, 106,
 371, 386. Cato censor 249.
 Catones 265, 330.
 Q. Catulus 245, 259, 308,
 317.
 C. Cento 263.
 Charmadas 23, 24, 39, 44,
 297.
 Charybdis 385.
 Chrysippus 26.
 Chrysis 286.
 L. Cicero 127. M. Cicero
 senex 253. Quintus frater
 auctoris 1, 126, 302, 308.
 Cilicia 38, 127.
 M. Cincius 263.
 Claudii 80.
 Clitomachus 23.
 Cælius 247, 380. C. Cælius
 55. Cælius Antipater 149.
 Conon 373.
 M. Coponius 82, 189.
 Corax 43, 343.
 Corinthii 249.
 P. Cornelius 254.
 Tib. Coruncanius 370. Corun-
 canii 330.
 Cossi fratres 173.
 C. Cotta 12, 13, 106, 308,
 317. L. Cotta 214, 323,
 325.
 Crannon in Thessalia 292.
 Crantor 336.
 Crassius 249. L. Crassius 12,
 13, 126, 127, 128, 129,
 201.

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

201, 226, 227, 228, 236,
237, 247, 249, 252, 254,
255, 263, 302, 303, 304,
306, 307, 308, 391. M.
Crassus 74. P. Crassus 76,
100, 112, 307, 370.

Critias 169, 373.

Critolaus 195, 198. Peripa-
teticus 24.

Ctesiphon 415.

Curio 172.

Curius M' 82, 83, 111, 114,
189. Curiana causa 137.
Curiana defensio 227.

Cynici 333.

Cyrenaica philosophia 333.

D.

Damon 370.

Decius 185, 186, 244. P. De-
cius 186.

Delphi 369.

Demetrius Phalereus 170.

Demochares 170.

Democritici 20. Democritus
26, 213, 235, 330.

Demosthenes 30, 42, 123, 316,
338, 415.

T. Didius 214.

Dinarchus 170.

Diodorus 24.

Diogenes 195, 196, 198. Stoi-
cus 197.

Dion Syracusius 373.

Dionysius tyrannus 151.

Diphilus 63.

Domitius 232.

Draco 91.

Drusus 12, 46, 303.

M. Duronius 258.

E.

Egilus 259.

Empedocles 100.

Ennius 69, 93, 196, 227, 258,
316, 385. Romanus, fuit
ante Rudinus 389.

Epaminondas 97, 287. The-
banus 373.

Ephesus 159.

Ephorus 151, 169, 321.

Eretriaci 333.

Esquilina porta 258.

Etruscus hospes 307.

Euclides 370.

Euripides 316.

F.

Fabii fornix 254.

C. Fabricius 254. Fabricii
265, 330.

Fannius 256, 400.

C. Fimbria 168.

M. Flaccus 262.

Cn. Flavius 86.

Fufius 168, 327. L. Fufius 82.

L. Furius 195. Numerius Fu-
rius 347.

G.

Serv. Galba 19, 30, 105, 112,
113, 121, 130, 251, 316.

C. Galbæ filius 112.

Gallus 253. Gallus in scuto
Mariano 254.

Glaucia 241, 251, 386.

Gorgias Leontinus 49, 331,
368. Gorgias Platonis 25,
366.

Gracchus 69. C. Gracchus
175, 255, 185, 201, 416,
422, 423. Tib. Gracchus
175, 201, 262. Tib. Grac-
chus pater 98.

Græcia 7, 129, 195, 332,
368, 369, 374. Græcia
Magna 195. Græcia vetus
Italiæ, quæ quondam Mag-
na vocitata est 374. Græ-
cia vetus 407.

Granius 238, 244, 261.

Gratidianus 249.

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

H.

Hannibal 97, 159, 160, 161.
 Pœnus, 160, 380.
 Hecuba 420.
 Helena 420.
 Hellanicus 149.
 Helvius Mancina 253.
 Herculis statua 157.
 Herillii 334.
 Hermodorus 32.
 Herodotus 150.
 Hierocles 170.
 Hippias Eleus 368.
 Hippocrates Cous 370.
 Hispania 85.
 Homerus 331, 372.
 Hortensius 425.
 Hostilianæ actiones 114. C.
 Hostilius Mancinus 111. v.
 C. Mancinus.
 Hyperides 30, 170, 316.
 Hypseus 74.

I.

Ionium mare, Græcum & portuosum 337.
 Isocrates 151, 169, 316, 321, 331, 373, 374, 392.
 Italia 195, 306, 374, 380.
 Ithaca 90.
 C. Julius Cæsar 307, 317. L.
 Julius 307.
 Junia 229.

L.

Lælia 325. Lælius 121, 125, 136, 316. C. Lælius 17, 30, 98, 100, 195, 263, 287.
 Decimus Lælius 138.
 Lamia 255. v. L. Ælius Lamia
 Largius 236.
 Latini 324, 350.
 Laurentum 137.
 P. Lentulus 98.
 M. Lepidus 263. Lepidus cenfor 264. Lepidi 265.

P. Licinius Varus 242.

Licinus 422.
 Livius Salinator 257.
 Longinus 121.
 Lucilius 244, 347, 391. C.
 Lucilius 35, 138.
 Lucullus 262.
 Q. Lutatius 202.
 Lyceum 46.
 Lycurgus 30, 91, 170, 330.
 Lyfias 107, 169, 316.
 Lyfippus 315.
 Lyfis Pythagoreus 373.

M.

Macedonia 23.
 Magius 253.
 Mago Carthaginienfis 117.
 Mancina 253, 258.
 C. Mancinus 84, 111, 187.
 v. Hostilianæ actiones.
 Manilianæ leges 116. M' Manilius 98, 370.
 Cn. Manlius 182. L. Manlius Acidinus 248.
 Marcelli 80. M. Marcellus 29.
 Marianum scutum Cimbricum 254. C. Marius 33, 213, 306. Marius Gratidianus 81.
 Martius campus 246.
 Maximi 97, 265. Maximus 257. Q. Maximus 57.
 Megarici 334.
 Memmius 236, 252, 254. C. Memmius 261.
 Menecles Alabandenfis 170.
 Menedemus 39, 41.
 Metellus 251, 258. C. Metellus 254. Q. Metellus 98, 100, 200. Q. Metellus L. filius 337.
 Metrodorus 24, 341. Scep-
 sius 297, 299.
 Minervæ signum 159.
 Misenus 152.

Mnes-

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

Mnefarchus 24, 38.
Mummus 255. P. Mummus
256.
Mutius 114. P. Mutius 98,
100, 113, 262. pontifex
maximus 149. Q. Mutius
12. v. Scævola.
Myro 315.

N.

Nævius 241, 245, 259, 263,
325.
Narbonensis colonia 228.
Nasica 258.
Naucrates 169, 392.
Neoptolemus 196, 246.
Neronianum ridiculum 241.
Nicander Colophonius 34.
C. Norbanus 167, 175, 182,
200, 209, 215, 218.
Novæ sc. tabernæ 254.
Numa Pompilius 18, 195, 340,
407. an Pythagoreus? 195.
Numantia 254. Numantini
84. Numantinum fœdus 84.
Nummius divisor 246.

O.

Cn. Octavius 74.
Olympia 368.
L. Opimius 175, 185, 186,
200, 201. Q. Opimius
258.

P.

Pacuvius 212, 316. Pacuvii
Teucer 115, 196.
Palatium 251.
Pamphilus 344.
Panætius 24, 36, 342.
Paris 420.
Paullus 256.
Peleus 331.
Pelias 418.
Penarius 254.
Pericles 100, 169, 331, 338,
372.

Peripatetici 21, 333, 336, 359.
M. Perperna 249.
Persius 138.
Phædrus Platonis 14.
Pherecydes 149.
Phidias 159.
Philippus 12, 226, 239, 241,
245, 276, 303, 304. Phi-
lippus Alexandri pater 287,
375.
Philistus Syracusius 151, 169.
Philo Academicus 361. Philo
architectus 31.
Philoctetes fabula 374.
Philolaus 374.
Phoenix 331.
Phormio Peripateticus 159,
160. Phormiones 161.
Pictor 148.
M. Pinarius 249.
Pisistratus 372.
Piso 149, 253, 263. M. Piso
49.
Pittacus 330.
Cn. Plancus 226. Cicero in
Orat. pro A. Cluentio c. 51.
hunc vocat L. Plancium.
Plato 14, 24, 26, 42, 101, 104,
107, 213, 309, 313, 332,
333, 336, 368, 373. Pla-
tonis Gorgias 25, 366.
Phædrus 14.
Plautus 325.
Polemo 336.
Pollux 292.
Polycletus 157, 315.
Polydorus 420.
Q. Pompeius 75. Sex. Pom-
peius 33, 342. Pompeius
Phrygio 262.
Pomponius 327.
Pomtinus ager 265.
Pontidius 258.
Popilia 146.
L. Forcius Nasica 248.
Priamus 357, 418.
Privernas fundus 228.

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

Prodicus Chius 368.
Protagoras Abderita 368.
Prytaneum 108.
C. Publicius 256.
Pyrrhonei 334.
Pythagoras 195, 330, 374.
Pythagorei 20, 195.

R.

Q Rex 182.
Rhodii 225, 415. Rhodus
36, 128, 415.
Roma 39, 81, 85, 152, 195,
196, 255, 303, 388.
Romulus 18.
Rosiana imitatio 237. Ros-
cius 58, 60, 61, 118, 120,
122, 234, 356, 420.
Rudini 389.
Rusca 249.
P. Rutilius M. filius tribunus
plebis 84. P. Rutilius Ru-
fus 105, 106, 260.

S.

Sabini 18.
Salamis 212.
Salinator v. Livius.
Saliorum versus 407.
Samnis 347. Samnites 280,
347.
Sannio 242.
Scævola 255, 261. P. Scæ-
vola 76. Q. Scævola 83,
114, 137, 226, 227. v.
Mucius Scævola 191.
Scaurus 218, 246, 253, 261,
262. M. Scaurus 99. v.
M. Æmilius.
Scipio 121, 136, 241, 247,
254, 260, 262, 370. Sci-
pio major 249. v. Africani.
M. Scipio Maluginensis 248.
Scipiones 330.
Scopas 292.
L. Scribonius 105. Libo 251.
A. Sempronius 240. Ti. &

C. Sempronii 18. v. Grac-
chus.
September 303.
Septumuleius Anagninus 255.
C. Sergius Aurata 81.
Servilia lex 228. M. Servi-
lius 249.
Servius Tullus 18.
C. Sextius 239.
Siculi 225. Siculi locus 259,
260.
Sicyonii calcei 108, 109.
Silus 263.
Simonides Ceius 292, 293,
295.
Socrates 14, 21, 32, 95, 107,
108, 256, 309, 322, 332,
339, 366, 368. Socratici
333, 339, 340.
Solon 30, 91, 330.
Sophocles 316.
Speusippus 336.
Staseas Peripateticus 49.
Statius 246.
Stoici 21, 107, 333, 335, 342.
P. Sulpitius 13, 308, 317.
C. Sulpitius Gallus 105.
Quintus C. Sulpitii pupillus
filius 105.
Syri 253.
Syrtis 385.

T.

Tarentum 257.
Tarracina 236.
Tauriscus 421.
Telamon 212.
Terentius Vespas 244.
Thales Milesius 372.
Themistocles 260, 287, 292,
331.
Theophrastus 22, 26, 28, 400,
421.
Theopompus 151, 169, 321.
Theramenes 169, 331.
Thessalia 292.
Thoria lex 262.

Thrasyl-

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

Thrasymachus 331. Chalce-
donius 368.

Thucydides 150, 151, 169.

Thyestes 419.

Tibur 251. Tiburis fundus
228, 251.

Timæus 151.

Timotheus 373.

Tisias 42.

Titius 243, 348. Sex. Titius
147, 252.

Trinummus fabula 144.

Troja 246. Trojanus equus
169.

P. Tubero 287. Q. Tubero
348.

Tusculanum 12, 14, 46, 104,
125, 132, 365.

Tuscum mare 337.

Tutor 247.

Tyndaridæ 292.

V.

Valerius 347. Q. Valerius

Soranus 324.

Vargula 238, 240.

Q. Varius 56.

C. Velleius 342.

Q. Velocius 347.

Vestæ simulacrum 307.

M. Vigellius 342.

Ulysses 337, 385.

X.

Xenocrates 333, 336.

Xenophon 374. Socraticus
151.

Z.

Zethus Pacuvianus 196.

Zeuxis 315.

INDEX RERUM.

A.

ACADEMIÆ mos contra omnia disputandi 39, 337. recentior ab Arcesila 336. Academiæ nomen obtinuit Xenocrates 333. Academicorum nomen unum, sententiæ duæ 336. Actio quàm difficilis 9. ejus laus & potestas & præcepta 415, 416, 420, 421. Affectuum doctrina 204, 208, *ad* 223. affectuum oratione motorum exemplum 212 *ad* 218. affectus non conveniunt omnibus causis 219, 220. singulorum affectuum movendorum ratio 219, 220, 221, 222. affectus & argumenta diversè tractantur 223, 224. Ambigui causa quærenda 174. ex ambiguo joci 243, 244, 245. ambigui ex scripto tractandi præcepta 176, 177. Amoris conciliandi ratio 176, 177, 219. Amplificatio summa laus est eloquentiæ 357. ejus præcepta 358, 359. Animorum movendorum ratio 219, 220, 221. animis ea maximè affiguntur, quæ sunt à sensu tradita 295. Antiquitas oratori tenenda est 9, 70. Aptum in oratione quid sit 329, 414, 415. apte dicendi præcepta 414, 415.

Argumentorum doctrina 178 *ad* 205. Argumenta aut artificialia, aut inartificialia 178, 179, 199, 200. inartificialium meditatio oratori necessaria 179, 180. argumentorum loci necessarii 184, 185, 199, 200. quomodo argumenta ducuntur intrinsecus 199, 200, 201. quomodo extrinsecus 201, 202, 203. argumentorum puncta occulenda 204. eorum & affectuum diversa tractatio 223, 224. de argumentis tractandis regulæ 203, 204, 223, 224, 266, 267, 268, 272, 273. Artium partitionem fecerunt Græci 11. artis scriptor nemo disertus fuit 43. ars naturam potest corrigere 53, 54. artes omnes primò dispersæ 86, 87. artes omnes uno vinculo continentur 313. ars dicendi nulla est 42, 43, 50, 51. non maxima est 140, 141, 142. artis definitio 50, 140. ars à natura profecta est 406. non omnia in artibus tradenda sunt 156. artium magnitudines separatione diminutæ 369, 370. artes aliter ab oratore discendæ, ac ab iis, qui eas profitentur 368, 369, 370. Artificium ex eloquentia natum, non eloquentia ex artificio 66. artificii suspicio oratori adversaria 196. Avari.

INDEX RERUM.

Avaritia filia luxuriei 201.

Auditorem attentum facere debet orator 279. sine auditorum multitudine orator eloquens esse non potest 285.

Aures hominum natura modulantur vocem 401. aurium judicio ponderanda verba 379.

B.

Bene dicere quid sit 129.

Benevolus quando faciendus
Judex 207. benevolentiae conciliandae ratio 206, 219, 220.

Blandiri possumus à natura 42.

Boni viri ut existimemur, quibus efficitur 207.

Brachium quasi telum orationis 420.

Brevitas saepe obest in narrando 280. breviter unam dicendi laudem putabant veteres 149.

C.

Causa quid sit 162, quomodo querenda 173, 174, 175, 185. ex quibus constat 360. causae natura primum videnda 172, 173, 174, 185. causae ne noceas, maxime cavendum 268, &c. causa omnis aut ad cognitionem aut ad actionem refertur 362. causae status triplex 174, 177, 185. status conjecturalis sive infitialis praecipua 174, 175. status finitivus 175, 176. status qualitatis 175, 176, 177. causa omnis ad genus finitum referri debet 185, 186, 187, 188, 189. quomodo nonnulli causis suis obfunt 271, 272.

Causa ejus qui plus petebat quam lex permisit 74, 75.

postulantis ut petitori exceptio daretur 76. militis exheredis 80. Claudiorum patriciorum & Marcellorum de hereditate 80. de jure applicationis 81. aedium venditarum 81. luminum receptorum 82. heredis secundum posthumum & natum & mortuum instituti 83, 189. postliminii in eo, quem paterpatrus dediderat 84, 187. postliminii in eo, qui servisset 83. de libertate censi 84. duarum uxorum 85.

Civitates primò ab eloquentibus constitutae 17. non constitutae 17, 18.

Cognitionis tres modi 362.

Collocatio argumentorum 205, 273. verborum 391, 392.

Colorum pulchritudo diutius non delectat 353.

Commentariola Ciceronis adolescentis 3.

Conciliationis praecipua 205, 206, 207.

Conjecturae quatuor genera 362.

Consecutionis duo genera 363.

Controversia duplex, causae, & quaestionis 161, 162.

D.

Decere, caput est artis 61.

Definitio quid sit 87. in initio omnium disputationum necessaria est 97. definitio artis 50, 140. imperatoris 97, 98. ejus qui remp. moderatur 98. jurisconsulti 98. philosophi 98. oratoris 98, 99, 123. dialectices 196. generis & partium 87. definitionis vitium 163. definitio aliquando inutilis 175. definitionis quatuor disceptationes 363.

Degressio

INDEX RERUM.

Degressio quando utilis 274.
 Deliberationis præcepta 283,
 284, 285, 286.
 Dialectica oratori non satis
 utilis 197, 198.
 Dicere, plerumque ineptum
 est 52. quoties dicimus, to-
 ties de nobis judicatur 59.
 dicendo perverse, homines
 perverse dicere consequun-
 tur 67.
 Diligentiae utilitas 193, 194.
 Disertus quis 45.
 Dispositionis argumentorum
 præcepta 273, 274, 275.
 Dissimiles res inter se consimili
 laude dignantur 314. dissi-
 miles inter se statuarii, pi-
 ctiores, poetæ, oratores, &
 tamen laudabiles 315, 316.

E.

Elocutio tractatur 321 *ad* 415.
 quatuor habet partes 321,
 322.
 Eloquentes omnes virtutes habet
 39. eloquens alius ac diser-
 tus 44, 45. eloquens quis
ib. eloquentes de omnimo-
 dis rebus ornatè possunt di-
 cere 142, 143, 144.
 Eloquentiæ comparandæ diffi-
 cultas 9, 10, 54, 55. ex
 quibus artibus collecta *ib.*
 ejus laus & vis 15, 16, 142,
 143. eloquentia perniciofa
 18. nihil habet commune
 cum Mathematicis &c. 22.
 eloquentiæ partes quinque
 162. eloquentia est una 313.
 eloquentiæ formæ permultæ
 313.
 Exercitatio oratori necessaria
 66, 67. exercitationis me-
 thodus quæ sit optima 67,
 68, 69, 70.
 Exordii præcepta 163, 276 *ad*

279. quale esse debet 277.
 ex quibus rebus duci potest,
 & quomodo 278, 279. sit
 connexum cum consequenti
 oratione 279. quando non
 utendum est exordio 278.

F.

Facietiarum duplex genus, per-
 petuum & breve 225, 226.
 facietiae sunt aut in re, aut
 dicto 236, 240, 243.
 Figuræ sententiarum 409, 410,
 411, 412. verborum 412,
 413.
 Finitum genus dicendi 145,
 154, 185. finitum genus in-
 finito difficilius est ad tra-
 ctandum 157.
 Forma verborum qualis 391,
 392.
 Formula in cretionibus, quibus
sciam poteroque 48. excep-
 tionis *cujus pecuniæ dies fuisset*
 75. exceptionis exclu-
 dentis, *quod ea res in judi-
 cium antea venisset* *ibid.*
 pactorum, *uti lingua nun-
 cupasset* 115.

G.

Genus triplex, judiciale, deli-
 berativum, laudativum 64,
 146, 154. genus laudativum
 minus est necessarium, & cur
 146, &c. ejus præcepta 287
ad 291. genus deliberativum
 tractatur 283 *ad* 287. genus
 judiciale tractatur 278 *ad*
 283. genera dicendi sunt
 multa 320.
 Græcia princeps eloquentiæ 7.
 Græcorum arrogantia 48,
 49. mos voci servientium
 118, 119. Græci ministris
 in causis utuntur 92, 119,
 120.

INDEX RERUM.

120. Græci sunt inepti
134. non habent vocem,
quæ significat *ineptum* ib.
Græcorum oratorum chara-
cteres 169, 170, 171.
Gymnasia cujus causa inventa
136.

H.

Historiæ laus 143. historiam
scribere, quanti hominis 148,
ejus scribendæ præcepta 153,
154. historia prima nihil
aliud, quàm annalium con-
fectio 149. historicorum Ro-
manorum recensio & chara-
cteres 149. Græcorum 150,
151.

I.

Imagines ad memoriam juvan-
dam sumendæ, & quales
296.
Imitationis necessitas & me-
thodus 69, 70, 167, 168.
imitatos esse aliquem veteres
oratores probatur exemplis
169, 170, 171.
Impudentia quomodo effugi-
enda 57. impudentes sunt,
qui jus civile non discunt
77, &c. non sunt 111, &c.
Ineptus quis 134, 135.
Inertes sunt, qui jus civile non
discunt 86, &c. non sunt
115.
Infinitum genus dicendi 145,
154, 186. infinitum ad fini-
tum referri debet 186, &c.
Ingenium ad dicendum vim
affert maximam 53.
Inventio tractatur 178 *ad* 225.
ad inventionem tria sunt,
acumen, ratio, diligentia
193.
Invidiæ excitandæ & sedandæ
ratio 220, 221.
Jocorum doctrina & exempla

224 *ad* 264. jocandi ars
nulla est 226, 230, 231.
jocorum duplex genus, per-
petuum & breve 225, 226.
de joci quinque quærantur
234, 235, 236, 237. joca-
di utilitas 234, 235, 236.
jocorum materies 236, 237.
joci sunt aut in re, aut in
dicto 236, 240, 241, 243.
loci jocorum, qui sunt in re
236, 237, 238, 252 *ad* 264.
loci jocorum, qui sunt in
dicto 239 *ad* 251. ex iisdem
locis, quibus joci, etiam
graves sententiæ ducuntur
240, 241, 249, 250. qua-
tuor jocorum genera orato-
rem non decent 242, 243.
joci in verbo positi magis
laudari, quàm rideri, solent
252, 264. jocus eo falsior,
quo severior dicentis vultus
265.

Jurisconsulti domus, oraculum
civitatis 93.

Jus publicum oratori necessa-
rium 94.

Jus civile oratori necessarium
74, &c. non est 110 *ad* 120.
juris civilis scientia oratori
perdiscenda 74 *ad* 95. finis
ejus 87. juris civilis ad ar-
tem redigendi methodus 88.
juris civilis scientia facilis
87, 89. jucunda 89, 90.
omne civile jus, præter Ro-
manum, inconditum & ridi-
culum 91. jus civile est
honestum senectutis perfu-
gium 92. non est 120, &c.
jus pontificium conjunctum
cum jure civili 372.

L.

Latine dicendi præcepta 323,
324, 325.

Lauda-

INDEX RERUM.

Laudationum genus non est
necessarium 146. ejus præ-
cepta 146, &c. *ad* 291. quæ
in homine laudanda 288 *ad*
291.

Liber non est, qui non aliquan-
do nihil agit 138.

Libertini in urbanas tribus
translati 19.

Loci argumentorum 184. eo-
rum usus 192, 193. loci
quot, & quales sint 199, &c.
loci ad memoriam juvan-
dum, & quales 296. loci
communes 358.

M.

Memoria thesaurus rerum 9.
memoria exercenda est 70.
artificialis memoria adhiben-
da est 69, 70. memoria arti-
ficialis tractatur 292 *ad* 297.
quomodo & à quo inventa
292, 293. memoriæ fructus
293. ejus doctrina 295. me-
moria verborum minus ne-
cessaria 296.

Ministris Græci oratores utun-
tur 92, 119, 120.

Modus verborum 391, 392,
393.

Motus animi & ingenii in ora-
tore requiruntur 53.

Mulieres incorruptam antiqui-
tatem servant 325.

N.

Narrationis præcepta 163.
brevis esse debet 280. aper-
ta, & quomodo 281. per-
spicua *ibid.* quando non
utendum narratione 281,
282.

Natura ad dicendum vim affert
maximam 53. si desit natu-
ra, ars non multum adjuvat
59.

Numeri à quo inventi, & quam
ob causam 392, 393.

O.

Odii fruendi ratio 220.

Oratio est aut finita, aut infini-
ta 63, 145, 154, 360. ora-
tionis partes quinque 64,
162. orationis ornamenta
quatuor 65. orationem ma-
lo non intelligi, quam re-
prehendi 139. oratio accom-
modanda auribus multitudi-
nis 197. oratio aut plena,
aut tenuis, aut temperata
408.

Orator in omni sermonis gene-
re perfectus 15, 16. non
perfectus 17, 20, 21. orator
à philosophis exclusus ab
omni doctrina 24. oratori
omnium rerum scientia ne-
cessaria 25 *ad* 36, 70, 129,
144. quid interit inter ser-
monem oratorum & philo-
sophorum 26, 27, 38. ora-
toris descriptio 32. doctrina
morum oratori necessaria 34,
155, 156. philosophia ei
necessaria 39, 40, 41, 42.
orator debet perturbari in
exordienda oratione 56, 57.
rationes oratoris perturba-
tionis duæ 58. oratoribus
summis eventus non semper
ex sententia procedunt *ibid.*
oratoris peccatum stultitiæ
peccatum videtur *ib.* in ora-
tore quæ requiruntur 59, 60,
158, 159. oratoris officium
63. vis in quinque partes
distributa 63, 162. oratori
jus civile necessarium 74 *ad*
95. non est necessarium 109,
&c. orator, qui jus civile
non discit, est iners, & cur
86. non est 115. orator,
qui

INDEX RERUM.

qui jus civile non discit, est impudens, & cur 77, &c non est 111. oratori jus publicum cognoscendum est 93. oratoris summi potestas 94, 142, 143. oratoris definitio 98, 99, 123. oratori omnium rerum scientia non est necessaria 98, &c. oratoris offensio gravior est quàm actoris 58, 59. non est 122, 123. oratores Græci quales 169, 170. oratoris est probare, conciliare, permovere 178, 180, 183. oratori bono non licebit à judiciis discedere 191. orator debet permoveri, si judices velit permovere 210, 211. oratoris est risum movere, & cur 234, 235, 236. oratores quomodo nocent sæpe causis suis 271, 272. orator solum docere velle videatur 274. oratores dissimiles inter se, & tamen laudabiles 315, 316, 317, 318. quondam etiam actores rerum erant 330, 331. oratores veteres, omnes artes discebant 367, 368, 369. Ornate dicendi præcepta 352 ad 414. ornatus orationis aut ex singulis verbis, aut ex continuatis constat 378. Otium bellissimum senectuti subsidium 121. otii fructus est non contentio animi, sed relaxatio 136.

P.

Pedes qui, oratori utiles in oratione 397, 398, 399. Philosophia procreatrix & parens omnium artium 5. in tres partes distributa 33, 34. philosophia oratori est neces-

saria 39, 40, 41, 42. non est 101 ad 109. omnium rerum scientiam sibi vindicat 98, 101. philosophi olim chari Romanis 195. quæ philosophia maximè oratori utilis 196, 197, 198, 334, 335, &c. philosophorum familiæ quot 333, 334.

Planè dicendi præcepta 327, 328.

Poeta in quo similis oratori 34, aliâ linguâ loquitur 152. poeta bonus nemo sine afflatu furoris 213.

Pudor commendat oratorem 57, 58.

Q.

Quæstio triplex, factumne sit, quale sit, quo nomine vocetur 63, 174, 177, 185. duplex, finita & infinita 63, 145, 154, 185, 360. quæstio quid sit 161.

Quæstor in liberum loco esse debet 216.

R.

Rhetorum præcepta parum ad eloquentiam valent 39, 40, 41, 344.

Risum movere oratoris est, & cur 234, 235.

Roscus in suo genere is dicitur, qui in aliquo artificio excellit 60.

S.

Scribere quamplurimum, caput est 67, 68. permagni laboris est *ib.* scribendi multum utilitas 68, 69.

Sensus videndi omnium acerrimus 295.

Similitudo ducta ex ludentibus pila 35. ex concitato navigio 68. ex volucris 137.

ex

INDEX RERUM,

ex ambulatione in sole 152.
ex pictura 156. ex vitibus
166. ex auro defosso 202.
ex materia fine igne non
exardescente 211. ex The-
mistocle repudiante artem
memoria 270. ex homi-
nibus tempestatis causa fe
ad ludum conferentibus 331.
ex pontificibus & epulonibus
240. ex inventis vestibus
381.

Socrates durissimos habuit pedes
14.

Stilus optimus dicendi effector
& magister 67.

Stoicorum philosophia oratori
inutilis 335.

Studium oratori assumendum
est 62. quibus rebus studium
constat 64, 65.

Suadendi finis est dignitas 284.
ejus praecepta 284, &c.

T.

Tabulae XII declarant majore
rum consuetudinem & vi-
tam 89. ad virtutem hor-
tantur 90. omnibus philoso-

phorum bibliothecis prae-
rendae 90.

Timoris incutiendi ratio 220.

Tractationis praecepta 205.

V.

Verba sunt aut propria, aut in-
usitata, aut translata, aut
novata 378, 379, 380.
translata quomodo inventa
381. eorum doctrina 381 ad
391. cur verbis translatis
tantopere delectamur 383,
384. verborum collocatio
qualis 390, 391. modus &
forma 392 ad 408.

Virtus semper & sola libera est
104. persuadendo, non mi-
nis traditur 116.

Vitia acrius in dicente quam
recta vident omnes 55.

Vocis quot sunt genera 417.
418. quod genus vocis uni-
cuique affectui convenit
418, 419, 420. vocem va-
rietas commendat 422, 423.

Vultus oratoris qualis esse de-
bet 420, 421.

INDEX

I N D E X

PHRASIIUM ET VERBORUM.

A.

A F. P. R. ante factum, post relatum 260.
 A me hoc est 28. ab hac similitudine 330.
 Abalienare ab aliquo 216. à se iudices 272. abalienari à rebus fastidio, &c. 353.
 Abducere animos à 267.
 Abeo à minis 247.
 Aberrare ab aliquo 194. ab alicujus inventis 198.
 Abeffe à perfectione 60. absum tantum ab &c. ut 121. abest totum à caussa 223.
 Abhorrere à consuetudine communis sensus 7. à sensibus 39. à vitæ consuetudine, à civitatum moribus 104. à re civili &c. 332. abhorrens à studio audiendi 132. à sermonis officio 422. à præceptis Cæsaris 410. ab oratore 335. ab auribus Vulgi *ibid.*
 Abiecto scuto fugere 267. abjecta verba 378. abjectum genus vocis 419. abjicere se in herbam 14. voluntatem discendi cum spe perdiscendi 190. gloriam 221.

Abjudico atque ejicio 174.
 Abnutas, *i. e.* vetas, prohibes, absterres 386.
 Abripere procul à terra 376.
 Absolutio 60.
 Absona vox 323. absonti voce 54.
 Abstinere manus &c. ab alienis 90.
 Abstrahere in altum 376. abstrahi à consuetudine dicendi 37.
 Abundare doctrina & ingeniis 331. copia orationis 194. otio 11. abundantissimus varietate 151.
 Abuti alicujus nomine 391. verbo 390.
 Accedere ad causas 79, 340. ad dicendum 37. ad disputationem 50. propius ad veritatem 102, 124.
 Accipio, quod datur 209. accipere excusationem 258.
 Acclamatio adversa populi 286.
 Accommodare orationem ad 61. coronam ad caput 242. institutionem ad cujusque naturam 320. accommodanda multitudinis auribus oratio 107. accommodata sensibus homi-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- hominum oratio 28. ad vulgarem sensum 51. accommodatè ad persuadendum dicere 63. ad veritatem dicere 66. accommodatum urbanis sermonibus 256. ad orationis laudem 287.
- Acer & acutus in cogitando** 184. acer inimicus & gravis 105. acrius studium 45. acerrima cogitatio 310. suavitas 365. acerrimum ingenium 270. acerrimus ad perdiscendum 349. acriter persequi 282. acerrimè commovere 353. agere 277.
- Acies mentis** 198. ingenii 67. nostrorum ingeniorum 312. forensis 70. quotidiani muneris 119.
- Actio varia, vehemens, plena spiritus, &c.** 158. lenis, facilitatem significans 207. consumpta superiore motu, & exhausta 357.
- Actor alienæ personæ** 213. causarum 340. rerum 331. in imitanda veritate 142. actores veritatis 416. actorum gestus 60.
- Actuosè** 356.
- Acuere prudentiam intelligendi** 42. ingenia adolescentium 351. linguam 365.
- Aculei sententiarum forensium** 154. contumeliarum 227. aculeos in audentium mentibus relinquere 373.
- Acumen dialecticorum** 59. filii 67. acuminibus suis se compungere 197.
- Acutè atque concinnè** 260. atque dilucidè 44. acutiùs atque acriùs vitia quàm recta videre 55.
- Ad certam causam tempusque** 34. ad consuetudinem Græcorum 132. ad hoc tempus 128. ad manum servus 423.
- Addere paulum alicui** 45. forum historiæ 149.
- Addictus** 245.
- Adduci ad misericordiam** 210. in discrimen 213. adductus argumentis 183. mercedula 92. opinione 44. cognoscendi studio 159. adducta res in controversiam 85.
- Adhærescere ad studium alicujus** 321. fastidiis 122.
- Adhibere diligentiam** 60, 193. dicendi facies 219. doctores 8. artes 35. lumen rebus 327. medicinam ægro 208. memoriam custodem rebus & verbis 9. locorum simulacrorumque rationem in memoria exercenda 70. moderationem 235. motus judici 210. aliquem patronum 327. plures patronos 275. speciem & pompam, &c. 267.
- Adipisci facultatem** 15. laudem eloquentiæ 65.
- Adjudicare causam alicui** 183.
- Adjumenta belli** 201. importare publicis rebus 18.
- Adjungere usum ad doctrinam** 8. artem in aliqua re 379. adjuncta 197. adjunctio 413.
- Adjuvare mœrorem alterius lacrymis suis** 214.
- Admirari aliquem in aliqua re** 25, 276. admiratio ingenii 328.
- Admonuit me sol ille, ut brevior essem** 414.
- Admovere orationem ad animorum motus** 285. ad sensus 384. aurem 195. alicui facies verborum 304. admo-
to igni 211.

Admur-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Admurmuratum est 262.
 Adspargere mendaciunculis 237.
 Adstringere orationem numeris 393.
 Advenæ in patria 117.
 Adventat tempus 92.
 Adversæ cicatrices 182. adversus & averfus impudicus 246. adversos casus sapienter ferre 290.
 Adversaria oratori artificii suspicio 196.
 Adumbrare aliquid dicendo 213, 310.
 Advocatum aliquem invocare ad 214. advocatus alicui sedere 262.
 Ædilis curulis 29. ædilitatem petere 112. in ædilitate 350.
 Ænigmata 388.
 Æquabili cum lenitate profluens oratio 154. æquabilitas juris 221. æquabiliter loqui 325. fluens oratio 388.
 Æqualis meus 55, 83. æquales inter se 39.
 Æquo animo spectare 9.
 Ærarii copiarum 201. ex ærariis eximere aliquem 255.
 Æstus ingenii 376. æstu fervit pelagus 382.
 Ætas affecta 93. ætati aliquid concedere 217. ætatem contere in studio 102. ætas exacta 212. ætatis flexus 2.
 Æterna opinio tarditatis 59. æternitatem conservare 312.
 Afferre ætatem 299. aliquid momenti 277. aliquid religionis 301. in contrariam partem 224. cumulum artibus 376. lumen memoriæ 293. lumen orationi 384, 387. obscuritatem & tenebras rebus 327. suavitatem actioni 424. afferre permotionem ad causam 208.
 Afficere pœna 186. animos 41, 203, 217. affectus senectute 337. dolore 217.
 Affigi animis 295.
 Affingere aliquid alicui 327.
 Affirmare sententiam suam 192.
 Afflatus furoris 213.
 Affluentes otio & ingeniis 330.
 Africa terra *pro* Afris 388.
 Ager novatus & iteratus 184.
 Agere gratias 254. gestum 234. per seipsum 46. cum aliquo 82. lege cum aliquo 20, 75. lege in hereditatem 80. negotium suum 138, 258. tragœdias in nugis 219, cum dignitate & venustate 64. agas asellum 247.
 Aggredi aliquem 419. aliquid 411. ad causam 266. ad animos pertractandos 208. aliquo 334.
 Agitare animorum motus 102. stultitiam alicujus 231. agitatio rerum 348.
 Agnascendo rumpitur testamentum 113. agnationum jura 78.
 Agnoscere alicujus humanitatem, facilitatem 298.
 Agrestes & vasti vultu motuque corporis 54.
 Alia est aliâ aptior ad 289. species alia magis aliâ formosa & illustris 329. aliud causæ, nisi 9. aliò duci cogitatione 384.
 Allicere mentes 15.
 Alligata lege versus verba 394.
 Alludere variè & copiosè 112.
 Alluviones 78.
 Ambitionis occupatio 2. labor 306.
 Ambitus verborum 401.
 Ambrosia alendus 234.
 Amentatæ hastæ 113.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Amor in rempublicam 308. in patriam 91. amoris ardor 62.
 Amplificare orationem 358. rem ornando 357. amplificatio potest plurimum 358.
 An *pro* annon 117.
 Anapæstus 398.
 Anceps causa 208. sapientia 331.
 Ancillula 110.
 Angustiae temporis 3, 424. spiritus 397. angustior spiritus 123.
 Anhelata gravius verba 323.
 Animae interclusio 397. animam continere 123.
 Animatus 219.
 Animus acer, & praesens, & acutus, &c. 164. minutus *pro* parvo 390. lenis & remissus 212. animi motus celeres 53. ardor 214. attentio 194. impetus 204, 210. permotio 208, 416. relaxatio & contentio 136. animo infusum 270. tradere, tenere 295. animo suspenso & occupato esse 112. ex animo effluere 270. animos abducere à 267. commovere 267, 274. flectere 218, 222. oblectare, impellere 197. percutere 296. commutare 222. permovere 211, 274. pertractare 141, 208. relaxare 14. traducere ad 267. trahere & rapere 203. per animos peragere 103.
 Annalem legem ferre 249.
 Annalium confectio 149. annales maximi *ibid.*
 Anquirentibus nobis 69.
 Antemeridiana ambulatio 365. antemeridiano sermone 313.
 Antennae in navigio 396.
 Anteponere delectationem utilitati 136. anteponi aequalibus suis 15.
 Antiquitatem retinet sermo 323. conservat 325. antiquitatis effigies 89. iter 121.
 Antistes artis 94.
 Aperire sententiam suam 39.
 Apologorum narrationes 252.
 Apparatus verborum 293.
 Appellere mentem ad philosophiam 195.
 Appetens alieni 186.
 Applicare se ad aliquem quasi patronum 81. se ad historiam scribendam 150. applicationis jus 81.
 Aptatum ad id verbum 385.
 Aptus ad dicendum 47, 150. & pressus verbis 150. aptus motu corporis 61. aptum & congruens 329. aptum ad 179.
 Apud se esse 99.
 Aquila 14, 199.
 Arborum partes omnes venustae 396. & vitium putatio 117.
 Arcescere aliquid à capite 179. splendoris aliquid orationi 381. arcessitum dictum 245.
 Ardet orator 210, 212. ardens invidia senatus 306. ardentes studiis 369.
 Argumenta excogitare 197. promere ex locis 184. causarum non tam numerare, quam expendere 306. argumentorum notae 203. copiam suggerere 179.
 Arguta manus 420.
 Aristotelia vis 339. Aristotelie more 343.
 Arma *pro* bello 388. armorum ars ludicra 164. arma prudentiae 77.
 Armamentarium Atheniense 31.
 Armare aliquem ad 373.
 Ars à natura profecta est 406. muta 197. artem tradere alicui 270. si non plane artem

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- artem, at quasi artem 141.
 res arte mediocris 140. arte
 tradi 61. artes ingenuæ &
 humanæ 313. mutæ 315.
 Artifex dicendi 11. artificium
 ex eloquentia natum 66.
 artificia percipere 59. arti-
 ficiosa verborum conclusio
 142. artificiosè digesta ge-
 neratim componere 86.
 Asper cuiusvis 347. asperè & ve-
 hementer loqui 105. in as-
 peris rebus dignitatem reti-
 nere 290. asperitas judicia-
 lis 154. rustica vocis 325.
 contentionis 222. asperitates
 rerum 3.
 Assèctari aliquem 112.
 Assensum significare 57.
 Assequi doctrinam studio 8. fa-
 cultatem dicendi 39. matu-
 ritatem 166. vituperationem
 tarditatis 173. similitudinem
 imitatione 170.
 Assilire ad aliquod genus ora-
 tionis 223.
 Assuefactus sermone veterum
 322.
 Assueti labore assiduo 331.
 Assumi foris 199.
 Attendere procul quid narra-
 rent 195. id ipsum atten-
 do 71. attentè audire ali-
 quem 193.
 Attentatum deferere 361.
 Atticorum propria verborum
 suavitas, quæ exit ex ore
 324.
 Attinet: quid me attinet dice-
 re? 293.
 Attingere Græcas literas 38.
 doctrinam 126. libros phi-
 losophorum 344. aliquid
 cogitatione 306. labris pri-
 moribus 41.
 Attractum Atreum advenit 419.
 Avaritia penetravit 389.

- Auceps syllabarum 110.
 Aucupari hominum opiniones,
 errores 141. utilitatem 152.
 verba 245.
 Auctor consilii publici 99.
 personæ meæ 213. auctores
 certissimi 337. dicendi 368.
 Auctoritas gravitatis 99. auc-
 toritates præscriptæ. 305.
 Audientia 279. auditio 185. au-
 divi, cùm diceret 136, 195.
 Auferre responsum 112. pig-
 nora 304. aliquid in ven-
 trem 253. auferre superbi-
 am 247.
 Augere patrimonium 229. im-
 mortalem memoriam poste-
 ritatis 284. potentiam 86.
 Augurari conjectura 44.
 Auribus accipere 101. perci-
 pere 295. parcere 390. au-
 rium satietas 319.
 Aurificis statera 197.
 Aurum rependere 255. defos-
 sum commonstrare 202.
 Auspicia 19.
 Austera suavitas 357. austeri
 homines 353.

B.

- Baecarum ubertate incurve-
 scere 381.
 Bajulus orator 144.
 Barbaria forensis 56.
 Bellè & festivè 356.
 Bellum indicare philosophiæ
 196. grave 255.
 Bene & præclare 356. bene
 ante lucem 248. bene gesta
 res 389. bene longus sermo
 297.
 Bonus civitati 373. boni illis
 219. in ludo & rudibus 347.
 bona pars sermonis 132.
 bona dicta 227. verba 379.
 bonorum Charybdis vorago
 385.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

Brumale signum 395.
Buccæ fluentes 254.

C.

Cadere numerosè 393. in dis-
ceptionem 129, 177. in
aliquem 147, 239 cecidit
mihi insperanti 45. mihi
peropportunè 133.
Caduceo ornatus 94.
Cæremonia 19.
Calcaribus uti in aliquo 321.
Calcei Sicyonii 108.
Calculis in os coniectis 123.
Campus *pro* comitiis 388.
Cancellis circumscripta oratio
27.
Cantilena ex scholis 50. cantu
quasi colorari 152.
Cantor formularum 110.
Capere locum 268, 293. vim
orationis 283. adversantem
& repugnantem 209. primo
aspectu 353. captus miseri-
cordia 213. capi *pro* decipi
79.
Capitalis fraus 108, 215.
Caput, *i. e.* summum 41, 61,
285. capitis iudicium 107.
caussa 414. à capite arcessere
179.
Caritati hominum parcendum
est 235.
Carmen magistri 115.
Carneadia vis 339.
Carpere orationem membris
minutioribus 403.
Castrata respublica 385.
Casus horribiles miserieque 308.
graves communium tempo-
rum 2.
Cavernæ in navigio 396.
Cavillari 366. cavillatio 225.
Caussa capitis 414. causam
deferre in forum 66. deferre
ad aliquem 117, 327. dicti-
tare 150. accipere 293. re-

cipere 119. ponere 282,
amittere 173. conferre in
tempus 424. caussa cadere 75.
caussa centumvires 111.
gravissimæ & plenissimæ ad
augendum & ad ornandum
274. caussarum contentiones
158. caussa est, cur cuperes 63.
Celebrare artes 2. celebravit
delectatio 381. celebrari fre-
quentiâ civium 93. celebri-
tas ludorum 368.
Celeritas linguæ 67. ingenii
232. eloquendi 42.
Censor 248, 256, 264. cen-
sorius homo 299.
Census domini voluntate 85.
Centumviri 80, 82, 226. cen-
tumvirale iudicium 81. cen-
tumvires caussa 111.
Centuria 248.
Ceram olere 354. mollissimam
formare 394.
Ceres *pro* frugibus 388.
Cernitur eo vis oratoris 101.
Certare de facto, de æquitate
& jure 77.
Charybdis bonorum 385.
Choreus 405.
Cicatrices adversæ 182. cica-
trices ostendere 182, 213.
Cincinnati oratoris, poetæ 355.
Circuitus verborum 404, 407.
Circumdare aliquid finibus 125.
Circumlusiones 78.
Circumscribere terminis jus su-
um 34. modicis regionibus
155. circumscriptio 413.
Circumveniri ab aliquo 241.
circumventus sum multis
modis 419.
Circumvestit se dictis 383.
Citare Pæanem aut Munionem
119.
Citharædi præmium 279.
Civitates initio constitutæ 17.
in civitatibus instituendis 17.
in

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

- in civitatibus suis clari & magni 135.
Clamare contra quàm deceat 165. clamator 373. clamatores odiosi ac molesti 344.
Claudicat 241. in oratione si quid claudicat 407.
Clausulæ orationis 397, 404.
Clepsydra 373.
Coagmentatus verborum concursus 391.
Coarctare 72.
Cœlum rotundum 395. tonitru contremittit 382. cœli fornices 384.
Coemptio certis verbis fit 111.
Cogitatio acerrima atque attentissima 310. defixus in cogitatione 311.
Cogere in genera 190.
Cognitio rerum 374. iudicis 223.
Cohorrescere 305.
Cohortari ad virtutem 142.
Colere domum alicujus 121.
Collationes signorum 97.
Collectam à convivis exigere 233.
Colligere oculis voluptates 315. se 12. testes domestico præconio 166. vocem 119. argumenta causarum 273.
Collocare spem in aliquo 12. tabernaculum vitæ suæ in philosophia 342. oratorem in majorum suorum regno 368. nuptias 420. filiam 370. in suo loco 72. collocatio verborum 391.
Color orationis 408. colorari sole 152. sentio orationem meam cantu colorari *ibid.*
Comissatio tempestatis 386.
Commendare aliquem alteri 106, 130, 214. commendari immortalitati 143. commendatio orationis 276.
Commentari aliquid 347. commentatio 70. accurata & meditata 122.
Commentariola Ciceronis adolescentis 3.
Comminatio (fig.) 412.
Committre causam alicui 79. concionem 335. non committam, ut 134, 233.
Commodare hominibus 229. commoda pacis, opum, potentiae, &c. 284. cum est commodum, cantat 347. commodè scripta oratio 108.
Commonstrare viam 95.
Commoratio una in re (fig.) 409.
Commovere languentem 208. memoriam alicujus rei 135. commoveri præmiis, &c. 7. misericordia 213. commotum genus orationis 319.
Communicare cum aliquo 33, 117. communicatio (fig.) 411.
Communis vita, intelligentia 116. mens 363. sensus 7, 155, 406. usus 7. commune jus 29, 220. communia tempora 2.
Commutare animos 222.
Compellere aliquem in gyrum exiguum 338. in Academiam 376. compulsus consiliis 17.
Compensati gloria labores 309.
Compingi in pistrinum 24.
Complecti animo 312. oratione 425. aliquid cogitando 295. sententiam numero quodam 393. complexio verborum 397.
Complere pectus rerum copia 365.
Componere verba 391. composita oratio 27. lexeis composita 391. compositio apta 408.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Compos animo & scientia 97.
compotes consilii 93.
- Comprehendere vim oratoris
211. vim rerum 369. ali-
quid cogitatione 6, 313.
memoria 69. sensu 313.
scientiæ peruestigatione, dif-
ferendi ratione 6. compre-
hensæ scientiæ res 50.
- Comprimere invidiam 220.
cor alicujus 419.
- Comprobatae judiciis hominum
res 291.
- Compungunt se suis acumini-
bus 197.
- Concalefecit brachium 276.
- Concedere alicui subtilitatem &
elegantiam 140.
- Concertatio verborum 156.
concertationes minutæ &
angustæ 365.
- Conchas & umbilicos legere
137.
- Conciliare benevolentiam 216.
conciliantur animi ad bene-
volentiam 206. conciliatio
412.
- Conciunculae 24.
- Concipere ignem 211.
- Concitare misericordiam 105.
incendium 214. concitari
animi motu 211, 422. con-
citur risus 234. oratio vi
concitata 68. concitato na-
vigio *ib.*
- Conclusio verborum artificiosa
142, 393. rationis apta 410.
conclusa artibus 86. con-
cludatur in ea, quæ 123.
- Concubina 85.
- Concursio (fig.) 412. concur-
sus verborum asper, &c.
391.
- Condemnare aliquem inertiae
77. capitis 109. condem-
natus sum 259.
- Condere lustrum 85, 255.
- Condire asperitatem conten-
tionis humanitate 223. con-
ditum suavitate 354. con-
ditior festivitate 230. con-
dimenta sermonum 256.
- Conditione ista, dum 48.
- Condoluit illi latus 305.
- Conduplicantur tenebrae 382.
- Conferre aliquid cum aliquo
36. aliquid in adversarios
207. aliquid ad suum com-
modum 221. aliquid in quæ-
stum 230. otium ad scriben-
dum 3. omnia tela in ad-
versarium 267. causam in
tempus 424. se ad historiam
151. sed ad causas 170. se
de turba & à subelliis in
otium solumque 190. se ad
pilam, aut ad talos, aut ad
tesseras 331. contulit se Rho-
dum 415. usum, scientiam,
studium suum ad rempubli-
cam moderandam 97.
- Conficere iter reliquum 265,
totum 280. motus animo-
rum 279. munus 131. or-
bem verborum 407. omnia
sermone intentiore 121. nu-
merum 329, 401. sermonem
13. spatia 396. tabulas 171.
versum 329. confecit nos
res 37. confecit iustitia 389.
confici nihil potest 114.
- Confidentia tanta estis 247.
- Confirmare testes, tabulas, quæ-
stiones 180. usus doctrinam
confirmat 348. diuturnitas
pacis otium confirmavit 8.
confirmatis criminibus 358.
confirmo *pro* affirmo 129,
167, 255.
- Confixum facere 244.
- Conflare seditionem 182.
- Conformare aliquid in aliquo
321. orationem 9. orato-
rem 408, conformatio quæ-
dam

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

- dam 295. oris & corporis
54. verborum 409, 413.
sententiarum 409.
- Confugere ad oratoris facultatem 31.
- Confundere aliquid in totam orationem 278.
- Conglutinare rem divulsam 87.
- Congruenter ad id, quod agitur, dicere 321. congruens genus 329. menti actio 421.
- Conjectus oculorum 421.
- Conjicere oculos in 140. se in versum 405. aliquid in mediam turbam atque gregem 275. conjectis oculis 229.
- Conjunctus familiaritate cum aliquo 12. linguæ ejusdem societate 421. conjunctè elatum 197. conjunctissimè vivere cum aliquo 308. conjungi in comparatione cum alio 318. societate 22.
- Connexa ex pluribus 390.
- Connubia conjungere 18.
- Conquirere vetera 316. literas cogitatione 184.
- Consectari plura 16. rivulos 179.
- Confenscunt leges sua vetustate 116.
- Consensio naturæ 312.
- Consensus concentusque doctrinarum 313.
- Consequi usum ex causis 3. gratiam 56. eloquentiam, prudentiam 127.
- Conferere manum ex jure 20.
- Confidere variè distinctèque 404.
- Consignatæ commentariis res 229.
- Consilium *pro* senatu, sive cœtu eorum qui consulunt 57, 199, 283, 303, 304.
- Consultare in suo campo 367. in suo præsidio 267. in possessione judicii 216.
- Consperfa floribus verborum & sententiarum oratio 352.
- Constant *pro* extant 169. constare *pro* stare 216. constare vidi 303.
- Constituere civitates, jura, leges 16, 156. imperium 7. rempub. 18. alicui poenam 308. utilitates 18. constituit ire in Tusculanum 125. constituendus in oculis civium 145. constituta res *ib.*
- Constringere supplicio 94. vinculis 105. contricta omnia vi & consensione naturæ 312.
- Construere nidum 137. constructis rebus 71.
- Consuetudo valentis 208. communis sensus 7. hominum vulgaris 155. sermonis quotidiani ac domestici 326. dicendi popularis & forensis 38. consuetudini parcendum est 390. ad consuetudinem Græcorum 132. consuetudine mala ad deformitatem pravitatemque venire 70.
- Consul quis 200. consularis homo 74, 84, 107, 299. reus 182. potestas 215. consulares 13. consulatus 2. consilia consulatus sui explicare 147.
- Consulere viribus 276. utilitati, honestati 284.
- Consumere ætatem in 331, 377. otium 29. consumtus lateris dolore 305.
- Contagio: ne contagio mea bonis obfit 386.
- Contendere interdicto cum aliquo 20. sacramento iusto 21. ab aliquo, ut 74. lateribus, clamore 121.
- Contentio corporis 318. animi

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- mi 136. vocis 123. actionis multa, varia, copiosa 224. contentionis extremum 424. iudicium 318. contentiones caussarum 158.
- Contentius aliàs, aliàs summif-
fius 415.
- Conteri in negotiis, &c. 117.
- Continere animam 123. animo
& memoria 44. dicta falsa
in oratione 227. contineri
doctrina 133.
- Continuare verba 398. conti-
nuatum 413. continuatio
verborum 123, 390, 401.
continuatio (alio sensu) 401.
- Contorquere aliquem ad læti-
tiam, &c. 158. contortæ res
118.
- Contremiscere mente atque ar-
tibus 57.
- Controversia causæ 161. de-
finita certis temporibus ac
reis 360. causam aut con-
troversiam appellant *ibid.*
- Contuens eadem, contuens ali-
quid 421.
- Contundere cor alicujus 419.
- Convenæ 18.
- Convenit in omnes luscus 239.
- Conversio verbi (fig.) 413.
verborum 403. conversiones
orationis 401, 403.
- Convertere populi motus &c.
oratione 15. orationem in
216. animum ad 5, 216.
aliquid ad ridiculum 246.
se animo & cogitatione 4.
- Convincerent te nihil scire 21.
- Copia poetarum 6. copiam
consilii sui facere alicui 370.
- Cordatus homo 92.
- Corpus orationis 352. corpora
capta armis, constricta vin-
culis 105.
- Correctio (fig.) 411, 413.
- Corroborare impudentiam 351.
- Cortem in Palatio habes 251.
- Coruscat flamma 382.
- Creatur odium 220.
- Creber rerum frequentia 150.
- Creticus 399, 405.
- Cretiones 48.
- Crocum olere 354.
- Crudelis in alicujus calamitate,
215.
- Crudior fuit 58.
- Cuicuiusmodi essent 351.
- Cuivis tempori homo 256.
cuivis satis asper 347.
- Culpam præstare 52.
- Cumulare eloquentiam 349.
cumulatus omni laude 10,
56. aliquo vitio 134. cu-
mulata omni rerum genere
oratio 142. cumulatifsimè
aliquid facere 358. cumu-
lum afferre artibus 375.
- Cupidior contentionis, quàm
veritatis 25.
- Curia *pro* senatu 388. curiæ
dies 14.
- Currentem incitare 208. cur-
sim arripere 299. cursus
orationis 144.
- Custodiæ causæ 256.
- Cycnea vox 305.

D.

- Dactylus 398.
- Damnatus primis sententiis
108.
- Dare operam, ut 173. facul-
tatem alicui 94, 296. consi-
lium 64. operam Græcis re-
bus 194. operam valetudi-
ni 125. operam philosopho
348. alicui aditum ad 306.
alicui adiutorem 120. pa-
tronum causæ 260. mate-
riam superbix, &c. 288.
palmam alicui 375. præ-
cepta 160, 162. salutem 15.
se alicui 209, 263. se ser-
monibus

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- monibus aliquorum 128. fig-
nificationem artificii, &c. 194.
vela 209. veniam excusa-
tionis 215.
- De reliquo 47. de industria
323.
- Deambulat ire 246.
- Debere munus alicui 311. be-
neficium 57.
- Debilitare tribunatum alicujus
12. debilitatus metu 57.
debilitati metu à jure co-
gnoscendo 190.
- Decantare præcepta 159. pro-
pe decantatas habere causas
188.
- Decemviri 30.
- Decere, caput est aris 61. de-
centia 408.
- Deceptus expectatione 248.
- Decernere pro sua fortuna 216.
ferro decernitur 276.
- Decerpere aliquid de gravitate
231.
- Declamator 166. declamato-
rio opere jactatus 35. de-
clamitant sedentes 118.
- Declinavit oratio 196. decli-
natio (fig.) 413. brevis à
proposito (fig.) 412.
- Decorari honoribus, præmiis,
splendore 90, 108.
- Decreta virtutis præmia 291.
- Decurrere aliquid 66. decur-
sus honorum 2.
- Dedere se ad scribendum, &c.
45. se alicui 109. se studio
alicui 330. dedit aliquem
paterpatratus 84, 187. de-
ditus artibus à pueris 2. phi-
losophiæ libris 344. studiis
29. dedita opera 43, 311,
405.
- Dedocendus 158.
- Deducere odium ad benivo-
lentiam, &c. 158. volunta-
tes unde velit 15. à se
- vita ad cultum humanum
16. oratorem ad causas 172.
populum ab errore 94. de-
duci aliquo oratione 209.
ad motus 208, ad fletum
misericordiamque 210. à
tristitia, &c. 286. ad hilari-
tatem, & ad tristitiam 407.
deducta in alienum locum
387. deduxisti totum homi-
nem in duo solum genera
causarum 157.
- Deesse alicui hortanti 3. deest
aliquid in aliquo 310. nihil
illi defuit 172.
- Defatigari similitudinis fatie-
tate 204. defatigatio 392.
- Defecere vires 92. defecit vita
discenses 347.
- Deferre causas ad aliquos 172.
causam ad aliquem 327.
in forum 66, 192, 340.
ad forum 424. palmam ali-
cui 231. deferri ad ineptias
421. detulit coronam ad te
420.
- Defigere mentem, & oratio-
nem in aliqua re 318. de-
fixa in mente & cogitatione
203, 311.
- Definire terminis jus suum 34.
- Defluere in mare 337.
- Deformata civitas 306.
- Defringere furculum 360.
- Degredi ad 277. ornandi aut
augendi causa 162. ab eo
quod proposueris 274. de-
grediendi locus *ib.* *degressio*
ab re 410, 412, 413.
- Degustare mentes sensusque
104.
- Delabi in aliquem sermonem
45. in fraudem 423.
- Delectare sine satietate 353.
delectatio 410.
- Delegare aliquid ad aliquem
182.

Delibe-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Deliberatio cum iis, apud quos dicas (fig) 411.
 Deliciae pueriles 344.
 Deligere scriptores ad cognoscendum & ad imitandum 367. delectus verborum 379.
 Delinitus oratione 17.
 Delirare 160. delirus *ib.*
 Demittere caput ad fornicem 254.
 Demonstrator uniuscujusque se-
 peliendi 293.
 Depascere luxuriam orationis
 stilo 171.
 Depeculator 358.
 Deponere gloriam 221.
 Deprecari aliquid 42. aliquid
 pro se 217. deprecatio 359,
 412.
 Depromere de libris 119. ex
 intima defensione 277.
 Depulsus tribunatu 308. de
 sua possessione 359. à com-
 muni peste 2.
 Descendere ad omnem animi
 remissionem & ludum 137.
 Describere leges, jura, &c. 16,
 341. aliquid in partes 376.
 finibus 99. descripti cives
 generatim in ordines æta-
 tesque 30. *vide Not.*
 Deseri à cohortatione 165.
 Desiderat concio gravitatem
 varietatemque 284.
 Desidiosa delectatio 348.
 Designatio personarum & tem-
 porum 63.
 Desperare se posse perdiscere
 aliquid 377. se eloquentiam
 consequi posse 378.
 Despiciens sui 299.
 Despondere filiam alicui 112.
 Determinare aliquid spiritu,
 arte 393.
 Detertere aliquem à doctrina
 127. à discendo 189. à di-
 cendi studio 55.
 Detexta retexere 197.
 Detrahere alicui 263. de al-
 terius arte, &c. 17. detractis
 omnibus vitiis 56.
 Detrimentum importare 18.
 Detrudere aliquem ad id, quod
 facere possit 61. detrudi in
 judicia, &c. 24.
 Devenire in medium certamen,
 discrimen 2.
 Deus in dicendo 50. deus esse
 putatur 94. in qua tu mihi
 semper deus videri soles 205.
 vide, quàm sim in isto ge-
 nere deus *ibid.* deum inter
 homines putare 328. ab
 aliquo deo fictus 54. si diis
 placet 350. deorum natura
 157. dii genitales 380.
 ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ, ars bene disse-
 rendi, &c. 196. dialectici
 59, 197, 331.
 Dicax 227, 239. dicacitas 226,
 238.
 Dicere literam aliquam 123.
 testimonium 147. ex com-
 muni hominum opinione 44.
 in utramque partem 343,
 359. quod contra ipsum sit
 270. illuminatè, distinctè,
 explicatè, abundanter 329.
 dicendi imperitus, ignarus
 393. dicendi ratio & copia
 359. formæ & figuræ 320.
 ratio & via 41, 53. incon-
 dita consuetudo 392. pru-
 dentia & vis 42. varietas &
 elegantia 27. disceptatio
 266. dicendi animos, &
 vim, & artem habere 359.
 dicendi luminibus ornare
 180. mediocritas in dicendo
 55. dicendo, ut boni aliquid
 efficiam; sin id minùs pos-
 sim, ut certè ne quid mali
 273.
 Dicta, quæ proprio nomine
 appellen-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- appellantur 127. dictum breve 286. facete 227. simpliciter 196. dicta brevita 227. bona, falsa 227. perpetua 228. parum commode, turpiter & flagitiose dicta 105.
- Disctare causas 150.
- Diducuntur verba vastius 392. diducta rivi oratio 314.
- Dies hesternus, hodiernus 344. hesternus 313.
- Differre in crastinum 301. in diem 132.
- Difficultas navigandi 38. dicendi 57.
- Diffuentes otio 369.
- Diffusa in omni oratione 400. in omnem partem 333. patulis ramis 14. diffusus sanguine color 408.
- Digerere in genera 88. digestio 412.
- Digitum ad fontes intendere 95.
- Dignitas hominis 187. vite 41. motus 318. personarum 64. imperii 201. civitatis 199. maxime expetenda 90. dignitatem retinere 290.
- Dignus majoribus suis 363.
- Dijudicare vera ac falsa 196.
- Dilatare & explicare aliquid 72. omni copia 176.
- Diloricare tunicam 182.
- Diluere aliquid argumentis 235.
- Dimittere consilium 57. sua praesidia 272. aliquem ad aliam artem 62. tempus 166. dimitto certos ex incertis 93.
- Dinumeratio 413.
- Dirigere aliquid norma 403. ad similitudinem 60. ad utilitatem 64.
- Diripere patrimonium 303.
- Disceptatio rerum 161.
- Discernere genera rerum 188.
- Discindere tunicam 213.
- Disciplinae veteris perturbatio 2.
- Discrepare 364.
- Discus increpuit 136. discum audire, quam philosophum, malunt *ibid.*
- Disjunctum ab intelligentia sensuque imperitorum 7. disjunctio 400.
- Dispari motu cursuque 395.
- Dispensare inventa momento quodam & judicio 64.
- Dispositio argumentorum 205.
- Disputare aliquid 188. in aliquam sententiam 55. de omni re in contrarias partes 70. disputandi viae rationesque 377. disputatio universi generis 187. disputationes concertationum plenae 90. disputationum series 156.
- Dissentire a bonis 201.
- Differere aliquid cum philosophis 29. in angulis de aliqua re, consumendi otii causa 29. differendi subtilitas, *pro* dialectica 34.
- Diffimile inter se 317. diffimilitudines 320.
- Diffimulatio, alia dicentis ac significantis (fig.) 411. diffimulatum malum obruere bono ornando, &c. 266.
- Dissipare rempublicam 19. patrimonium 229. dissipatio 413.
- Dissociatus ab aliquo 339.
- Dissolvere 197. joco & risu 235. dissolutum 413.
- Distinguere orationem membrum 403. luminibus 409. verborum & sententiarum insignibus 143. historiarum varietate locorum 149. locos

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- cos varietate formarum 296. distinguere facultate, genere 320. distincta expolitione oratio 27. personis narratio 281. articulis membrisque oratio 401. rerum varietate 101. distinctè concisa brevitatis 410. distinctio & ornatus oratoris 300. ejusdem verbi crebrius positi 412.
- Distortum 254.
- Distrahere industriam in plura studia 118.
- Distribuere in partes 162. distributio (fig.) 411. in distributis supposita ratio 413.
- Distinctus negotiis, &c. 369. distincta vita ambitionis labore 306.
- Dithyrambus 400.
- Diversorium 234. sermonis 265.
- Divinus homo 19, 305. divina memoria 297. vis ingenii 77. celeritas ingenii 337. divino consilio 308. quæ in te divina sunt 61. divinitas oratoris perfecti 269. in causis 298. divinitatis videtur 165. divinitus colligere 424. tractari 209. ad nos delatum 94. divinitus dicta 105, 304. deplorata & commemorata 13.
- Divisor 246.
- Divitior 400.
- Divortium in uxore 383. divortia doctrinarum 337.
- Diuturna opinio tarditatis 59. diuturnum desiderium 96. diuturnitas memoriæ 60.
- Docere oratorem de sua re 173.
- Doctorem aliquem alteri accire 375. doctores rhetorici 41. sapientiæ 331. dicendi 11, 368.
- Doctrina transmarina & adventitia 371. doctrinæ liberales & ingenuæ 368.
- Dolare 150.
- Dolorem fictum suscipere 210. significare oculis, vultu, &c. 210. refricare 216. dolore pio affici 217. dolore lateris consumptus 305.
- Domestica exercitatio 70. domesticum præconium 166. domestici testes 127. domesticæ copiae 144.
- Domicilium imperii & gloriæ 50. studiorum 324. argumentorum 199.
- Dominatus regius 229. improborum 308. quod unum dominatur in oratore 31.
- Dominus rei 158.
- Domus virtutis, imperii, dignitatis 91. domus jurisconsulti est oraculum civitatis 93.
- Dote verborum locupletasti 109.
- Dubitatio (fig.) 411.
- Ducere sententias ex locis 240. ducas licet 245. ducitur funus 262. duci cogitatione 384. populari laude 364. ductus opinione vulgi 310. nomen ductum ab hoc, quod 134.
- Dulcedo orationis 384.
- Duplicatur causa 177.
- E.
- E plenissimum dicere 325.
- E republica 182.
- Eamus deambulatum 246.
- Eburneola fistula 423.
- Edere fœtus 185.
- Edicto tollere aliquid 351.
- Ediscere aliquid 116. aliquid ad verbum 70.
- Educere ex angustiis 367. educenda

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- educenda dictio ex hac umbratili exercitatione &c. 70.
- Efferre *pro* divulgare 51, 89. *pro* laudare 76, 272, 416. in cœlum 183. aliquem verbis 328. laudem alicujus 219. verba 323. genera dicendi 168. se 288, 371. efferri ad admirationem 254. iracundia 272. funere 229. effertur, imus, &c. 218. se efferat fœcunditas 166.
- Effervescentia verba 166.
- Efficere aliquid 137. aliquid dignum nomine oratoris, &c. 57. versum 400. boni aliquid dicendo 273. judices benevolos beneque existimantes 278. quod agendo efficitur melius quàm rogando *ib.* effici ex propositis 224. effector optimus dicendi, stilus 67.
- Effingere aliquem imitando 167. mores oratoris 207. mores hominum 238. aliquid animo 293.
- Efflorescit oratio ex rerum cognitione 10. effloruit ana- pœstus ex illis modis, &c. 400.
- Effluere ex animo 270.
- Effrenator vox 412. effrenati populi moderatio 142.
- Effugere oratorem 203.
- Effundere 414. effusa sine intermissione contentio 422.
- Egregius in procuratione civitatis 99.
- Ejero 262.
- Ejicere in viam 234. ejecta lingua 254. ejectus è civitate 308.
- Elevar 256.
- Elabi è manibus 217.
- Elaborare in 9, 16, 119, 370.
- Elargiri pecunias contra rem- pub. 202.
- Elegantia doctrinæ 4. sermonis 374. Latini sermonis 140. linguæ Græcæ *ib.*
- Elementa puerorum 72.
- Elicere verbum ex aliquo 46. id quod verisimile est 343. aliquid ad disputandum 132.
- Enblemate vermiculato 391.
- Eniti studio ad 8.
- Enucleatum genus orationis 319.
- Ephebi 280.
- Epilogus 40, 259.
- Epularum solennium fides ac tibæ 407. epulæ ludorum sacrificium 340. epulones *ib.*
- Equus Trojanus 119.
- Erectum cietur cirtis verbis 111.
- Erigere inclinantem 209. erectus & celsus 85.
- Eripere vitam ferro 308.
- Eruditus homo in philosophia 33. disciplina 83. artibus 88. Græcis literis 140. dis- putationibus 373. erudire in jure civili 120.
- Eruere argumenta ex 192. ali- quid cura, & cogitatione 203. memoriam, si nulla est 297.
- Erumpit flumen 199. risus 234. erumpunt omnes ven- ti 382.
- Esse scientia, copia, varietate 6. ingenio 292. eloquentia 76, 150. ejusmodi, quod 127. censoris 351. oratoris 148. hominis improbi & perfidiosi 269. laudationis 291. ingenii mediocris, ex- citationis maximæ 180. non esse sextantis 244. est ætatis usufque nostri 179. multi sudoris 122. hujus scripti-

INDEX PHRASIVM ET VERBORVM.

- scriptionis ac temporis 129.
 honori, utilitati, emolumento 17. cuius temporis homo 256. in motu cupiditatis, aut metus 286. in flamma invidiæ 308. in oratoris officio 291. in promptu 11. in cursu 66. in potestate alicujus 200. in aliquo numero 319. in honore 110. hac mente, ut 83. erat ab Aristotele 198. esset *pro* vixisset 370.
 Ethologi mimi 237.
 Evanuit eorum memoria 170.
 Evertere rem in disputationibus 198. naviculam in portu 79.
 Evitari vitam Priamo vidi 418.
 Evocare aliquem 293. evocanda memoria est, si latet 297.
 Evolare 277. rus ex urbe 137. dolent illos evolasse 220.
 Evolvere aliquid 414. evolutus integumentis dissimulationis 292.
 Ex omni memoria ætatum, &c. 8. ex opinione communi dicere 44. ex tui animi sententia 248. is erit ex iis, qui 310. ex tempore versus fundere 405.
 Exacta ætate 212. exactis regibus 18. exactio regum *ib.* exigere reges 215.
 Exædificare opus 73. exædificatio historiæ 153.
 Exaggerare orationem 358. aliquid oratione 110.
 Exagitare aliquid 332.
 Exalbescere in principiis dicendi 57. metu mortis 419.
 Examinare aliquid populari trutina 197.
 Exanimatus sum 57. exanimata verba 323. exanimato 380, 419.
 Exardere responso 109. graviter exarsit 304.
 Excedere ex ephebis 280.
 Excellere fama ac nomine 153. excellens doctrina, &c. 373.
 Excerpere de numero 147.
 Excidit libellus me imprudente & invito 44. exciderunt ex commentariolis nostris inchoata ac rudia 3. libellum sibi excidisse questus est 96.
 Excipere aliquid ex sermone alterius 45. ex alterius oratione aliud atque ille vult 257. hominum voluntates 141. adversarii verba 193. alicujus vocem subauscultando 195.
 Excitare reum 182. morbum & sordidatum senem 213. afflictos 15. languentem labentemque populum ad decus 94. quemcunque motum in animis *ibid.* acclamationem adversam 286. vocem 119. nova sarmenta 166. locos 203. iracundiam 220. invidiam, odium, &c. 210, 220.
 Exclamare in aliquo 328. exclamatio (fig.) 413.
 Excludere pullos 344. exclusus à negotiis 431. à doctrina & scientia 24.
 Excogitare argumenta 197. excogitant sibi novum aliquem in otio ludum 331.
 Excurrit longius oratio 403.
 Exempla majorum cum periculo gloriosa 284. exemplorum copia 42, 121.
 Exercere memoriam 70. se ad aliquid 69.
 Exercitatio facultatis 124. linguæ 351. orationis 374. domestica & umbratilis 70.
 Exhedra 311.

Ex-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

Exheres paternorum bonorum 80.

Exhorrescere in aliquo 328.

Exigui temporis opinio 44.

Exilitas in dicendo 27. exilis oratio 39. exile exordium

275. genus sermonis 197.

genus orationis 335. exiliter

exanimata verba 323. disputare de re aliqua 26.

Eximere aliquem ex ærariis 255.

Existimare aliquid de 128. existimator artificii alieni 345.

existimatio vitæ 206. ingenii 211. bona divitiis præstat 201.

Exitus spissi & producti 223. exitus dare ad degressionem

274.

Exordium dicendi 58, 276. in exordienda oratione perturbari 57.

Exornator rerum 149.

Expectorari 380, 419.

Expeditus ad pronuntiandum 184. expedita argumenta depromere 179. expedire rem dicendo 336.

Expendere argumenta causarum 273.

Expers rerum funditus 406. multorum sermonis 325.

omnis eruditionis 126. illius prudentiæ, quam sibi adisciscerent 40.

Expetere dignitatem 284.

Expilatus ab aliquo 366.

Explanatio illustris (fig.) 409.

Explere alicujus expectationem 96. crudelitatem sanguine 104. expletis ad pariendum mensibus 420.

Explicare Græcas orationes 69. consilia sua 147, 283. causas 153, 184. aliquid cum gravitate & jucundita-

te 29. contrarias orationes in aliqua causa 343. explicatio rerum 184. brevis & circumscripta 87. explicata recordatio 3. explicatè dicere 329.

Explodi 122.

Expolire aliquem doctrinis 373.

expoliri scientia literarum 322. expolivit te nox 144.

expolitione distincta oratio 27.

Exponere actiones 86. artes 341. mandata 148. rem 273, 409. rem gestam 42. sententiam suam 196. expofita præmia ad 8. expofita narratione 274. expofitio 410.

Exprimere sensa dicendo 16. aliquem imitando 167. verba imitando 69. formam figuramque dicendi 172. mores oratione 207. literas putidiùs 323. expressa ex aliquo imitatione 326.

Exprobare vitia in adversariis 272.

Expromere vim & rationem dicendi 9.

Exquirere aliquid oratione 103. exquisitæ undique res 350.

Exsecratio (fig.) 412.

Exsorbetur sanguis iniquo iudicio 104.

Exspectatio desiderii 96. expectationi alicujus occurrere 275. expectationem hominum pertimescere 57. expectatione digna oratio 320.

Exstare & eminere 356. appareret atque exstat 35.

Exstingui morte 302.

Exsulare Romæ 81. exsilium deprecari 307. antepone alicui rei 106. in exsilium venire 81. in exsilium pulsus

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

fus 151. exiliis multare hominum vitia 90.
 Exsultans verborum audacia 321. exsultantem te & præfidentem tibi &c. 387.
 Exsuscitare quietum 419.
 Extenuatio (fig.) 410.
 Extorquere sententias de manibus iudicum 159. definitionem è manibus 176.
 Extra quæstionem est 187.
 Extremum tempus diei 13. extremo scenicorum ludorum die 303.
 Extrinsecus aliunde 277.
 Extrudere in viam 234.
 Exulcerare aliquid 272.

F.

Fabricari 395, 396.
 Facere impudenter vitiosè 60. invitus & coactus 206. coemptionem 111. causam 185. malum in causa 269. fementem 249. de se conjecturam 269. partes 300. consilii sui copiam civibus 370. partitionem artium 11. spatium 14. infidias 97. impetum in aliquem 21. iudicem attentum & docilem 279. summè 165. fidem 180. fidem orationis 358. finem scribendi 228. missos 22. oratorem eundem, quem &c. 98. verbum 139, 143. gradum 241. ludos 29. sacrificium 340. orationem 32. duas partes reliquas 376. poema 101. pergratum alicui 195. fecit, ut se abjiceret 14. difficile factu 49.
 Faces dicendi 219. verborum 304.
 Facetè dictum 226. facetiarum lepos 71. facetiùs de

omni re, quàm de ipsis facietis disputari posse 225.
 Facilis ad exardescendum 211. facilitas 97, 206, 207.
 Facinorosi 235.
 Facultas orationis 36. oratoris 31, 42. res facultate præclara 140.
 Fallere spem cogitationum & consiliorum 2. fallax hominum spes 305.
 Familiæ philosophorum 21, 333.
 Familiaris meus 133. Drusi 12. mihi 35. nobis 153. familiarissimus Dionysii 151. familiariter ferre aliquid 202.
 Famosæ 259.
 Fastidio similitudinis fatiari 405. abalienari ab 353. fastidiis adhærescere 122. fastidium voluptatibus maximis finitimum 355. fastidiosè spectare 122.
 Fastigium Capitolii 396.
 Febris: cum febris redire domum 305.
 Feriatus à negotiis 331. feriae forenses 346.
 Ferire sensum 385.
 Ferre legem 201, 249, 263. sententias legibus 108. quæstionem in aliquem 105. aliquem iudicem alicui 202, 262. opem alicui 15. mortem alicujus familiariter 202. casus adversos sapienter 290. aliquid lentè 210. repulsam 260. ferunt aures hominum 290. ut hominum dignitates ferunt 329. ferri oratione 42.
 Ferri civilis subeunda fuit crudelitas 308. ferro erepta vita est *ibid.*
 Fervit æstu pelagus 382.

Fides

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

Fides ac tibiz epularum solennium 407.

Fides valuit 389.

Fieri potest, ut 263.

Figura totius oris & corporis 54. figuræ dicendi 320.

Filum orationis 357. filo uberior 169.

Fingere nidos 137. formam, ingenium sibi 261. mentes ad virtutem humanitatem que 331. novam civitatem in libris 104. fingendi ars 315.

Finitimus est oratori poeta 34.

Firmum ingenium 419. firmissimum quodque in oratione sit primum 275.

Fistulator 424.

Fixæ in animo sententiæ 293.

Flagrare studio dicendi 8, 367. cupiditate 62. odio 211. flagrans bello 306. studium 425.

Flamma invidiæ 308. flammam ore in ardente opprimere 227.

Flatus ostenditur 209.

Flexanima, & omnium reginarum oratio 209.

Flexiones in cantu 353.

Flexo sono attenuatum vocis genus 417.

Florere rerum gestarum gloria 1. laude ingenii, &c. 306. florens fortuna 321. florentior modus in verbis 387.

Flores verborum sententiarumque 352.

Florescere ad gloriam 308.

Floridiora pleraque in picturis novis quàm in veteribus 354.

Fluit oratio 403.

Flumen orationis 153. verborum 210.

Fœderatus populus 85.

Fœnum alios aiebat esse oportere 234.

Fœtus meliores & grandiores edere 185.

Fons & caput 21. fontes & capita legum 90. fontes reconditi atque abdit 7. disputationum 90. argumentorum 189. rerum 44, 179. fontes demonstrare 95. digitum ad fontes intendere *ibid.*

Forensis pulvis, clamor, acies, &c. 70. exercitatio 189. disceptatio 11, 361. usus 33, 291. utilitas 287. consuetudo dicendi 38. barbaria 56. forenses res 2, 377. actiones 256. feriæ 346. sententiæ 154. forensia negotia 137. res forenses scænica venustate tractare 317.

Forma negotii 73. formam sibi fingere 261. formæ in Geometria 87. dicendi innumerabiles 320.

Formare orationem 143, 403. formari similitudine 296. institutione 320.

Formula iudicii 205.

Fornix Fabii 254.

Fortuna incolumis 307. fragilis 305. præstans florensque 221. quæ fortuna det 288. fortunæ bona 146.

Forum meditari 16. in forum venire 299. deferre causas 66. ingenium 340.

Frangere cupiditatem accusando 142. objectum contentione 232. adversarium 235. dum frangat se calor 125. franguntur spes 305. fractus metu 58. fortuna 290.

Fraus *pro* crimine 3, 108, 137, 215, 423.

H h

Fre-

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

- Frequens** senatus 303. frequens te audiui 114. magna hominum frequentia 48. creber rerum frequentia 150. frequentare orationem luminibus 409.
Frigus depellere 381.
Fructus otii 2, 136. memoriae 293. amplitudinis 306.
Fucus puerilis 210. oratoris aut poetae 355. fucō illitus color 408.
Fugere satietatem 355. aliquid in caussis 96. fugit manu telum 383. non fugisset hoc Græcos 120. non fugit Philippum 375. nec illud fugerim dicere 380.
Fundamenta historiae 153.
Fundit inconditè, quantum potest 393. fufum æquabiliter per omnem orationem 345.
Fundos obire 117.
Funus ducere 262. funere efferrī 229. funera patriæ 308.
Furax homo 254. servus 241.
Furere luctu 212.
Fuimus *pro* fuimus 389.

G.

Geminatio verborum (fig.) 412.
Gemmant vites 381.
Generatim 30, 86, 145.
Gentilitates 77. gentilitatis jus 81. gente ad eum rediit hereditas 80.
Genus & partes, *pro* genere & speciebus 87, 296. genus verborum nitidum, lætum 38. dicendi molle, remissum 170. acutissimum, subtilissimum 172. sermonis liquidum, fufum, profluens; exile, aridum, concisum, minutum 197. orationis vulgare 7. fufum, tractum, lenitate æquabili profluens, &c. 154. subtile, acutum; exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum 335. forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, septum, acre, acutum, enucleatum, &c. 319. res genere ipso singulares 291.
Geometria 87, 370.
Gerere rempublicam 303, 371.
Gestus scænicus 420. imminens 229. actorum 60. elaborare in gestu 119.
Gladiatorum vitæ certamen 276.
Gloriam parere, abjicere, deponere 221. gloriosa cum periculo 284. gloriosè 141.
Gradatio (fig.) 413.
Gradus ætatis 344.
Græcia semper eloquentiæ princeps 7. semper hæc summa duxit 129. cui tantus honos habitus est à Græcia, ut 369. Græcus homo 160. Græci homines 11, 92, 120, 128. Græcus orator 181. Græci oratores 8. verbum Græcum 196, 256. mare Græcum & portuosum 337. Græci alicujus quotidiana loquacitas sine usu 50. nec mihi opus est Græco aliquo doctore 159. linguæ Græcæ subtilitas & elegantia 140. Græci libri inscripti de ridiculis 225. Græci dicendi artifices, & doctores 11. ad Græcorum consuetudinem disputare 132. Græcorum copia 6. Græcorum more laudare aliquem 287.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

287. Græcorum more tra-
gædorum 118. Græcorum
gymnasiorum & disputatio-
num memoriam commove-
re 135. prudentiam Græ-
corum ad nostrum usum
moremque transferre 352.
eruditissima illa Græcorum
natio hoc vitio cumulata est
134. Græcarum rerum sig-
nificationem dare 194. Græ-
cis literis eruditus à magi-
stro 140. hæc duntaxat in
Græcis intelligo, quæ 152.
Græcis rebus operam dare
194 qui serò ac leviter Græ-
cas literas attigissim 38. ora-
tiones Græcas explicare 69.
Græce legere 69. scire 151,
253. Græcè sic loqui, nul-
lam ut aliam nosse linguam
videretur 127. Græcè scrip-
ta intelligere 150. non op-
timè Græcè, sed tamen li-
berè respondisse fertur 160.
Græculus aliquis, otiosus &
loquax 48. ineptus & Græ-
culus 103. Græculi contenti-
onis quàm veritatis cupidi-
ores 25.
Grammatici 6, 22. in Gram-
maticis 87.
Grandis oratio, *pro* magna 390.
Gravari 50, 73, 300. grava-
tè respondere 97.
Gravis inimicus alicui 105.
gravis sententia 240. gravis
auctoritate 195. graviter ex-
arsit 304.
Greges philosophorum 21.
gregales 244.
Gubernare navem 78. guber-
nacula civitatum 24, 99.
gubernatio imperii 369. gu-
bernatrix civitatum elo-
quentia 19.
Gurges 228.

Gustare præcepta 65. causas
summatim 195. artes 341.
perpaullulum 234.
Gymnasia 29. Græca 135.
gymnasium suburbanum 46.
Gyrus exiguus 338.

H.

Habenzæ legum validæ 387.
moderandi & regendi 105.
Habere libidines domitas 90.
gratiam 46. otium 73. ver-
ba 214, 276. excusationem
58. sermonem 129, 302.
definitam regionem 129.
locum in 148, 154. ali-
quem auctorem 196. rem
257. invidiam ex aliqua re
262. significationem rei 278.
cognitionem facilem, usum
necessarium 322. dignita-
tem 274, 379, 397. copiam
274. utilitatem 397. ve-
nustatem in specie 396. fa-
bricationem in verbo, in
oratione 388. facetias in
re, in verbo 240. delectum
verborum 379. rationem
dignitatis, commodi 134.
rationem hominum, tempo-
rum 227. rationem homi-
num, rei, temporis 231.
rationem personarum 272.
voluntatem nocendi, &c.
271. habenda ratio est, quos
imitemur 70. ita (sic) se res
habet 126, 137. malè se res
habet 275. quid habeat
quæque causa boni 266.
illa facultate quamcunque
habet 56. habetis quæ vo-
luistis ex me audire 265.
habita est quæstio 202. ha-
biti honores 290. habita
oratio 303. cum esset habita
ratio, quemadmodum 396.
H h 2 Habi-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Habilis** in rebus 54.
Habitare in subfelliis 125. in tractanda aliqua re 198, 266. habitavit lepos in labris 373.
Habitus orationis 408.
Hærare in jure, &c. 77. in causa 317.
Hæsitare in institutis majorum 20. hæsitantes lingua 54. hæsitatio verborum 218.
Hebes in communi vita 116. homo non hebes 158. hebes atque impositum genus hominum 185.
Herciscundæ familiæ causam agere 111.
Heres institutus secundum posthumum & natum & mortuum 83.
Herculè 191, 344. herculè 37, 79, 195, 248, 256, 258, 259, 263, 349.
Herous pes 398, 403, 404, 405. heroum veteres casus 213.
Hesterno sermone 144.
Hexametri versus 405.
Hilaritas oculorum 421. hilaritate redundare 226.
Historiam varietate locorum distinguere 149.
Histrionum 212. histriones, veritatis imitatores 416. histrionum levis ars 9.
Hiulcè loqui 325. hiulcus verborum concursus 391.
Hoc mirabilius, quia 7. hoc tantum oneris 10.
Homo histrio 212. de schola 140. summo ingenio 49. ex numero disertorum 75. nox te hominem reddidit 144. homines Stoici 342. minimè mali 271.
Honorem virtuti præmium, haud prædam, petere 356.
Hortator studii 110.
Hospes in consuetudine civitatis, &c. 184. in agendo 111. hospitium liberale 234.
Humanitas pro humana natura 28. humanitatis inops 144. mollitudo 384. humanitas digna scientia 351.
Humilitas 106.
Hydra & pellis 157.

I.

- Jacere** in silentio 154.
Jactare se intolerantius 221. se in causis centumviralibus 77. jactatus in opere declamatorio 35.
Janua patefacta 95.
Id oneris nobis imponitur 96. id ætatis homines *ibid.* id temporis est 301.
Idibus Septembris 303.
Jejuna concertatio verborum 156. jejunior in dicendo 310. jejunum genus orationis 335. jejunè disputare de aliqua re 26. jejunitas bonarum artium 131.
Ignarus omnis eruditionis 126. legum, juris 20, 21. Astrologiæ 34.
Ignem concipere 211.
Ignominia aliquem levare 255.
Ignosco cæteris, mihi ignoscei volo 60.
Illiberale 66.
Illigare sententiam verbis 393. illigati disputationibus angustis & concisis 152.
Illiteratus 138.
Illitus fucò 408.
Illuc pro ad illum 199.
Illudere præcepta 40. in aliquem 391. illudi ab aliquo 43. illusio 410.

Illu-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Illuminare** orationem 314. 390. sententiis 413. rem verbis 357. illuminatè dicere, rebus, & verbis 329.
- Illustrare** orationem 349. orationem luminibus 412. doctrinam aliquam 374. illustrata res splendore verborum 142.
- Illustres** sententia 314. illustres loci 296.
- Imagines** agentes, acres, insigniti 296. imagines fingere 296. imaginum varietate distinguere *ibid.*
- Imbutus** usu 199.
- Imitatio** vitæ ac morum (fig.) 411.
- Imminens** gestus 229. genus vocis 419.
- Imminuere** auctoritatem alicujus 196. orationis fidem *ib.* imminutio 413.
- Immolare** taurum 255.
- Immortalis** memoria posteritatis 284. immortalem reddere alicujus memoriam 130. immortalitati anteponeere aliquid 90.
- Immutatio** (fig.) 413. ordinis 394.
- Impedire** aliquem interpellatione 144. impedit me pudor exquirere 72. impedimenta naturæ 123.
- Impellere** voluntates quo velit 15. animos 197. iudicum mentes 208. iudicem leviter 279. ad dignitatem 284. ad liberandam patriam 373. quæ sensus impellunt voluptate 353. impulsio ad hilaritatem (fig.) 412.
- Imperaram** domi 140.
- Imperator** bonus ac fortis 209. ornatus à senatu 213. imperatoriis manubiis ornare rostra 307.
- Impertire** alicui suavitatis suæ aliquid 133.
- Impetus** populi 218. animorum impellere, reflectere 274. impetus in eadem verba 412.
- Implicatus** 328.
- Imploratio** deorum, hominum, &c. 214.
- Impolitum** genus hominum 185.
- Imponere** onus alicui 10, 62, 96. legem 122. nomen 134.
- Importare** publicis rebus adjumenta, detrimenta 18.
- Importunitatem** evellere ex mentibus 107.
- Impressi** in oratore motus 211. impressa à sensu 295. impressiones 400.
- Improbare** vitam alicujus 206.
- Improbis** sceleri juncta 235.
- Improvisum** quiddam (fig.) 413.
- Imprudente** me, & invito 44.
- Impudentiæ** ludus 351. condemnare aliquem 77. nomen effugere 57. impudentiam corroborare 351.
- Impunita** libertas 105. impune licet 113, 398.
- In diem vivere** 200. in hereditatem lege agere 80. in liberum loco esse 216. in primis 243, 270.
- Inambulare** in porticu 132.
- Inanis** verborum 18.
- Incendere** iudicem 210. incensus studio alicujus 45. studio discendi 127. incendium oratione concitare 214. restinguere 216. tradere alicui 217.
- Incertus** suarum rerum 93.
- Inchoata**, ac rudia 3.
- Incidere** deliberationem 285.

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

- Incidere in versum, &c. 398.
aliquo studio, & imitatione
167. incidi in philosophos
vestros 152. incidit locus in
dicendo 29. incidens crebrò
vox 418.
- Incitare aliquem ad studium &
laborem 124. mentes 73.
ingenium 193. currentem
208. celeritatem eloquendi
42. celeritatem linguæ 67.
incitatur ratio vivendi 423.
populum incitatum mitigare
94. incitatio gravitatis 419.
languentis populi 142.
- Inclinantem erigere, aut stan-
tem inclinare 209. inclina-
to reliqua incumbat oratio
279. inclinato in pomeridi-
anum tempus die 311. in-
clinatione voluntatis pro-
pendere in aliquem 183.
- Includere verba versu 400. in-
clusa commentatio 70.
- Incolumis inter hostium tela
versari 94.
- Incompta ars 109.
- Inconcinnus in aliquo genere
134.
- Inconditum aliquid 91. incon-
ditè fundere quantum potest
393.
- Increbuisse hoc apud eos 38.
- Increpare fugam alicujus 216.
increpuit discus 136.
- Incudem eandem, diem no-
ctemque tundere 199.
- Inculcare se auribus 135.
- Incumbere in studium 17. in-
cumbit oratio inclinato 279.
- Incunabula doctrinæ 11.
- Incurrere in eadem vestigia
194. in aliquid casu 205.
incurrunt tempora & perso-
næ 188. pedes in orationem
398.
- Incurvescere baccarum uberta-
te 380.
- Incusatio cum amplificatione
358.
- Incutitur timor 220.
- Indicere bellum philosophiæ
196.
- Indices librorum 152.
- Indigere artis, laboris 70. in-
digem liberum 212.
- Indignitas hominis 187.
- Indiserta prudentia 375.
- Indotata ars 109.
- Inducere aliquid in mores 181,
inductus alterius studio 97.
inductio erroris (fig.) 412.
ficta personarum *ibid.*
- Inermes & nudi 371.
- Inertiæ vituperatio 173. con-
demnare aliquem 77.
- Inesse in 74.
- Infans puer 199. infantia 375,
407.
- Inferre sermonem de 14. mi-
sericordiam, invidiam, ira-
cundiam 223. inferenda
contrariis commotionibus
224.
- Infermi homines 92.
- Infinitus forensium rerum la-
bor 2. infinita vis artium 6.
- Infirmare testes, tabulas, quæ-
stiones 180.
- Infiator 75.
- Infixa in sensibus communibus
406.
- Inflammare animum judicis
207. animi motus 31. po-
pulum in improbos 94. in-
flammati amore in patriam
91. inflammatio animorum
213.
- Inflare aliquem sonum 423.
inflata verba 323.
- Inflexa vox ad miserabilem so-
num 212. inflexio laterum
420.
- Infigere aliquid in alterum
245.

In-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Influere** in sensus audientium 349. ex illa lenitate ad hanc vim, influat aliquid oportet 222. animi aliquid influendum est illi lenitati 222.
- Informatio** sententiæ 296.
- Infrequentes** causæ 278.
- Infringere** tribunatum alicujus 12.
- Infucata** vitia 356.
- Infulæ** 344.
- Infundere** in aures 294. infusum animo 270.
- Ingenium** subactum 184. firmum 419. peracre 425. excellens & singulare 269. immortalitate dignum 302. scientia nudatum 77. ingenii celeritas 232. vis 77. 270. præsidium 94. ingenii laude florere 306. ingeniosus homo 346, 393. videtur ingeniosi 244.
- Ingenuæ** doctrinæ 368.
- Ingredi** ad aliquid 44, 96. aliquo 376. iter 418. adscensu 124. in stadium 66. in rationem 223.
- Inhærere** in rei natura 199. in caussarum nervis 358.
- Inhorrescit** mare 382.
- Inhumanus** 300. inhumanitas 47.
- Innocentiam** liberare poena 94.
- Innumerabiles** formæ figuræque dicendi 320.
- Innuptæ** nuptiæ 420.
- Inopportunum** tempus 135.
- Inops** humanitatis 144.
- Inscientia** 95, 375. dicendi 109. inscitia 47.
- Inscribere** libros 29. in animo 293. inscripti libri de 152, 225.
- Insequor**, ut erudiam 131.
- Inferere** in os 199. inferi ab arte 55.
- Inferere** furculos 259.
- Inservire** artibus 7.
- Insignia** verborum sententiarumque 143. insignitè atque asperè vituperare 291.
- Insinuare** suppliciter alicui 42. penitus in caussarum 193.
- Insiltere** imperii jugo 387. munus aliquod 394. vestigiis 319. insistit interius oratio 403.
- Insolens** alicujus rei 96. in re nota 296. insolentem esse in pecunia 288. insolentia disputationis 47. peregrina vocis 325. verborum 327.
- Instituere** leges 29. civitates 17, 40. opus 73. artem 86. tutorem filiorum orbitati 106. consilium 199. sermonem de aliquo 268. & erudire aliquos 320. aliquem artibus 373. rudem ad dicendum 198. institutus liberaliter 199, 367. heres 189. institutio puerilis 126. institutione formari 320.
- Instruere** se domesticis copiis 144. aliquem ad liberandam patriam 373. instructus in jure civili 117. ingenuis artibus 35. voce, actione, lepore quodam 99. actione 415. instructa plurimis rebus oratio 349. literis eloquentia 372. sententiis principia 275. rhetorum præceptis historia 153. instructissimus à natura ad dicendum 318. instruenda propriis præceptis 148. instructu comitata 314.
- Instrumentum** oratoris 74, 300. forense, &c. 349. caussarum, &c. 192.
- Insulitas** ridetur 225.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Integer quietusque iudex 209.
 integræ sententiæ 210. integra esse 309.
 Integumenta 71. dissimulatio-
 nis 292.
 Intelligentia communis 117.
 intelligendi prudentia 42.
 intelligi non potest corpus
 sine loco 296.
 Intendere aliquid 42. aliquo
 62, 205. litem alicui 21.
 digitum ad fontes 95.
 Intentus cura & cogitatione
 193.
 Intercedere rogationi 214.
 intercesserat annus 167.
 Interclusio animæ 397.
 Interdictum est à natura, &c
 100. interdicto contendere
 cum 20.
 Interesse sermoni 309. inter-
 esse inter 198.
 Interfectus suapte manu 307.
 Intermissa ab usu quotidiani
 sermonis 379. intermissio
 422.
 Interpellare 402. odiose 249.
 interpellatio 412. interpel-
 latione impedire cursum ora-
 tionis 144.
 Interpretatio nominis 246.
 verborum 87.
 Interpuncta sermonibus narra-
 tio 281. interpunctæ clau-
 sulæ 392. interpuncta ver-
 borum 397.
 Interruptum 413.
 Interspiratio 392, 408.
 Intervalla 87. intervallis di-
 stingui 401.
 Intervenire alicui 132.
 Intestatò mori 85.
 Intexere aliquid in causâ
 156.
 Intolerantiùs se jactare 221.
 Intrare in sensum, mentem
 176.
 Intueri aliquem tota mente,
 omni animo 167. intuen-
 di non solum oratores, sed eti-
 am actores 70.
 Invehi in causam alicujus 12.
 in aliquem 272, 303.
 Invenire verum 196. inventa
 philosophorum 49. majo-
 rum 116.
 Inventrices omnium doctrina-
 rum Athenæ 7.
 Inversio verborum 249.
 Invidetur præstanti florentique
 fortunæ 221.
 Invidiam habere ex aliqua re
 262. comprimere, excitare
 220. invidia præmi 106.
 ardens senatus 306. invidiæ
 flamma 308. invidiosa fa-
 ciunt invidiosiora 272.
 Invitare aliquem ad 398.
 Invocare aliquem advocatum
 ad 214.
 Involare in alienam possessio-
 nem 366.
 Involuta 71.
 Inurbanus 300.
 Inusti in oratore motus 210.
 Iota litera 325.
 Iracundiam excitare, sedare 220.
 Ironia dissimulantiaque 256.
 Irrauserit 122.
 Irrepere in hominum mentes
 411.
 Irretitus disputationum laqueis
 21.
 Irruere in alias possessiones
 20. in alienum locum 387.
 ne quo irruas 271.
 Irrumpere in patrimonium ali-
 enum 359. in domum 389.
 Iter antiquitatis 121.
 Iteratus ager 185. iteratio 410.
 Iudex integer & quietus 209.
 iudicis cognitio, perturbatio
 223. iudicem allicere, inci-
 tare, attentum & docilem fa-
 cere,

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- cere, impellere leviter 279. docere, commovere 224. inflammare, mitigare 283. inclinantem erigere, stantem inclinare, adversantem & repugnantem capere 209. judicum animos pertractare 208. afficere 217. mentes permovere 208, 283. impellere 208. ad nostram utilitatem vocare 283. judices commovere 210. efficere benevolos, beneque existimantes 278. abalienare 272. in judices invehi *ibid.* apud judices dolorem, misericordiam, &c. excitare dicendo 210.
 Judicare veritate, præscripto &c. 204. judicatum ducere 245. judicatum esse 261, 303.
 Judicium deorum immortalium 291. animi, aurium 356. tradere alicui 217. in possessione judicii consistere 216.
 Jugum sapientium 337. jugo imperii insistere 387.
 Jungere aliquam nuptiis 420. junctio verborum 404.
 Jure suo aliquid dicere 93. sumere, vindicare 20. juris perpetui quæstio 189. juris eundem esse consultum, qui esset orator 110.
 Justa scientia repleti 88.
 Justitia confecit 389.
 L.
 Labor inanis 127. laborem mitigare 309. consumere in aliqua re 110. labore parvulo 203.
 Lacinia obtinere aliquid 361.
 Læso 412.
 Lætæ segetes 381. lætum verborum genus 38.
 Lævis verborum concursus 391. lævitas 354.
 Lamentatio 280.
 Languentem commovere 208. excitare 94.
 Lapidatio 214.
 Laquei disputationum, & interrogationum 21.
 Largifluus imber 382.
 Largiri aliquid inertiae suæ 34.
 Latinus orator 181. Latini sermonis subtilitas & elegantia 140. in Latino sermone, verborum suavitas, &c. hujus urbis maxime propria 324. Latini, magistri dicendi hoc biennio exstiterunt 350. nostri minus student literis, quam Latini 324. verba Latina 134. Latine loqui 317, 322, 326, 328. Latine reddere ea, quæ quis legerit Græcè 69. Latine tradere ac perpolire aliquid 351. Latine dicendo, &c. assequi possumus, ut ea quæ dicamus intelligantur 326. nec sperare qui Latine non possit, hunc ornatè esse dicturum 322.
 Latitudo verborum 168. latè patet 110.
 Latrare ad clepsydram 373.
 Lautæ supellex 74. lautos accumbere 13.
 Laxare modos 120. animos curamque à contentione 425.
 Leguleius 110.
 Lenitas vocis 206.
 Lepos facetiarum 71. in jocando 14. habitat in labris 373.
 Levare laborem 137. maerorem consolando 143. aliquem

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- quem errore 298. labore 292. ignominia 255.
- Lex annalis 249. mancipii 82. in duodecim tabulis 75. lege agere *ibid.* cum aliquo 20. legum habenæ 387. fontes & capita 90. leges instituere 29. jubere, vetare 31. scribere 40. leges venalium vendendorum 116.
- Lexeis lepidè compositæ 391.
- Liber *pro* vino 388.
- Liber temporis 330. liberiora poetarum licentiæ quàm nostræ 379.
- Liberalis parens 181. liberale hospitium 234. liberales doctrinæ 368. liberaliter institutus 199, 367.
- Liberare periculis 15. liberatus admiratione 298.
- Libertas mea libidinem tuam refutabit 304. libertatem impunitam tenere 105.
- Libidinis scopulus 195. libidines totum dissipaverunt 229. libidines habere domitas 90.
- Libra, & tabulæ 106. quod per (æs &) libram agitur 383.
- Librarium notæ 392.
- Libri rhetorici 29, 131. pontificum 89. inscripti de 152, 229. referti de 40. librorum indices 152. libellus duodecim tabularum 90. libellorum munus 365.
- Licet rogare, modò breviter 239.
- Limare de aliquo 321. limat aliquid 54, 403. limatus oratione 83.
- Lineamenta in Geometria 87.
- Linguam acuere & procudere 365. linguæ mobilitas 59. gravitas 323. solutio 54. Græcæ subtilitas & elegantia 140. ejusdem societate conjungi 421. lingua hæsitare 54. alia lingua loqui 152. natus in alia lingua 369.
- Liquidum sermonis genus 197.
- Litem alicui intendere 21. perdere 75. ordinare 145. suam facere 272.
- Literatus homo 324. literatè dicta 243.
- Literis mandare 130, 149. custodire 130.
- Litigiosi homines 121.
- Locuples oratio 400. in dicendo 37. locupletare dote 109.
- Locus quietis plenissimus 2. oratorius 243. corpus sine loco intelligi non potest 296. locorum varietate distinguere historiam 149.
- Loquax stultitia 375. in argumentis judicandis 197. loquacitas quotidiana 50. perennis & profluens 401. loquacitatem vultu ipso aspectuque contertere 99.
- Loqui alia lingua 152. non tam bene, quàm suaviter 324. arbitrato suo de re aliqua 48. Græcè 127. Latine 317, 323, 326, 328. æquabiliter 325. rhetorico more 62.
- Lubricus locus 182.
- Luctari cum aliquo 35.
- Luctus filii, *i. e. patris pro filio* 212. luctus ficti heroum 213. luctuosum 222. alicui 306.
- Ludere aliquem 209. causam disputationemque 227. in aliquem 391. pila 35, 100, 244. scriptis 100. luduntur ea facillimè, quæ &c. 236. ludi irrisione 27. lusio 35.
- Ludibunda, doctè & delicatè 420.

Lu-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

Ludicra armorum ars 164. ludicra exercitatione prædicare aliquid 66.

Ludus in otio 331. impudentiæ 351. summorum artificum & magistrorum 320. ad ludum descendere 137. ludus est non hebeti homini 158. cujus è ludo meri principes exierunt 169. ludii Romani 12. scænici 303. ludorum epulare sacrificium 340. quinquennalis celebritas 369. ludos facere 29.

Lumen translatum 384. radium 385. augendi 412. adferre orationi 384, 387. adhibere rebus 327. lumina domus 82. verborum & sententiarum 409. dicendi 180. luminum jura 78.

Lustrum condere 85, 255.

Lux veritatis, historia 143. lucem ingenii & consilii sui porrigere alicui 86. in lucem veritatis proferre aliquid 70.

Luxuries in herbis 171, 381. irrupit in domum 389.

M.

Machinari aliquid ad voluptatem 393. machinatio 158.

Magister bonus & eruditus 214. germanus artis cuiusdam 198. linguæ, animi, virtutis 373. dicendi, stilus 67, 122. Samnitium 347. magistri dicendi 350. qui rhetorici vocantur 28. magistrorum præcepta 8. copia 8. magistra vitæ, historia 143.

Magnificentius augere & ornare aliquid 44.

Majestatem minuere 175, 176, 199, 217.

Mali aliquid facere dicendo 269, 273. mali nihil facere in causa 269. malè audire 258, 272.

Malui compilari, quàm vœnire 255.

Mancipii lex 82. mancipiorum jura 78.

Mandarè res literis 149. sermonem literis 130. sermonem libro 302. mandata exponere 148.

Manere in pristina communi-
one 339.

Manfa 199.

Manubiæ imperatoriæ 307.

Manus arguta in gestu 420. manum conferere ex jure 20. in manus hominum pervenire 44.

Martem belli esse communem 388.

Mater avaritiæ, luxuries 201.

Materia scientiæ 6. materies orationis 192. oratori subiecta 178. ridiculorum 236. ad jocandum *ibid.*

Matertera 127.

Mathematica 31. res mathematicæ 154. mathematici 22.

Maturitatem assequi 166. maturimè omnium 340.

Mediocritas in dicendo 55. exercitationis & consuetudinis meæ 269. motus mei 319. mediocris eloquentia 62. res arte mediocris 140.

Mederi alicui 208.

Medicus 32, 143. medicinæ facultas 32.

Meditari forum, &c. 16. ea quæ agenda sunt in foro 66. meditatum nobis 179.

Medius fidius 257.

Membrum cohærens cum omni corpore 269.

Me-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Memet** mei poenitet 318.
Memor homo 405. **memores** oratores 188.
Memoria jurisconsultorum 59. verborum 296. rerum 296. thesaurus rerum omnium 9. **memoria** eorum obscurata est, & evanuit 170. **memoriæ** ars 292. fructus, utilitas 293. veteris recordatio 3. **memoriæ** mandare 162. prodere 309. lumen afferre 293. **memoriam** exercere 70. alicujus vivam tenere, immortalem reddere 130. commovere 135. opprimere 297. **memoria** proditum esse 84. tenere 19, 126, 268, 293. custodire 59. sepire 64. vigere 294. repetere aliquid 1. **memoria** dignum 45, 153. **memoria** singulari 425. **memoria** teste 130. in **memoria** insidere 181. de alicujus **memoria** commemorare 341. posteritatis immortalem **memoriam** augere 284. **memoriæ** publicæ retinendæ causâ 149. ut **memoriæ** proditum est 123. ad **memoriam** 122. ad **memoriæ** diuturnitatem stabile 59. nullius **memoria** me refellente 130.
Mendaciunculis adspargere narrationem 237.
Mendicum instrumentum 349.
Mens communis 363. **mentis** oculi 385. **mente** omni versari in aliqua re 208. **mentes** pertractare 103. degustare 104. movere 41, 157. permovere, impellere 208. excitare 9, 163. incitare 28, 73. reprimere 73. fedare 9.
Mentiri apud aliquem 210.
Mentum intorquere in dicendo 254.
Mercēs periculi 221. **mercedula** adductus 92.
Mereri stipendia 247.
Meri principes 169.
Meridianum tempus 310.
Metiri orationem intervallis 400. rerum fructum utilitate 284. omnia voluptate 333.
Metu fractus & debilitatus 57. exalbescere 419.
Militarem rem discere 61.
Mimi ethologi 237. **mimis** perapposita 257. **mimicus** jocus 236, 257.
Minaciter terrere aliquem 42.
Ministratorem petere 272.
Ministrum se præbere alicui 92. **ministri** in causis jurisperiti 119. **ministra** oratoris, artes, &c. 36.
Minitavi vitæ cruciatum 419.
Minuere majestatem 175, 176, 199, 217. auctoritatem suam 195. potestatem consularem 215.
Minutus animus *pro* parvo 390. **minuti** pedes 398.
Mirum, ni cantem 259.
Miscere animorum motus 102. omnia odio, invidia, &c. 218. majus malum 419.
Miseranda oratio 259. **miserabilis** oratio 214. **miseratio** 214, 359.
Misericordiam concitare 105. movere 259. commovere 213. **miser cordia** captus *ib.*
Mitigare tristitiam & severitatem 235. populum in bonos incitatum 94. **mitigantur** labores gloria compensati 309.
Mobilitas linguæ 11.
Moderari actionem motu corporis, &c. 9. **moderandus** ad

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- ad tempus, ad causam 158.
moderata unguenta 354. studia 196. moderatio perfecti oratoris 16. moderatione numerorum & pedum adstrictus 120.
Modicis regionibus circumscripta 155.
Modificata orationis membra 401.
Modus verborum & sententiarum 392. mollitudinis & lævitatē in tactu 354. modos tibicinis tardiores facere 120. laxare, mutare *ibid.*
Mœrorem levare consolando 143.
Molesti intervenimus 132. molestiarum moles 2.
Moliri amorem, &c. in iudicio animis 219.
Molliora dicendi genera 170. mollire translationem præposito verbo 386. mollitur mare 388. mollitudo humanitatis 384.
Momento quodam dispensare inventa 64.
Monita usus nostri 203.
Monumenta temporum, &c. 149. rerum gestarum 93.
-Morem alicui gerere 50, 298, 300. more majorum 216. Aristoteli 343. rhetorico 61. mores conformare 40. bene morata civitas *ibid.* bene morati viri 207.
Mors beata, donata 307. nefaria *ibid.* mortis opportunitas 308. atrocitas *ibid.* mortem obire 364. morte extinguī 302. mortuus rapitur 262.
Motus animi celeres 53. motus animi miscere, agitare, concitare 102. conficere 279. accendere 53. inflam-
- mare, extinguere 31. motus impressi in oratore, inusti 210. motus siderum 87. motus oratorius 118.
Movere misericordiam 259. fletum populo 106. risum 225, 243, 245, 265. admirationem 244. sensum leviter voluptate 355. aliquem tribu 256. moveri cum venustate 408.
Mulsam frigidam bibere 261.
Multare hominum vitia damnis, ignominia, vinculis, verberibus, exiliis, morte, 90.
Multifariam defossum 202.
Multus in aliqua re 134, 296. multi modis circumventus sum morbo, &c. 419. operam suam multam existimari volunt 173. multitudo litium 56.
Munionem citare 119.
Munire viam ad audiendum 218. munitio 278.
Munus oratoris 124, 153. artium 144. libellorum 365. munus præstare 144. insistere 394. munera naturæ 54. reipublicæ 93.
Murmur maris 384.
Musica (plur.) 101, 368, 370, musicæ 6, 87, 342. res musicæ 155. musicus 98. musici 22, 293. musicorum norma 403.
Mutare modos 120. mutari lumina putabat 82.
Mutuari aliquid ab 29. mutationes 381.
Myseria Athenis 341. dicendi 96.

N.

Narrare rem breviter 280. pervariè jucundèque *ibid.* ver-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- verbis usitatis 281. interruptè *ibid.* narratio jucunda, ad persuadendum accommodata 280. aperta, perspicua, distincta personis, interpuncta sermonibus 281. orationis reliquæ fons 282. narrationis virtus 280. unus est in causa locus 281. narrator rerum 149.
- Nascitur utilitas ex laude 284. natus in literis 369. in alia lingua, ac moribus *ib.* ad dicendum 47. malo genere 263.
- Natura corporis 208. rerum 9, 187, 277, 352. domina est 240. boni alicujus princeps 294. naturæ obscuritas *pro* physica 34. dona 53. munera 54. præsidia 19. impedimenta 123. propria 65. voluptas 355. vis 405. naturam movere, delectare 406. natura fieri, ut 152. duci, proficere 167. jus est inter homines 362. usuque callidus 103. inhærere in natura rei 199. ars à natura profecta 406. vis à natura data 421. nihil à natura denegatum alicui 183. naturis differre 169. irridendis, indicandis 264. est in naturis rerum 315. vis & natura alicujus rei 90, 199. argumenta criminum & defensionis ad naturam universam revocare 186. natura ridetur 259. naturæ ridentur ipsæ 243. natura nulla est, quæ 314. fabricata est hoc 395. lenioribus principiis prætexuit &c. 277. res habet naturam ambigendi 361.
- Naturale 55, 421. naturalis nota cujusque rei 363.
- Navalium opus 32. Navare operam 139. Navem gubernare 78. naviculam duorum scalmorum in portu evertere 79.
- Necéssitas fabricata est ædium fastigia 396.
- Nefarius prædo 303. nefaria mors 307. nefarium crimen 215. scelus 306.
- Neptunus *pro* mari 388.
- Nervi caussarum 358. forenses 343. in dicendo 168.
- Nexorum jura 78.
- Nidos fingere & construere 137. nidulus 91.
- Nigror noctis & nimbûm 382.
- Nihil admodum 130. nihil ad hoc tempus 128. nihil ad Persium 138. nihil addo 245. nihil tam simile 254. nihil est, quo 255. nihil istorum 264. pro nihilo putare 289. nihil deest isti, neque à natura, neque à doctrina 425.
- Nimiûm diligentes 257.
- Nisi si 235, 244.
- Niti prudentia, &c. 99. mendacio 141. exemplorum copia 43.
- Nocere causæ 282. ei, pro quo quis diceret 269.
- Nomen eloquentiæ relinquere 129.
- Non nimis 231. non optima 54. non optimè, non pessimè 165.
- Norma juris 205. rhythmicorum, & musicorum 403.
- Notæ locorum 202. argumentorum 203.
- Notare aliquem 257, 291. aliquid in audiendo 405. orationem tanquam stellis quibusdam 390. notari nota re 247. notata animo 184. notatæ

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- notatæ res 294. temporibus & personis 155. notatio conversa, immutata casibus, traducta ex parte ad genus 296.
- Novare verba 380. novatum verbum 379. novatus ager 185.
- Novitas 390. res novitate primæ 291.
- Nox te nobis expolivit, hominemque reddidit 144.
- Nuces legere 253. si nucem fregisset 254. nuculam facere 244.
- Nudatum scientia juris ingenium 77.
- Nudi & inermes veniunt ad 371.
- Nugatorium exordium 275.
- Nullus: ut sine his studiis vitam nullam esse ducamus 136.
- Numerus adstrictus, solutus 393, 394. procerior 400. numerum conficere in oratione 329. ad certum numerum paucitatemque revocare 87. numero in aliquo esse 319. non solum numero, sed etiam paucitate 192. numeris adstringere 392. adstrictè numerosa oratio 400. remissiùs numerosa *ib.* numerosè cadere 393.
- Nuncupari 380.
- Nuntia vetustatis, historia 143. nuntium remittere uxori 85, 111.
- Nutus *pro* pondere 393.
- O.
- Obcæcat orationem narratio obscura 281.
- Obductum uno pressu ac sono 420.
- Obeffe ei, quem defenderet 269. ei, pro quo diceret 268.
- Objicere tempus fluctibus 2.
- Obire judicia 77. fundos suos 117. mortem 364. obitus fiderum 87.
- Objurgatio (fig.) 412.
- Oblectare animos 197. oblectatio 56, 142.
- Oblivionis ars 292.
- Obmutescere 139.
- Obruere malum bono ornando, &c. 266. obrui ambitione, & foro 44. in ipso cursu 306. obruit id, in quo offenditur, illa etiam, quæ laudanda sunt 55. obruit illum risus 263.
- Obscenitas 238, 243.
- Obscura scientia 30. narratio 281. opinio exigui temporis 43. obscurum esse in re narranda 281. obscuriùs dictum *ibid.* dicere *ibid.*
- Obscurare literas negligentius 323. obscurata est eorum memoria 170. obscuritatem rebus afferre 280, 327.
- Obsecratio (fig.) 412.
- Obsequi suis studiis 3. studio alterius rectissimo, &c. 47. voluntati 96. obsequi istis studeo 50.
- Obsignare tabellas 79.
- Obsolescere 372. obsoleta oratio 320, 353. obsoleto horridoque tenemur in antiquis tabulis 353.
- Obstrepere sibi in dicendo 327.
- Obstringere civitatem religione 255.
- Obtinere nomen suum 144. potentiam 86. obtinuit Xenocrates Academiæ nomen 333. obtinet oratio reliqua cursum parem 68. obtinebant Academiam 24.
- Obtun-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Obtundere vocem in dicendo**
 261. obtundi ingenia nolui
 351.
Obtutus oculorum in cogitando
 311.
**Occæcat nigror noctis & nim-
 bûm** 382.
**Occulere puncta argumeto-
 rum** 204.
Occupatio urbis ac vitæ 10.
 juris civilis perdiscendi 119.
 ante occupatio (fig.) 412.
 occupatissima civitas 369.
**Occurrere expectationi alicu-
 jus** 275. occurrit animo 174.
 occurret omne id quod erit
 in re 192.
Oculi indices animi 420. ocu-
 lorum obtutus in cogitando
 311. dominatus 420. mo-
 deratio, intentio, remissio,
 conjectus, hilaritas 421. ocu-
 lorum commendatione ani-
 mis tradi 295.
**Odium creare, incitare, in alios
 fruere, à nobis ac nostris
 demovere** 220. excitare 210.
 odio flagrare 211. premi
 106. odiosæ res 235. odio-
 fiores 328.
Odor urbanitatis 384. odorari
 quid sentiat aliquis 209.
Offendere ad scopulum, &c.
 387. offendere aliquid in
 60. ne quid offendas 271.
 offendi in aliqua re 56, 122,
 324, 355, 406. offensio ne-
 gligentiae, perfidiae in aliqua
 re 173. non dissimilis invi-
 diae aut odii 220.
Officium oratoris 124, 291.
 officia oratoris 125. orato-
 rum 154. de officio oratoris
 disputare 38.
Officina rhetoris 151.
Olere peregrinum 325. ceram,

cricum 354. olens malè
 241.
Omnimodis disputare 42.
Omnino haud placet 196.
Onerare pectus rerum copia
 365.
Onus imponere alicui 10, 62,
 96. onus & munus magnum
 quoddam est 55.
Opacare locum 14.
Opem amicis porrigere, &c.
 86.
**Operam suam multam existi-
 mare** 173. navare 139. per-
 dere 110. consumere in ali-
 qua re *ibid.* opera dedita 43,
 405. operis subsicivis 299.
Operarius orator 38, 124.
Opinabar 380.
Opinio magna nobis fuit 126.
 exigui temporis aut falsa, aut
 certè obscura 43. opinio-
 nem tollere 130. minuere
 221. opinione major 73,
 173. ex opinione communi
 dicere 44.
Oppidò pro valde 247.
Opportunitas mortis 308.
Opprimere memoriam 297.
 flammam in ore ardente
 227. oppressi opinionibus
 314. ruina 293.
**Oppugnare rem in disputatio-
 nibus** 198. oppugnationes
 oppidorum 97.
Optabilis 270, 284. optatio
 412.
Optimi cujusque laude duci
 364.
Opus est pro commodum 145.
 sedes opus est his formis, &c.
 295. opus esse oratori ge-
 stum & venustatem 118.
Oraculum civitatis 93.
**Oratio composita, ornata, ar-
 tificio quodam & expolitione
 distincta** 27. spinosa, exilis,
 longè.

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

longéque à nostris sensibus
abhorrens 39. subita, for-
tuita 67. commodè scripta,
diserta, oratoria, fortis, vi-
rilis 108. moderata 142.
placida, summissa, lenis 207.
miserabilis, irridenda 214.
temperata 222. multa, va-
ria, copiosa 224. miseranda
259. confusa, perturbata
327. gravis, suavis, erudita,
liberalis, admirabilis, poli-
ta, &c. 352. inculta, vul-
garis, obsoleta 353. concin-
na, distincta, festiva, &c.
355. civilis 360. altè repe-
tita 349. juncta, cohærens,
æquabiliter fluens 392. te-
nera, flexibilis, &c. 394.
facta, soluta, libera 400.
numerosa, locuples 400. per-
petua 409. orationis mate-
ries 192. tractus lenis &
æquabilis 149. color & fuc-
cus 352. severitas 393. cur-
sus 144. vis & incitatio, ve-
stigia ingressusque 71. varii
eventus 57. varietas 319.
conversiones 401. ornamen-
ta 65, 300. ornatus, habi-
tus & color 408. genus fu-
fum, tractum, cum lenitate
æquabili profluens, &c. 154.
forte, vehemens, commotum
in agendo, præmunitum,
&c. 319. orationem ornare,
illuminare 314. formare, va-
riare, distinguere quibusdam
verborum sententiarumque
insignibus 143. evolavit ora-
tio 71.
Orator verborum 331. orato-
ris instrumentum 74. orato-
res pauciores, quàm poetæ
boni 7. oratorius locus 243.
numerus & modus 68. mo-
tus & status 118. oratoria

oratio 108. laus 60. orato-
riæ dictiones 256.
Orbis verborum 407.
Orbitas filiorum 106. senatus
303.
Ordinem temporum conservare
281. verborum aut senten-
tiarum complecti 295.
Ornamenta pacis 201. ingenii
71. orationis 65, 281. di-
cendi 148, 181. ornamen-
tum senectutis 92. ornamen-
ti nullius expers 125. orna-
mentorum plena domus 72.
copia 72.
Ornare rostra manubii impe-
ratoris 307. seditiones 182.
doctrinam aliquam 374. ora-
tionem 314. historiam 150.
aliquid dote verborum 109.
aliquid ornatu suo, alieno
110. dicendi luminibus 180.
ornandi causa laudare ali-
quem 287. ornandi genera
34. ornatus homo 76. na-
turæ muneribus 54. copia
rerum 118. scientia, cogni-
tione rerum 371. nomine
oratoris 94. ornati homines
in dicendo, & graves 20.
Ornatus orationis 408. orato-
ris 300. verborum 26. or-
natu aliquid spoliare, denu-
dare 110. ornatu aliquo
comitata oratio 314. in
ornatu disposita insignia &
lumina 352. ornate loqui
65. ornate, copiose, variè-
que dicere 180.
Ortus siderum 87.
Os *pro* impudentia 79. nisi ac-
cessit os 140.
Oscitans sapientia 191.
Ostentatione uti 141. ostenta-
tionis ingenii suspicio 283.
Otium consumere 29, 151. se-
nectuti bellissimum subsidii
I i

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- um 121. otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio 136.
- Ovans adscendit in Capitolium 213.
- P.
- Pacta, conventa, &c. 173, 178.
- Pæanem citare 119.
- Pæan 403. duplex 398. superior 399. prior 404. posterior 399, 405.
- Palæstræ artificium 35. palæstræ & olei 38. palæstram discere 35, 345. nescire 35. palæstra uti 408. à palæstra gestus 420.
- Palmam alicui deferre 231. dare 375.
- Paratus naturæ vel doctrinæ præfidiis ad dicendum 19.
- Parcere auribus, consuetudini 390.
- Parens artium 5.
- Parere voluntati alicujus 200. senatui de salute reipub. 199.
- Parere gloriam 221. novum sibi studium ludumque 331.
- Polydorum Hecuba partu postremo parit 420. partum per nos 94. parta virtute, magno labore, magnis periculis 221. quæ ab oratore pariuntur 180.
- Parietes pro ædificiis 289. parietum jura 78.
- Πατριάρχης 246.
- Parricida 358.
- Partes facere 300. partibus meis transactis 133. in utramque partem differere 359. dicere *ibid.* sententiam dicere 343. in partes dispertire 362. distribuere 363. describere 376.
- Particeps opinionis alterius 77. sermonis 424.
- Particula cœli 82. particula tenuissimæ 199.
- Partiri cum aliquo 300. partita membra 364. partita sententiæ 314. partitio 365.
- Pascitur pecus qua lubet 262.
- Pater eloquentiæ, Isocrates 131.
- Paterfamilias 61, 71, 347.
- Paterpatratus 84, 187.
- Patricii 80.
- Patrimonium dignitatis 303. patrimonii Syrtis, scopulus 385. patrimonii sui propugnator 114.
- Patrocinium æquitatis arripere 113.
- Patrona civitatis, provocatio 215.
- Patuli rami 14.
- Paucitas eloquentium 10. non solum numero, sed etiam paucitate 192. ad certum numerum paucitatemque revocare 87.
- Pavimentum 391.
- Pavor expectorat mihi omnem sapientiam 380, 419.
- Pectus rerum copia onerare & complere 365.
- Pecuniæ repetundæ 174.
- Pedis suppositio 326, 420. pedem nemo supposit in illo judicio 107.
- Pedissequa 110.
- Pellicere sententias sale, &c. 114.
- Per nos depulsi 2. per leges non licet 186.
- Peracuta præcepta 141.
- Peragrarè per animos hominum 103.
- Perangustè referre aliquid in oratione 72.
- Perapposita mimis 257.
- Per-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Percallere usum rerum 192.
 Percellere aliquem 19, 262.
 Percipere mentibus 142. au-
 ribus 142, 295, 315. sensi-
 bus 336. animo 59, 336.
 cogitatione 295. percipien-
 da omnis antiquitas 70.
 Percommodè facere 292.
 Percunctatio (fig.) 410. servilis
 280.
 Percurrere multa animo, cogi-
 tatione, multa legendo 101.
 aliquid properans 204. per-
 curri 328. percurritur
 brevitate 281. percursum
 animo habere 188. breviter
 percurſa de arte 95.
 Percutere animum 296. per-
 cussio intervallorum 401.
 percussiones numerorum in-
 signes 398.
 Perdere operam 59, 110. vo-
 cem 262. reum *ibid.*
 Perdiscere aliquid 119.
 Perducere aliquem ad suam
 sententiam 274.
 Peregrinus in agendo 101. pe-
 regrina insolentia vocis 325.
 peregrinum sonare, olere *ib.*
 peregrini in nostra patria
 117.
 Perennis loquacitas 401.
 Perferens injuriarum 207.
 Perficere aliquid mente, lin-
 gua 18. perfectus in omni
 parte humanitatis 35. per-
 fectum sibi opus esse, si 95.
 perfector dicendi, stikus 122.
 Perfidiosus 269.
 Perfugium senectuti celebra-
 dæ & ornandæ 92.
 Perfunctus honoribus, & rei-
 pub. muneribus 93. perfun-
 ctio honorum 306.
 Pergratum facere alicui 195.
 pergrata, perque jucunda
 95.
 Pergraviter reprehendere ali-
 quem 105.
 Perit id quod obscurius dictum
 est 281.
 Peritè dicere 129.
 Perlatè patet 134.
 Permanare ad mentes moven-
 das, 274.
 Permanere in sententia 138.
 Permissio (fig.) 413.
 Permista cum laboribus & mi-
 seriis fortuna excellens 221.
 Permoveere mentes 208. per-
 moveri sensibus 210. in di-
 cendi exordio 58. permo-
 tio animorum 28, 208. per-
 motiones gignere, tollere,
 sedare 364.
 Perneceſſarius homo 218.
 Peroportunum diverſorium
 234. peroportunè mihi ce-
 cidit 133.
 Peroptatò datum 135.
 Perorare cauſſam 213.
 Perpendere aliquid arte 379.
 Perpetuare verba 397. perpe-
 tua disputatio 133. oratio
 396. festivitas 226. defen-
 ſio 226, perpetui juris quæ-
 ſtio 189. perpetuitas sermo-
 nis 226. verborum 403.
 Perpolire aliquod opus 149,
 180. perpolitus præceptis ar-
 tium 217. omnibus iis arti-
 bus quæ sunt libero dignæ 35.
 Perpugnax in disputando 44.
 Perpusillum rogare 239.
 Perquam puerile 175. per-
 quam breviter 217.
 Perquiritur cognitio rei 362.
 Perrarò 6.
 Perridiculi 341.
 Perfalsum 259.
 Perſcitum: per mihi ſcitum
 videtur 256.
 Perſcriptiones 117.
 Perſequi veſtigia alicujus 50.
 Per-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Persona** *pro* simulacro 296. personam tenere 329. suscipere 76. ex persona 212. personarum hominum innumera- biles 191. personas sustinere 174, 243. agitare 243. per- sonis distincta narratio 281. confusis personis 327. per- sonatus 420.
- Perspergere** orationem lepore 71.
- Perspicere** aliquid per involu- cra & integumenta 71.
- Perstringere** breviter 217.
- Pertexere** aliquod opus 191.
- Pertimescere** dicendi difficul- tatem, eventus orationis, expectationem hominum 57.
- Pertractare** mentes sensusque 103. animos hominum 141, 209. pertractatio poetarum 87. rerum publicarum 25.
- Perturbari** in exordienda ora- tione 57. perturbatus ordo 327. perturbatio iudicis 223. disciplina veteris 2. perturbatione animi regi 204.
- Pervagatae** res 73. pervagata opera 402. praeceptis per- vagata 183.
- Pervariè** narrare aliquid 280.
- Pervellere** aliquid 125.
- Pervenire** in manus hominum 44. ad scientiam 141. ad summos oratores 165.
- Perversè** dicere 67.
- Pervertere** spem, consilia mor- te 306.
- Pervestigare** quod quaeras 192. pervestigatio scientiae 6.
- Pervolvatur** animus in locis 193.
- Pervolutare** scriptores 70.
- Pervulgare** artem 86. pervul- gata res 296.
- Pes** in navi 383. ante pedes posita 384.
- Pestiferi** cives 107.
- Pestis** communis 2.
- Petere** subsidium ex 107. ho- norem virtuti praeium 356. petitor 75.
- Philosophari** paucis 196.
- Φιλοσοφία**, procreatrix & pa- rens omnium laudatarum artium 5. philosophia prae- potens & gloriosa 89. phi- losophiae deditus 105. bel- lum indicere 196. mentem ad philosophiam appellere 195. praeclari & nobiles in philosophia 24. penitus in media philosophia retrusa atque abdita esse 41. exer- citatio duarum philosophia- rum propria 359.
- Philosophus** mollis, languidus, enervatus 105. philosopho operam dare 348. philoso- phi politici 359. illius aeta- tis nobilissimi 195. philoso- phorum scholae 29. greges 21. familiae *ibid.* dissenti- entes inter se, &c. 329. philosophorum more 107.
- Physica** 31. physicus 26. phy- sici 20. φυσικοί 100.
- Picturae** ars ratioque 315. pi- ctura uti 35.
- Pigmenta** 210.
- Pignora** auferre, cadere, con- cidere 304.
- Pila** ludere 35, 100, 244. ad pilam se conferre 331.
- Pistrinum**: in pistrinum detru- di & compingi 24. in pistri- no vivendum 191.
- Planè & dilucidè** loqui 65. di- cere 281.
- Platanus** Craffi, diffusa patulis ramis 14.
- Plebiscita** 215.

Plena

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Plena omnia consiliorum 18. actio plena veritatis, &c. 159. plenior in dicendo 310. plenum quiddam & sonans 379.
- Poema facere 101.
- Pœna temeritatis 308. pœnæ æstimatio 108. pœna iudiciorum liberare innocentiam 94.
- Poesis concinna, distincta, ornata, festiva, &c. 355.
- Poetarum copia 6. pertractatio 87.
- Poetica 393. poeticus numerus & modus 68. poetica facultas 34. poeticum (*f. per-vetustum*) verbum 379.
- Pol 259
- Polire orationem 32. aliquid oratione exercitata 343. politus homo 235. humanitate 195. politius aliquid 4. politiissima doctrina 371.
- Politici philosophi 359.
- Polliceri aliquid alicui 190.
- Pomeridianum tempus 311. pomeridiana sessio 365.
- Pompam in dicendo adhibere 267. in pompa illustris 169.
- Pondus imaginum 297. verborum 158.
- Ponere (*pro* deponere) vitia 326. ponere omne studium in 30. subsidium in 121. quæstiunculam alicui 48. causam 179, 282. præcepta 156. aliquid in percunctando 127. tempus in 310. exempla ex 201. aliquid alicui in fraude capitali, &c. 215. aliquid in orationis laude 401. eloquentiam in quodam ingenii & exercitationis genere 4. in re positum, atque natura 44. in re positæ 178.
- Pontifex maximus 149, 307, 371. pontificum libri 89. pontificium jus 372.
- Popularis trutina 197. lapsus 286. laus 364.
- Porrigere alicui lucem ingenii & consilii sui 86.
- Portenti simile 269.
- Portuosum mare 337.
- Possessor 262.
- Posteritatis memoria immortalis 284. posteritati ostenditur ea ratio vivendi, ut 423.
- Posthumus filius 83, 189.
- Postliminium 84, 85, 187.
- Postremum lumen rapere oculis 385.
- Postulatus de ambitu 258.
- Potestas moderandi & regendi 105.
- Præbere se ministrum alicui in aliqua re 92.
- Præcidere dubitationem alicui 140. præcisio (*fig.*) 409.
- Præcipere de aliqua re 61, 160. aliquid alicui 171. præcepta agendi & loquendi 375. communia & contrita 63. quæ in artibus rhetorum reperiuntur 154. præcepta dare de 160.
- Præcípites casus 309. præcipitans sol me hæc præcipientem evolvere coegit 414. præcipitans amnis 401.
- Præco actionum 119. præconium domesticum 166.
- Præcurrere alicui 425. ætatem studio & diligentia 184.
- Prædicare, *pro* nominare 98. aliquid de aliquo 127.
- Prædiolum parvum & litigiosum 359.
- Prædiscere ea quæ agenda sunt 66.
- Præditi summis ingeniiis homines 4.

INDEX PHRASIVM ET VERBORVM.

- Præesse** multis 20. alicui sci-
 entiae 86, 92. studio 110.
 præfuit Athenis annos qua-
 draginta & urbanis & belli-
 cis rebus 373.
Præfidens sibi 385.
Præmium virtuti petere 356.
 præmiis decorari 108.
Præmunitum genus orationis
 319. præmunitio orationis
 272 ad id, quod aggredi-
 are (fig.) 411.
Præpositus muneri 145.
Præpostera tempora 327.
Præpotens philosophia 89.
Præscriptæ auctoritates 305.
 quoties præscribitur 119.
Præsentem in rem venire
 117.
Præsidium ingenii 94. clienti-
 bus 86. præsidia naturæ,
 doctrinæ 19. præsidia sua
 dimittere 272. confirmare
 273. quid petam præsidii
 356, 400.
Præstare ætati suæ 425. omni-
 bus gloria 306. culpam 52.
 incommodum 82. munus
 suum 144. ingenuitatem &
 ruborem 238. consilium fi-
 demque reipub. 371. elo-
 quentia 129. omnilaude 307.
 literis, doctrina 372. quos
 præstare nemo potuit 182.
 quæ tibi nemo præstitit 124.
 bona existimatio divitiis præ-
 stat 201. hoc uno præsta-
 mus feris 16. præstitit in
 utroque genere 371. res
 magnitudine præstabiles 291.
Præterire aliquid in sermone
 131. aliquid tanquam igno-
 tum hominem 205.
Prætermissa 177. prætermis-
 sum aut relictum 183.
Prætervolare sensus hominum
 421.
- Prætexere** lenioribus principiis
 ea, quæ aguntur acerrimè
 277.
Prætor 36, 74, 260. urbanus
 75.
 Πραγματικοὶ 92. pragmati-
 ci 120. pragmaticum adju-
 torem cratori dare *ibid.*
Prava pro malis 122, 405. pra-
 vitas oris 168.
Precariò venire 387.
Premi invidia, odio 106. ab
 aliquo 262. premit aliquid
 causam 271.
Prensare 52.
Pressa oratio 171. pressus ver-
 bis 150. pressè loqui 325.
 pressus oris 324, 420.
Primas alicui concedere 193.
Primoribus labris attingere 41.
Princeps senatus & civitatis
 214. sermonis ordiendi 46.
 boni alicujus, natura 294.
 eloquentiæ, Græcia 7. con-
 sili publici 100. Socrates
 332. omnium facile 332.
 omnium in suo genere 49.
 quisque in suo genere 316.
 consilio, lingua 50. omni
 dignitate 11. princeps histo-
 riam ornavit Herodotus 150.
 meri principes 169.
Principia dicendi, accurata, a-
 cuta, instructa sententiis, apta
 verbis, causarum propria,
 leniora 275.
Privare se vita 307. privatis
 officiis florere 306.
Pro eo, quòd 160. pro me est
 hoc 341. pro fama fortunif-
 que decernere 216. pro
 consule 38.
Proavus 370.
Probabilis pro tolerabilis 60.
 probabilior populo oratio
 128. orator 194. probabi-
 lius est, quod gestum esse
 dicas

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- dicas 281. probabiliora sunt, quæ laceffiti dicimus 232.
 Probas mihi illa 37.
 Probè memini 405. commemini 105.
 Probitatis commendatio 58, 222.
 Procedit eventus ex sententia 58.
 Procinctus: in procinctu testamentum facere 105.
 Proclamator 94.
 Procreatrix artium 5.
 Procudere linguam 365.
 Procuratio civitatis 99. orbis terræ 369. procurator 117.
 Prodere aliquid memoriæ 123, 309. caput alicujus 307. proditum memoria 84. proditor 358.
 Prodesse studio alicujus 198.
 Proferre in medium 174. signa facilitatis, &c. 206. artem aliquam 270. in lucem veritatis 70.
 Proficere natura 167. lepore & facetiis 226.
 Profiteri magna 111. se aliquid posse 129. professio dicendi 10.
 Profligare rempublicam consiliis 304.
 Profluens loquacitas 401. quidam 316. genus orationis 154. genus sermonis 197. ex aliquo genere orationis 387.
 Profundere sese nimium 166. se universum 277.
 Progressio (fig.) 413.
 Prohiberi opere 331.
 Proludere sententiis 280. prolusio ante pugnam 279.
 Promere aliquid ex aliqua scientia 30.
 Promittere ad aliquem 139.
- Promptus homo 39. prompto ore ac vultu 86. esse in promptu 11.
 Procœmium citharœdi 279. libri referti de procœmiis, &c. 40.
 Propalam collocare aliquid 71.
 Propendere in aliquem inclinatione voluntatis 183.
 Propinquorum injurias ulcisci 364.
 Proponere præmia 9, 116. sibi aliquem ad imitandum 169. propositio, quid sis dicturus (fig.) 410.
 Proportio rerum 278.
 Proprium humanitatis 16. hominis 94. oratoris 21, 142, 363. judicii 223. quæstionis & judicii 178. propria naturæ 65. civitatis & imperii 93. causarum principia 275.
 Propugnator patrimonii sui 114.
 Profeminatæ familiæ 333.
 Prostrata virtus, maximè luctuosa 222.
 Proverbia 247.
 Provocare improbos 16. provocatus respondit 232. provocatio, patrona civitatis, vindex libertatis 215.
 Prudentia naturalis 185. præstans & eximia, vulgaris & communis 270. juris publici 121. intelligendi 42. dicendi 131. prudentiæ arma 77. prudentiam nostrorum hominum Græcis anteferre 28. prudentia niti 99. præstare aliis 91.
 Pudore à dicendo refugere 131.
 Puerorum elementa 72. à pueris 2. puerilis fucus & pigmenta 210. doctrina 322, 326.

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

326. institutio 126. exercitatio 176. perquam puerile 175.
- Pugnare sententiis 280. cum aliquo 145. in aliquo 227.
- Pulcellus puer 249
- Pullos excludere 344.
- Pulsus in exilium 151.
- Pulvinos poscere 14.
- Pulvis forensis 70.
- Puncta argumentorum occultare 204.
- Pupillus filius 105. senatus 386
- Puppis, prora, &c. in navigio 396.
- Purgatio 412.
- Purus sermo 321. purè loqui 65.
- Pusillus testis 239.
- Putatio arborum & vitium 117.
- Putidiùs literas exprimere 323.
- Q.
- Qua mente fuit in patriam 307.
- Quadrare 393.
- Querere breviter 280. causam alicujus rei 58. quæstitor 239.
- Quæstio & tractatio 348. communis 64. infinita 186. perpetui juris, & universi generis 189. quæstio habitata est 202. quæstionem in aliquem ferre 105. in quæstionem vocare aliquid 369. extra quæstionem est 187. quæstiones generum universæ 188. quæstiones ad oratorem deferre 178. confirmare, infirmare 180. pro quæstionibus & contra quæstiones dicere 179. quæstiuncula 48.
- Quæstor 229, 341. meus 214. tuus 218.
- Quanti addictus 245.
- Queri multa de aliquo 303. aliquid pro repub. 214.
- Quibus de causis 8. quibus sciam poteroque 48. quibus nec mater nec pater 246.
- Quid est, cur 4. quid tibi vis 255. quid tam inter se dissimile 317. quid petam præfidi 356, 400. quid huic abest nisi res & virtus 261.
- Quiescere in hortulis suis 334.
- Quietem, atque otium sequi 331.
- Quinquennalis ludorum celebritas 368.
- Quinqueremes 78.
- Quò *pro* ut vel quòd 39, 47, 159, 179, 183, 185, &c. *pro* quia 272, &c. *pro* quare 255.
- Quotidie commentari 347. quotidianus usus 89. labor 331. sermo 91, 133, 326, 379. victus 108. quotidiana loquacitas 50. quotidianum munus 119. quotidianæ res 350. cogitationes 68. quotidiana opera 402.
- Quotusquisque: quotus enim quisque est, qui 406.
- R.
- Rabula 94.
- Radiatum lumen 385.
- Rapere ad supplicium 236. postremum lumen oculis 385. rapitur mortuus 262.
- Rarò *pro* aliquando 175, 379, 409.
- Ratio oratoris 38. numerorum 409. vivendi 423. dicendi 131, 178. vitandi & ferendi 408. simplex veritatis 106. subjecta ad propositum (fig.) 413. supposita in distributis rationem tenere, 409. incitare, 423. alicujus habere 134, 227, 231, 272. ordinis

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- nis, &c. requirere 205. operis reddere 32. posteritati ostendere 423. ratione tradi 116. tractari 178. ratio & causa 363.
- Recipere vocem ab acuto ad gravem sonum 119. causas *ibid.* oppidum 257. sibi solium paternum in 240. lumina in mancipio uti tum essent, ita recepit 82. receptis rebus 173.
- Recitare tabulas 202. legem 114.
- Reclamant tota theatra 406. quibus multitudo ipsa reclamant 354.
- Recolere artes inter nos 2.
- Reconditæ artes 5. res 162.
- Recordari eventum alicujus 307. recordatio acerba 302. explicata memoriæ 3.
- Rectus sonus vocis 324. rectissimum studium 47.
- Recubare in herba 264. in hortulis molliter & delicate 334.
- Recuperare amissam possessionem, 360. captivos à, *ibid.*
- Recusare, ne 74. quò minus 180. aliquid à se postulanti 183. recusandi libertatem eripere alicui 312. recusatio disputationis 139. recusationem adimere alicui 298.
- Redigere ad artem 190.
- Redire ad instituta 349. reditus ad rem aptus & concinnus (fig.) 410. ad propositum *ibid.*
- Redolere doctrinam 176.
- Redundare sanguine 416. redundant in nos fluctus 2. redundet oportet oratio ex 10.
- Refellere testimonia 218. aliquid ex locis 342. nullius memoria me refellente 130.
- Referre aliquid in oratione 72. refertus cum Genitivo 195. referti libri de 40.
- Referre in album 149. in commentarium 96. animum ad studia 1. animum ad hominum, &c. formam & figuram 395. controversias ad universi generis vim & naturam 186. ad universi generis disputationem 187. ad universas generum questiones 188. animum ad capita 192. ad locos 192. aliquid ad dignitatem personarum 64. omnia ad voluptatem 105. ad suam utilitatem 219. ad senatum 303. ad aliquem 112, 371. ad cognitionem 364. ad vim rationemque cognoscendi, agendi 362. meritam debitamque gratiam alicui 309. mysteria 341. se ad 378. orationem ad 372. se aliquò 179. orationem aliquò 178. quantum habeat, id refert 266. referendis præteritis verbis 177.
- Reflectuntur mentes 28. animorum impetus 274.
- Reficere dolorem 216.
- Refugere à 47, 131. refugiunt omnes necem 419.
- Refutare libidinem alicujus 304. testimonia non refellendo, sed 218. domesticis testibus 127.
- Regi perturbatione animi 204.
- Regina rerum oratio 209.
- Regio ridiculi 234. regionem definitam habere 129. regiones terrestres, maritimæ 31. regionum descriptio 153. regiones noscere, intra quas venire & pervestigare quod quæras 192. regionibus modicis circumscripta 155.
- Regno

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Regno in tuo sumus 20. 34.
 Relaxare tristitiam ac severitatem 235. relaxat & liberat immutatione ordinis, &c. 394. relaxantur animi ex 14. relaxatio animi, otii fructus 136.
 Religione obstringere civitatem 255. religiones judicum 15. & cæremoniæ 19.
 Relinquere nomen eloquentiæ 129.
 Remigem oratorem describere 144. remiges sustinuerunt 68.
 Remittere nuntium uxori 85. 111. remittunt tibi istam voluptatem 115. remissus animus 212. remissiores facere cantus 120. remissiora dicendi genera 170. remissius dicere 120. remissio animi 137. lenitatis gravitate & contentione firmatur 223. remissiones vocis 123.
 Remotus à caussis forensibus 150. ab usu judiciorum ac foro 272. remotæ res à 26, 295.
 Renovare animos ad odium alicujus 216. invidiam alicujus 217. veterem animi curam molestiamque 295.
 Renuntiare aliquem consulem 248. ne Stoicis renuntiaretur 107.
 Repelli à gubernaculis civitatis 24. repulsam ferre 260.
 Reperire dignitatem ingenio 92. reperiuntur ab oratore 178.
 Repetere aliquid memoria 1. memoriæ veteris recordationem 3. exempla ab 372. orationem ex 215. repetita altè oratio 349. repetita longè sumere 384. de peniis repetundis 174. repetitio ejusdem verbi 412.
 Reponere aliquem in numero eloquentium 30. in aliquo artis loco 215.
 Reprehensio (fig.) 413. familiaris 261.
 Reprimere vim 18. hominum mentes 73. seditionem 182. exultantem verborum audacia 321. repriment te validæ legum habenæ 387.
 Repudiare artes 368. artem ab eloquentia 51. consilium senatus à republica 304. repudiari judiciis animorum, satietate aurium 404.
 Repuascere 137.
 Repugnare, quo minus, &c. 121.
 Requies fenestutis 120.
 Requiescere in alicujus sermone 234.
 Res facultate præclara, arte mediocris 140. res judicatæ 178. urbanæ, bellicæ 373. susceptæ, receptæ 173. rerum exornatores, narratores 149.
 Reservare sibi aliquid 104.
 Resistere argumento 224. alicui pro republica 147.
 Respersus sanguine 307.
 Respondere jus 92. ad tactum 417. respondisse fertur 160. responsa 173. peritorum 118. ad oratorem deferuntur 179. responsio humanitatis 232. sibi ipsi (fig.) 413.
 Restinguere incendium 214. mentes inflammatas 101.
 Retexere ante exorsa, & prope detexta 197.
 Reticere inopia, judicio 361. reticentia 412.
 Retinere salutem 200. dignitatem 284. imperii dignitatem

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- tem 200. dignitatem in rebus asperis 290. aliquem in civitate 15, 213. succum alicujus 169.
- Retrusa in media philosophia 41.
- Reverti ad institutum 178. ad seipsum 222.
- Revocare ad artem, ad præcepta 146. ad lenitatem, &c. 28. ad certum numerum paucitatemque 87. argumenta ad genus, &c. 186. se ad suum munus pensumque 364. ad suas res, quæ de altero deplorantur 221. animos à temeritate, &c. 285. à vitiis 142. aliquem ab omni contentione ac dimicatione 309. revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt 166. ut eo revocetur, unde declinavit oratio 196. revocatio verbi (fig.) 413.
- Revolvi ad 184, 187.
- Reus nefarii sceleris 306. reos appello, eos omnes, quorum de re disceptatur 207.
- Rhetor ex Academia 341, rhetoris officina 151. rhetorū artes 154. præcepta 153, 329. rhetoricus usus, &c. 343. rhetorico more loqui 62. rhetorici doctores 41. libri 29, 131. libelli 366. magistri qui rhetorici vocantur 28. rhetoricas artes exponere 341. ne rhetorico-tero' tu sis 391.
- Rhythmicorum norma acerrima 403.
- Ridetur ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipso corpore 242. natura ridetur 243, 259.
- Rifus frangit adversarium, &c. 235. obruit testem 263. risu res dissolvere 235.
- Rivis diducta oratio 314. rivulos consecrari 179.
- Rogatio (fig.) 410. rogationi intercedere 214.
- Romanus eques 88, 261, 347. populus Romanus, omnium gentium victor 160. populi Romani leges & instituta 339. equitatus 389. equites Romani 216. homo Romanus, & consularis 107. corde suo trepidat 389. est ~~quædam~~ certa vox, Romani generis urbisque propria 324. ludorum Romanorum diebus 12.
- Rostro meditari 16. manubiis imperatoriis ornare 307. à rostris avocare aliquem 334.
- Rotundum cælum 395.
- Rudis in jure civili 20. in nulla re 101.
- Rudes gladiatorum 347.
- Rus ex urbe evolare 137. rustica vox 323. asperitas 325. facultas 34. rusticæ res *ibid.* rusticè loqui 325. rusticari 136. rusticanus 112, 323.
- Ruta & cæsa 230.
- S.
- Sacramento iusto contendere cum aliquo 21.
- Sagaciter pervestigare aliquid 103.
- Sal *pro* facetiis 114, 225, 233, 257, 259. falsus, 225, 259. falsè 258. fit falsius 245.
- Saliorum versus 407.
- Salutare ad firmandam vocem 424. salutaria solatia 309.
- Samnis in ludo & rudibus 347.
- Samnitium prolusio 280.
- Samnitium magister 347.
- Sanguine

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Sanguine diffusus color 408.
respersum simulacrum 307.
Sapientia dormitans, oscitans
191. constituendæ civitatis
195. sapientiæ causas ex-
plicare 153. sapientiam
junctam habere eloquentiæ
375. sapienter casus adversos
ferre 290. sapienter carere
146.
Sarmenta nova cultura excita-
re 166.
Satiari similitudinis fastidio
405. satiantur sensus, non
mentes, in nimia voluptate
naturæ 356.
Satietas aurium 319, 393,
404. similitudinis 204. sa-
tietatem fugere 355. satie-
tate abalienari ab 353.
Satisfacere populo 350. phi-
losophiæ 26. illis quibus ne-
cesse est 56. alicujus exspe-
ctationi 275. causis 116.
in gestu 345. quemadmo-
dum his satisfacias, videris
292. satis arti alicui facere
76. satis superque abs te
videtur istorum studiis esse
factum 95.
Saxifragæ undæ 388.
Saxula asperrima 90.
Scænicus gestus 420. scænica
venustas 317. scænici ludi
303.
Scalmorum duorum navicula 79.
Scire Græcè 151, 253. si scias
discere 348. in eo quod sci-
ret, satis eloquens 32. sci-
untur 140. scientissimus re-
gendæ reipub, 99. scienter
dicere 129. scientia bene
dicendi 38. circumscripta
certarum rerum cancellis 27.
eximia rerum maximarum
360. omnium rerum atque
artium 90. scientiam & co-
gnitionem cum dicendi rati-
one jungere 339. omnem re-
rum complecti 376. scien-
tia literarum expoliri 322.
Sciscitari sententiam alicujus
50.
Scitum est 424.
Scopulus patrimonii 385. libi-
dinis 195.
Scribere legem 40. testamen-
tum 137. aliquem heredem,
exheredem 80. scribere de
130. scribendi consuetudo
68. similitudo 149.
Scriptionis hujus institutæ est
129.
Scriptis duodecim ludere 100.
Scriptitare 68, 148, 171, 287.
Scriptor Crassi 63. artis 338.
Scriptum ambigüe 177. ali-
quid afferre in dicendo 68.
scripti interpretatio 64, 177.
sententia, consuetudo 176,
177. nihil admodum scripti
reliquit 130. scripta non mul-
ta reliquerunt 168. scripto-
rum similia 68. in veteribus
scriptis studiosè & multum
volutatus 322. aliquem co-
gnoscere ex scriptis suis 130.
Scriptura assidua & diligens 67.
Scrutari locos 192.
Scurrilis jocus 236. scurrile
ridiculum 239. vitium 238.
scurrilis oratori dicacitas fu-
gienda est 238.
Scutum abjicere, rejicere 267.
Secare causas in plura genera
179.
Secernere aliquid à præceptis
287.
Seclusa aquula 199.
Secundùm hunc diem 125.
secundùm vocem 421.
Sedare mentes 9. iracundiam
&c. 220. quemcunque mo-
tum in animis 94.

Sedes

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

Sedes sacræ 356.

Seditio jure conflata 182. seditionem reprimere *ibid.* seditionum genera, vitia, pericula 215. seditiones ipsas ornare 182. multas è re-pub. sæpe esse factas *ibid.* seditiosus homo *ibid.* civis 147, 215.

Segregare abs te ausus 212, 418. locum 287. eloquentiam ab elegantia doctrinæ 4. iambum & trochæum ab oratore 397.

Sejungere liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione 174. verba à sententiis, corpus ab anima 314. sejunctum ab opinionis arbitrio 50. à communi quæstione 64. ab oratoris officio atque munere 124. sejunctio ab eo quod est dictum (fig.) 410.

Sementis 117. sementem facere 249.

Semidoctus 204.

Sempiternum tempus spectare 201.

Senatus frequens 303. senatus auctoritas 12. ad senatum legatos mittere 195. senatusconsulta 178. senatoria consuetudo 70.

Senectutis subsidium 121. decus & ornamentum 92. senectuti bellissimum subsidium otium 121. senectutem celebrare ornare 92. à solitudine vindicare 120. ad senectutis requiem excogitare aliquid *ibid.*

Senescentem alicujus laudem ab oblivione vindicare 130.

Senex perfunctus honoribus, &c. 93. sordidatus 213.

Senius ille 380. senium est 237.

Sensa mentis explicare 330. exprimere dicendo, 16.

Sensum: Sensum est 390.

Sensus consuetudinis 424. ac ratio dicendi 207. vulgaris & popularis 51. hominum communis 155. maximè voluptarius 354. sensum voluptate movere 355. sensu hominum comprehendi 313. cum sensu tractatum 207. à sensu tradita atque impressa 295. sensus satiantur 355. sensus degustare 104. pertractare 103. impellere voluptate 353. acerrimè commovere 353. sensus habeat oratio 352. ad sensus ad-movere 31, 384. sensibus permoveri 210. percipi 337. oculorum sensus acerrimus 384.

Sententiæ princeps in senatu, &c. 334. meæ participes esse voluistis 77. sententiam explicare cum dignitate 142. exponere 196. dicere in utramque partem 343. sententiæ philosophorum 59. ad probandum accommodatæ 103. acutæ crebræque 142. oratorum propriæ 27. sententiarum gravitas 158. flores 352. forensium aculei 154. lumina 409. sententiis uti ad gravitatem orationis, 408. sententiis & verbis conformandus orator 409. sententiosè ridicula 263.

Separatione partium diminuerem magnitudines artium 369.

Sepire se oppidis mœnibusque 17. aliquid memoria 64. locum omnem cogitatione 192. sepit se sedulo 383. septus ferro 356. septum teneri 129. septum ex omni parte orationis genus 319.

Sepo-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Sepositum tempus ad discendum 346.
- Sequi quietem, otium 330. umbram 14.
- Sermo tenuis & exsanguis 29. purus, dilucidus 321. intentus 121. antemeridianus 313. sermo corporis, actio 421. sermonis lenitas 121. vis & contentio *ibid.* perpetuitas, celeritas 226. tristitia 13. Latini subtilitas & elegantia 140. sermonem inferre de 14. sermone alicujus assuefactus 322. sermone confecto 13. ex sermone pristino relaxare animos 14. in omni sermone ea tractare, ut 127. se alicujus sermonibus dare 128. sermonibus interpuncta narratio 281. sermonis istius me participem esse factum gaudeo 424.
- Serpere occultè 218.
- Servare civium capita 307.
- Servilis percunctatio 280.
- Servire vestigalibus 201. venustati 276, 281. brevitati 280. voci 118, 422. neque servire quandam ædium partem dixit 81.
- Servus ad manum 423. cui domi nihil est nec obsignatum, nec occlusum 241. frugi, nequam; bonus, furax 240.
- Sextantis non est 244.
- Si diis placet 350.
- Sicarius 174.
- Significatio artificii, &c. 194. pudoris vultus 206. ad plus intelligendum quàm dixeris (fig.) 410. significationem dare 194.
- Signum, brumale 395. signum Minervæ 159. signa sacra 244. signa & notas locorum ostendere 202. facilitatis, liberalitatis, &c. proferre 206. doloris verbis, vultu, &c. ostendere 211.
- Silentium est consecutum 71. cæteris fuit 376. silentio digna oratio 320. in silentio jacere 154.
- Silva infinita 154. rerum 350. sententiarum 357. virtutum & vitiorum 364.
- Simile ducere 276, 384, 385.
- Similitudo, *pro* imitatio 171. similitudinis fastidio satiari 405. ab aliqua similitudine esse 330.
- Simplex ratio veritatis 106.
- Simulacrum Vestæ 307.
- Simulatum imitatione 210.
- Singulis ætatibus singuli tolerabiles 5.
- Sitiens artium 341.
- Sobrius orator 188.
- Soccus conficere 368. foccis indui *ibid.*
- Societas virtutum, bonarum artium 372. dicendi & intelligendi 340. societatis vinculo contineri 313. societate conjungi 22. ejusdem linguæ societate conjungi 421.
- Socius consiliorum 12. necis alicujus 201. ac pæne par 34. sociorum jura 70. artes sociæ dignitatis ejusdem, atque inter se pares 110.
- Socraticus sermo 333. Socratici philosophi *ibid.* sermones 336. Socraticis disputationibus eruditus 373. id fuit maximè Socraticum 336.
- Solatia sedatis molestiis jucundo hærentibus salutaria 309.
- Solium paternum sibi recipere 230. de turba & à subselliis in otium soliumque se conferre 190. in folio sedentes domi 370.
- Sollicitate 268.

Solum

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Solum & fundamentum 376.
 Solutus opere 137.
 Sonare peregrinum 325. sonans quiddam 379.
 Sonipedes 399.
 Sonus vocis 54, 323, 324. vocis rectus & simplex 325. verborum 414. pronuntiandi 87. acutissimus, gravissimus 119. sonum aliquem inflare 423. sono flexo attenuatum vocis genus 418. sono uno obductum 420. sonorum gradus 425.
 Sordidatus senex 213. sordidiores artes 368.
 Spatium facere 14. fumere ad cogitandum 67.
 Spectare in unum exitum 43. sempiternum tempus 200.
 Speculando assequi, ut 63.
 Spes hominum fallax 305.
 Spinosa oratio 39.
 Spiritus angustior 123. infinitus 397. angustiae spiritus *ibid.* uno spiritu versus multos pronuntiare 124. spiritu, non arte, determinat id quod dicit 393.
 Spissius *pro* obscurius 377. spissi exitus orationis 223.
 Splendor orationis 378. in verbis 367. splendorem orationi arcessere 381. splendore decorari 90. splendore verborum illustrata res 142.
 Spoliare aliquem omni dignitate 308. spoliata ornamento civitas 191.
 Spondeus 398. spondalia 212.
 St, tacete 246.
 Stabile ad diuturnitatem memoriae 60.
 Stadium: in stadium ingredi 66.
 Stare occultè post aliquem 423. stare controversia non potest 185. stantem inclinare 209.
 Statera aurificis 197.
 Statuam polliceri 249.
 Status totius mundi atque naturae 395. status oratorius 118.
 Stellae: quod tanquam stellis notat & illuminat orationem 390.
 Stercus curiae 386.
 Stillicidiorum jura 78.
 Stilus optimus dicendi effector ac magister 67. dicendi perfectior ac magister 122. stili acumen 67.
 Stipendia merentem 247.
 Stipulationes 173. Stipulationcula 78.
 Stirpe ad eum rediit hereditas 80.
 Stomachari cum aliquo 254. stomachans 74. stomachosa ridicula 259.
 Stratus humi 313.
 Strictim aliquid aspicere 72.
 Struere odium in aliquem 220. verba 367, 391.
 Studere eloquentiae 150. alicui scientiae 6.
 Studium cognoscendae percipiendaeque virtutis 95. studium adhibere 192. studio pilae teneri, 348. literarum se dedere 6. alicui se dedere 330. studio alicui deditus 49. studia eloquentiae 7. oratorum 316. in plura studia distrahere aliquem 118. in studiis liberalissimis versari, 6. studiosus dicendi 118, 192. alicujus audiendi 42. studiosè pila ludere 243. studiosè in scriptis volutatus 322. studiosius legere librum aliquem 152. istorum studiis, si modò studiosi sunt, satis superque factum esse videtur 95.
 Stultitia loquax 375. excusationem non habet 58. stultitiae

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- titiae peccatum *ibid.* testes domestico præconio colligere 166. stultum genus joci 243.
- Stupefactus intueri dicentem 328.
- Suavitas verborum, quæ exit ex ore 324. austera & solida; dulcis & decocta 357. suavitatem conditum 354. suaviter loqui 324.
- Subactio mihi ingenio opus est 184. subactio ingenii est usus, &c. 185.
- Subauscultando excipere voces aliorum 195.
- Subductiones 185.
- Subjicere scelus, &c. odio civium 94. subjecta materies 178. subjectio rerum sub aspectum (fig.) 409.
- Subiratus alicui 35.
- Subire judicium 59. ferri crudelitatem 308. usum alicujus rei 70. sub acumen stili 67.
- Subjungere omnes artes oratori 101.
- Submorosa ridicula 259.
- Subnixus arrogantia artis alicujus 115.
- Suboles 380.
- Subsellia meditari 16. à subsellitis in otium se conferre 190.
- Subcivis operis arripere aliquid 299.
- Subsidium senectutis 121. senectuti *ibid.* oratori 107.
- Subtilitas differendi *pro* dialectica 34. sermonis Latini, lingue Græcæ 140.
- Subturpia 252.
- Suburbanum gymnasium 46.
- Succedere alteri in dicendo 96. sub acumen stili 67.
- Succensere alicui 341.
- Succrescit vestra ætati 425.
- Succubuit orator philosopho 368.
- Succus orationis 352. diuturnus 166. succum alicujus retinere 169.
- Suggerere verba 176. firmamenta causæ 282. argumenta singulis causarum generibus 179.
- Sumere aliquid quasi jure suo 20. sibi tempus 346. tempus aliud ad cogitandum, aliud ad dicendum 174. vocem & gestum 119. longè repetita 384. aliquid ex aliqua scientia 30. aliquid in manus 309. cum sibi de iis sumeret 312.
- Summa orationis alicujus 197. totius causæ 282. summæ communes rerum & generum 186.
- Summum bonum 103. ut ad summa veniamus 16. omnia summa alicui tribuere 309. Græcia semper hæc summa duxit 129. ad summos oratores pervenire 165.
- Summittitur aliquid 357. summissa oratio 207, 222. summissè dicere 224. contentius, summissius 415.
- Sumtuosus 186.
- Supellex lauta 74.
- Superatum ipsum à sese 303.
- Superbum, arrogans 199.
- Superlatio veritatis, augendi minuendive causæ (fig.) 410.
- Superstitiosum genus joci 243.
- Suppeditari 224. suppeditat (verb. neutr.) 367.
- Suppetit illi res 375.
- Supplicio constringere scelus, &c. 94.

Sup.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Supplicio pedis 326, 426. sup-
plicit nemo pedem in illo
iudicio 107.
Surculum defringere 360. sur-
culos inferere 259.
Surgere ad dicendum 276.
Surripere imitationem 238.
Sus docebo oratorem 234.
Suscipere exercitationem 66.
dolorem 210. patrocinium
voluptatis 334. laborem di-
scendi 86. personam 76.
onus 155. res 173. plus quam
illi imponitur 314.
Suspendere se de ficu 259. sus-
penso animo respondere 132.
Suspicio ostentationis ingenii
283. gratiae in scribendo 153.
artificii, oratori adversaria
196. quae suspicionem effici-
unt 282. suspiciosum genus
joci 243.
Sustentatus eloquentia, juris
scientia 111.
Sustinere personam 174, 243.
sustinuerunt remiges 68.
Syllaba 399.
Syrorum venalium similes esse
253.
Syrtis patrimonii 385.
T.
Tabernaculum vitae in una phi-
losophia collocare 342.
Tabulam proponere domi 149.
tabulae ad oratorem defe-
runtur 178. duodecim 30,
75, 89. antiquae 353. duo-
decim tabularum libellus 90.
tabulas conficere 171. reci-
tare 202. confirmare, infir-
mare 180. pro tabulis & con-
tra tabulas dicere 179.
Tactus triginta minis 247.
Talis ludere, delectari 348. ad
talos se conferre 331.
Tantopere, quantopere 73.
Tarda principia orationis 223.
tardi ingenii est rivulos con-
sectari, &c. 179. tardior in
repub. capessenda 371. tar-
diores facere tibicinis modos
120.
Tarditatis vituperatio 173.
Taurum immolare 255.
Testa pro edificiis 389.
Testa clarissimorum hominum
auctoritate jura 120. testif-
simus in dicendo 268.
Tela ea texitur, ut 423.
Telum manu fugit 383. teli
emissi imprudentia *ibid.* tela
pro bello 388.
Temerè res turbidas tractare
93.
Temeritatis causas explicare
153.
Temperata oratio 222.
Tempestas comissionis 386.
tempestates turbulentissimae
2.
Tempus meridianum 310. po-
meridianum 311. diei ex-
tremum 13. sempiternum
200. tempus adventat 92.
temporis angustiae 424. in
tempus causam conferre *ib.*
tempus perdere 377. dimit-
tere 166. per idem tempus
420. cuius tempori homo
256. neque enim fuit tam
exigui temporis 376. prae-
postera tempora 327.
Tendere praesidium clientibus,
opem amicis, &c. 86.
Tenebrae conduplicantur 382.
Tenere vitae cursum 1. homi-
num coetus 15. arma 16.
repub. 19. venas hominum
103. aliquid septum termi-
nis 129. memoriam rei 130.
personam 329. eos qui au-
diunt 352. rationem nume-
rorum, &c. 409. lacrymas
K k 416.

INDEX PHRASIVM ET VERBORVM.

416. tenere *pro* intelligere 39, 43, 406. tenebo *pro* tuebor 33. tenebat ut 408. teneri studio pilæ 348. horrido obsoletoque 353. ubi seclusa aquula tenetur 199. tenetur terra sua vi nutuque 395.
- Tenuis oratio, non sine nervis ac viribus 408.
- Teres oratio 408.
- Terminare clausulas 399. terminis septum 129.
- Terra Africa 388.
- Terrens, supplicans, &c. 319.
- Terribili tumultu tremere 388.
- Tesseræ: ad tesseræ se conferre 331. tesserulæ 391.
- Testamentum scribere 137. facere in procinctu 106. testamentorum ruptorum aut ratorum jura 78.
- Testimonia ad oratorem deferre 178. refutare, non refellendo, sed 218. dicere 147.
- Testis temporum, historia 143. testem lædere 271. teste vivorum & præsentium memoria 130. testes domestici. 127. testes confirmare, infirmare 180. pro testibus, & contra testes dicere 179. testibus refutare aliquem 127.
- Tetulit mihi coronam 420.
- Textitur ea tela 423.
- Theatra tota reclamant 406.
- Thesaurus rerum omnium, memoria 9.
- Tibicen 285. tibicinis modi 120.
- Timiditas ingenua 131. in causis 270. timiditate à dicendo refugere 131.
- Timorem incutere 220.
- Tinctus literis 164. arte 180.
- Tiro in nulla re 101.
- Toga *pro* pace 388. unus è togatorum numero 51.
- Tolerabiles oratores 5.
- Tollere opinionem 130. odium benevolentia 224. jacentia è medio 394.
- Torquere hastas amentatas oratoris lacertis viribusque 113. torquet me cura & labor 319.
- Tractare artes 349. argumenta 179. causas 76, 217. aliquid in causis 111. aliquid in omni sermone 127. res turbidas 93. tractata usu 184. cum sensu 207. in rerum usu causisque 97. tractatio ad venustatem 412. quotidie ex se gignit aliquid 348. tractatu artium delectari 347.
- Tractus orationis 149. verborum 218.
- Tradere alicui artem 270. judicium, incendium 217. potestatem moderandi & regendi sui 105. aliquid immortalitati 332. aliquid animis, oculorum commendatione 295. virtutem hominibus ratione, instituendo, persuadendo; minis, vi, metu, 116. aliquid arte 230. traditus in tutelam alicui 212. tradita à sensu 295. cum tradita sunt cujusque artis difficillima, reliqua tradi non necesse est 156.
- Traducere orationem in &c. 216. animos ad 267. aliquid à poetica ad eloquentiam 393. traductio in verbo 388.
- Tragœdiæ 101, 106. tragœdias agere 229. agere in nugis 219. tragœdorum vox 60. tragœdorum Græcorum more 118. res tragicas comicè tractare 317.
- Trajectio in alium 411.
- Transactis meis partibus 133.
- Tran-

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Transenna:** quasi per transennam aspicere 72.
- Transferre aliò sermonem** 61. se ad cognitionem rerum 330. artes ad usum 347. Græcorum prudentiam ad nostrum usum mo'emque 352. libertinos in tribus urbanas 19. transferri in alias causas 277. transferri idem potest ad artes 315. transferre verbum 381, 385. transferendi verbi modus 381. abutimur sæpe verbo in transferendo 390. translatum verbum 379, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 390. translatio verbi 381. verbi paulò durior 386. verecunda, deducta in locum alienum 386, 387. translatio ad ipsos sensus admoveatur 384.
- Transgressio concinna verborum** (fig.) 413.
- Transilire ante pedes posita** 384.
- Transire æquabilitatem juris** 221.
- Transmarina doctrina** 371.
- Transverso foro ambulare** 370.
- Tremere terribili tumultu** 388.
- Trepidare corde** 389.
- Tribuere alicui otium** 3. omnia summa 309. honorem 146. laudem 200, 316, 369. vituperationem 369. plus, quàm res & veritas ipsa concedit 37. operam foro, amicis, &c. 347. quos motus hominum generi tribuit rerum natura 9. tribuam illud oratori, ut 29. plus attulisti, quàm tibi esset tributum à nobis 376.
- Tribunalia prætorum** 77.
- Tribunatum petere** 13. alicujus infringere & debilitare 12. in tribunatu legem ferre 200. spoliare aliquem omni dignitate 308. tribunatu depulsus 308. cujus tribunatus voluntati paruit civitatis 200.
- Tribunicia potestas** 182.
- Tribunus plebis** 13, 251. tribuno plebis resistere 147. tribunos plebis creare 215.
- Tribu movere aliquem** 256. tribus urbanæ 19.
- Triclinium** 251.
- Tristitia sermonis** 13.
- Trochæum frequentem ab oratore segregare** 397.
- Trutina populari examinare aliquid** 197.
- Tueri vocem** 422. voluptatem 333. causas 77. speciem boni viri 222. cæteræ artes se ipsæ per se tuentur singulæ 129.
- Tumultus terribilis** 388.
- Tundere eandem incudem** 198.
- Turba verborum** 327.
- Turbidas res tractare** 93.
- Turbines sævi existunt** 382.
- Turbulentus civis** 147, 186.
- Turmales** 249.
- Tute:** ut tute paulo ante dixisti 47.
- Tutelæ turpe judicium** 74. tutelæ alicujus filios suos commendare 106. in suam tutelam venire 83. tutelarum jura 77.
- Tutor fidelis** 303.

V.

- Vacare studiis** 324.
- Vacuum cura atque labore** 137.
- Vagari qui velit** 34. oratori liberè liceat in immenso campo 367. vagatur oratio

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- 97, 306, 403. vagantur verba 394.
- Valere** apud aliquem 133. auctoritate 3, 92. voluntate 3. ingenio 92. ingeniis atque arte 54. ad vulnus, ad speciem 276. valet in eo diuturna opinio tarditatis 59.
- Valetudo** infirma 93.
- Varianda** sententiis 357. varietate formarum locos distinguere 296.
- Vastus** homo 56. vultu motuque corporis 54. vastè loqui 325. vastius verba deducere 392.
- Ubertas** in dicendo 27. ubertate baccharum incurvescere 380.
- Vectigalibus** servire 201.
- Vela** dare ad id, unde flatus ostenditur 209.
- Venaliū** vendendorum leges 116. venaliū Syrorum similes 253.
- Venari** quod quæras 192.
- Venas** hominum tenere 103.
- Veneficia** 174.
- Veniam** alicui dare 11, 46. excusationis alicui dare 215. venia bonā dixerim 113.
- Venire** in ambulationem 14. in exhedram 311. in silvam 312. in controversiam 63, 282. in suam tutelam 83. in numerum oratorum 54. in mentem alicui 71, 205. in iudicium 185. in spem 225. in disputationem 45. in rem præsentem 117. alicui 125. ad aliquem 311. ad mediocres oratores 165. ad maximas pecunias 255. ad deformitatem pravitatemque 70. sub aspectum 295. aliquem admonitum, flagitatum 311.
- Venti** omnes erumpunt undique 382.
- Venustas** oratori opus est 118. venustatis color 408. venustati servire 276, 281. venustatem habere in specie 396. cum venustate moveri 408.
- Verba componere** 391. habere 214. struere 367, 391. illuminare 367. usitata 69, 281, 322. propria; abjecta, obsoleta; lecta, illustria, bona, inusitata, novata, translata 379. facta, pervetusta 409. immutata, deflexa 412. exiliter exanimata, inflata, anhelata gravius 323. ad audiendum jucunda 99. alligata lege versus 394. soluta, ut vagentur *ibid.* intermissa ab usu quotidiani sermonis 379. liberiora poetarum licentiæ, quam oratorum *ibid.* verborum insignia 143. interpuncta 397. licentia 34. latitudo 168. concertatio jejuna 156. comitas 206. cursus 71, 372. audacia 321. suavitas 324. collocatio 149, 391. pondera 158. continuatio 123, 327, 390, 401. insolentia ac turba 327. flores 352. conclusio 142, 393. complexio 397. ambitus 401. perpetuitas & quasi conversio 403. sonus 414. concursus 391. modus & forma 392. junctio 404. conjunctio 393, 408. circuitus 404, 407. orbis, translationes 407. conformationes 413. ornatus, lux 314. lumina 409. volubilitas, electio, constructio 9. siquentia 67. prisca vetustas 89. com-

INDEX PHRASIIUM ET VERBORUM.

- compositio 151. memoria
 296. gravitas & copia 318.
 omnia verborum inania 18.
 apta verbis principia dicendi
 275. verbis & sententiis
 conformandus orator 408.
 verbis uti ad aptam com-
 positionem & decentiam *ib.*
 Verberare aliquem 343.
 Verè mihi hoc videor esse di-
 cturus 6.
 Verecundantem incitare 321.
 verecunda debet esse transla-
 tio 387.
 Vereri aspectum paternum
 212.
 Veritatis ratio simplex 106.
 veritatem imitari, suscipere
 142.
 Vermiculatum emblema 391.
 Vernaculæ res 350.
 Versare curam in 272. versari
 in repub. 94, 335. in rebus
 forensibus civilibusque 36.
 in cogitatione curaue 209.
 in hominum more & fer-
 mone 7. in consuetudine
 philosophorum 124. in con-
 suetudine vitæ, &c. 155. in
 hostium castris 272. in va-
 rietate literarum, &c. 5. in
 obscuritate rerum, &c. 6.
 in studiis doctrinisque 7. in
 omni recto studio atque hu-
 manitate 121. in eodem
 virtutis imitandæ genere
 170. in iisdem sententiis
 verbisque 315. incolumis
 inter hostium tela 94. versa-
 tus in disputatione 11. in
 rebus, vel usu quem ætas
 affert 184.
 Versus fundere 405. multos
 uno spiritu pronuntiare 124.
 versus in oratione vitium est
 393. versus hexametri 405.
 versibus dicere de 34.
 Versutiloquæ malitiæ 380.
 Vestigium eloquentiæ 16. ve-
 stigia alicujus persequi 50.
 quibus vestigiis primùm in-
 stiti, in iis fere soleo pero-
 rare 319.
 Vestire oratione 64.
 Vetustate ipsa consenescere
 116. vetustatis exempla 93.
 verborum prisca vetustas 89.
 Via exercitationis 8. argumen-
 torum, sententiarum, descri-
 ptionis, ordinis 143.
 Vibrare hastas 280.
 Victum alicui præbere 108.
 Vigere memoria 294.
 Villicus 117.
 Vincere *pro* probare 21. vin-
 cere satietatem aurium dele-
 ctatione 393. victa à nobis
 est accusatio tua 217.
 Vincire orationis membra nu-
 meris 403. sententiam mo-
 dis & forma 393.
 Vinculo uno societatis conti-
 neri 313.
 Vindex libertatis, provocatio
 215.
 Vindicare in suo 20. auctori-
 tatem gravitatis, & consilii
 sui 99. domum ab solitu-
 dine 92. senectutem à soli-
 tudine 120. alicujus laudem
 ab oblivione, silentio 130.
 aliquem in libertatem 191.
 aliquem ab atrocitate mortis
 308.
 Virtus bellica 371. virtus nar-
 rationis 280. virtus afflicta,
 prostrata 222. per se ipsa
 laudabilis 288. virtutes om-
 nes generi hominum fructuo-
 sæ 289. virtutum societas &
 cognatio 372.
 Vis Carneadia, Aristotelia 339.
 vires ingenii 70. laterum 54.
 Viscera causæ 277.

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- Vita & mores, *pro* *ethica* 34.
vita memoriae, historia 143.
vitae veritas 102. flos 308.
tabernaculum 342. vitam
eripere alicui 306, 308. ut
fine his studiis vitam nullam
esse ducamus 135. vitam in-
suavem fine his studiis pu-
tare 138.
Vitia infucata 356.
Vituperare improbos 142, 291.
vituperandi praecepta 291.
vituperatio inertiae, tardita-
tis 173. vituperationem tri-
buere alicui 369.
Vivam alicujus memoriam te-
nere 130.
Vivere in diem 200. fine ocu-
lis, sine mente 117. in libris
346.
Ulcisci injurias 364.
Umbilicos legere 137.
Umbratilis exercitatio 70.
Unctionis causa 136.
Unde *pro* à quo 33, 263, 293.
pro à quibus 276.
Unguenta moderata 354. sua-
vitate condita *ibid.*
Unus ex omnibus 47, 52. è
multis 371. una res ex mul-
tis 393. laus dicendi 149.
& propria laus oratoris 358.
una est eloquentia 313.
unus omnia proficitur 98.
uno oratoris officio ac no-
mine omnem scientiam com-
prehendere 99. uno opere
eandem incudem diem no-
ctemque tundere 198. quem
unum oratorem maxime ad-
miror 77.
Vocare in iudicium 113, 214,
318, 340. in dubium 191.
in disceptionem dicendi,
&c. 266. aliquem ad salu-
tem, ad perniciem 142.
aliquid ad utilitatem suam
283. animum ad motum
178.
Vocatu Drusi senatus frequens
in curiam venit 303.
Vocitata est Magna Graecia
374.
Voculae falsae 353. certae &
severae *ibid.*
Volitare toto foro 173. in foro
77.
Volubilitas verborum 9.
Volvi uno spiritu 397.
Voluntas mortuorum 113. vo-
luntate apud aliquem valere
3. voluntate similes & inter
se & magistri 169. volun-
tates hominum excipere 141.
Voluptarius sensus 354. vo-
luptariae disputationes 333.
Voluptas naturae, *i. e.* à natu-
ra data 355. voluptatis pa-
trocinium suscipere 334.
voluptatem tueri, amplexari
333. voluptate sensus im-
pellere 353. omnia metiri
333. voluptates oculis col-
ligere 315.
Volutatus in scriptis 322.
Vorago bonorum 385.
Vox tragedorum 60. inflexa
ad miserabilem sonum 213.
cycnea 305. mollis, mulie-
bris 323. absona, absurda,
rustica, agrestis 323. vocis
lenitas 206, 324. sonus 54,
323, 324. moderatio 393.
cursus 424. contentiones,
remissiones 123. voci ser-
vire 118, 422. vocem ex-
citare 118. firmare 424.
tueri 422. modulari 401.
obtundere, perdere 261.
voce plenus & suavis 61.
voces *pro* sonis 87, 315, 400.
in omni voce est quiddam
medium, sed suum cuique
voci 424. vocem adscendere
gradatim,

INDEX PHRASIUM ET VERBORUM.

- gradatim, utile est, & suave
ibid.
- Urbana dissimulatio 255. urbanae tribus 19. urbano opere defessi 137. urbanitatis odor 384.
- Urgeatur in hoc uno opere noctes & dies 123.
- Usitatae res 291. usitata verba 69, 281, 322.
- Usucapionum jura 77.
- Usurpare possessionem furculo defringendo 361.
- Uusus militaris 371. rhetoricus 343. forensis 33, 291. vulgaris & forensis 123. quotidiani sermonis 379. usus rerum nos docuit 218. usum adhibere 192. conferre ad 97. usum aetas affert 184. usu venit, ut 85. in usu quotidiano collocata 89.
- Uti lingua nuncupasset 115. uti tum essent, ita recepit 82.
- Uti doctoribus 127. frenis, calcaribus in aliquo 321. cibo, potione 354. artibus, artificio aliquo, pictura 35. armis, palaestra 408. ornamentis 415. verbis usitatis, lectissimis 322. verbis ad aptam compositionem, &c. 408. sententiis ad gravitatem orationis *ibid.* aliquo amico, &c. 32.
- Utilitas nascitur ex laude 284.
- Vultus omnes adversarii perspicere 193. vultus pudoris significatio 206. vultu ipso conterrere loquacitatem aliqujus 99.
- Uxorem ducere 85. uxori nuntium remittere 85, 111.

ERRATA sic corrigenda sunt.

In CONTEXTU.

Pag. 26. lin. 12. est: et si Plato p. 98. 13. M' Manilium p. 105. antepen. Sulpitii p. 111. 13. eriscundae p. 201. 9. ibi p. 238. 18. Qui p. 239. 19. post caena pone punctum p. 312. 2. confiditur p. 336. 12. dele comma post Polemo & pone post Crantor p. 341. 9. quodd p. 342. 17. post reliquarum pone colon p. 369. 28. post una pone comma.

In NOTIS.

Pag. 9. col. 2. lin. 1. et iis quae p. 27. col. 2. 3. in hoc loco p. 39. col. 2. 1. Carniadas p. 53. col. 2. 6. Praeterea exercitatio p. 58. col. 2. ult. aptum p. 66. col. 2. 7. atque idem egisse p. 83. col. 1. 15. ipsi p. 120. col. 1. 1. legit p. 179. col. 1. 8. ea p. 252. col. 2. antepen. esse p. 338. col. 2. 10. si verò p. 350. col. 1. 6 & 17. filva p. 355. col. 2. 4. sensibus p. 389. col. 2. 13. Lucret. i. 386.

